bpt

erico verissimo

ana terra

(timpul și vîntul, I)

Bibliotheca bpt pentru toti

Erico Verissimo — *O Tempo e o Vento*
I. *O Continente* (c) 1948 by Erico Verissimo.
Editôra Globo, Porto Alegre, 1976.

erico verissimo

ana terra

(Timpul și vîntul I),

ROMAN

TRADUCERE, PREFAȚĂ, TABEL CRONOLOGIC ȘI NOTE
DE MICAELA GHIȚESCU
TABEL CRONOLOGIC (BRAZILIA) DE
MARCEL D.C. HASSLOCHER

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1993

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Prima parte, *Continentul*, a trilogiei lui Erico Verissimo, *Timpul și vîntul*, apare în „Biblioteca pentru toți" în patru volume :

I. *Ana Terra* (cuprinzînd capitolele : *Conacul — I ; Izvoarele ; Conacul — II ; Ana Terra) ;*
II. *Un anume căpitan Rodrigo (Conacul — III ; Un anume căpitan Rodrigo ; Conacul — IV) ;*
III. *Frumoasa Luzia — Teiniaguá (Teiniaguá ; Conacul — V) ;*
IV. *Războiul (Războiul ; Conacul — VI ; Ismália Caré ; Conacul — VII).*

ISBN 973-21-0302-7

PREFAȚĂ

„Un adevărat monument național", astfel definește istoricul și criticul literar brazilian Clodomiro Vianna Moog trilogia lui Erico Verissimo *Timpul și vîntul*, al cărui prim volum, *Continentul*, se înfățișează astăzi cititorilor români.

Aceștia au mai avut ocazia să cunoască unele din operele lui Erico Verissimo : prima oară în 1975 *(Incident la Antares)*, a doua oară în 1981 *(Domnul ambasador)*. Dar, conform unei logici a destinului (independentă de voința traducătorului și, cu atît mai puțin, a autorului), cunoștința publicului românesc cu opera lui Erico Verissimo s-a realizat „de-a-ndăratelea" : *Incident la Antares* este ultimul, *Domnul ambasador*, antepenultimul roman al autorului ; ambele au succedat, în cronologia vastei sale opere, trilogiei *Timpul și vîntul*, a cărei apariție s-a întins pe spațiul a 13 ani (între 1949 și 1962).

Celor dornici să cunoască mai multe amănunte din biobibliografia marelui prozator brazilian contemporan ne permitem să le semnalăm prefețele la versiunile românești ale celor două romane menționate (ambele apărute în editura Univers din București) ; de aceea, din viața și opera lui Erico Verissimo vom puncta acum doar cîteva repere. S-a născut în 1905 în localitatea Cruz Alta (Statul Rio Grande do Sul), adică în acea parte a Braziliei care

reprezintă Continentul unde se desfășoară, pe două secole, acțiunea romanului.

Din copilăria sa frustrată (între un tată sub unele aspecte oarecum asemănător cu „un anume căpitan Rodrigo", mare amator de toate plăcerile lumești, liber, lipsit de obligații și răspunderi ca o pasăre a cerului, și o mamă realistă, cu o mare forță de caracter, care vede tot și tace, tace și oftează, oftează și așteaptă, asemeni majorității eroinelor din romanele sale), Erico Verissimo a păstrat și o amintire al cărei ecou îl regăsim în *Continentul*: moșmonul (echivalent al smochinului din Santa Fé), arborele care pentru copilul cocoțat printre crengi întruchipează cînd o pădure, cînd o plută, un velier sau o fortăreață...

Cu excepția unor perioade mai îndelungate petrecute în Statele Unite (fie pentru a ține prelegeri de literatură braziliană la două prestigioase universități, fie ca director al Departamentului de Afaceri Culturale din Uniunea Pan-Americană) ca și a unor călătorii Erico Verissimo și-a trăit restul vieții în Porto Alegre, capitala Statului Rio Grande do Sul. Aici va închide ochii în 1975.

Întinsa lui operă, care cuprinde romane, cărți didactice și pentru copii, jurnale de călătorii și două prețioase volume de memorii, se poate împărți, după propriile sale aprecieri (cam severe), în două perioade distincte: înainte și după trilogia *Timpul și vîntul*.

Romanele realizate pînă în 1949, printre care se numără cîteva capodopere cu un mare succes de public, ca *Música ao Longe (Muzică în depărtare)*, 1934, *Olhai os Lyrios do Campo (Priviți crinii de pe cîmp)*, 1938, *O. Resto é Silêncio (Restul e tăcere)*, 1943, reprezintă pentru el simple exerciții preliminare pentru realizarea „cărții visurilor sale" care avea să fie *Timpul și vîntul*.

Primul volum al trilogiei, *Continentul*, a apărut în 1949, și a fost urmat în 1951 de al doilea volum, *Portretul*. Între acesta și publicarea ultimului volum al trilogiei, *Arhipelagul*, se vor scurge însă 11 ani; în această perioa-

dă, în afară de misiunea culturală pe care a îndeplinit-o în Statele Unite (1953—1956), a făcut două lungi călătorii, una în mai multe țări din America Latină (1954) și alta în Europa (1959), și a mai publicat romanele *Noite (Noapte)*, 1954, și *O Ataque (Atacul)*, 1959.

După *Arhipelagul*, deci în ultima perioadă a creației sale, Erico Verissimo a publicat *Domnul ambasador* (1965), *O Prisoneiro (Prizonierul)* (1967) și *Incident la Antares* (1971), trei romane cu profunde implicații social-politice.

De statură mijlocie, slab, zvelt, cu ochii înfundați în orbite, cu „sprîncenele zbîrlite, contractate, formînd un zid în jurul privirii opace, care reflectă impermeabilitatea indiană din el", astfel îl descrie dramaturgul Jorge Andrade.

Iar despre sine, Erico Verissimo a afirmat că „este un pictor frustrat care, neștiind să picteze cu cerneală, pictează cu cuvinte. O altă pasiune a sa este muzica. Nu neagă că-i place mai mult să citească decît să scrie. Detestă ceea ce numește «aspectele festive ale literaturii», și nu apreciază cîtuși de puțin titlurile și decorațiile. Urăște violența și nedreptatea. Iubește mult viața".

Epigraful trilogiei, extras din *Ecleziastul*, dezvăluie de la început două aspecte ale operei : succesiunea generațiilor pe de o parte, dăinuirea fenomenelor naturale (pămîntul, soarele, vîntul) pe de alta. Unul din elementele de staționicie este deci vîntul. Prin funcția sa simbolică, se plasează antitetic față de timp : timpul trece, vîntul dăinuie (și, prin apariția sa periodică în momente importante, evocă trecutul).

Dar titlul trilogiei se mai poate explica și altfel : galeria eroinelor feminine reprezintă timpul — destinul lor este să aștepte, să dăinuie, să asigure continuitatea. Iar bărbații sunt vîntul perturbator, pustiitor, dar fecund, care marchează o schimbare radicală în viața femeilor și apoi dispare (în revoluție, în război sau, pur și simplu, în pe-

regrinările acelor *gauchos* incorigibili; în orice caz, în moarte), dăinuind însă veşnic în amintirea lor.

Timpul, desigur, impregnează orice operă de ficţiune. Este un lucru ştiut, de la Proust, Joyce, Virginia Woolf şi Faulkner. Dar nu numai de la ei: timpul are, de fapt, un rol important în creaţiile literare ale oricărei epoci, de vreme ce conştiinţa umană este şi ea esenţialmente temporală. Interesantă, în romanul de faţă, este tocmai împletirea cu vîntul, care pare a-l străbate de la un cap la altul, deschizînd şi încheind naraţiunea. Concluzia este la fel de melancolică precum gîndul *Eclezlastului:* toate eforturile, suferinţele, neliniştile omului sunt numai zădărnicie. Înainte de început şi după sfîrşit suflă vîntul, doar vîntul nepăsător, şi nimic altceva. Iar dăinuirea timpului denunţă caracterul precar a tot ce este omenesc.

Construcţia volumului *Continentul* — tradiţională şi inovatoare totodată, prin proiectarea unei axe narative asupra alteia, ceea ce face ca acţiunea prezentă să se insereze în continuitatea timpului istoric — se desfăşoară simultan pe trei planuri: trecutul apropiat, trecutul îndepărtat şi prezentul liric.

Trecutul apropiat se întinde pe ceva mai mult de 43 de ore, din zorii zilei de 25 iunie pînă în dimineaţa de 27 iunie 1895. Capitolele respective alternează cu cele de trecut îndepărtat, care începe în 1745 şi ajunge pînă către anul 1890. În trecutul recent, axul fix este Conacul, unde nu se petrece aproape nimic semnificativ pentru desfăşurarea acţiunii, ceea ce permite însă aprofundarea psihologiei personajelor. În trecutul îndepărtat acţiunea este încărcată de peripeţii, care se succed mai întîi destul de rapid, apoi, pe măsură ce evenimentele se apropie de trecutul recent, derularea devine tot mai lentă, autorul avînd asupra lor o viziune de perspectivă care îngăduie o mai mare detaliere a faptelor apropiate în timp şi deci, din nou, adîncirea psihologiei.

La sfîrșitul fiecărui capitol narativ din trecutul îndepărtat este inserat cîte un fragment liric (în caractere cursive), drept explicitare, concluzie sau rezumat, la alt registru, al faptelor relatate ori implicite.

Nu numai pentru istoricul literar, dar și pentru cititor este fără îndoială interesant să cunoască ce a gîndit autorul despre cartea sa, cum s-a născut ea, cum a fost elaborată. În această privință, cele două fermecătoare volume de memorii ale lui Erico Verissimo, *Solo de Clarineta (Solo de clarinet*, vol. I, 1975; vol. II, 1976, postum), în care întîmplări de viață se împletesc cu evenimente din creația literară a romancierului, sunt o nesfîrșită sursă de încîntare. Ne permitem să citîm cîteva fragmente: „Sunt convins că inconștientul are un rol foarte important (...) în actul creației literare. Îmi place să compar inconștientul nostru cu un miraculos computer a cărui «memorie» este, în decursul vieții noastre, (...) alimentată, programată cu imagini, cunoștințe, voci, idei, melodii, impresii de lectură etc.

Saga pe care am scris-o despre Rio Grande trebuia să se întindă pe două sute de ani, de la 1745 la 1945. La început am crezut că voi putea comprima toată istoria unui oraș și a unei familii într-un singur volum de circa 800 de pagini, care îmi va lua vreo trei ani de muncă. Habar n-aveam că se va transforma pînă la urmă într-o trilogie cu un total de peste 2200 de pagini și că îmi vor trebui mai mult de 15 ani ca s-o termin (...). «Computerul» meu, cred, nu a încetat să lucreze în tot acest timp. (...)

Capitolul din *Continentul* (...) intitulat *Ana Terra* a fost o grea încercare pentru romancier, fiindcă în el am operat cu un număr minim de elemente materiale și psihologice ca să creez o atmosferă, o dramă, și să dau viață unor personaje ca Ana Terra, tatăl ei Maneco, mama ei Henriqueta și frații ei Antônio și Horácio. Coliba în care locuiau nu putea fi mai primitivă. Bătrînul Terra, ca și fiii săi, era analfabet și taciturn (...) Mobilierul din coli-

bă, puțin și rustic. În pustietățea aceea oamenii nu făceau altceva decît să muncească din zori pînă-n noapte, să mănînce, să doarmă și să aștepte... O zi era aproape repetiția celei precedente. Familia era ca o insulă pe marea verde a orizonturilor nesfîrșite. Nu aveau calendar, nici ceas, nici vecini prin apropiere. Curînd am descoperit însă că tocmai din sărăcia, din lipsa aceea trebuia să scot efecte romanești și dramatice. Da, și mai era și trupul tînăr al Anei Terra, și dorințele sale înăbușite. Și codul de onoare al bătrînului Terra. Și resemnarea îndurerată a *donei* Henriqueta. Era limpede, «computerul» decisese deja apariția, la ferma familiei Terra, a indianului Pedro Misionarul, personaj a cărui obîrșie profundă n-aș ști s-o explic.

Cînd și cum s-a născut căpitanul Rodrigo Cambará? Aș minți dacă aș răspunde cu certitudine la această întrebare. Unele tipuri sunt evidente și inevitabile. (...) Poate că n-aș fi prea departe de adevăr dacă aș spune că, înainte de a avea un corp și un nume, căpitanul Rodrigo era o idee în mintea mea — într-un fel, simbolul unei stirpe aspre și al unei ere aspre. (...)

Cum arăta fizic eroul meu? Ei bine, remarcasem că în general bărbații cu temperamentul lui Rodrigo nu sunt înalți. Astfel, l-am descris ca pe un tip de statură mijlocie, și mi s-a părut firesc să poarte barbă și să aibă ochi de culoare deschisă. Nu curgea sînge flamand prin vinele multor azorieni care, în secolul al XVIII-lea, s-au stabilit pe litoralul din Rio Grande? Mai tîrziu aveam să legitimez culoarea acestor ochi descriind scena în care tatăl lui Rodrigo o răpește pe fiica unui colon azorian din Viamão, o „roșcată cu ochi verzui". Din clipa cînd l-am văzut pe căpitan în mintea mea, cu un trup, un nume și deja cu anumite tendințe și porniri, acest om a început să *existe*. Și cum era viu și avea un temperament focos, primul lucru pe care l-a făcut a fost să se

descotorosească de creatorul său. Cine eram eu ca să pot ține în frîu un mînz precum căpitanul Cambará ? (...)

Trebuie totuși să mărturisesc că pentru unele din personajele mele am prea puțină admirație sau nici un fel de stimă. De exemplu, nu-l simpatizez deloc pe Licurgo Cambará, deși îi recunosc și unele calități. Și fiindcă tot am ajuns la capitolul simpatiilor, declar cu voce tare că am o slăbiciune pentru femeile din *Timpul și vîntul*, ca Ana Terra, Bibiana și Maria Valéria. (...)

La un moment dat, în *Continentul*, am început să simt nevoia de a crea un personaj care să joace rolul de «cor» în acea comedie de provincie. Trebuia să fie o persoană nu numai alfabetizată, ci și citită și posesoare a unor puncte de referință geografice și culturale care să-i permită să compare civilizația sud-americană grosolană și incipientă cu civilizația europeană, să-i comenteze în sinea sa ori cu alții pe acei oameni, viața din Santa Fé în particular, și din Provincia São Pedro din Rio Grande do Sul în general. Din această nevoie s-a născut doctorul Carl Winter. (...)

Alt personaj important din *Timpul și vîntul* este Conacul, pe care îl simt ca pe o ființă vie și aproape gînditoare. (...)

Altă «prezență» care îmi făcea întotdeauna mare plăcere era a lui Fandango. (...) Mi-a fost inspirat de un tip cunoscut de mine în copilărie. (...) Bărbat de statură mijlocie, de vîrstă mijlocie cînd am început să-i dau atenție, cu față cărnoasă, barbă ascuțită, ochi maliționși, era un umorist și un povestitor de «cazuri» înnăscut. (...) Era sărbătoare cînd apărea în casa noastră. (...)"

Povestirile lui Erico Verissimo în jurul cărților și al personajelor sale sunt nenumărate. Scriitorul le deapănă cu naturalețe și modestie, cu simplitatea proprie spiritelor elevate, cu claritatea și clarviziunea care îi caracterizează și opera. „Dă veșnic impresia că-și cere scuze pentru întîmplările vieții lui, pentru cărțile pe care le-a scris,

scuze în general însoțite de un zîmbet ușor și timid. Parcă ar spune mereu : „Sunt doar un narator de povești", astfel îl caracterizează Jorge Andrade.

Acestui scriitor modest și rezervat i s-au tradus majoritatea romanelor în engleză, germană, italiană, rusă, maghiară, olandeză, norvegiană, spaniolă și română, și numai edițiile portugheze originale au atins cîteva milioane de exemplare. *Continentul*, de pildă, conform unei anchete făcute de profesorul german Sieben, a fost cartea latino-americană cea mai vîndută în Germania de Vest, între 1945 și 1972, atingînd la vremea aceea un tiraj de 320 000 de exemplare.

Această popularitate, acest mare succes de public al lui Erico Verissimo nu se datorează doar clarității și frumuseții stilului său, construcției impecabile a romanelor care recreează cu autenticitate istorii, locuri și epoci, farmecului și veridicității unor personaje de neuitat. Erico Verissimo este nu numai un bun romancier : el este și un profund, un adevărat umanist, căruia, conform cunoscutului vers terențian, nimic din ceea ce-i omenesc nu îi este străin. Și, în consecință, nu este doar simplu cronicar al unor fapte, ci, prin emoția subiacentă, prin simpatiile și antipatiile sale (implicite sau declarate manifest), își cîștigă virtutea de romancier conștient și eficient, definită cîndva de Mário Vargas Llosa în termenii următori : „A scrie romane este un act de rebeliune contra realității, contra lui Dumnezeu, contra creației lui Dumnezeu care este realitatea. E o tentativă de corectare, de schimbare sau abolire a realității reale, de substituire a ei prin realitatea fictivă creată de romancier. (...) Rădăcina vocației acestuia este sentimentul de insatisfacție față de viață ; fiecare roman e un deicid tainic, o asasinare simbolică a realității."

Și romanele lui Verissimo marchează opțiunea autorului față de lumea real-istorică pe care o descrie. Iar

această opțiune este întotdeauna umanistă: „Mi-e teamă să nu pierd capacitatea de indignare și să cad în acceptare, care e totdeauna pernicioasă pentru viața în societate. Nu vreau să fiu indiferent. În mine aud mereu un strigăt de indignare. Cînd plîng pentru altul, știu că plîng pentru mine. Cînd mă tem pentru altul, mă tem și pentru mine. Nu sunt sfînt, sunt om."

Iată profesiunea de credință a acestui mare scriitor.

MICAELA GHIȚESCU

TABELE CRONOLOGICE

I. BRAZILIA

1494 Tratatul de la Tordesillas prin care se împarte Lumea Nouă (descoperită de Columb în 1492) între Spania și Portugalia.

1500 Descoperirea Braziliei de către navigatorul portughez Pedro Álvares Cabral.

1530 Începe colonizarea Braziliei, o dată cu crearea primelor căpitănii.

1554 Întemeierea orașului São Paulo.

1565 Întemeierea orașului Rio de Janeiro, după izgonirea francezilor.

1580 Unirea coroanelor spaniolă și portugheză.
1640 Restaurarea independenței Portugaliei.

1654 Victoria asupra olandezilor și izgonirea lor din nord-estul Braziliei.

1737 Întemeierea statului Rio Grande do Sul, unde s-a născut Erico Verissimo și unde începe *saga* *Timpul și vîntul*.

1750 Tratatul de la Madrid privind limitele dintre Portugalia şi Spania, cu o mare influenţă asupra dimensiunilor teritoriale ale Braziliei.

1763 Rio de Janeiro devine capitala Braziliei.

1792 Executarea lui Tiradentes, primul martir iredentist din Brazilia.

1807—1808 Strămutarea familiei regale portugheze în Brazilia.

Invadarea Portugaliei de către Junot, general al lui Napoleon Bonaparte.

1815 Brazilia devine regat.

1822 Proclamarea independenţei Braziliei. Încoronarea lui Pedro I ca împărat. Începutul marilor imigrări, în special ale portughezilor, spaniolilor, italienilor şi germanilor.

1825 Portugalia recunoaşte independenţa Braziliei.

1831 Abdicarea lui Pedro I.

1840 Declararea majoratului lui Pedro al II-lea.

1845 Pacificarea statului Rio Grande do Sul.

1850 Suprimarea traficului de sclavi din Africa.

1862 Intervenţia Braziliei în războiul civil din Uruguay.

1864 Război între Brazilia şi Paraguay.

1870 Încheierea războiului cu Paraguay.

1888 Abolirea sclaviei, prin legea din 13 mai.

1889 Proclamarea Republicii Brazilia.

1903 Tratatul de la Petropolis încheiat cu Bolivia, care a cedat Braziliei statul Acre.

1906 Primul zbor cu avionul al lui Santos Dumont.

1930 Revoluția care duce la instalarea guvernului lui Getúlio Vargas (președinte al Braziliei pînă în 1945), *gaucho* originar din statul Rio Grande do Sul.

1932 Revoluția constituțională de la São Paulo (contra lui Getúlio Vargas).

1934 Constituția din 16 iulie. Getúlio Vargas continuă să fie președintele Braziliei.

1935 Revoluție comunistă, strivită de Getúlio Vargas.

1937 Constituția din 10 noiembrie, de model „trabalhist"/național.

1938 Lovitură de dreapta (Partidul Integralist), stăpînită de Getúlio Vargas.

1942 Brazilia declară război Germaniei.

1945 Răsturnarea lui Getúlio Vargas. *Saga Timpul și vîntul* se încheie aici.

1950—1954 A doua președinție a lui Getúlio Vargas.

1960 Inaugurarea noii capitale, Brasília, de către președintele Kubitschek de Oliveira (1955 — 1960).

1964 Răsturnarea președintelui João Goulart în urma unei lovituri de stat care instituie regimul militar.

1964—1985 Regim militar, sub următorii președinți : generalii Castelo Branco, Costa e Silva, Medici, Geisel și Figueiredo.

1985 Restaurarea democrației. Președinte ales : José Sarney.

1990 Alegerea președintelui Fernando Collor.

1992 *decembrie*. Președintele Collor este demis ; președinția Republicii Federative a Braziliei este preluată de vicepreședintele Itamar Franco.

MARCEL D. C. HASSLOCHER
Ambasadorul Braziliei la București

II. ERICO VERISSIMO

1905 *17 decembrie.* În orașul Cruz Alta, statul Rio Grande do Sul, Brazilia, vede lumina zilei Erico Verissimo, fiu al farmacistului Sebastião Verissimo da Fonseca și al soției acestuia, Abegaí Lopez Verissimo.

1908 Se naște unicul său frate, Enio.

Se naște la Cordisburgo (Minas Gerais) romancierul João Guimarães Rosa.

1912 La Bahia (Pirangi) se naște romancierul Jorge Amado.

1920 Erico Verissimo este elev intern la colegiul Cruzeiro do Sul din Porto Alegre, al cărui curs gimnazial nu reușește să-l termine.

1926 După ce lucrează un timp ca funcționar la Banca Națională de Comerț din Cruz Alta, devine, în același oraș, coproprietar al unei farmacii care, însă, va da faliment după patru ani.

1927 Apare *Întunecare* de Cezar Petrescu.

1928 *Revista do Glôbo* din Porto Alegre publică prima povestire a lui Erico Verissimo : *Ladrão de gado (Hoțul de vite).*

1929 Apare *Zodia Cancerului* de Mihail Sadoveanu.

1930 Erico Verissimo se mută la Porto Alegre și ocupă postul de secretar, apoi de director la *Revista do Glôbo.*

Apar *Baltagul* de Mihail Sadoveanu, *Calea Victoriei* de Cezar Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, intîia noapte de război* de Camil Petrescu.

1931 Erico Verissimo se căsătorește în Cruz Alta cu Mafalda, fiica lui Vicente Volpe și a Emmei Halfen Volpe.

1932 Editura *Glôbo* publică prima sa carte, *Fantoches (Fantoșe),* culegere de basme, în majoritate sub formă de mici piese de teatru.

Apare *Răscoala* de Liviu Rebreanu.

1933 În cadrul activității desfășurate la Librăria *Glôbo,* Erico Verissimo traduce *Punct-contrapunct* de Aldous Huxley ; concomitent i se publică primul roman, *Clarissa.*

Apare *Patul lui Procust* de Camil Petrescu.

1934 Erico Verissimo obține Premiul Machado de Assis, decernat de C-ia. Editora Nacional, pentru manuscrisul *Música ao Longe (Muzică în depărtare),* împărțindu-l cu romancierii Dionélio Machado, Marques Rebêlo și João Alphonsus.

Romancierul brazilian Graciliano Ramos (născut în 1892) publică *São Bernardo*, apărut în românește în 1971.

1935 Erico Verissimo publică *Música ao Longe*, romanul social *Caminhos Cruzados (Drumuri încrucișate)* premiat de Fundația Graça Aranha, și *A Vida de Joana D'Arc (Viața Ioanei d'Arc)*. Se naște fiica sa, Clarissa.

Apare primul volum din *Frații Jderi* de Mihail Sadoveanu, cel de-al treilea, și ultimul, apărînd în 1942.

1936 Erico Verissimo publică romanul *Um Lugar ao Sol (Un loc sub soare)*.
Se naște fiul său, Luís Fernando.

1937 Publică o carte pentru copii și tineret, *As Aventuras de Tibicuera (Aventurile lui Tibicuera)*.

1938 Publică *Olhai os Lirios do Campo (Priviți crinii de pe cîmp)*, care obține un mare succes de public.

Graciliano Ramos publică *Vidas secas*, apărut în românește în 1966, sub titlul *Vieți seci*.

1939 Erico Verissimo publică *Viagem à Aurora do Mundo (Călătorie spre zorile lumii)*, carte de ficțiune pentru copii și tineret, abordînd istoria unor monștri antediluvieni.

1940 Publică *Saga* și vizitează São Paulo, unde ține o serie de conferințe.

1941 La invitația Departamentului de Stat, vizitează Statele Unite, înregistrîndu-și impresiile de călătorie în *Gato Preto em Campo de Neve (Motan negru pe cîmpul de zăpadă)*, publicat în același an.

1943 Publică *O Resto é Silêncio (Restul e tăcere)*, apărut în limba maghiară, în 1977, la Editura Kriterion din București. La invitația Departamentului de Stat, revine în Statele Unite ca să țină prelegeri de literatură braziliană la Berkeley, Universitatea din California. De asemenea ține un curs de literatura și istoria Braziliei la Mills College din Oakland, California, care-i acordă titlul de *doctor honoris causa*. Ține conferințe în statele California, Oklahoma, Arizona, Indiana și Texas.

1944 Jorge Amado publică *O Cavalheiro da Esperança — Vida de Luís Carlos Prestes*, apărut în românește, în 1951, sub titlul *Cavalerul Speranței — Viața lui Luis Carlos Prestes*.

1946 Înapoiat în Brazilia, Erico Verissimo publică o nouă carte de impresii de călătorie, *A Volta do Gato Preto (Întoarcerea motanului negru)*. Începe să lucreze la trilogia *O Tempo e o Vento (Timpul și vîntul)*.

Jorge Amado publică *Seara Vermelha*, apărut în românește, în 1950, sub titlul *Pămîntul fructelor de aur*.

1949 Erico Verissimo publică *O Continente (Continentul)*, prima parte a trilogiei sus-menționate.

1951 Publică *O Retrato (Portretul)*, a doua parte a trilogiei.

1952 Jorge Amado publică *Os Subterrâneos da Liberdade*, apărut în românește, în 1957, sub titlul *Subteranele libertății.*

1953 La recomandarea Ministerului Afacerilor Externe al Braziliei, Erico Verissimo este numit director al Departamentului de Afaceri Culturale al Uniunii Pan-Americane, în cadrul Secretariatului Organizației Statelor Americane, la Washington.

Moare la Rio de Janeiro romancierul Graciliano Ramos.

1954 Erico Verissimo publică romanul *Noite (Noapte).*
Vizitează mai multe țări din America Latină : Venezuela, Panamá, Ecuador, Peru, Mexic.

1956 Se înapoiază în Brazilia.

Apare *Grande Sertão : Veredas (Marele sertão : poteci)*, opera majoră a lui João Guimarães Rosa.
1958 Jorge Amado publică *Gabriela, Cravo e Canela*, apărut în românește în 1982 sub titlul *Gabriela.*

1959 Erico Verissimo publică *O Ataque (Atacul).* Călătorește în Europa, străbătînd Portugalia, Spania, Franța, Italia, Germania, Olanda și Anglia, și apoi, din nou, în Statele Unite.

1961 Publică primele două volume din *O Arquipélago (Arhipelagul)*, a treia parte a trilogiei *O Tempo e o Vento.*

1962 Publică al treilea volum din *O Arquipélago*, cu care se încheie trilogia.
Vizitează Grecia, Italia, Franța și, din nou, Statele Unite.

1965 Publică *O Senohr Embaixador (Domnul ambasador)*.

1966 Pregătește, pentru a fi inclusă în ediția de opere complete *(Ficção Completa)* publicată de editura José Aguilar, autobiografia *O Escritor diante do Espelho (Scriitorul în fața oglinzii)*.
Vizitează Israelul, ca invitat oficial al guvernului acestei țări. În urma călătoriei scrie *Israel em Abril (Israel în aprilie)*.

1967 Din nou în Statele Unite, sub impactul războiului din Vietnam, scrie *O Prisoneiro (Prizonierul)*, „parabolă despre război și stupiditatea umană", publicat în același an.

Moare la Rio de Janeiro romancierul João Guimarães Rosa.

1971 Publică *Incidente em Antares (Incident la Antares)*.

1972 Se reeditează *Fantoches* în ediție comemorativă (40 de ani de activitate literară).
Cu această ocazie, dramaturgul brazilian Jorge Andrade (n. 1922) scrie : „Erico trăiește desprins de lumea care-l înconjoară, profund ancorat în interiorul său. Poate să asculte pe cineva timp îndelungat, denotînd o mare atenție, și să fie totodată pierdut în depărtări,

în locuri și fapte bine păzite de un zid al tăcerii, tăcere care, uneori, devine compactă."
Iar Jorge Amado, cu același prilej, va nota: „[în 1935] eram deja prieteni prin corespondență, am rămas ca frații pe toată viața, prietenie ce a rezistat tuturor divergențelor, distanțelor, intrigilor, anilor în care nu ne vedeam, mereu prieteni și, de cîte ori era nevoie, alături pe aceeași baricadă. Nu de mult, am ridicat împreună glasul ca să protestăm contra instaurării cenzurii cărților în Brazilia, afirmînd public că, sub nici o formă, nu vom supune manuscrisele noastre cenzurii, oricum s-ar manifesta ea."

1973 Erico Verissimo publică volumul I al memoriilor sale, intitulat *Solo de Clarineta (Solo de clarinet).*

1975 *28 noiembrie.* Moare la Porto Alegre.
În luna următoare apare la București *Incident la Antares,* prima traducere românească din opera prozatorului, Editura Univers, sub semnătura Micaelei Ghițescu.

1976 Se publică volumul II din *Solo de Clarineta,* ediție postumă îngrijită de Flávio Loureiro Chaves.

1981 Apare la București traducerea romanului *Domnul ambasador,* Editura Univers, aceeași traducătoare.

M. G.

O seminție trece, alta vine, și pământul dăinuie pe vecie. Răsare soarele, apune soarele și revine la locul de unde va răsări din nou. Vîntul sufla spre miază-zi și se întoarce spre miază-noapte; apoi iar se întoarce și-și începe aceleași vîrtejuri.

Ecleziastul — I, 4, 5, 6

CONACUL — I

Era o noapte rece cu lună plină. Stelele sclipeau peste orașul Santa Fé, cufundat în tăcere și pustietate ca un cimitir părăsit. Era atîta liniște și aerul atît de străveziu, că dacă ți-ai fi încordat auzul ai fi putut distinge pînă și seninătatea în singurătatea din jur.

Ghemuit după un zid, José Lírio se pregătea pentru ultima porțiune de parcurs. Oare cîți pași să fie pînă la fîntînă ? Vreo zece, doisprezece, mai întinși. Primise ordin să schimbe santinela care stătea de veghe într-una din turlele Catedralei. „Locotenente Liroca, îi spusese colonelul cu cîteva minute în urmă, urcă-n vîrful clopotniței și nu scăpa din ochi curtea Conacului. Dacă vine careva să ia apă din fîntînă, trage fără milă."

José Lírio măsura strada cu privirea. Zece pași pînă la biserică. Dar oare cîți pînă la moarte ? Poate cinci... sau doi. În podul Conacului se afla un trăgător strașnic, pîndindu-i pe nesăbuiții care s-ar fi aventurat să traverseze piața sau vreo stradă, descoperiți.

Secundele treceau. Trebuia să îndeplinească ordinul. Liroca nu voia să se observe că șovăie, că e laș. Da, laș. Pe ceilalți îi mai putea înșela, dar pe

sine nu reușea să se amăgească. Se vîrîse în revoluția asta fiindcă era federalist și i-ar fi fost rușine să stea de-o parte. Dar nu se putea obișnui cu primejdia. Îi fusese frică din prima zi, din prima oră — o frică ce pornea de jos, din măruntaie, și urca prin stomac pînă în gîtlej, ca un frig mare, amorțindu-i picioarele, brațele, voința. Frică și boală; frică și febră.

Ciudat. Noaptea era rece, dar sudoarea i se prelingea pe fața bărboasă și-i pătrundea în gură, cu un gust sărat.

Focurile de armă au încetat pe înserate. S-or fi isprăvit munițiile celor din Conac. Putea să traverseze strada agale, fluierînd și aprinzîndu-și o țigară. Ar fi o provocare pe cinste. Haide, Liroca, onorează-ți basmaua roșie de la gît. Aș! Iar avea senzația aceea rece de gol și greață la stomac, vînt tăios în măruntaie.

De unde îi venea atîta frică? Desigur din partea maică-sii, fiindcă cei dinspre tată fuseseră curajoși. Bunicul lui Liroca se purtase vitejește în '35. Tatăl îi murise chiar în revoluția asta, cu vreun an și ceva în urmă — căzuse cu mațele scoase din burtă într-o șarjă de lance, luptînd pînă în ultima clipă.

„Lírio e bărbat, a murmurat Liroca în sinea lui. Lírio e bărbat!" De cîte ori se pregătea de o luptă, își repeta cuvintele acestea: „Lírio e bărbat".

S-a ridicat încetișor, ținînd strîns carabina cu ambele mîini. Își simțea trupul măcinat de dureri, gîtlejul uscat. Și-a întors privirea spre biserică. Zece pași. Doar un hop, și gata. Și-a întins cu grijă capul înainte și, lipindu-și mijlocul frunții și vîrful nasului de colțul zidului, a închis ochiul drept, iar cu cel stîng a rămas să pîndească, în partea cealaltă a pieței, spre Conacul ce se afla acolo, cu fațada-i albă, șirul dublu de ferestre, balconul de fier și

zidurile înalte ca de fortăreață. Avea căsoaia aceea în ea ceva nemaipomenit de omenesc, care a făcut ca inima lui José Lírio să bată mai tare.

Federaliștii cuceriseră orașul cu aproape o săptămînă în urmă, dar Licurgo Cambará, guvernatorul și șeful politic republican al municipiului, se fortificase în casă cu întreaga familie și un grup de adepți, și de acolo încă mai opunea rezistență. Cît timp Conacul nu capitula, revoluționarii nu se puteau considera stăpîni pe Santa Fé, deoarece trăgătorii de la mansardă practic dominau piața și străzile din jur.

Cîteva clipe José Lírio a stat să privească fațada căsoaiei, și deodată gîndul că Maria Valéria se află acolo, înăuntru, i-a străpuns pieptul ca un vîrf de lance. A scos un oftat adînc și întretăiat, aproape un sughiț de plîns. Din nou s-a ghemuit în spatele zidului și s-a uitat spre biserică. Dacă reușea să ajungă cu bine pînă la peretele lateral, ar ieși din raza trăgătorului din Conac și ar putea urca în clopotniță prin ușa paraclisului.

Haide, Liroca, doar cîțiva pași în goană. Ce ți se poate întîmpla ? Omul te zărește, ochește, trage și nimerește. Un glonte în cap. Gata ! Cazi cu fața în jos și s-a isprăvit totul. Se sfîrșește chinul. Cică atunci cînd îți pătrunde glontele în trup, la început nu doare. Abia după aceea vine arsura, ca de fier înroșit. Dar cînd rana e mortală nu simți nimic. Lírio e bărbat. Lírio e bărbat.

José Lírio stătea mai departe nemișcat, măturînd strada cu privirea. Nu mai departe de ieri un camarad de-al lui îndrăznise să străbată acea bucată de drum în plină zi, într-un moment cînd tirul încetase. Mergea cîntînd și făcînd pe grozavul. La mansarda Conacului s-a văzut brusc un fulger însoțit de un pocnet, și omul a căzut. Sîngele a început

să-i bolborosească din piept și a îmbibat pământul.

„Haide, băiete!“ Acum în amintirea lui Liroca vorbea tatăl său, bătrînul Maneco Lírio. Vocea aspră ca șmirghelul venea de departe, dintr-o anume zi din copilărie cînd Liroca lipsise de la școală și, sosind acasă, dăduse peste taică-său care îl aștepta în spatele porții cu un harapnic în mînă. „Acum ai să mi-o plătești, nemernicule!“ Liroca o rupsese la fugă nebunește spre fundul grădinii de zarzavat. „Așteaptă, lașule!“ Și deodată ceea ce bătrînul Maneco ținea în mîini nu mai era biciul, ci propriile lui viscere, care îi alunecau moi și fîscoase din rana de la burtă. „Haide, lașule!“

Atunci, parcă îmboldit de diavol, Liroca s-a ridicat, a strîns carabina la piept și a luat-o la goană spre biserică. Pașii săi au răsunat înfundat pe solul bătătorit. A făcut cinci salturi și, la jumătatea drumului, fără să se uite la Conac, cu vocea înnebunită de parcă ar fi chemat în ajutor, a strigat: „Pe dracu'! Sunt bărbat!“ A continuat să alerge și, odată ajuns în unghiul mort din spatele peretelui lateral al bisericii, s-a aruncat la pămînt și a rămas acolo, gîfîind, cu pieptul lipit de sol, cu inima bătîndu-i mai repede, simțind cum îi intră în gură și nări fire de iarbă umezite de rouă. „E-n regulă! a murmurat. E-n regulă!“

Era teafăr, era salvat. A închis ochii și a rămas locului, îmbibînd pămîntul de salivă vîscoasă, cu gîtlejul în foc și tot trupul toropit de o slăbiciune care îl făcea să tremure de dorința de a plînge.

Din umbra proiectată de biserică pe sol s-a auzit o voce:

— Iată-l și pe Liroca, bătrînul războinic!

Tresărind, José Lírio a ridicat capul.

— Cine-i acolo? a întrebat.

— Eu.

— Care eu ?
— Inocêncio.
— Ah !

S-a uitat mai cu luare-aminte. Lîngă peretele lateral al bisericii a început să distingă silueta unui bărbat, la înălțimea feței căruia licărea vîrful unei țigări aprinse. Liroca s-a ridicat greoi, în timp ce celălalt rîdea pe înfundate, cu un rîs gutural și nazal.

— De ce spectacolul ăsta ?
— Care spectacol ?
— Fuga asta nebunească.
— Păi... Conacul.
— Aș ! Eu zic că li s-a terminat muniția.
— Nu-i bine să ne încredem prea mult.

Liroca s-a așezat pe jos și s-a sprijinit de peretele bisericii.

— O dușcă ? întrebat celălalt, întinzîndu-i sticla de *cachaça* [1]. Liroca a înșfăcat-o, a dus-o la gură și a tras o înghițitură zdravănă. Ce bine că-i întuneric, și-a spus, fiindcă astfel Inocêncio nu vedea cum îi tremură mîinile.

— Mulțumesc.
— Mai ia o înghițitură.
— Nu. M-a trimis colonelul să te schimb.
— Știu. Dar avem tot timpul. Cred că ei mai sunt încă acolo sus. Hai să stăm puțin de vorbă. Tare-i greu să rămîi o după-masă întreagă singur, fără un suflet de om cu care să schimbi un cuvînt.
— N-a ieșit nimeni în curte ?
— Nu.
— N-a apărut nimeni la ferestre ?
— Nu.
— Ce s-o fi întîmplat ?

[1] Rachiu din trestie de zahăr.

Inocêncio a ridicat din umeri.

— Cred că au ajuns la capăt.

Liroca a scos un oftat.

— Noi am ajuns la capăt.

Celălalt a tăcut o clipă, scăpărînd piatra de la aprinzătoare fiindcă i se stinsese țigara.

— Cine poate ști?

— Nu mai merită. Într-o zi tot o să trebuiască să ne adunăm în partea cealaltă a Uruguayului.

Un greier a început să țiriie în apropiere. Liroca a scos un chiștoc de țigară de după ureche, l-a vîrît între dinți și, uitînd să-l aprindă, a rămas cu ochii la cer.

— Ce n-aș da să se sfîrșească odată cu revoluția asta, a oftat.

— De ce?

— M-am săturat să tot umblu nebărbierit, plin de păduchi, să dorm în ploaie, să mă trezesc cu promoroacă pe obraz. Sunt sătul de... A tăcut brusc.

— Așa-i la război, Liroca.

Înviorat de rachiu, cuprins acum de o căldură plăcută, Liroca a reluat:

— Mi-e tot timpul stomacul întors pe dos. Mirosul de sînge și de mort nu-mi mai iese din nări. Îl simt în apă, în mîncare, în mînă, în vînt, în toate.

— Așa-i la război..., a repetat celălalt.

— Dar e trist.

— Trist e că au fost decapitați ai noștri. Trist e că Gumercindo Saraiva a murit.

Liroca și-a pus din nou mucul de țigară după ureche. Se calmase. Prezența celuilalt îl consola oarecum.

— După moartea lui Gumercindo, totul a mers mai rău.

S-a ridicat, cam în silă, și și-a luat carabina...

— Bun, acum trebuie să mă duc..., a spus, fără nici un chef să suie la postul său.

Celălalt l-a luat în ris :

— Mai ia un *mate* [1], cumetre...

Liroca a oftat iarăși :

— Mult *mate* am mai băut eu în casa aceea.

— La Conac ?

— Da.

— Casa dracului...

— Familia Cambará sînt oameni cinstiți.

— Dușmanu-i dușman. Chiar șeful lor spune mereu : „Dușmanul nu se cruță".

— Licurgo e om cumsecade.

— Toți sunt îngeri. Inocêncio lovi cu palma peste patul armei. Dar întreab-o și pe Comblain asta a mea dacă-i place să vîneze îngeri.

S-a ridicat și el.

— Cu bine, Liroca, și mult noroc. Salutări lui izmene-albe.

— Care izmene-albe ?

— Diavolul care a îndrăznit azi-noapte să iasă din Conac și să se ducă pînă la fîntînă ca să ia apă. Bibilo era în turla bisericii, a văzut ceva albicios, a ochit și... poc ! Animalul s-a împiedicat și a căzut cu burta în jos peste capacul fîntînii.

— A rămas acolo ?

— Da. Cu coada în sus. Putrezește în poziția asta. Transmite-i salutări.

Liroca era șocat. Cu moartea nu se glumește, își spunea el. Pînă și un republican, după ce a murit, încetează să mai fie inamic și e doar un defunct. Și defuncții au ceva sacru în ei.

---

[1] Plantă din America de Sud din ale cărei frunze uscate se face o infuzie (n.t.).

— Ascultă, Liroca, a murmurat Inocêncio apropiindu-se de el și pufnindu-i în obraz o duhoare de rachiu. Ai să vezi că acolo sus, în turlă, singur, te apucă un chef al dracului să tragi clopotele. Știi ce noapte e azi ?

— Nu.

— Noaptea de Sînziene.

— Chiar așa ?

— Da. Cea mai lungă noapte a anului. Trage clopotul, Liroca. Tîrgul e ca o așezare părăsită. Trezește tineretul, Liroca. Trage clopotul ! E noaptea de Sînziene.

José Lírio n-a scos nici un cuvînt. Celălalt a făcut stînga împrejur, a mers cîțiva pași și, ajungînd la colțul bisericii, a întors capul și a spus :

— Acum ai să vezi și tu cum procedează un *maragato* [1] cu oareșicare rușine.

Și-a pus carabina în bandulieră și a început să traverseze strada agale, ca și cum ar fi însoțit o înmormîntare. În mijlocul drumului s-a oprit, și-a scăpărat aprinzătoarea pe îndelete, a tras apoi un fum din țigară și pe urmă și-a văzut încet de drum, pierind printre copacii și întunericul din piață.

Înăuntrul bisericii o penumbră lăptoasă albăstrea atmosfera. Lîngă altarul principal pîlpiia flăcăruia unei candele. În nișele lor, statuile sfinților păreau războinici în ambuscadă, ochind nemișcați. Liroca a început să meargă pe aleea dintre cele două șiruri de bănci. Își pusese carabina Comblain sub *poncho*, ca și cînd ar fi vrut să o ascundă de ochii Sfintei Fecioare a Imaculatei Concepții, patroana orașului ;

[1] Revoluționar din 1893 care, în timpul revoluției din Rio Grande do Sul, se opunea partidului atunci la putere, condus de Júlio de Castilhos (n.t.).

umbla sfielnic în vîrful picioarelor, privind cu coada ochiului spre siluetele sfinților, cuprins de neplăcutul simțămînt că în orice clipă putea să fie lovit de un glonte. Deodată și-a dat seama că-și păstrase pălăria pe cap. Culmea ! Doamne iartă-mă ! Și-a scos-o repede.

A intrat în baptisteriu, a dus instinctiv mîna la cristelniță și și-a făcut semnul crucii. Acolo se afla scara care ducea în vîrful turlei. Liroca a început să urce treptele încet și, ajuns în clopotniță, a fost din nou învăluit de aerul tăios al nopții. Și-a pus pălăria, s-a apropiat de parapet tîrîndu-se în patru labe și a pîndit printr-una din lucarne. A simțit o strîngere de inimă : Conacul era acum atît de aproape încît dacă, printr-o minune, Maria Valéria ar apărea la fereastra mansardei, cei doi ar putea sta de vorbă fără să trebuiască să ridice vocea prea mult. Dar, ce ! Acum totul era pierdut. Soarta nemiloasă îl despărțea poate pentru totdeauna de ființa pe care o iubea cel mai mult în viață. Dacă înainte Maria Valéria pur și simplu nu îl simpatiza, de acum înainte va începe să îl urască, fiindcă niciodată nu va putea să uite că José Lírio fusese unul dintre asediatorii Conacului — un *maragato*, un dușman.

Cu privirea pe jumătate tristă, pe jumătate speriată, încrețind nasul ca și cum ar fi adulmecat o duhoare, Liroca a privit îndelung cadavrele a doi oameni întinși în mijlocul străzii, în fața casei asediate. Căzuseră în timpul unuia din primele atacuri și pînă acum nu se aventurase nimeni să meargă să le ridice corpurile.

Deodată Liroca a avut senzația că se mai află cineva, acolo, în clopotniță. Cuprins de o vagă stare de indispoziție, a ridicat capul și a dat cu ochii de clopot. De mic copil se deprinsese să considere

clopotul ca pe o ființă vie, ca pe vicar sau paracliser. Cînd bătea a sărbătoare părea să spună *tapioca fără sare ! tapioca fără sare !* Dar Liroca nu putea uita că același clopot bătuse dangătul morților în ziua cînd a înmormîntat-o pe mama lui. De atunci punea întotdeauna în legătură dangătele cu ideea de moarte. De multe ori își spunea : „Cînd sicriul meu o să iasă din biserică, o să bată nenorocitul ăsta".

Acum iată-l acolo pe bătrînul clopot, tăcut și nemișcat, cu gura sa monstruoasă, foarte neagră și larg căscată. Dar... dacă ar începe deodată să bată ? Eventualitatea asta l-a înfiorat surd. În singurătatea nopții, așa ceva ar scoate din minți pe orice creștin.

S-a scuturat, și-a sprijinit țeava carabinei în lucarnă și a rămas cu ochii la Conac. A dracului treabă. Acum avea un dușman în față, și altul atîrnat deasupra capului. Poate că cel mai sigur era să ridice frînghia, pentru ca nu cumva vreun poznaș de acolo de jos să se apuce să tragă de ea. Da, asta am să fac, a hotărît. Dar n-a făcut-o. A rămas locului, simțind pe obraz răceala pietrei de la parapet și privind spre curtea Conacului.

Ordinul era clar : dacă vine cineva după apă la fîntînă, trebuia să tragă. Apă... Apă pentru Maria Valéria. Apă pentru cei asediați. Apă pentru *dona* Alice. Apă pentru copii. Apă pentru bătrîna Bibiana. Cel mai rău e că se găseau femei și copii în căsoaie. La începutul asediului, șeful federalist ridicase un steag alb și-l trimisese pe părintele Romano să-i propună lui Licurgo Cambará să pună femeile și copiii la adăpost în casa parohială, asigurîndu-l cu toate garanțiile de păstrare în viață și de respect din partea revoluționarilor. Dar Cambará dăduse un răspuns sec : „Locul familiei mele este la Conac.

De aici nu pleacă nimeni. Nu accept nici o favoare din partea unui *maragato.*" Părintele s-a înapoiat, amărît, cu răspunsul acesta. „Suflet de cîine", a spus șeful federalist. Și schimbul de focuri a început.

Liroca a scos țigara de după ureche, a scăpărat piatra aprinzătoarei și, avînd grijă să ascundă licărul fitilului în căușul palmei, și-a aprins-o. A rămas să fumeze relativ mai calmat, găsind plăcut fumul care îi ardea ochii. Mirosul țigării de paie îi readucea în memorie amintiri agreabile : serile petrecute la Conac iarna, bînd ceai de *mate* amar cu semințe fierbinți de coconar, tăifăsuielile amicale, cafeaua fumegîndă, biscuiții cu lapte bătut...

Liroca își amintea de o noapte cu vînt puternic și rece, care zgîlțîia geamurile căsoaiei, și de negresa bătrînă care adusese de la bucătărie o tavă plină cu jăratic. Licurgo scosese din buzunar o bucată de tutun brut și-i spusese, cu vocea lui gravă și calmă :

— Încearcă din ăsta, Liroca. E tare și plăcut la gust.

Pe urmă apăruse *dona* Alice cu un platou cu prăjituri cu arahide :

— Ia una, domn' Liroca. Eu le-am făcut.

Ultima sa vizită la Conac fusese la începutul lui 1893. Pe urmă politica stricase totul : prietenii au început să nu se mai salute unii pe alții, frații se îndepărtau, familiile se dezbinau... În cele din urmă izbucnise revoluția.

Liroca era obosit. Doi ani și ceva de război civil nu erau de joacă. Ce s-o fi întîmplînd la Conac ? *Dona* Alice, gravidă în nouă luni, putea să nască în orice clipă... Și dacă pruncul se năștea chiar în timpul unui schimb de focuri ? Lume nebună, război nebun ! Liroca se mai gîndea și la *dona* Bibiana — biata bătrînă ! — acolo, în casa aceea mare, pe

jumătate oarbă și ramolită, fără să știe prea bine ce se întîmplă. A trage în Conac însemna nici mai mult nici mai puțin decît a trage în bătrînică. O sălbăticie.

A scos un oftat care părea să iasă nu numai din străfundul pieptului său, ci și din pieptul victimelor revoluției, și din măruntaiele pămîntului însuși care înghițise carnea morților acelui război și a tuturor celorlalte — un oftat sacadat și prelung, dureros ca un geamăt.

Lume veche fără țarc! a murmurat Lírio, cu fruntea sprijinită de parapet și ochii ațintiți asupra curții. S-a alarmat: vocea care-i ieșise din gură nu era a lui. Era vocea tatălui său. În clipa aceea Liroca era însuși Maneco Lírio, avea șaizeci de ani, nu treizeci. Bătrînul rostea întotdeauna cuvintele astea cînd se întîmpla ceva absurd sau trist. Era felul lui de a protesta contra unei lumi lipsite de coerență, de bunătate, de dreptate și de Dumnezeu.

Se povestea că atunci cînd căzuse de pe cal, în șarja cu lancea, încă mai avusese puterea să se ridice. Se îndreptase clătinîndu-se către un camarad, ținîndu-și cu amîndouă mîinile mațele care-i ieșeau prin tăietura făcută de lance, și spusese cu vocea ca un horcăit: „Lume veche fără țarc!" După care căzuse cu fața în jos.

Liroca a zărit o siluetă mișcîndu-se în curte. Inima a început să-i bată nebunește. Nu încăpea nici o îndoială: era un bărbat, se tîra ca un caiman, se contopea cu pămîntul sub umbra copacilor, dar se îndrepta spre fîntînă. Liroca a simțit cum îi pulsează puternic sîngele în tîmple. Mucul de țigară i s-a lipit de buza de jos. A înșfăcat carabina și a pus degetul pe trăgaci. Sudoarea îi picura de pe frunte și respirația îi ieșea prin gura întredeschisă ca un gîfîit de cîine obosit.

Trag ? Inamicul nu se cruță. Merge după apă. Apă pentru Maria Valéria. Apă pentru bătrînică. Haide. Ochește cît mai e timp. Se ridică... Trage căldarea în jos. Încet, încet, sigur își închipuie că nu-l văd... Acum e în spatele celui cu pantaloni albi. Ochește, Liroca. Lirio e bărbat... Haide. Trage-i un glonte. E un diavol. Apă pentru copii. Dar ei l-au omorît pe tata. Repede, pînă nu pleacă. Un glonte, numai așa ca să-l sperii. Da ! Numai ca să-i bagi frica în oase.

A ridicat arma către coroana pomilor din curte și a apăsat pe trăgaci. O flăcăraie — un pocnet — zguduitura armei... Pe urmă o tăcere de cîteva secunde. Liroca se uita în curte dar nu vedea nimic : i se pusese o ceață în fața ochilor. Deodată, din mansarda Conacului a țîșnit un glonte și, rănit, clopotul a scos un geamăt, pe care Liroca l-a simțit în tot trupul cu forța unui șoc electric.

Sunetul clopotului ajunge la urechile lui Licurgo Cambará ca un dangăt al morților. Prin lucarna uneia din ferestrele Conacului, pîndește clopotnița. Acel *maragato* care stătea ascuns ieri acolo îi ucisese unul din cei mai buni oameni. Acum altul a ieșit după apă și trebuie neapărat să se întoarcă teafăr, cu căldarea plină, fiindcă mai ușor se suportă foamea decît setea. Nu mai există nici o picătură de apă în casă, și *cachaça* s-a terminat și ea. Din fericire portocalii din livadă sunt încărcați și nu e greu nici riscant să se culeagă portocalele de pe crengile din apropierea ferestrelor de la spatele clădirii. Oamenii își înșeală stomacul cu porții mici de pastramă, făină de manioc și bucățele de zahăr ; își sting setea cu fiertură de portocale. Cel mai rău din toate e lipsa laptelui și a pîinii pentru femei și copii.

Gîndindu-se la asta, Licurgo îi urăște pe asediatori cu o ură pătimașă și se urăște pe sine pen-

tru că învălue în ura asta și pe socrul și pe cumnată, care sunt acolo cu el în conac și îi aruncă priviri încărcate de dojană și pică.

Dar oare el, Licurgo, poartă vina pentru cele întîmplate ? Niciodată nu și-a închipuit că lucrurile ar putea să ajungă pînă aici. Altfel ar fi pregătit Conacul în așa fel încît să facă față asediului, depozitînd alimente pentru o lună, pentru două, pentru cît timp ar fi fost nevoie. Adevărul este că nu se așteptase la acel atac brusc al federaliștilor împotriva orașului Santa Fé și încă și mai puțin la întorsătura, dezastruoasă pentru republicani, pe care-o luase lupta de cucerire a localității. Se trezise deodată aproape încercuit, acolo în piață, și silit să se replieze în grabă la Conac, cu puținii oameni care îi rămăseseră, să închidă porțile și să reziste. Din fericire aveau muniții în cantitate suficientă ca să se mai apere vreo cîteva zile, dacă își cruțau gloanțele. La început atacurile fuseseră cumplite. De mai multe ori, în primele zile ale asediului, inamicii încercaseră să ia casa cu asalt, dar fuseseră respinși cu atîtea pierderi, încît pînă la urmă au renunțat. Mizerabilii ! Nu au mai avut curajul nici măcar să vină să-și ridice morții. Și întorcîndu-și acum privirea de la turlă — unde nu zărește nici o siluetă omenească —, Licurgo se uită la cele două cadavre care zac întinse de mai multe zile acolo, în mijlocul străzii, la vreo opt metri de Conac. Din fericire noaptea le ascunde acum trăsăturile în descompunere, dar e groaznic să-i vezi la lumina zilei, acoperiți de muște. Cînd vîntul suflă dinspre apus, duhoarea de hoit pe care o emană intră în casă prin toate crăpăturile, otrăvind aerul. Lui Licurgo îi vine să deschidă fereastra centrală, să înainteze pînă la grilajul balconului și să strige :

— Veniți de vă luați câinii ăștia morți! Nu vă fie teamă, că n-o să tragem!

În alte momente, cînd nu clocotește atît de tare de ură, mai-mai că ar face semn cu batista și ar trimite un emisar la inamic, oferindu-i un răgaz ca să vină să-și adune morții. E neplăcut să-i vezi pe creștinii aceștia neîngropați, părăsiți în voia mușteloor sau a cîinilor vagabonzi care vin uneori să-i adulmece și să-i lingă pe obraji.

Pentru ce au murit? Pentru partidul lor, pentru ideile lor — perfect. Au luptat ca niște bărbați adevărați. Dar s-a întîmplat ca moartea lor să fie inutilă, acum cînd revoluția se apropia de sfîrșit și federaliștii erau pierduți. Cu o săptămînă în urmă un sol venit de la Cruz Alta i-a adus știrea că armatele lui João Francisco înaintau ca să atace forțele amiralului Saldanha da Gama [1], prin Alegrete. Va fi probabil bătălia decisivă a campaniei, o lovitură de grație dată federalistilor. Mulți șefi *maragatos* emigraseră în Banda Oriental [2]. Și totuși colonelul Alvarino Amaral nu pregetă să mai sacrifice vieți în această încercuire absurdă, din pur orgoliu și din ura pe care i-o poartă lui, Licurgo Cambará, adversarul său politic și inamic personal de ani de zile. Cu puțin timp înainte de revoluție, canalia spusese într-un cerc de adepți: „Într-o zi tot am să intru eu în Conac cu pălăria pe cap și am să-l pun pe

[1] Contraamiral brazilian (1846—1895), care a luat parte la revolta flotei în 1893, preluînd comanda escadrei insurgente, după plecarea lui Custódio de Melo în Rio Grande do Sul. După o serie de lupte pierdute, s-a văzut silit să se retragă cu echipajele sale pe bordul unor nave portugheze, aflate în rada portului Rio de Janeiro, și care i-au transportat pe revoluționari în Rio da Prata. Ajuns acolo, Saldanha da Gama s-a alăturat federaliștilor și curînd a murit într-o luptă cu forțele guvernamentale (n.t.).

[2] Vechea denumire a statului Uruguay (n.t.).

Cambará să-mi sărute mîna". Licurgo nu mai distinge strada, nici morții, nici noaptea : îi vede doar cu ochii minții pe Alvarino Amaral în costum de mătase, cu pălăria cu borul răsfrînt pefrunte, cu biciul scurt și arogant ridicat în aer, cu basmaua roșie la gît... Îi aude vocea groasă și fanfaroană : „Gaspar Silveira Martins [1] e cel mai mare bărbat din Brazilia. Cînd vorbește el, republicanilor li se taie picioarele !"

Licurgo aruncă o privire către Intendență, care se află în partea opusă a pieței. Nemernicii de *maragatos* au cucerit-o și au pus stăpînire pe toate casele din oraș ; dar tot nu pot spune că sunt stăpîni peste Santa Fé, fiindcă intră și ies din palatul municipal pe ușile din dos și nu se încumetă să străbată piața nici străzile care rămîn în bătaia gloanțelor dinspre Conac.

Licurgo respiră adînc, cu un simțămînt feroce de trufie. Într-un fel el încă mai guvernează Santa Fé ! Picior de *maragato* nu va mai călca vreodată în Conac, nici ca inamic, nici ca amic ; nici acum, nici altădată !

Scoate din buzunar o pănușă de păpușoi, o răsucește ca o țigară de foi, îi aprinde vîrful și o duce la buze. Cum nu mai există nici un capăt de tutun în casă, trage doar din paie ca să-și astîmpere nevoia de fumat.

Zgomot de pași. Licurgo se întoarce și, în penumbra de pe palier, distinge silueta cumnatei sale.

— Cred că pruncul se va naște în zori, murmură Maria Valéria.

Rămîne acolo nemișcată, foarte înaltă și încordată, înfășurată într-un șal de culoare închisă, cu mîinile încrucișate pe pîntece. Cîteva clipe Licurgo nu scoa-

[1] Magistrat, eminent parlamentar și tribun brazilian (1835—1901); a fost conducătorul mișcării revoluționare numite Revolta federalistă care a avut loc în anii 1885—1901

te un sunet. Nu poate spune altceva decît să repete ceea ce afirmă de aproape o săptămînă cu o încăpățînare care uneori se transformă în furie : fie ce-o fi, nu va cere un răgaz.

Maria Valéria continuă :

— Cred că ar trebui să trimiți după ajutoare.

Vocea ei e hotărită și seacă. Și deși nu-i zărește bine ochii în semiîntuneric, Licurgo nu are curajul să o privească în față.

— Ajutoare ? Ce ajutoare ? întreabă el, cu ochii în pămînt.

— Doctorul Winter e în oraș și poate veni cu leacuri. Trimite pe cineva după el.

— Nu se poate.

— Ba da, se poate.

— Cum ?

— Cere încetarea focului. Spune că-ți naște nevasta. *Maragatos* ăștia or să înțeleagă.

— *Maragatos* ăștia sunt niște lași.

Răspunsul vine repede și tăios :

— Nu-i adevărat. Știi bine că nu-i adevărat.

Licurgo se închide într-o tăcere lugubră. Cumnata lui continuă :

— Știi bine că-s la fel de buni și de viteji ca și republicanii. Sunt aceiași oameni, doar că au idei diferite.

— Ce te pricepi dumneata la idei ? vociferează Licurgo.

Maria Valéria continuă să stea nemișcată.

— Nu-i nevoie să strigi. Faci atîta gălăgie pentru că de fapt știi că nu procedezi bine cum procedezi.

Licurgo își scoate paiul din gură și îl strivește între degete.

— Asta nu-i treabă de femeie. E treabă de bărbat.

Maria Valéria își îndulcește puțin glasul :

— Dumnezeu a făcut lumea pe dos. Măcar o dată în viață aș vrea să nască și bărbații, numai ca să vadă că nu e ușor deloc.

Lui i-a venit să strige : „Ce se pricepe o fată bătrînă la născut copii ?“ Dar a tăcut.

— Să naști e treabă de femeie, știu asta, a urmat Maria Valéria. Să crești copii e treabă de femeie. Să ai grijă de casă e treabă de femeie. Să suferi în tăcere e treabă de femeie. Ei bine, află că și revoluția asta e treabă de femeie. Și noi apărăm Conacul. S-a plîns cumva vreuna din noi ? Ți-a spus cumva vreuna din noi că toată ziua o doare stomacul de parcă ar fi mîncat pietre, ba chiar pietre sărate ? Ți-a cerut cumva vreuna din noi să predai Conacul ? Nu. Nu ți-a cerut. Și ele sunt pe picior de război.

Licurgo a făcut un gest de nerăbdare.

— Bine, cumnată. Bine. Dar nu-i decît o chestiune de zile, sau chiar de ore. Federaliștii sunt pierduți. Mîine în zori orașul poate să fie eliberat.

— Și tot mîine în zori Alice poate să fie moartă. Ea sau copilul. Ori amîndoi.

— Ori noi toți, spuse Licurgo cu o voce în care parcă ar fi adunat toată ciuda.

— Ori noi toți, repetă Maria Valéria.

Se întoarce încet și, fără să mai zică nimic, începe să coboare scara.

Licurgo se îndreaptă spre dormitor. O candelă cu ulei e aprinsă lîngă patul conjugal în care stă întinsă Alice sub pături groase de lînă, foarte palidă, cu ochii închiși, cu părul negru despletit pe pernă. Fumul care urcă din tipsia de fier de la picioarele patului, și în care ard pietricele de tămîie și smirnă, dă aerului un miros de biserică, pe care Licurgo nu se poate împiedica să nu-l asocieze cu ideea

de boală și moarte. Așezată la capul patului, mulatra Laurinda o strînge pe Alice de mînă. Cînd intră Licurgo, servitoarea ridică ochii la el, își încruntă fruntea cu o expresie întrebătoare, dar nu scoate un cuvînt.

Dacă am putea cel puțin deschide o fereastră, își spune Licurgo, ca să mai intre puțin aer! Se uită în jurul lui prin odaie. Spălătorul cu oglinda ovală, cana și ligheanul din porțelan de culoare deschisă; garderobul negru și greu; crucifixul din lemn de palisandru cu Cristul de argint; lada cea veche într-un colț — totul este parcă afumat în întunericul albăstrui din jur, pe care pîlpîitul candelei abia îl luminează.

Licurgo se apropie de pat în vîrful picioarelor și stă să privească pîntecele umflat al Alicei, sub pături; la un moment dat i se pare că percepe ca o undă, o palpitație de viață: copilul care lovește cu picioarele. Sau să fie o iluzie?

Sărăcuțul! O să se nască în vreme de război, poate în timpul unui schimb de focuri. Dar că va fi băiat, nici că ar putea exista moment mai potrivit. Dar Licurgo își dorește o fată. Dacă se va naște în zori, o va numi Aurora. Aurora Cambará. Cîndva se va spune: „S-a născut într-o noapte rece de iunie, pe cînd Conacul era încercuit de federaliști. Odată cu zorile, trupele republicane au eliberat Santa Fé." Licurgo se și vede cu fiica lui în brațe, îi simte pînă și mirosul de lapte și scutece ude. Revoluția a luat sfîrșit, ferestrele Conacului sunt larg deschise și afară e primăvară. Aurora... O fetiță frumoasă.

Emoția îi urcă din piept în gîtlej, ca o undă fierbinte și sufocantă, și trebuie să facă mare efort ca să-și înăbușe lacrimile. Un bărbat în toată puterea cuvîntului nu plînge niciodată, orice s-ar întîmpla.

Plînsul e treabă de femeie. Ultima dată cînd a plîns avea şaptesprezece ani : a văzut-o pe maică-sa sfîrşindu-se cu încetul, răpusă de o tumoare malignă.

Şi în clipa asta Licurgo aude din nou în sinea lui sunetele unui vals îndepărtat, cîntat la ţiteră de nişte degete slabe şi palide — degetele mamei. Şi din nou, pentru o clipită, se simte copil ; retrăieşte impresia aceea ciudată, amestec de teamă, curiozitate şi uimire, pe care o simţea mereu în prezenţa mamei. Ochii lui sunt acum aţintiţi asupra oglinzii ovale, dar ceea ce vede e doar lespedea de marmură a unui mormînt :

Aici zace
LUZIA SILVA CAMBARÁ
1833—1872
Odihneaască-se în pace !

Alice clatină capul dintr-o parte într-alta, scoate un geamăt slab, faţa i se schimonoseşte, degetele i se crispează pe cuvertură. Mulatra Laurinda îşi ridică din nou ochii la stăpîn, aşteptînd ca acesta să spună sau să facă ceva. Lui Licurgo îi vine să se aşeze pe marginea patului, să-şi mîngîie nevasta pe frunte, să o sărute pe obraji ori să-i pună o clipă mîna pe pîntece, ca să simtă mişcările fetiţei. Din nou vocile viitorului în gîndurile sale. „S-a născut în zorii unei zile din iunie 1895. O fetiţă frumoasă. Ochii sunt ai familiei Terra, dar caracterul l-a moştenit de la neamul Cambará." Să sărute fruntea Alicei, să-i spună ceva la ureche, să-i ceară iertare... Licurgo însă rămîne tot în picioare şi nemişcat, încremenit de o sfială de neînvins. Sunt gesturi pe care nu le-a făcut niciodată şi acum e prea tîrziu să înceapă.

Deodată, întorcînd capul, își vede propria imagine reflectată mat în oglinda spălătorului, dar imediat se retrage, ca și cum i-ar inspira teamă. Trebuie să fie îmbătrînit și desfigurat. Acum două zile s-a privit întîmplător în aceeași oglindă și a văzut, îngrozit, că ochii lui aveau o expresie tulbure de ură, de dorință de a ucide. A înțeles că e un bărbat pe care războiul l-a asprit, care simte cum îi piere mila din suflet. I-a venit să spargă oglinda cu pumnii.

Face stînga împrejur și cu pași înceți iese din odaie și coboară la etajul inferior. Pe scară o senzație de frig îi pătrunde în trup. Fior de febră? Sau din cauza temperaturii din casă? Mai bine să se ducă lîngă foc, în bucătărie. Intră în sufrageria cufundată în întuneric. Lîngă fiecare fereastră este postat cîte un om, ținînd strîns în mînă o carabină Comblain. Mai e o santinelă la mansardă și alta lîngă o fereastră din dos. La cea mai mică mișcare suspectă vor da alarma. Cu toată nenorocirea asta, își spune Licurgo, doar unul din oamenii lui a fost rănit grav: Tinoco, întins acum pe jos în cămară, cu un glonte în picior. La început rana părea fără importanță, dar s-a agravat, și, după toate aparențele, bietul de el a leșinat. Vreo doi, trei alți oameni au răni ușoare. Da, și mai este și sărmanul Adauto, căzut cu fața în jos peste capacul fîntînii. Trebuie să trimită pe cineva să-l îngroape...

— Unde-i domn' Florêncio? întreabă Licurgo, oprindu-se în mijlocul încăperii. Se aude o voce calmă și obosită:

— Sunt aici, Licurgo.

Încetul cu încetul mobilele și siluetele din sufragerie se conturează mai limpede în ochii lui Li-

curgo, deprinși acum cu penumbra. Înaintează spre socrul său și spune cu glas scăzut :

— Cred că va fi în zori.

— Ce anume ?

— Nașterea copilului.

— Mi-a spus Maria Valéria.

Tăcere. Florêncio își drege glasul. Ginerele lui știe cît de mult simte lipsa țigării și a ceaiului de *mate* amar. Dar nu spune nimic, nu se plînge niciodată, și tăcerea asta discretă îl irită cel mai tare pe Licurgo.

— Și ?

— Și, ce ?

În vocea bătrînului se simte o ranchiună prost mascată.

— Ce facem ?

— Ești stăpînul casei...

— Dar dumneata ești tatăl Alicei. Și cel mai vîrstnic dintre noi toți. Spune-mi sincer : găsești că procedez rău ?

Bătrînul tușește, stînjenit. Dar răspunde calm :

— Ce contează ce gîndesc eu ? Întotdeauna faci numai ce crezi. Sunt un bărbat neștiutor, dar cunosc bine oamenii. Am văzut multe în viață. S-ar putea să procedezi bine ca șef politic, dar procedezi rău ca tată de familie.

— Fiecare știe unde-l doare măseaua.

A lui îl doare în amorul propriu, își spune bătrînul. Dar tace.

Din bucătărie vine un zumzet de voci : sunt bărbații care stau de vorbă lîngă foc. Acum bătrînul Florêncio Terra vorbește cu un ton împăciuitor, aproape părintesc :

— Ascultă, Licurgo, n-ai decît patruzeci de ani. Eu am aproape șaizeci și cinci. Am mai văzut și alte războaie. Toate trec. Revoluția se isprăvește, fede-

raliștii și republicanii rămîn cîteva luni sau cîțiva ani mai înstrăinați unii de alții, dar timpul le vindecă pe toate. Într-o zi se întîlnesc, încheie pace, uită. Toți sunt frați. Dar viața unei femei sau a unui copil e mult mai importantă decît orice ură politică.

Ușa bucătăriei se deschide brusc.

— I-am păcălit pe *maragatos !* strigă o voce cam răgușită, cu un ton de trimf. Am adus căldarea plină cu apă.

Licurgo se repede în bucătărie și se duce la bărbatul care tocmai sosise. E bătrînul Fandango. Pune căldarea jos, la picioarele lui, și începe să danseze de bucurie, aruncîndu-și brațele și picioarele în sus. Cîțiva camarazi îl înconjoară în tăcere ; Licurgo știe ce vor.

— Bine, zice, apa trebuie împărțită frățește între toți. Mai întîi copiii și femeile. Pe urmă vedem cît ne revine fiecăruia dintre noi.

Maria Valéria apare din întunericul sufrageriei și intră în zona luminoasă creată de reflexele focului.

— Nu ne revine nimic, spune ea brusc, luînd căldarea. Copilul o să se nască în zori și am nevoie de multă apă caldă.

Răstoarnă apa într-o oală, pe care o pune pe plită. Fără să se uite la bărbați — care îi urmăresc mișcările într-o tăcere încărcată de respect — spune :

— N-aveți decît să sugeți portocale.

Ei se așază din nou în jurul focului, și unul dintre ei încearcă să fluiere încetișor. Fandango întreabă, foarte calm :

— Vrei să chemi șarpele ?

Fluieratul încetează. Lemnele trosnesc. Reflexele flăcărilor luminează în galben portocaliu fețele bărboase și arse de soare. Acum se aud, venind de afară și de departe, sunetele unui cimpoi.

— *Maragatos* ăștia se distrează, spune unul.

O scurtă tăcere. Pe urmă altul murmură :

— Dar n-o să dureze mult.

Maria Valéria aprinde o lumînare de la jăratic și traversează cu ea sufrageria îndreptîndu-se spre cămară. Flacăra îi luminează fața descărnată și severă, o față colțuroasă și fără vîrstă, dar cu ochi mari, negri și lucioși. Trebuie să calce cu grijă ca să nu lovească oamenii care dorm pe jos, cu mîna pe arme. Nările i se umflă : miros de bărbat. Sudoare veche, iz de țigară, piele tăbăcită. Un miros cald, acru, pătrunzător, respingător.

— Am s-o trimit pe Laurinda să afume încăperea asta...

Maria Valéria intră în cămăruța din fund, unde se află rănitul. Ridică lumînarea. Lumina cade peste salteaua pe care stă întins Tinoco, înfășurat într-un *poncho*. Are fața lată și bărboasă, nasul ciupit de vărsat, fălcile puternice și pătrățoase. Sub barbă, o paloare cianotică, parcă deja de cadavru. Cu ochii închiși, rănitul geme.

— Cum te simți, Tinoco ?

El face un efort să vorbească, mișcă zadarnic bărbia și buzele, dar nu reușește să articuleze un cuvînt. Maria Valéria se încruntă. Cunoaște simptomele astea : a mai văzut un om muribund leșinat.

Îngenunchează lîngă rănit, pune sfeșnicul pe jos și ridică vîrful *poncho*-ului. Vede piciorul mare și brun, cu degetele teșite și late, cu unghiile care

par mai degrabă copite, cu gamba păroasă și musculoasă... Miros de puroi. Cu un efort începe să desfacă bandajul și, cînd vede rana descoperită, nu poate evita o grimasă de repulsie. În jurul găurii negre și purulente făcute de glonte s-a format o aureolă mare, de un roșu vinețiu. Cu două zile în urmă chiar ea a cauterizat rana cu un fier înroșit. Degeaba. Supurația continuă,

— Treaba-i urîtă, Tinoco, spune ea. Dar o să scapi, cu ajutorul lui Dumnezeu și al Sfintei Fecioare.

Tinoco își mișcă din nou fălcile, dar nu reușește să vorbească. Maria Valéria se scoală și părăsește cămara. Tot ce ar mai putea face acum pentru el ar fi să-i dea niște *cachaça*. Dar și rachiul s-a isprăvit... Mai există o soluție : să i se taie piciorul. Dar cine s-ar încumeta să facă asta pe viu, fără instrumente potrivite ? Poate că cel mai bine ar fi să i se tragă nefericitului un glonte în cap, ca să i se curme suferința. Maria Valéria se oprește deodată lîngă ușă, ca și cum oroarea unui asemenea gînd i-ar fi tăiat calea. Sfinte Dumnezeule, cum poate să-mi treacă așa ceva prin minte ? Revoluția asta schimbă pe toată lumea. Oamenii nu mai sunt aceiași. Nu mai există bunătate. Nu mai există răbdare. Nu mai există...

Rămîne cu ochii ațintiți la flăcăruia lumînării. Cimpoiul continuă să se jeluiască, acolo afară. În bucătărie bărbații stau de vorbă cu glas scăzut. Maria Valéria se îndreaptă spre scară. Se oprește lîngă prima treaptă, descumpănită de o ameteală neașteptată. Are în stomac o senzație ciudată, ca și cum ar fi înghițit un pumn de gheață. Durere de foame. Greață. Și dacă ar bea un ceai de melisă ? Dar apa trebuie economisită. Apa pentru copilul care urmează să se nască...

Începe să urce scara încet. Cimpoiul vălcărindu-se afară... Bărbați cîntînd, departe... E noaptea de Sînziene. În mintea Mariei Valéria arde un foc mare, copiii sar peste el, cineva frige o patată dulce în vîrful unei nuiele. Pe jăratic carnea sfîrîie, seul picură peste jar, mirosul apetisant se răspîndește în aer. Voci... „Să ne ghicim viitorul, Maria Valéria !"

Ea urcă scara încetișor, cu una din mîini ținînd sfeșnicul, cu cealaltă apucîndu-se de balustradă. Să ne ghicim viitorul ? Prostii. Pentru ce ? Ca să vedem cu cine ai să te măriți. Aruncă peste umăr coaja asta de portocală... Așa. Ce literă s-a format ? Un L. Ah ! Bănuiam eu. Ce nume începe cu L ? Licurgo... Ah ! Dacă mi-aș putea opri gîndurile ! L. — Licurgo. Dar Licurgo n-o ia pe sora ei, pe Alice ? Clar. Dar și Mariei Valéria îi place. Licurgo a ales-o pe cealaltă. Așa-i viața... Norocul e o prostie. Licurgo. Norocul e o prostie. Alice s-a măritat. Maria Valéria o să rămînă fată bătrînă pe tot restul vieții. L... Licurgo.

Maria Valéria ajunge pe palier, se oprește o clipă, simțindu-și obrajii în flăcări.

Numai cînd mă gîndesc la asta mă apucă rușinea... Sigur că sunt roșie. Mai bine să mă duc să văd ce fac copiii...

Se apropie de ușa de la camera nepoților, o deschide ușurel, întinde mîna cu sfeșnicul...

— V-am văzut ! exclamă, aspră.

Rodrigo și Toríbio, amîndoi în cămășuțe de noapte, stau lîngă fereastră, pîndind afară. Se întorc, tresărind, și se aruncă în patul cel mare unde au dormit împreună de cînd a început asediul.

— Șmecherilor ! Ar fi trebuit să dormiți la ora asta. Cu picioarele goale pe jos ! Vreți să răciți ? Pîndiți la fereastră ! Nu vă e frică de un glonte rătăcit ?

Cu păturile trase pînă sub bărbie, cei doi copii se uită la mătușa lor, abia reușind să-și țină rîsul. Maria Valéria se apropie de pat și se apleacă peste fețele nepoților. Seul lumînării picură pe cuvertură. Două perechi de ochi negri și vioi sunt ațintiți asupra ei. Copiii zîmbesc. Și pentru prima oară de la începutul asediului zîmbește și Maria Valéria. Dar e o jumătate de zîmbet, rapid și sec, ca și cum și-ar spune că nu are dreptul să se simtă fericită nici o secundă măcar.

— Acum, dormiți imediat. Mîine cînd o să vă treziți va fi aici și frățiorul vostru.

Flacăra lumînării proiectează pe perete și pe tavanul odăii umbra Mariei Valéria, enormă. Și cînd ea se retrage, rămîne înăuntru doar întunericul rece și tăcut.

— Toribio..., murmură cel mai mic dintre băieți.

— Ce e ?

— De unde o să iasă copilul ?

— Păi, din burta mămichii.

Stînjenit, cu mîinile între picioare, Rodrigo rămîne pe gînduri...

— Ca la vaci ? întreabă, după cîteva secunde.

— Ca la vaci.

— Doare tare ?

Toribio știe o mulțime de lucruri. La fermă îi ajută pe peoni [1] să însemne vitele cu fierul roșu, să îngrijească de animale, și a văzut multe vaci fătînd.

— Doare, da, spune el, întorcîndu-se spre fratele său.

Respirația călduță a lui Rodrigo îi atinge fruntea.

— De asta țipă mereu ?

---

[1] Muncitori agricoli necalificați, angajați cu ziua (n.t.)

— Vacile ?

— Nu. Femeile.

— Da.

— Și de ce atunci cînd iese copilul li se pune pe cap pălăria bărbatului ?

— Cine ți-a mai spus și asta ?

— Am auzit o discuție. De ce ?

— Ca să le dea curaj.

Tăcere. Toríbio se răsucește în pat, parcă ar avea nisip în ochi.

— Azi o să fie împușcături ? întreabă celălalt.

— Hai, acum să dormim.

— Dar o să fie, ce zici ?

— Dacă o să fie, auzim noi.

— Bio...

Cel mai mare nu răspunde. Rodrigo e acum culcat pe spate, cu ochii închiși, gîndindu-se la numeroasele lucruri care îl preocupă. De ce or fi încetat *maragatos* ăștia să mai tragă ? De ce cîntă acum din cimpoi ? Curînd mămica o să înceapă să țipe. Nu vreau să dorm, vreau să aștept ora cînd o să se nască frățiorul meu. O să-i pună mămichii pe cap pălăria lui tăticul, pălăria cea mare cu inscripția : *Trăiască Júlio de Castilhos* [1] ! Atunci burta mămichii se deschide și iese copilul. Pe urmă începe să plîngă. Și pe urmă așază bebelușul în pat și el începe să sugă de la țîțișoarele mămichii, așa cum sug purcelușii de la țîțișoarele scroafei. Dar ce zgomot mai e și ăsta ?

Un zgomot surd și cadențat. Rodrigo își ciulește urechile. Întotdeauna i-a fost teamă ca nu cumva

[1] Om politic brazilian, președinte al statului Rio Grande do Sul (1859—1903) (n.t.).

vreo iscoadă de-a inamicilor să se apropie de casă prin întuneric și să arunce o bombă înăuntru. Inima începe să-i bată mai tare. Își închipuie orice... Omul, cu basma roșie la gît, cu *poncho* și barbă lungă... Bomba e rotundă, neagră, cu un fitil, așa cum a văzut într-o ilustrație... Dușmanul vine tîrîndu-se încetișor. Sigur că a ajuns acum sub cocotier. A sărit peste zid... E lîngă fereastra verandei... Își scapără piatra aprinzătoare ca să dea foc la fitil. O să arunce bomba...

— Toribio !

Îl zgîlțîie pe frate-său de umeri.

— Ce e ?

— Auzi un zgomot ?

— Da.

— Ce-o fi ?

— Mare prost ești. E balansoarul bunicii Bibiana.

— Asta să fie ?

— Sigur că da. Dormi !

Zgomotul continuă, surd, regulat, ca și cum ar fi pulsația inimii însăși a Conacului.

Singură în odaia ei, așezată în balansoar, înfășurată în șal, bătrîna Bibiana așteaptă... Camera e cufundată în întuneric, dar pentru ea în ultimii ani e totdeauna, totdeauna noapte, deoarece cataracta i-a cuprins ambii ochi. Abia, abia dacă mai zărește silueta cuiva, dar aude totul, știe totul, recunoaște persoanele din casă după voce, după mers și chiar după miros. Cînd a auzit primul schimb de focuri, a rămas în balansoar, așteptînd și ascultînd. Cînd gloanțele spărgeau geamurile sau se înfigeau în pereți, i se părea că vede — nu ! — că aude un membru al familiei ei împușcat de inamici. Frică nu i-a fost, asta nu. A năpădit-o durerea. Și ura. Să

nimicească în felul ăsta Conacul ! Dar războiul nu-i ceva nou pentru ea. Asemenea lucruri s-au mai întîmplat și înainte, de multe, multe ori. A văzut războaie și revoluții nenumărate, și tot mereu a stat și a așteptat. Mai întîi, cînd era copil, îl aștepta pe tata ; pe urmă, pe bărbatul ei. Și-a crescut fiul și într-o zi s-a dus și el la război. Și-a văzut nepotul crescînd, și acum e în război și Licurgo. A fost un timp cînd ea nici nu mai părăsea doliul. Moarte de rudă, război peste război, revoluție peste revoluție. Cît de greu trece timpul cînd stai și aștepți ! Mai ales cînd bate vîntul. S-ar zice că vîntul gonește timpul.

Dona Bibiana se leagănă în balansoar. Uneori nu-și mai amintește de nimic. În capul ei e doar negură. Aude zgomote, voci, înghite firimiturile care i se dau, se lasă culcată în pat — dar cîteodată nu mai știe cine e, nici unde se află. Alteori însă îi revine totul în minte. Și în noaptea întunecoasă a cataractei *vede* fețe, siluete, scene. Din cînd în cînd aude o voce de departe : „Bibiaaana !“ E căpitanul Rodrigo care intră ca un taifun, lovindu-și pintenii pe podea. Pielea bărbatului ei are un miros de soare ; barba lui pare o mirişte, dar o mirişte brună. Ochii lui... Chiar așa, cum erau ochii căpitanului ? De ce culoare ? Negri ? Cenușii ? Albaștri ? Avea o voce puternică, la fel ca a lui Curgo — de asta își amintește bătrîna Bibiana.

Ține între degetele veștede un rozariu. A uitat aproape toate rugăciunile. Era una de spus în zi de furtună. Alta, pentru vreme de ciumă. Acum trebuie să se roage pentru ușurarea Alicei. De ce să mai aduci copii pe lume, dacă mai devreme sau mai tîrziu tot ți-i ia războiul ?

Bătrînei Bibiana îi place zgomotul pe care îl face balansoarul pe podea. E ca o voce, o compa-

nie. Îl amintește de alte timpuri, de alte lungi așteptări. Urletul ăsta surd, și vuietul vîntului, și zgîlțîitul geamurilor, și timpul care trece...

— Bio ! Scoală-te, Bio !

Toribio mormăie, se răsucește în pat.

— Ce e ? Dintr-o tresărire înalță capul. A început să țipe mămica ?

— Încă nu.

— Atunci, ce e ?

— Dacă intră vreun dușman în casă, mă apăr.

— Nu fi prost.

— Mă apăr, să știi tu. Sunt înarmat.

— Te prefaci ?

— Nu. De-adevăratelea.

— Cum așa ?

— N-ai să spui nimănui nimic ?

— Nu.

— Pe cuvînt de onoare ?

— Jur pe Dumnezeu.

— Atunci dă mîna încoace.

Toribio caută mîna lui Rodrigo pe sub pătură și degetele lui ating un obiect rece.

— Ce-i asta ?

— Pumnalul.

— Lui bunicul ?

— Da.

— Unde era ?

— Într-un sertar.

— O să te rănești...

— Nu. Îl țin sub pernă. Dacă intră aici un dușman, mă arunc peste bestie și-l înjunghii.

— Nu poți.

— De ce ?

— Pumnalul n-are tăiș.

— Atunci îi bag vîrful în gîtlej. Am văzut cum se sîngerează boii.

La închipuirea acestor lucruri, inima lui Rodrigo bate mai tare. Vede sîngele scurgîndu-se din gîtlej de *maragato*. Și degețelele lui se încleștează pe mînerul pumnalului.

IZVOARELE

1

În zorii acelei zile de aprilie 1745, părintele Alonzo s-a trezit agitat. Cîteva secunde spiritul său a mai șovăit, încîlcit încă în ochiurile visului, ca un pește care se zbate în năvod luptînd să se reîntoarcă în elementul său natural. Pînă la urmă a alunecat în apă, s-a cufundat și a rămas nemișcat în puțul acela pătrat, întunecos și rece.

Alonzo s-a uitat de jur împrejurul chiliei. Se repetase, conform temerilor sale, visul din celelalte nopți. S-a ridicat, a aprins candela, s-a spălat — și în timpul acesta singurul sunet care se auzea în chilie era tîrșîitul sandalelor lui pe podea. Și-a pus reverenda, și-a atîrnat rozariul de gît, a luat cartea de rugăciuni și a ieșit pe prispă. Briza tăioasă a zorilor l-a plesnit în obraz. Domnea în reducție [1] o tăcere străvezie și umedă, un anume aer de expectativă, ca și cum întregul pămînt s-ar fi pregătit pentru misterul ivirii zorilor. Lui Alonzo îi plăcea ora aceea din zi. Atunci parcă era mai lucid, mai conștient de prezența lui Dumnezeu. Totul i se părea pur, fragil și aerian. Parcă ar fi plutit el în-

[1] Așezare de indieni din Paraguay, gravitînd în jurul unei misiuni iezuite (n.t.).

suși în văzduh, fără nici un contact pămîntesc. Simțea în stomac un punct alb și rece — și impresia aceasta de foame, care-l slăbea puțin, îi dădea o tremurătoare senzație de ușurătate, îi ascuțea mintea, făcîndu-l mai receptiv la harurile cerești.

Orizontul pălea și stelele se stingeau, una cîte una. În jurul reducției cîmpurile se întindeau, ondulate, sub lumina cenușie. Alonzo și-a așternut privirile spre răsărit și s-a simțit deodată cuprins de un sentiment de aprehensiune foarte asemănător cu indispoziția pe care i-o lăsase visul din timpul nopții. În partea aceea se afla Continentul [1] Rio Grande de São Pedro, pe care Portugalia, inamică a Spaniei, încerca să-l ia în stăpînire pentru regele ei. Într-o zi, într-un viitor poate nu prea îndepărtat, portughezii își vor îndrepta în mod fatal ochii și spre Sete Povos [2]. Cu șaizeci și cinci de ani în urmă, spre a-și extinde mai mult imperiul în America, fundaseră ei pe malul stîng al fluviului Rio da Prata Colonia Sacramento, care de atunci devenise mărul discordiei dintre Spania și Portugalia. Laguna, punctul extrem al stăpînirilor portugheze din sudul Braziliei, era despărțită de Colonie printr-o vastă întindere de terenuri pustii, străbătute cînd și cînd de cete de vicentiști [3] care, trecînd pe șoseaua tăiată chiar de ei prin Serra Geral, se duceau și veneau în strădaniile lor de a căuta aur și argint, de a prinde vite și cai sălbatici, de a înhăța indieni și a face borțoase indiencele. Pătrundeau diavolii aceștia în interiorul Continentului, urmau cursul rîurilor, se ascundeau prin hățișuri și, croindu-și drum cu lovituri de cuțit și secure, bătă-

[1] Termenul se folosește în sensul de „întindere mare de pămînt, neriverană" (n.t.).

[2] În traducere literală, *Șapte Sate*.

[3] Locuitori ai căpităniei São Vicente din Brazilia (n.t.).

torind șoselele cu copitele cailor și cu cirezile lor, împingeau totodată spre vest și spre sud inamicul spaniol. Alonzo auzise povestindu-se despre un *bandeirante* [1] vicentist care, întîlnind pe pășunile unei crescătorii de vaci o cruce de piatră, putuse citi pe ea *Trăiască preaînaltul și puternicul rege al Portugaliei, Dom João al V-lea* [2], *stăpînul acestor deșerturi.* Vicentiștii cotropeau meleagurile acelea cu tropot de cai, focuri de armă și strigăte de război. Dar cînd se înapoiau la São Vicente, aducîndu-și prăzile și cuceririle, lăsau în urma lor numai un deșert — nesfîrșitul deșert verde al Continentului.

Administrația portugheză hotărîse atunci să populeze Rio Grande de São Pedro, spre a facilita comunicațiile dintre Laguna și Sacramento, ca și pentru a-și asigura posesiunea acestei ultime așezări. Laguna a rămas așadar punctul de plecare al multor oameni recrutați pentru disputele războinice din extremul sud, meniți să deschidă drum pînă la Rio da Prata, de unde reveneau cu știri despre Colonie. Și în ultimii douăzeci de ani numeroși lagunișți și vicentiști se statorniciseră în diferite puncte de pe Continent, înființînd pășuni împrejmuite pentru vite și grajduri care mai tîrziu se transformau în adevărate popasuri. Se spunea chiar că aproape toți obținuseră titluri de proprietate a-

[1] Membru al uneia din expedițiile (numite *bandeiras)* organizate, în secolul al XVII-lea, de locuitorii din São Paulo pentru explorarea și cucerirea regiunilor din interiorul Braziliei, ocupate de indieni. Fiind adevărate expediții de război, purtau drapele *(bandeiras)* (n.t.).

[2] Rege al Portugaliei, supranumit *Mărinimosul,* a domnit ca rege absolut între 1706 și 1750. În timpul domniei sale au intrat în țară incalculabile bogății, provenind din minele de aur și diamante ale Braziliei, cheltuite însă cu nesăbuință (n.t.).

supra pămînturilor înțelenite. Și faptul că portughezii ridicaseră în 1737 un fort militar în Rio Grande arăta că erau decișl să pună definitiv stăpînire pe Rio Grande de São Pedro.

Alonzo privea spre răsărit. De acolo va veni primejdia în viitor. Vicentiștii, stăpîni acum pe popasurile de vite din ținuturile de graniță, probabil că descindeau din acei renegați *bandeirantes* care, de peste o jumătate de secol, distruseseră în mod bestial provinciile iezuite Guaíra și Itatí. Și numai la gîndul că într-o zi Sete Povos ar putea cădea în mîinile portughezilor l-a străbătut un fior neplăcut. Instinctiv — parcă în căutarea unei protecții — Alonzo a privit spre catedrală. Înfiptă greoi în pămînt, cu silueta ei masivă și neagră decupată pe orizontul dimineții, părea o fortăreață. De cîte ori o vedea, Alonzo se gîndea la mama lui. S-a îndreptat spre biserică, în timp ce amintirile îl purtau înapoi spre o zi de neuitat din copilărie. Tatăl său îi aplicase o pedeapsă nedreaptă ; exaltat, cu trupul zguduit de sughițuri, dar totuși incapabil să plîngă cu adevărat, copilul Alonzo străbătea amărît coridorul casei, spre a ajunge în odaia unde se afla mama lui. Coridorul era lung, cu pereții înalți și tavanul boltit, iar pașii lui răsunau pe mozaic ca niște ecouri de catedrală. Alonzo a văzut-o pe *doña* Rafaela așezată în scaunul ei cu spătar înalt și sculptat — frumoasă și calmă într-o rochie de tafta neagră, cu mîinile, sclipind de bijuterii, împreunate în poală. S-a repezit spre ea, a îngenuncheat în fața scaunului, a dat să-i povestească nedreptatea care i se făcuse, dar nu a putut să articuleze nici un cuvînt. Sughițurile păreau să-i sfîșie pieptul, i se urcau precum niște ghiulele de fier în gîtlej. Dar de îndată ce degetele lipsite de vlagă ale mamei i-au

atins obrajii, Alonzo și-a înfundat capul în poala ei și a izbucnit în plîns. „Plîngi, fiule, a murmurat ea, plîngi, că-ți face bine.“ Și el a plîns, și s-a simțit ușurat, consolat, răzbunat. Mîinile ei au început să-i mîngîie creștetul ușor ca o atingere de fluture, și atunci i-a venit să rîdă de plăcere. Iar cînd mama a purces să cînte încetișor o *canción de cuna* [1], o pace caldă și profundă a coborît peste Alonzo, care a închis ochii și a adormit în paradis.

Da, catedrala aceea i-o amintea pe mama. Vara poala ei era răcoroasă ; dar ce cald era iarna pîntecele ei ! Iar în ziua cînd inamicii vor ataca reducția — și la gîndul acesta ochii lui Alonzo s-au întors din nou spre răsărit — catedrala va fi un oraș inexpugnabil.

În cimitir o șopîrlă a alergat printre cruci și morminte. De cealaltă parte a pieței, o siluetă s-a mișcat lîngă zidul Sălii canonicilor. Trebuie să fie unul din paznicii de noapte, și-a spus Alonzo. În celelalte case — la colegiu, la spital, în ateliere, în cvartalul indienilor — nu se observa nici cel mai mic semn de viață.

Alonzo s-a oprit o clipă în pronaosul bisericii. Prin ușa deschisă a văzut în fund altarul principal, cu lumînările deja aprinse. Trebuie să-i povestesc preotului visul meu, a hotărît. Și a intrat în biserică.

2

A îngenuncheat în tăcere lîngă părintele Antônio și a rămas un timp îndelungat în meditație. În

[1] Cîntec de leagăn *(sp.)*.

cele din urmă preotul s-a ridicat, și la fel a făcut și Alonzo.

— Părinte Antônio, am nevoie de sfatul dumitale.

În licărul luminărilor și al candelelor fața preotului avea un ton portocaliu. Era o față rotundă și cărnoasă, cu trăsături calme. Înfundați în orbite, sub sprîncene hirsute și sure, ochii săi albaștri aveau o strălucire lichidă, ca de sticlă.

— Mai este un sfert de oră pînă bate clopotul. L-a apucat de mîneca sutanei. Haide să luăm loc acolo...

S-au așezat. Preotul respira adînc. Era un bărbat corpolent și sangvin, cu mîini mari, păroase. Degetele lui groase se jucau, distrate, cu mărgelele rozariului.

— Vorbește, fiule, a murmurat.

În prima clipă, Alonzo nu știa de unde să înceapă. Sosise abia de curînd la misiune, ca să-i servească drept însoțitor preotului, iar acesta cunoștea puține lucruri din viața lui, și poate nimic din trecut.

— Părinte Antônio, a început Alonzo în cele din urmă, am avut în ultimul timp niște vise tulburătoare.

— Lubrice ?

— Nu, a exclamat celălalt, repede. Și a rămas descumpănit de vehemența propriei sale tăgade. Nu..., a repetat apoi, mai calm.

— Cum sunt visele astea ?

S-a făcut o pauză. Un greier a început să țiriie sub o bancă, și sunetul lui strident a sfîșiat liniștea. Alonzo a tăcut o clipă, destul de intimidat, cu ochii ațintiți asupra sfîntului Mihail, pe a cărui față de lemn dănțuia licărul luminărilor. Acum deo-

dată își amintea că și sfîntul Mihail îi apăruse în visul din timpul nopții.

— Ei bine... sunt destul de învălmășite, ca aproape toate visele. Dar într-un punct seamănă între ele. Deodată mă văd alergînd pe o stradă îngustă, fugind... Mă simt urmărit și într-un în panică. Mi-amintesc vag că am săvîrșit o crimă, dar nu știu unde, nici cînd. Știu doar că sunt vinovat și că din cauza asta mă urmărește cineva.

— Strada... e de-aici, din reducție ?

— Nu. Cîteodată e o stradă din Pamplona, unde m-am născut. Alteori e... da, acum îmi amintesc bine. Astă-noapte am visat o stradă pe care o vedeam într-o ilustrație dintr-o carte veche.

— Ce carte ?

— Cred că o ediție din *Don Quijote*. Nu sunt sigur.

Părintele Antônio, cu ochii semiînchiși, dădea încet din cap.

— În visul de astă-noapte, a continuat Alonzo, după fuga de pe stradă, m-am văzut în jurul chiliei, ducîndu-mă ca un somnambul spre dulapul unde îmi țin lucrurile. Picioarele îmi atîrnau ca plumbul. Deodată a apărut în fața mea sfîntul Mihail și m-a împins înapoi. Eu voiam să iau ceva din dulap, dar sfîntul clătina din cap, în semn că nu, și eu nu știam dacă să mă retrag sau să merg înainte.

Deodată părintele Antônio a părut să se trezească :

— Ce căutai în dulap ?

S-a lăsat o tăcere în care doar țîrîitul greierelui continua, cu o stăruință cadențată, de streașină care curge. Alonzo a șovăit o clipă.

— Haide, a insistat preotul, spune tot.

— În dulap era... era o parte din trupul meu a cărui denumire nu îndrăznesc s-o pomenesc în biserică.

Preotul a făcut din cap un semn grav de asentiment.

— Dar în același timp, a continuat Alonzo, mă duceam să mai caut și altceva... Nu-mi amintesc... Totul era foarte confuz. Atunci m-am trezit zbuciumat.

Afară, cîntatul cocoșilor începea să se îndeseaască, iar porțiunea de orizont pe care o încadra ușa bisericii se colora în stacojiu.

— Asta-i tot ? a întrebat preotul.

— Asta-i tot. Cel puțin, nu-mi amintesc de nimic altceva.

Părintele Antônio a făcut ochii mari și a întors capul spre interlocutorul său.

— Alonzo, nu mi-ai spus tot.

Alonzo a coborît privirea. Mai era ceva, ce păstrase pentru mai tîrziu, la spovedanie. Dar se cuvenea să povestească acum.

— Părinte, a murmurat el, în adolescență am fost un desfrînat.

— La fel a fost și sfîntul Ignațiu de Loyola.

— La optsprezece ani am... am trăit cu o femeie măritată care... aproape că mi-a nimicit trupul și sufletul. Duceam o viață de nelegiuit fără nici un Dumnezeu, spre amărăciunea familiei mele. N-am să caut acum să mă justific. Nici să întru în amănunte. Vreau doar să ai cunoștință despre acea perioadă neagră din viața mea.

Din nou preotul ținea capul în jos și ochii închiși, așa cum obișnuia la confesional, cînd îi spovedea pe indieni.

— Dă-ți drumul, fiule, deschide-ți sufletul. De altfel, Dumnezeu știe tot. Sînt sigur că te-a și iertat. Dar vorbește...

— Femeia aceea era centrul vieții mele, părinte. Făcea din mine tot ce voia. Din cauza ei am comis cele mai mari ticăloșii. Ea îmi tot spunea că bărbatul ei o maltratează, o bate. Îmi povestea lucrurile astea cu atîta putere de convingere, cu un realism atît de feroce, că mă făcea să plîng. Încetul cu încetul am început să nutresc o ură sălbatică față de omul acela pe care abia îl cunoșteam. Într-o zi...

A tăcut, ca și cum deodată i s-ar fi tăiat respirația.

— Da ? l-a încurajat preotul.

— Într-o zi m-am decis să-l omor. Am ajuns la hotărîrea asta după o noapte întreagă de nesomn. De dimineață m-am dus acasă la rivalul meu. Voiam să-l provoc și pe urmă să-l ucid în duel. Mînuiam bine spada, iar el era cu treizeci și cinci de ani mai în vîrstă decît mine... Cînd am sosit, mi s-a spus de la ușă că murise de cîteva minute, fulgerat de o apoplexie. Am plecat de acolo îngrozit, absolut convins că eu și numai eu îl asasinasem cu sînge rece. Am trăit atunci orele cele mai negre din viața mea. L-am căutat pe părintele duhovnic al familiei și i-am povestit tot. El mi-a arătat calea către Dumnezeu. Mulțumită lui mă aflu aici...

Preotul a oftat adînc, și-a așezat mîna pe genunchiul interlocutorului său și a spus :

— Toate astea aparțin unui trecut mort, nu-i așa ? Sau oare amintirile îți mai tulbură și acum gîndurile ?

— Adevărata mea viață a început cînd am ieșit de la spovedanie decis să intru în ordinul iezuiți-

lor. Ce-am lăsat în urma mea e doar... doar un coşmar.

Preotul s-a scărpinat în cap şi a spus cu vocea lui aspră şi guturală care-i făcea pe indieni să creadă că are ascuns în gît un clopoţel :

— Mintea noastră, Alonzo, e ca o casă mare şi misterioasă, plină de coridoare, chepenguri, uşi false, camere tainice de diferite dimensiuni, unele bine, altele prost luminate. În fundul acestei case se află o cămăruţă, mai tainică între toate, unde sunt închise gîndurile noastre cele mai intime, secretele noastre cele mai întunecoase, amintirile noastre cele mai de temut. Cînd suntem treji folosim doar camerele principale, cu ferestre care dau în afară. Dar cînd dormim, ne pătrunde diavolul în cap şi se duce să deschidă tocmai cămăruţa aceea misterioasă pentru ca amintirile secrete să iasă şi să umbrească restul casei. Diavolul nu doarme. Şi profită de momentele cînd conştiinţa noastră e adormită, ca să acţioneze.

Pe chipul lui Alonzo a fluturat un zîmbet. La Pamplona îi spusese cineva odată că avea chipul dramatic al unui călugăr pictat de Zurbarán. Pe obrajii bruni şi scobiţi se albăstrea o barbă deasă. Avea buzele groase, şi în ochii căprui ardea parcă un foc lent de jăratic.

Preotul spunea mereu că iubeşte mai mult sufletul oamenilor, decît oamenii propriu-zişi, ca fiinţe fizice. Simţea o plăcere deosebită să caute să pătrundă în misterele minţii indienilor, să le citească gîndurile, să le urmărească raţionamentele, să le prevadă reacţiile. Nu mai departe de săptămîna trecută se întîmplase un caz curios. Tocmai încredinţa cerului sufletul unei femei socotite drept moartă de cîteva ore, cînd trupul ei a început să se mişte. S-a produs panică printre indienii prezenţi,

dintre care unii au luat-o la fugă dezorientați, alții au căzut în genunchi și s-au apucat să murmure rugăciuni. Femeia se uita în jur cu ochi năuciți. Cu ajutorul unui călugăr, părintele Antônio a dus-o înapoi acasă, a întins-o pe un culcuș, i-a dat o cană cu lapte călduț și, după ce a văzut că și-a revenit, a pus-o să vorbească. Între timp indienii începeau să vină, grupuri-grupuri, în casa „înviatei". Indianca, foarte palidă, cu mîinile în poală, își povestea aventura. Cînd a simțit că viața îi părăsește trupul, i s-a părut că e purtată pe brațe în ceruri de doi îngeri „albi ca domn' părinte Antônio" și cu aripi ca ale stîrcilor. Dar vai! urcarea la cer nu era deloc ușoară, fiindcă adevărate roiuri de diavoli cu capete de cîine, corpuri de vacă și aripi de liliac încercau s-o smulgă din mîinile îngerilor și s-o tragă în iad. Indienii o ascultau în extraz, în timp ce preotul, sceptic, se uita la indiancă pieziș, cufundat într-o tăcere neîncrezătoare. În cele din urmă a început să-i pună întrebări.

— Și pînă la urmă ai ajuns să vezi cerul?

— Am ajuns.

— Povestește-mi atunci cum e cerul.

— E chiar așa cum spuneți 'mneavoastră, domn' părinte Antônio.

— L-ai văzut pe Dumnezeu?

— L-am văzut.

— Cum e Dumnezeu?

— Un bărbat înalt, alb, cu barba lungă, așezat pe un tron de aur, pe un nor. Domn' părinte, da' frumos mai e Dumnezeu!

Indienii rămaseseră cu gura căscată.

— Ai văzut-o și pe Maica Domnului? a întrebat unul.

— Am văzut-o, sigur. Era cu mantia ei albastră brodată cu stele de aur. Mi-a zîmbit și a spus : Ce mai faci ?

Părintele Antônio era fascinat. Indienii aveau o imaginație atît de vie că uneori le venea greu să delimiteze lumea reală de lumea fanteziei lor.

Dar teritoriul viselor părintelui Alonzo oare nu semăna el întrucîtva cu acele fantastice tărîmuri pe care cutreierase bătrîna indiancă, pierdută, în timpul morții ei aparente ?

— Ascultă, dragul meu, a spus preotul. Ce ții în dulapul din chilie ?

— Haine.

— Numai atît ?

— Cîteva cărți.

— Ce cărți ?

— O ediție veche din *Don Quijote*. Poemele lui San Juan de la Cruz [1]. *Exercițiile* Sfîntului Ignațiu [2].

— Ce altceva ?

Alonzo s-a schimbat brusc la față.

— Știu acum ! Pumnalul.

— Ce pumnal ?

— Un pumnal de argint, amintire de familie, a exclamat el, aproape în extaz. Pe urmă, schimbînd tonul : Ciudat că am uitat atîta timp că pumnalul se află acolo...

— Arma asta înseamnă ceva deosebit pentru tine ?

---

[1] Născut la Fontiveros (Spania), a înființat în 1568 ordinul carmeliților desculți și a scris lucrări mistice (1542—1591) (n.t.).

[2] Întemeietorul ordinului iezuiților, autor al *Exercițiilor spirituale* (1941—1556) (n.t.).

Alonso a tăcut. Părea că nu știe ce să răspundă la întrebare. Preotul a vorbit din nou.

— Aveai asupra ta pumnalul atunci cînd te-ai hotărît să mergi să-l provoci... pe omul acela ?

Alonzo s-a încruntat.

— Da, îl aveam la brîu.

Preotul s-a lovit cu palma peste coapsă.

— Asta e !

— Vezi vreo legătură între vise și trecutul meu desfrînat ?

— Evident ! Dar acum, explică-mi de ce ai luat pumnalul cu tine.

— La sfatul duhovnicului meu. Cînd harul lui Dumnezeu a pogorît asupra mea și am văzut nemernicia în care trăiam, m-am descotorosit de tot ce posedam, de tot ce mi-ar fi putut aminti de vechea mea viață : obiecte, haine, prieteni... Atunci duhovnicul mi-a sugerat să păstrez pumnalul, fiindcă i se părea periculos ca eu numai „să uit" trecutul...

— ...fără să-l fi nimicit pe de-a-ntregul, a completat preotul, clătinînd încet din cap. Foarte bun sfat. Esențialul e ca omul să nu uite niciodată că există un infern, pentru ca să simtă mai bine încîntările cerului. Singurul mijloc de a scăpa de o primejdie este s-o înfrunți. A căuta să uităm o ispită înseamnă lașitate. Ceea ce se cuvine e s-o învingem, asta da.

În clipa aceea văzduhul a fost copleșit de dangătele grave și muzicale ale clopotelor, care au umplut într-atît incinta catedralei, încît Alonzo a avut impresia că amîndoi sunt deodată înghițiți de o undă. Paracliserul îi trezea pe indienii din reducție și îi chema la rugăciune. Sfeșnicele vibrau sub dan-

gătul sărbătoresc. Cei doi sacerdoți s-au sculat în picioare.

Preotul a trebuit să ridice glasul pentru ca celălalt să-l poată auzi :

— Scoate pumnalul din dulap și pune-l pe masă, la vedere !

L-a luat de braț și l-a împins ușurel spre ușa bisericii.

— Trebuie izgonit diavolul din casa asta, a continuat, atingînd cu vîrful arătătorului fruntea lui Alonzo. Trebuie deschise ferestrele, aerisite odăile. Anul trecut indienii din reducție au fost bîntuiți de o boală groaznică, fiindcă mîncau multă carne crudă care le putrezea în stomac și intestine, făcînd viermi. Drept leac a trebuit să li se dea un vomitiv din frunze de tutun. Purgativul și vomitivul pentru răul care te chinuie, fiule, sunt spovedania, rugăciunea și meditația.

Alonzo îl asculta în tăcere. S-au oprit în pronaos și au privit în jur. Se crăpa de ziuă. Din toate casele ieșeau bărbați, femei și copii, care se îndreptau către biserică. Spre răsărit, unde mijea soarele, a apărut o fîșie galben-roșcată.

În sfîrșit clopotul a amuțit și s-a auzit atunci zumzetul nedeslușit al vocilor indienilor. Interiorul bisericii era acum luminat tot.

— Să deschizi și cămăruța tainică ! a exclamat preotul. Prinsă într-o rază de soare, fața lui strălucea. Să arunci pe fereastră toate amintirile rele și să lași să intre lumina lui Dumnezeu, aerul lui Dumnezeu !

Trecînd prin atrium, indienii îi salutau pe sacerdoți. Preotul le dădea binecuvîntarea, zîmbind, și făcea în văzduh semnul crucii. Piața roia de lume. Întîrziații veneau fuga. Femeile tîrau după ele copii. Bătrînii mergeau sprijiniți în toiege.

— Părinte Alonzo, a întrebat preotul, eşti pregătit să auzi o taină ?

Celălalt a dat din cap în semn că da. Părintele Antônio s-a aplecat spre el şi a murmurat :

— Slavă Domnului, sunt un om fericit !

Şi spunînd aceasta, vocea lui a devenit blîndă şi netedă.

3

La ora opt indienii care lucrau pe plantaţii şi în aşezare s-au adunat ca de obicei în faţa bisericii, iar părintele Alonzo le-a ţinut o mică prelegere. Le-a spus că dacă vor recolta mult grîu, vor avea multă făină ; dacă vor avea multă făină, vor da de lucru morii ; dacă moara va lucra, brutarii vor putea face multă pîine, vor fi bine hrăniţi ; şi dacă vor fi bine hrăniţi, Dumnezeu se va simţi fericit. A adăugat că în anul acela trebuia să se exporte mai multă iarbă *mate* şi mai mult bumbac la Buenos Aires, deoarece cu cît se exporta mai mult, cu atît vor avea bani mai mulţi, nu numai ca să plătească zeciuiala către regele Spaniei, ci şi ca să cumpere leacuri, unelte şi — oh ! da — cît mai multe obiecte de podoabă pentru biserică : potire, cruci, sfeşnice...

Cînd a sfîrşit de vorbit, indienii au adus din catedrală statuia sfîntului Isidro, şi s-a format cortegiul. În faţă mergeau cîntăreţii din flaute, lăute, goarne şi tobe ; urmau oamenii care purtau pe umeri statuia patronului agriculturii ; după ei urmau ceilalţi indieni, ale căror voci, intonînd un cîntec sacru, se înălţau în văzduhul luminos. Alonzo i-a urmărit un timp cu privirea, iar după ce a văzut grupul pierind pe coasta dealului, a plecat la treburile zilei.

La ora aceea, părintele Antônio pesemne că spovedea indieni și indience, după care se ducea să țină lecții de doctrină creștină. Odată Alonzo îl surprinsese povestind elevilor, ca un bun șef de trib. Era atît de absorbit în propria sa povestire, încît nu l-a văzut pe călugăr intrînd. Nemaipomenit cum știa să adapteze parabolele biblice la universul indienilor, și cum dădea realitate, viață personajelor sale. Copiii îl ascultau cu gura căscată, într-o tăcere plină de extaz.

Alonzo a pornit să traverseze piața. Plutea în văzduh un miros de pîclă încinsă de soare, iar briza care îi ajungea în nări venea încărcată de un suav parfum de mușețel. Lui Alonzo îi plăcea peisajul din jurul reducției. Nu era tragic ca în anumite regiuni din Spania, nici crud ca la tropice. Avea linii și culori pure — delușoare verzi acoperite de ierburi de culoarea paielor, împestrițate ici-colo de o pădurice ; deasupra, un cer albastru, pe care nu rareori pluteau nori. Era simplu și ingenuu, parcă țesut în acuarelă de mîna unui copil.

Alonzo a intrat în spital. Plutea înăuntru un miros neplăcut de corpuri transpirate, amestecat cu mireasma ierburilor medicinale — toate acestea în atmosfera indefinibilă din încăperile unde se află multe persoane cu febră.

Alonzo a stat de vorbă cîteva clipe cu infirmierii, pe urmă s-a dus să-i viziteze pe bolnavi. S-a oprit în fața culcușului unui indian cu un ochi bandajat.

— Cum te simți, Inácio ?

O clipă, indianul părea să nu fi auzit. Apoi a deschis pleoapa ochiului sănătos și a zîmbit — dar a zîmbit doar cu ochiul acela, care a săgetat de bucurie : restul feței i-a rămas impasibil.

— Bine, a răspuns, sec.

Cazul lui Inácio — petrecut cu cîteva zile în urmă — a fost într-adevăr impresionant. Descoperit de unul dintre ai lui în momentul cînd spiona pe femeia unui prieten, care se scălda în pielea goală, a fost adus în fața preotului, care l-a certat sever, zugrăvindu-i grozăviile suferite în iad de cei ce calcă poruncile sfinte. La un moment dat, îmbătat de propria sa fervoare, părintele Antônio a repetat — și vocea sa în clipa aceea era ca un adevărat șmirghel — versetul biblic care spune „dacă ochiul tău te va împinge să păcătuiești, smulge-l, și aruncă-l departe de tine". Atît de convingătoare a fost elocința preotului și atît de mare căința lui Inácio, încît indianul dăduse fuga în atelier, luase o țepușă și cu ea își înțepase ochiul stîng. Cu fața scăldată în sînge, urlînd de durere, căuta să și-l înțepe și pe cel drept, lovindu-și fruntea orbește, cînd a fost prins de un frate laic și un alt indian. Preotul a trebuit să facă uz de tot tactul său ca să-i explice că, deși păcatul fusese foarte grav, versetele biblice nu trebuie luate *ad litteram*. Mai tîrziu, în chiar ziua aceea, îi spusese lui Alonzo, la ora cinei :

— Înțelegi acum ce nebun a fost Luther. Să dea *Biblia* pe mîna laicilor !

Alonzo s-a uitat la Inácio, i-a adresat cîteva cuvinte de îmbărbătare și, cînd dădea să se îndepărteze, indianul l-a chemat :

— Părinte !

— Ce e ?

— Cînd un indian moare, se duce în cer ?

— Dacă urmezi poruncile lui Dumnezeu, dacă ești bun creștin, ai să te duci în cer.

— Și dacă mă duc în cer, Dumnezeu îmi dă un ochi nou ?

— Sigur, Inácio, sigur. Dumnezeu o să-ți dea un ochi nou.

O scurtă tăcere.

— Părinte, eu vreau un ochi albastru ca al lui domn' părinte Antônio.

— În regulă, Inácio. Roagă-te și cere-i lui Dumnezeu să-ți dea în cer ochi albaștri ca ai domnului părinte Antônio.

Ochiul sănătos al lui Inácio a strălucit din nou, dar fața lui a rămas tot serioasă și rigidă.

În atelier, Alonzo s-a dus să vadă ce modelau sculptorii și a petrecut acolo o oră. Indianul Francisco, născut și crescut la misiune, era un sculptor desăvîrșit. Sculptase multe statui, dintre care unele se aflau în bisericile din alte reducții. Cu torsul gol și în pantaloni de bumbac, lucra lemnul cu pasiune, în timp ce sudoarea i se scurgea pe trupul bronzat. Alonzo s-a oprit să-l urmărească un timp. Francisco sculpta chipul lui Crist mort. În general, ceilalți sculptori indieni dădeau statuilor propriile lor caracteristici fizionomice : ochi oblici, pomeți proeminenți, buze groase. De curînd un indian sculptase un Prunc Iisus indian cu un coif de pene pe cap. Dar Cristul mort al lui Francisco avea fața prelungă și trăsăturile semite, amintind în mod ciudat, prin simplitatea sa dramatică, de unele statui din secolul al XI-lea pe care Alonzo le văzuse în biserici europene. Era surprinzător cum indianul izbutise să dea o expresie de durere și totodată de pace acelui chip al Fiului Omului.

După ce a vizitat brutăria, atelierul războaielor de țesut, olăria și moara, Alonzo s-a dus la Consiliul comunal, unde coregidorul — un indian impunător care se împăuna în uniforma galbenă și stacojie a soldaților spanioli — discuta cu membrii Consiliului probleme de administrație judiciară.

Cînd le scria rudelor și prietenilor din Spania, Alonzo nu uita niciodată să elogieze organizarea

reducțiilor, care, după maniera așezărilor spaniole, erau guvernate de un Consiliu comunal, pentru care indienii alegeau anual coregidorul — autoritatea maximă —, diriguitorii, alcalzii, polițaii, un procurator și un secretar. Le povestea de asemenea cum indigenii învățau, prin lecții practice și vii, că individul nu valorează nimic sau doar foarte puțin în afara colectivității căreia îi aparține. Întreaga producție agricolă și a crescătoriilor de vite din reducții aparținea comunității, iar bunurile de consum erau distribuite în mod egal tuturor. Oamenii din Sete Povos nu cunoșteau nici o monedă, deoarece acolo era în vigoare regimul trocului. Din banii adunați de la vînzarea ierbii *mate* și a altor produse care se exportau la Rio da Prata se plăteau impozitele către regele Spaniei, restul fiind folosit la cumpărarea uneltelor de lucru, a veselei și a altor obiecte pentru biserică. Surplusul era pe urmă trimis vistieriei Companiei Iezuiților, la Roma.

Administrația prelua asistența văduvelor fără susținători, a bătrînilor și a orfanilor ; copiii erau educați după preceptele legii lui Dumnezeu, și pregătiți anume ca să trăiască în acel tip de societate, unde albii — în general instrumente ale corupției — nu puteau pătrunde decît cu permis special.

Într-una din ultimele sale epistole către familie, Alonzo scrisese :

„Dacă vă închipuiți cumva că trăiesc în mijlocul unor barbari, vă înșelați foarte tare. În Sete Povos începe să se nască una din cele mai frumoase civilizații care se cunosc pe lume. În timp ce vă scriu, văd prin fereastră frumoasa noastră catedrală, toată din gresie roșie, cu timpanul ei grandios, atriumul cu un șir lung de coloane, și strălucitoarea ei cruce de aur. Stilul amintește de unele biserici de la sfîr-

ştitul Renaşterii italiene (ceea ce nu e de mirare, deoarece a fost construită de un milanez).

Indienii din reducţii trăiesc astăzi mai creştineşte decît mulţi albi din Pamplona, Madrid sau Lisabona. Sunt izbăviţi de păcatul de moarte al promiscuităţii, fiindcă toţi se căsătoresc conform legilor Bisericii şi respectă porunca a şasea; se tem de Dumnezeu, sunt botezaţi şi îşi botează copiii; pe patul de moarte primesc întotdeauna ultima împărtăşanie; iar cînd mor li se fac slujbe creştineşti şi sunt înmormîntaţi în cimitire.

Mulţi dintre aceşti aşa-numiţi sălbatici mai cunosc, pe lîngă limba natală, latina şi spaniola, şi sunt dibaci sculptori, pictori, olari, giuvaergii, ţesători, topitori de bronz şi muzicieni. Mai zilele trecute, ascultînd un sextet de indieni care cînta cu simţire şi precizie piesele unui compozitor bolognez, am fost atît de emoţionat, încît nu mi-am putut reţine lacrimile."

La zece şi jumătate a bătut din nou clopotul. Alonzo s-a retras în chilie pentru cincisprezece minute de meditaţie. A scos din dulap o cutie din piele neagră şi a deschis-o. Acolo se afla pumnalul, pe care nu-l mai privise şi nu-l mai atinsese de atîţia ani. Era o armă frumoasă, cu mînerul şi teaca din argint cizelat. Alonzo l-a scos din teacă : lama triunghiulară de oţel, pe care a strîns-o în mînă, era rece. Rece şi rea, a conchis el. A închis ochii şi şi-a imaginat cum ar fi fost viaţa lui — sau, mai bine zis moartea lui — dacă l-ar fi ucis pe bărbatul acela. (Cum se numea ? Cum arăta ? Nu-şi amintea nimic...) Şi-a închipuit oroarea de a simţi pe mîini sîngele celuilalt, cald ca o fiinţă vie. S-a gîndit la chinul orelor care ar fi urmat după crimă, la nopţile de nesomn, la remuşcarea torturîndu-i conştiinţa, la spaima şi ruşinea familiei şi, în cele din urmă,

la grozăviile iadului, unde sufletul său s-ar fi dus să ispășească în vecii vecilor, nu numai crima de omucidere, ci și păcatul desfrîului. Atunci Alonzo și-a folosit cele cinci simțuri ca să creeze infernul și să se închipuie în el. Și-a auzit propriile țipete de durere, urletele și blestemele celorlalți osîndiți care vociferau obscenități, înjurîndu-i pe Hristos și pe Fecioara Maria... A simțit miros de carne arsă, duhoare putredă de corpuri în descompunere. A văzut păcătoși zvîrcolindu-se, jupuiți, purulenți, pîrliți, sfîșiați, carbonizați — dar vii, tot mereu vii, suferind fără încetare. A simțit în propria sa carne durerea pe care i-o produceau arsurile. Păcătuise : era pierdut pe vecie. Sudoarea îi picura pe obraz, pe tors, și cu ochii închiși Alonzo se zbătea mai departe în infern. Nu mai exista scăpare. Toate secundele, toate minutele, toate orele, toate zilele, toți anii, toți vecii vecilor — fără o singură clipă de alinare, fără un unic moment de răgaz — însemnau durere, durere ascuțită, sfîșietoare. Durere... Îl durea palma mîinii, din care sîngele picura încet pe lespezi. Alonzo a deschis ochii. Vîrful pumnalului îi pătrunsese în carne. Dar acum, asudat și gîfîind, întrevedea cerul. În actul lui Dumnezeu, care îl fulgerase pe omul acela, el întrezărise dorința Atotputernicului nu numai de a-i izbăvi sufletul, ci și de a-l înrola în oastea Sa. Era mîntuit ! Acum îi aparținea lui Dumnezeu. Ce bine că nu săvîrșise marele păcat... Ce bine ! Ce bine ! Ce bine ! A lăsat pumnalul din mînă și spiritul lui a urcat la cer. Cu brațele căzute, cu capul în sus, cu ochii închiși, s-a lăsat purtat... Simțea miresme cerești, un suflu răcoros atingîndu-i fruntea. Și lumina pe care o iradia fața lui Dumnezeu îl orbea. Reducția, cu toate acțiunile ei evanghelice, toate prilejurile de a-l servi pe Creator, izbăvirea indienilor, întruchipa o anticameră a

Cerului. Ce bine să te afli acolo ! Senzația de libertate și recunoștință a fost atît de mare, că a urcat în pieptul călugărului și i s-a revărsat într-un sughiț de plîns. Alonzo a căzut în genunchi lîngă culcușul său și a început să se roage, printre hohote sfîșietoare.

Pe urmă, epuizat, încă în genunchi, și-a lăsat capul pe pat. Din rana de la mînă picura sînge. Dar el iubea rana aceea.

4

Se înserase și părintele Alonzo își isprăvea lecția de muzică. Unul dintre elevi cîntase adineauri la orgă un preludiu. Pe urmă, un grup de instrumente de coarde executase o sarabandă, iar acum indianul Rafael cînta la flaut pavana unui compozitor italian. Lîngă fereastră, Alonzo asculta. Pe fața indianului se așternuse o inefabilă expresie de tristețe — tristețe de statuie asiatică — lucioasă, fixă, oblică. Oprit în mijlocul sălii, cu sprîncenele ridicate, cu fruntea ridicată, cu ochii închiși, el sufla în flaut, uitînd parcă de lume.

În sunetul jalnic al instrumentului părea să povestească o istorie. Melodia cînd se desfășura în aer ca o panglică unduioasă — și Alonzo avea impresia că vede chiar linia sonoră ieșind pe fereastră, rostogolindu-se peste cîmp, însoțind blînd curba dealurilor —, cînd părea o lentă arabescă nocturnă. Iar pavana aceea, compusă de un îndepărtat compozitor european și cîntată de indianul de la misiune, deștepta în Alonzo amintiri la fel de îndepărtate. Și-a adus aminte de casa din Pamplona. Prăjeală de ulei la bucătărie, parfum de garoafe în gră-

dînă — iată mirosurile din casa părinților săi pe înserate. Alonzo avea acum în gînd chipul mamei, așezată ca o regină pe scaunul cu spătar înalt, cu poala primitoare, cu privirea blîndă, cu mîinile încrucișate pe pîntece — liniștită, neclintită și ospitalieră ca o catedrală...

Melodia șerpuia peste dealuri. Ce s-o fi petrecînd în mintea lui Rafael ? se întreba Alonzo. Indienii iubeau muzica. Și cu ce talent o interpretau ! Ce ureche fină aveau ! Existau în reducție excelenți organiști, harpiști, cornetiști și claveciniști. Cîntau compoziții dificile, ba chiar și fragmente din opere italienești. Majoritatea instrumentelor erau confecționate chiar în reducție de către indienii înșiși, îndrumați de călugări. Muzica fusese și încă mai era pentru misionari unul din mijloacele cele mai eficiente de catehizare. Cîntînd din instrumente și din gură se apropiaseră ei de la început de acei *guaranis* [1], dezarmîndu-i spiritual și fizic și cîștigîndu-le încrederea și simpatia. La început muzica fusese limbajul prin care se înțelegeau călugării și indienii. Doar nu era muzica limba Paradisului — prima limbă a omenirii ? Prin mijlocirea muzicii îi îndemnau iezuiții pe indieni să învețe, să se roage și să lucreze. În sunetul muzicii și al cîntecelor mergeau ei la muncile cîmpului, arau pămîntul, plantau și culegeau — și tot însoțiți de muzică se întorceau seara în reducție. Într-un fel, muzica era vehiculul care purta acele suflete spre Hristos.

Pavana s-a isprăvit. Indianul a deschis ochii, dar a rămas nemișcat, cu instrumentul încă la buze, cu aceeași expresie de tristețe pe fața arămie. Încetarea melodiei aproape că l-a durut pe Alonzo. Dar, vai ! muzica putea să fie și o armă a diavolului.

---

[1] Trib indian din sudul Braziliei și din Paraguay (n.t.).

Pavana era hotărît periculoasă. Trebuia s-o șteargă din repertoriul lui Rafael. Pentru că o asemenea compoziție nu înălța sufletul la Dumnezeu : nu era verticală, ci orizontală, lenevoasă, lîncezitoare, aproape morbidă.

— Foarte bine, Rafael, a spus călugărul. Poți pleca.

În aceeași zi, pe înnoptate, la ora de răgaz care urma cinei, părintele Antônio le-a povestit indienilor despre Patimile lui Hristos, pregătindu-i pentru comemorările din Săptămîna Mare care se apropia.

Și noaptea se lăsase cu totul — o noapte călduță, punctată de stele și greieri — cînd s-a retras părintele Alonzo în chilie, spre a-și face examenul de conștiință și a se reculege pentru meditația de a doua zi.

Puțin după ce clopotul cel mare al catedralei a sunat stingerea, cineva i-a bătut la ușă.

— Cine e ?

— Eu sunt. Fratele Paulo.

— Intră.

Un tînăr slab, îmbrăcat într-o sutană cenușie, a intrat.

— Preotul vă roagă să veniți imediat la spital.

Alonzo și-a pus bareta pe cap și a plecat cu celălalt.

— I-e rău lui Inácio ? a întrebat el în timp ce traversau piața...

— Nu, părinte. O indiancă tocmai a născut și pierde mult sînge.

Alonzo s-a mirat :

— Dar parcă nici o femeie nu stătea să nască astăzi...

Fratele Paulo avea obrajii de culoarea cidrului, o voce blîndă și o înfățișare umilă. Ochii lui înfun-

dați în orbite nu priveau aproape niciodată din față interlocutorul.

— Nu-i o indiancă din reducție, a explicat el. Se pare că a venit din Continentul Rio Grande.

— Dar n-am fost anunțat !

Celălalt a ridicat din umeri, stingherit.

— Au găsit-o oamenii lîngă lanul de grîu și au adus-o cînd s-au întors de la muncă.

— Coregidorul știe ?

Fratele a dat din cap afirmativ.

Pe cer lucea un ciob de lună. Poate că mîine va mai apărea o cruce, acolo în cimitir, și-a spus Alonzo. Și a întrebat :

— Există vreo speranță ca femeia să fie salvată ?

— E un caz pierdut, părinte.

Au intrat în spital. În odaia unde preotul administra ultima cuminecătură muribundei plutea lumina gălbuie a candelelor cu ulei. Alonzo s-a apropiat de pat. Indianca era culcată pe spate, sîngele se scurgea din ea, îmbiba păturile și picura în blidele de lemn pe care le așezaseră infirmierii sub culcuș. Singurul sunet care se auzea, în afară de picuratul sîngelui, era vocea stinsă a preotului, care ungea cu degetele ochii femeii, murmurînd : *Per istam Sanctam Unctionem et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid oculorum vitio deliquisti. Amen* [1].

Cu ochii foarte deschiși — ochi de animal hăituit — indianca îl privea țintă pe preot, în timp ce din gura ei întredeschisă ieșea un horcăit răgușit. Să fi avut cel mult douăzeci de ani, a calculat Alonzo. A îngenunchiat lîngă pat. Și a început să se

[1] Prin acest Mir Sfînt și din preacredincioasa milă a lui Dumnezeu, iertat să fii de tot păcatul săvîrșit cu ochii. Amin *(lat.)*

roage ca Dumnezeu să primească în Împărăția Cerurilor sufletul acelei biete femei, care păcătuise din neștiință, și căreia desigur niciodată nu-i fusese dat prilejul să urmeze calea cea bună.

...*quidquid narium vitio deliquisti. Amen* [1], recita preotul. Și sîngele picura în blide... *quidquid labiorum linguae vitio deliquisti. Amen.* [2] Mirosul de ulei și sînge pătrundea în nările lui Alonzo, și în mintea lui se preschimba în gînduri confuze, pe care se străduia să le izgonească.

După cîteva clipe în care a plutit pierdut între cer și pămînt, Alonzo a simțit apăsarea unor degete pe umăr. A ridicat ochii spre preot.

— S-a sfîrșit, a spus acesta.

Alonzo s-a sculat. Fratele Paulo s-a apropiat de moartă și, cu degete ușoare, i-a închis pleoapele.

Din celelalte săli ale spitalului se auzeau acum gemete și văicăreli. Ca și cum ar fi simțit prezența morții, ceilalți bolnavi chemau călugării, se rugau și plîngeau.

— Ce-i cu copilul ? a întrebat Alonzo.

Preotul a zîmbit.

— Trăiește. Vino să-l vezi.

S-au apropiat de un leagăn grosolan unde, printre cîrpe de bumbac, dormea nou-născutul. Avea pielea mult mai deschisă decît a mamei lui. Alonzo a ridicat ochii spre preot, care a clătinat încet din cap, ghicindu-i gîndurile și dînd de înțeles că și el nutrea aceleași bănuieli. Blestemații de vicentiști ! și-a spus Alonzo. Nu se mulțumeau să prindă indieni și să-i ducă drept sclavi în căpitănia lor : le luau și femeile, se serveau în mod josnic de ele și

---

[1] ...de tot păcatul săvîrșit cu nările. Amin *(lat.)*.

[2] ...de tot păcatul săvîrșit cu buzele și cu limba. Amin *(lat.)*.

pe urmă le părăseau în mijlocul drumului, adeseori cînd ele erau deja gravide în mai multe luni. Nu era primul caz și bineînțeles că nu avea să fie nici ultimul.

Preotul privea copilul.

— E un băiețel frumos, a spus. Îl botezăm mîine. Tu ai să fii naşul, Alonzo. S-a aplecat peste leagăn, surîzînd. Ăsta cel puțin se va mîntui, a adăugat. Și pe urmă, schimbind tonul : Cum să-i spunem ?

— Pedro, a răspuns Alonzo, aproape fără să-și dea seama.

Preotul a repetat :

— Pedro... Pedro. Nimic nu-i mai frumos decît numele simple. Se va numi Pedro.

Cîteva minute mai tîrziu, traversînd piața în direcția chiliei, Alonzo căuta să ghicească de ce îi venise atît de spontan în minte numele de Pedro. Vreun prieten aproape uitat ? Nu. Vreun membru al familiei ? Nici. A mai făcut cîțiva pași și brusc a încremenit, ca și cum l-ar fi săgetat cineva pe la spate. *Bărbatul pe care a vrut cîndva să-l omoare se numea Pedro.* Acum își amintea... Pedro Menéndez Palacio.

5

După noaptea aceea s-a mai așternut gerul alb a cinci ierni peste acoperișurile misiunii ; iar pietrele roșcate ale catedralei au scînteiat în soarele a cinci veri mai mult sau mai puțin liniștite. Au fost vremuri de mare prosperitate pentru Sete Povos. Deși pe Continentul Rio Grande de São Pedro spaniolii și portughezii trăiau în necontenite lupte pentru diferende de frontieră, în reducții a domnit pacea.

Călugării provenind de peste mare sau de la alte misiuni — predicatori, cartografi, muzicieni, naturaliști, astronomi, matematicieni, arhitecți — soseau, stăteau cîtva timp și pe urmă plecau, lăsînd cîte un semn al trecerii lor : o hartă, un ceasornic, o statuie, o carte, o idee... Populația creștea, se construiau noi case și la cimitir se înfigeau cruci noi. Botezurile, înmormîntările și cununiile alternau ; și nu rareori preotul abia vedea închizîndu-se un mormînt că și alerga să se pregătească pentru botezarea nou-născuților, în timp ce la biserică perechi de logodnici așteptau să fie cununați. Experiența îi învăța pe călugări să mijlocească și să grăbească, de cum ajungeau la pubertate, căsătoriile dintre indieni și indience. Catedrala, încetul cu încetul, se umplea de noi statui și se îmbogățea cu podoabe. Orologiul încrustat în turnul principal părea însăși fața timpului, iar clopotul cel mare, vocea lui.

Din cînd în cînd rutina reducției era întreruptă de un eveniment senzațional : un indian mușcat de un șarpe ; un tigru care ataca un juncan de la fermă ; o furtună care smulgea acoperișurile de pe case și o ploaie cu piatră care dăuna plantațiilor. Odată soarele s-a întunecat de un nor de lăcuste venite dinspre răsărit și care amenințau să coboare pe ogoare. Toți indienii din reducție au ieșit alergînd din casele lor și s-au pornit să țipe cît îi țineau plămînii, să bată în tobe, să învîrtă morișți și să scuture clopote, să sune din goarne, să arunce pocnitori, în timp ce clopotele bisericii tunau în văzduh... Și atît de mare a fost hărmălaia care s-a înălțat din misiune, că norul și-a schimbat direcția și a pierit către nord.

Periodic guvernatorul din Buenos Aires trimitea în reducții după indieni care urmau să fie folosiți la construirea clădirilor publice. Călugării se în-

dignau față de asemenea pretenții. Știau că indienii respectivi nu aveau să se mai întoarcă niciodată la casele lor, deoarece mureau din cauza tratamentului neomenos sau, departe de influența misionarilor, cădeau din nou în păcat, cufundîndu-se în erezie, amor în promiscuitate, băutură și alte vicii.

Părintele Alonzo rămăsese în reducție. Cîteodată, în verile foarte călduroase, i se părea că vede timpul însuși oprit în loc peste acoperișurile și cîmpurile din jur, imobilizat parcă de căldura umedă ; tăuni bîzîiau și zburau în timpul nemișcat. Alteori simțea rutina cum se tîrăște, lentă, paralel cu scurgerea orelor. Dar de cele mai multe ori timpul zbura ca vîntul. Asta se întîmpla atunci cînd se dedica unor munci care îl absorbeau și erau întotdeauna pline de neprevăzut : îndrumarea indienilor în creațiile lor artistice ; însoțirea lor în excursii pe cîmp ; pregătirea serbărilor ; scrierea unor piese de teatru religioase și regizarea repetițiilor ; discutarea cu corregidorul și cu celelalte autorități a unor probleme administrative și juridice. În rugăciunile sale începea toată veșnicia ; iar în orele de meditație, timpul era în flux și reflux, avansa și se retrăgea cu mii de ani, ori dispărea cu totul în spațiul nelimitat al spiritului său, care brusc rămînea gol de orice conținut temporal, ca o lagună a cărei apă ar fi fost drenată pe de-a-ntregul.

În toți anii, în ziua de *Corpus Christi* [1], înainte de răsăritul soarelui, corregidorul, șefii de triburi și alți demnitari din reducție parcurgeau străzile călări, pe cai împodobiți cu harnașamente bogate. Erau urmați de tobosari și flautiști. În fața bisericii se lansa un artificiu-plesnitoare, pocnitura se repercuta

[1] Sărbătoarea catolică a Sfîntului Sacrament, fixată în joia care urmează săptămînii de după Rusalii.

în piață, speriind porumbeii care își luau zborul înfricoșați de pe turn și frontonul bisericii. Populația se trezea și venea la mesa cîntată.

Cînd sacerdotul ieșea din paraclis, era totdeauna precedat de opt tineri dansatori, mergînd în șiruri de cîte doi și ținînd în mîini torțe aprinse care le luminau fețele arămii și impasibile, tăiate parcă și ele în gresie roșie. Pășeau cu un pas grațios și ritmat, în timp ce alți patru dansatori ardeau ierburi aromatice și tot atîția presărau flori și frunze pe aleea pe care preotul oficiant o parcurgea printre cele două aripi de credincioși, stropiți de el cu apă sfințită.

Ce frumoși erau acei zvelți dansatori, disciplinați ca niște paji, opriți, în picioare, în baptisteriu ! Cînd sacerdotul urca în amvon sau cînd cobora, era totdeauna flancat de doi dintre acești indieni, care mai purtau în mîini torțe aprinse.

Parfumul de tămîie se amesteca și el cu cel al florilor și ierburilor. Vocile corului, puternice, umpleau incinta catedralei. Obiectele de metal scînteiau în lumina soarelui sau reflectau flăcările luminărilor. Alonzo abia reușea să se concentreze în rugăciuni, într-atît îl orbea culoarea, îl amețeau mireșmele și sunetele, îl tulbura toată frumusețea înconjurătoare.

Odată încheiată mesa solemnă, urmau dansuri și cîntece în pronaosul bisericii, în fața călugărilor și a membrilor Consiliului comunal.

Străzile erau pregătite special pentru procesiune, împodobite cu drapele, stindarde și arcuri de triumf, de care erau prinse păsări vii — ciori, ereți, corbi, păsări *tucano*, stîrci, bîtlani... Vaze de piatră, blide de lemn și lighene de fier, cu apă și pești vii, erau așezate în diverse puncte pe unde urma să treacă procesiunea. Alte animale — tigri, pisici sălba-

tice, cerbi, tapiri, furnicari, lei murgi — ședeau așezați lîngă arcuri, în cuști sau cotețe.

Cînd procesiunea trecea în sunetul cîntecelor, păsările țipau și băteau din aripi, animalele urlau, iar de pe sol se înălța un parfum de busuioc sălbatic strivit în picioare.

Într-o zi Alonzo și-a spus că acesta era spectacolul cel mai frumos pe care l-a văzut vreodată în viață. Și cînd te gîndești că restul lumii îl ignora! La curțile Europei nimeni nu știa și nici nu-și putea imagina că acolo, în lumea aceea nouă și sălbatică, în mijlocul unor întinderi nesfîrșite de cîmpie, se înălța o catedrală mai frumoasă ca multe din Spania și din Italia; și că în acel moment mii de indieni și indience convertiți la Evanghelie aduceau omagiul lor Trupului lui Hristos. Cerul era de un albastru strălucitor. Catedrala reverbera lumina dimineții, ca o fortăreață neînfricată, ale cărei ziduri păreau dăltuite din fier roșu. Văzduhul se umplea de dangăt de clopot și de vocile tuturor făpturilor lui Dumnezeu — păsări, fiare și oameni. Flori și aripi și drapele de toate culorile tremurau în arcurile de triumf. Procesiunea înainta încet, într-un nor de tămîie, iar în mîinile sacerdoților ostensoriul fulgera ca un soare.

Într-o după-amiază, la ora asfințitului (era în anul 1750, de Paști), Alonzo s-a oprit în mijlocul pieței, a privit catedrala și a visat cu ochii deschiși Lumea Nouă. Va fi atît de frumoasă și de sublimă, încît cea mai bogată imaginație abia o putea cuprinde.

Populațiile nu vor mai fi conduse de proprietarii pămînturilor și de nobili corupți. Va fi societatea făgăduită în Evanghelii, lumea Predicii de pe Munte, un imperiu teocratic care se va înălța deasupra

națiunilor, deasupra tuturor intereselor materiale, a lăcomiei, a nedreptății și mașinațiilor politice. O lume de egalitate care se va întemeia pe demnitatea persoanei umane, pe dragostea și ascultarea de Dumnezeu. Sub acest regim mirific omul nu va mai fi sclav omului. Nu vor mai exista slăviți și umiliți, bogați și săraci, stăpîni și șerbi. Cu ce drept un singur om lua în stăpînire întinderi mari de pămînt? Dumnezeu a făcut pămîntul pentru toți. Ce aparține unuia trebuia să aparțină tuturor, ca la Sete Povos. Tuturor trebuie să li se ofere șanse egale. Nu e oare minunat să vezi că un indian păgîn a putut deveni creștin, artist, muzician, sculptor, giuvaergiu, arhitect? Cîte mii de ființe există pe glob care vegetează în neștiință și în mizerie doar din lipsa cuiva care să le lumineze înțelegerea, trezindu-le dorința de a se ameliora, de a crea lucruri utile și frumoase cu mîna și spiritul cu care i-a dăruit Dumnezeu!? Dar pentru a atinge această lume ideală este mai întîi necesar să fie combătuți toți cei care, din indiferență sau egoism, refuză să coboare ochii spre cei umili. Alonzo, de totdeauna foarte interesat de istorie, știa că în toate timpurile oamenii au fost îndemnați de diavol să păcătuiască, arma de care acesta se slujea cel mai mult fiind dorința de avuție, putere și voluptate. Pentru a obține bogăția, forța și plăcerile, ei nu se dădeau în lături să înrobească alte făpturi omenești. Și cel mai bun mod de a le păstra în stare de sclavie era menținerea lor în neștiință. Plăteau soldați nu numai ca să le fie apărate viața și bunurile, ci și ca să-și extindă cuceririle. Dar acești stăpîni erau în minoritate. Ah! Într-o zi eternii umiliți, eternii sclavi vor deveni conștienți de forța lor și se vor ridica! Însă o asemenea răscoală va trebui neapărat să se facă, nu în numele urii, al răzbunării

și al distrugerii, ci în numele lui Dumnezeu și al Justiției Supreme. Misiunea Bisericii — și în acest ideal înalt Alonzo știa că e singur — trebuia să fie promovarea acestei Revoluții. Acțiunea Companiei iezuiților începuse deja în America. Trebuia mai întîi să fie cucerit Noul Continent, să fie eliberat indianul de sub influența omului alb, să fie organizată o mare republică teocrată care apoi, cu încetul, să-și poată extinde asupra altor teritorii influența și exemplul. Ah! Dar pentru a atinge acest ideal suprem, iezuiții vor fi obligați să se folosească de mijloace aparent mîrșave. Vor trebui să se arate încăpățînați și neîndurători. La început vor fi obligați să exercite o dictatură dreaptă, dar neîndoielnică. Nu exista alternativă. Ei vor fi garanții acestei Revoluții în numele lui Dumnezeu, fiindcă poporul nu era încă lămurit, nu știa ce-i convine, și deci putea ușor să se lase amăgit de cei care dețineau puterea. Era prin urmare indispensabil ca sacerdoții să-și exercite pe pămînt dictatura în numele lui Dumnezeu, pînă ce într-o zi (peste cîți ani? o sută? două sute? o mie? ce contează?) acel stadiu ideal să poată fi atins, obținîndu-se egalitatea între oameni, pacea și fericirea universală. Acum însă trebuia să se lupte, să se predice, să se instruiască, să se influențeze spiritele, să se educe și să se disciplineze tineretul, să se aplice o cenzură feroce în toate sectoarele vieții, pentru ca popoarele să se deprindă a gîndi în conformitate cu Ideea Nouă. Într-o zi vor exista pe fața pămîntului guverne drepte, care să nu fie uneltele secrete și crude ale Satanei. Pînă atunci totuși era inevitabil ca sacerdoții să asude sînge, să nu cedeze în fața slăbiciunii propriilor lor inimi, să aibă curajul să pară tiranici. Vor fi detestați, calomniați, persecutați, prezentați drept niște monștri. Stăpînii lumii

vor trimite împotriva lor expediții militare primitive. Ah ! Dar el cunoștea Istoria. Justiția lui Dumnezeu se întrezărea printre rîndurile faptelor. Ce altceva însemnau necontenitele războaie dintre națiuni, ducate și principate, decît că omenirea trăiește în neînțelegere fiindcă este coruptă și adoră vițelul de aur ? De ce țări ca Portugalia și Spania sunt veșnic în război ? Fiindcă lipsea, între popoarele despărțite prin limbi și obiceiuri diferite, liantul unității spirituale. Acest element de unitate, acest numitor comun al sufletelor nu putea să fie decît unul : frica și dragostea de Dumnezeu. În numele lui Dumnezeu se cuvenea ca ei, ostașii Bisericii, să lupte. Și nu le era permis să dea înapoi în fața nici unui obstacol. Scopul era bun : toate mijloacele pentru a-l atinge vor fi în mod necesar îngăduite.

La ora aceea de asfințit, în ajunul unei duminici de Paști, Alonzo s-a gîndit la toate acestea. Și gîndurile lui nu-i veneau numai din vechi vise și reflecții, ci îi fuseseră inspirate mai ales de știrile care ajungeau pînă la urmă la reducție ca o adevărată plagă, o ciumă, o catastrofă. Portugalia și Spania, spre a pune capăt gîlcevelor în care erau angajate, semnaseră un tratat nedrept, după care portughezii cedau vechilor lor inamici Colonia Sacramento, iar spaniolii, în schimb, le predau Sete Povos ale Misiunilor.

6

Pedro a crescut la Misiune în sînul familiei șefului de trib, *dom* Rafael, urmărit fiind de aproape de Alonzo, care îl aprecia în mod cu totul deosebit. La opt ani știa să citească, să scrie, să socotească și, pe lîngă *guarani*, vorbea spaniola și putea să

citească destul de coerent unele texte latineşti. Era un băieţel mai înalt decît indienii obişnuiţi de vîrsta lui, avea pielea oacheşă, părul negru şi lins, ochii negri şi destul de oblici, nasul fin şi drept, gura mare.

De pomină a rămas pentru Pedro ziua cînd a slujit prima oară la oficierea serviciului divin. Înainte de a începe mesa, l-a însoţit pe călugărul care stropea indienii cu apă sfinţită. Corul a început să cînte. Mîinile lui Pedro, care ţineau cristelniţa, tremurau ; şi de fiecare dată cînd călugărul scutura isopul, picături de aghiasmă picurau pe ochii băieţelului, care clipea. Vocile indienilor umpleau naosurile : *Asperges me hyssopo et mundabor : lavabis me et super nivem dealbabor...* [1], cînta corul. Din ziua aceea, ori de cîte ori îi intra ceva în ochi, usturîndu-l, îşi amintea de cuvîntul *Asperges*. Cu trecerea timpului a mai descoperit şi alte cuvinte magice. *Lavabo* a ajuns să însemne apă ; şi, de fiecare dată cînd ploua, exclama în sinea sa *Lavabo ! Lavabo !* Dar marea descoperire care a adus în viaţa lui o bucurie secretă şi un mister în plus s-a petrecut în timp ce rostea împreună cu alţi copii Litania Maicii Domnului. Stăteau cu ţoţii îngenuncheaţi cu mîinile împreunate, dînd răspunsurile.

— *Turris eburnea !* [2] a spus preotul.

Şi băieţii :

— *Ora pro nobis.* [3]

Şi la un moment dat „s-a întîmplat". Vocea aspră a părintelui Antônio a sfîşiat văzduhul :

— *Rosa mistica...*

---

[1] Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţa ; spăla-mă-vei şi mai vîrtos ca neaua mă voi albi... *(lat.)*.

[2] Turn de fildeş *(lat.)*.

[3] Roagă-te pentru noi *(lat.)*.

Pedro a uitat de litanie. Buzele lui nu izbuteau să pronunţe *ora pro nobis. Rosa mistica...* Aceste cuvinte i-au răsunat în amintire cu o dulceaţă muzicală. *Rosa mistica.* Le repeta cu glas scăzut. Ce frumos ! *Rosa mistica.* Dar ce însemna oare ? Ştia ce e o roză. Existau roze albe, roşii, galbene... Dar ce o fi *Rosa mistica ?* S-a gîndit să-l întrebe pe părintele Alonzo. Dar o teamă tainică l-a împiedicat. A început să mîngîie cuvîntul, păstrîndu-l în sine ca pe un secret, ca pe un păcat. *Rosa mistica.* S-a gîndit din nou la ea în pat, a dormit cu ea. La lecţia de muzică, a doua zi, în timp ce cînta la orgă, cuvintele urmăreau în mintea sa linia melodică a unei cantate. *Rosa mistica.* La ora de religie abia s-a stăpînit să nu se ridice şi să întrebe : „Părinte, ce înseamnă *Rosa mistica ?*“ Dar nu a avut curajul. Iar într-o zi, privind biserica la ora cînd primele raze ale soarelui dimineţii îi incendiau pereţii, a murmurat : „*Rosa mistica*“. Şi de atunci înainte, ori de cîte ori îl cuprindea o senzaţie de frumos, ori de cîte ori îl bucura ceva, murmura : „*Rosa mistica*“. „*Rosa mistica*“ spunea şi muzicilor care îi plăceau, norilor, păsărilor, apei, peştilor. Într-o zi, pe cînd umbla cu părintele Alonzo prin cimitir, s-au oprit amîndoi în faţa unui mormînt.

— Aici e trupul mamei tale, a spus părintele, arătîndu-i băieţelului o cruce. Pedro s-a uitat la movilita de pămînt de la picioarele lui. A simţit dorinţa să deschidă mormîntul ca să vadă faţa mamei. Şi-o închipuia frumoasă şi albă ca sfinţele. Privind în pămînt, uitînd de prezenţa călugărului, a murmurat deodată :

— *Rosa mistica.*

Iezuitul, surprins, a întrebat :

— Ce-ai spus ?

— *Rosa mistica.*

— Dar tu știi cine-i *Rosa mistica?*

Băiatul a clătinat din cap în semn că nu, fără să se uite la bunul său prieten.

— E Sfînta Fecioară, Maica Domnului, i-a explicat Alonzo.

Foarte curînd, Pedro a făcut cunoștință cu diavolul. La orele de religie asculta povești despre îngeri buni și îngeri răi. De atunci a început să-i vadă adeseori în visele și elucubrațiile sale. Cu greu izbutea să facă distincția între lucrurile pe care și le imagina sau visa și cele pe care le vedea în realitate cînd era treaz. Într-o carte veche pe care părintele Alonzo o ținea în chilia sa exista o gravură față de care Pedro simțea o mare atracție. Era cea în care un duh rău stătea cocoțat pe un biet păcătos care, în patru labe ca un cal, se lăsa scărmănat zdravăn de îngerul răului; mai apăreau acolo și alți demoni cu cap de vacă și de cîine, aripi de liliac și corpuri omenești: unul dintre ei ținea în mînă un ciomag, altul cîte un mănunchi de vipere în fiecare pumn; un al patrulea duh rău cînta din flaut și, în prim plan, un diavol dirija corul păcătoșilor, ale căror capete se iteau, cu fețele contorsionate, deasupra flăcărilor iadului. Pedro a mai aflat că și diavolul ne urmărește toți pașii, caută să ne pătrundă în gînduri ca să ne îndemne să păcătuim. Era tot timpul atent la lupta care se dădea între îngerul păzitor și duhurile rele pentru stăpînirea sufletului său. Uneori i se părea că-i aude pe îngerii căzuți gemînd prin vocea vîntului, ivindu-se în umbrele nopții, printre crucile din cimitir, sau intrînd în trupul liliecilor și al altor vietăți nocturne. Imaginația sa popula lumea cu demoni, iar această lume fantastică nu numai continua, dar se și amplifica în visele și meditațiile sale.

Pedro ducea în general o viață activă : învăța meserii, doctrină creștină, muzică ; citea cu glas tare Sfînta Scriptură în latinește, în timp ce călugării luau cina ; nu rareori îi ajuta pe indieni să vînture grîul și, între timp, cînta cu ei. Duminica, împreună cu alți copii, îl însoțea pe preot la oficierea mesei. Făcea parte și din cor ; juca roluri în piesele religioase și, în timpul sărbătorilor, participa la dansuri. Îi mai plăcea și să cutreiere fără țintă dealurile, cu arc și săgeți, vînînd păsările, căutînd cuiburi sau prinzînd șopîrle vii. (Poate că într-o zi va izbuti chiar să prindă într-un corn de bou *teiniaguá*, șopîrla fermecată !) Erau și momente cînd băiatul cădea într-o stare de meditație melancolică, preocupat de misterul persoanelor pe care le vedea în jurul său : preoții albi cu sutanele lor negre ; indienii pămîntii, îmbrăcați atît de diferit de alți indieni care nu aparțineau vreunuia din Sete Povos.

Îl intriga misterul zilei și al nopții ; al soarelui și al lunii ; al plantelor, animalelor, ploii, tunetului, fulgerului și trăsnetului. În toate vedea, destul de nedeslușit însă, manifestări ale luptei dintre bine și rău. Și, mai presus de toate, era marele mister al morții. Însoțea, fascinat, serviciile funerare, îi plăcea să vadă și să audă, ascuns după coloanele bisericii, slujba de înmormîntare. Și, cu inima bătîndu-i nebunește, cu ochii larg deschiși, Pedro vedea cum erau depuse cadavrele în gropi și apoi acoperite cu pămînt. Latina pentru el avea un sunet magic care îl emoționa, chiar atunci cînd nu înțelegea ce citește sau aude. Învăța pe dinafară fragmente din *Martirologiu* și psalmi, pe care și le repeta apoi cînd era singur. De cîte ori auzea vorbindu-se de alte țări care se aflau dincolo de orizont, privea în depărtare cu ochi triști. Părintele Alonzo îi povestea despre Spania, despre regi, cavaleri, învățați, mar-

tiri și conchistadori. Și uneori trasa pe pămînt, cu vîrful unei nuiele, hărți pe care Pedro le examina cu o atenție pătimașă și perplexă. Îi plăceau mai cu seamă faptele de vitejie ale templierilor, și asculta cu încîntare istoria Cruciadelor.

O altă mare pasiune a sa era muzica. În general, indienii din reducții, chiar și cei adulți, nu reușeau să cînte decît ce învățau pe dinafară sau ce citeau de pe portativ, fiind incapabili să compună. Pedro era altfel. Uneori lua flautul și începea să improvizeze. Născocea melodii care, cînd erau triste și lente, cînd izbucneau în tremolouri și arabescuri vesele, pentru a recădea pe urmă într-o melopee.

La zece ani, Pedro a învățat pe de rost niște versuri din San Juan de la Cruz pe care le recita de obicei părintele Alonzo. Era *Cantico Espiritual entre el Alma y Cristo su Esposo* [1] :

Adónde te escondiste,
amado, y me dejaste con gemido ?
Como el ciervo huiste,
habiéndome herido ;
sali tras ti clamando, y ya eras ido [2].

Băiatul repeta versurile acestea cu vocea sa muzicală. Iar partea care îi plăcea cel mai mult — deși nu izbutise niciodată să o înțeleagă — era aceasta :

Buscando mis amores,
iré por esos montes y riberas,
ni cogeré las flores,

---

[1] Cantică spirituală între Suflet și Hristos soțul său *(sp.)*.

[2] *Oare unde te-ai ascuns, / iubite, și m-ai lăsat gemînd ? / Ca și cerbul ai fugit, / după ce rău m-ai rănit ; / pornii pe urma-ți strigînd, dar tu erai dus (sp.).*

ni temeré las fieras,
y pasaré los fuertes y fronteras [1]

I le-a recitat într-o zi părintelui Alonzo și, la sfîrșit, l-a întrebat :

— Părinte, va să zică Sufletul s-a căsătorit cu Hristos ?

Destul de încurcat, Alonzo a răspuns :

— În mod simbolic, Pedro.

Dar și-a dat imediat seama că răspunsese doar pentru sine, nu pe înțelesul băiețelului.

— Așa se presupune, a explicat. Sufletul unei persoane credincioase îl iubește pe Hristos și se unește, se căsătorește cu El.

— Și îi cunună părintele Antônio ?

Alonzo a zîmbit.

— Nu, Pedro. Nu-i chiar așa.

A căutat niște cuvinte simple ca să explice și, cum nu le-a găsit, a socotit mai prudent să schimbe vorba.

Într-o zi, Alonzo l-a rugat pe Pedro să-i tundă tonsura. Pentru ca băiatul să nu greșească, i-a dat o rondelă de hîrtie cu configurația exactă a tonsurii, și s-a așezat. Pedro s-a suit pe un taburet, a luat foarfeca și s-a pus pe lucru. Era ora unu după-amiaza. se făcuse cald și Alonzo își simțea ochii îngreuiați de somn. O toropeală moleșea totul, iar lumina soarelui părea să curgă ca un ulei fierbinte peste misiune. La un moment dat rondela de hîrtie a alunecat de pe părul călugărului și a început să plutească prin aer ca un fluture. Pedro nu-și putea concentra spiritul la lucru. Nici spiritul, nici ochii,

[1] *Căutînd iubirile mele / cutreier munți și vîlcele, / nici flori să culeg nu mă opresc, / nici de fiare nu mă feresc, / și trec peste hotare și cetăți (sp.).*

fiindcă pe aceştia şi-i pironise, fascinaţi, asupra pumnalului de argint de pe masa din chilie.

— Părinte..., a spus Pedro încetişor. Pe urmă, ceva mai tare : Părinte !

Alonzo a deschis ochii :

— Ce e ?

— Din ce-i făcută săbioara asta ?

— Nu-i sabie. E un pumnal. Lama e din oţel. Teaca, din argint cizelat.

— Al cui e pumnalul ?

— Al meu. Ţi-am mai spus de o mie de ori.

— Ah !...

Pedro a aşezat din nou rondela de hîrtie pe creştetul misionarului şi cîteva clipe nu s-a auzit în chilie decît bîzîitul muştelor şi clinchetul foarfecii.

— Părinte.

— Fii atent la ce faci, Pedro !

— Cine v-a dat pumnalul, părinte ?

— Tatăl meu.

— Şi cine i-a dat pumnalul tatălui dumneavoastră, părinte ?

— Poate bunicul. Dar ajunge acum ! Fii atent... să nu mă tai !

Ochii lui Pedro nu se deslipeau de pe pumnal.

— Cînd am să cresc pot să am şi eu un pumnal la fel ?

— Pentru ce ?

— Ca să mă apăr.

— De cine ?

— De duşmani.

— Care duşmani ?

— Duhurile rele.

— Cea mai bună armă contra lor este crucea.

— Da ?

— Da.

— Ah !...

S-a făcut o tăcere de cîteva minute, în care timp Pedro și-a împărțit atenția între tonsura misionarului și armă.

— Gata ! a spus în sfîrșit, sărind de pe scăunel.

Ori de cîte ori putea, Pedro intra pe furiș în chilia părintelui, lua pumnalul în mîini, îl mîngîia, îi încerca vîrful, și-l punea la brîu și se închipuia un războinic precum coregidorul, sublocotenentul regal Tiaraju, care era bărbatul cel mai admirat de el din toată reducția. Îi plăcea să-l vadă întinzînd arcul și săgetînd păsări în plin zbor, trăgînd cu muscheta, mînuind lancea călare pe un cal în galop, strigînd ordine soldaților... I se tăia respirația cînd îl vedea pe sublocotenent în zilele de procesiune, îmbrăcat în uniformă de războinic spaniol, cu pistoale și spadă la brîu, călărind pe frumosu-i bidiviu...

Pedro stătea în chilie imaginînd fel și chip de lucruri. Pe urmă punea din nou pumnalul pe masă și se retrăgea fără zgomot, ca o umbră.

7

Într-o zi *dom* Rafael l-a căutat pe părintele Alonzo, aducîndu-i-l pe Pedro dimpreună cu o problemă.

— Părinte, a spus șeful de trib arătînd spre Pedro. Băiatul ăsta umblă prin Povo spunînd că a văzut-o pe Maica Domnului.

Alonzo a zîmbit și a răspuns :

— Toți o vedem pe Maica Domnului. E în biserică, în altarul Ei.

Indianul a clătinat din cap, cu încăpățînare.

— Nu, părinte. Spune că a văzut-o pe Maica Domnului în carne și oase.

— Maica Domnului e spirit..., a murmurat călugărul, coborînd ochii spre copil.

Șeful de trib a strigat :

— Nu ți-am spus eu ? Și, apucîndu-l pe băiat de umeri, l-a zgîlțîit tare. Nu ți-am spus eu ?

Ochii băiatului erau ațintiți asupra misionarului — mari, nemișcați, fierbinți.

Alonzo s-a jucat cu mărgelele rozariului, făcînd un efort să nu zîmbească.

— În regulă, șefule. Poți pleca, dar lasă-l pe băiat aici Am să-i pun eu cîteva întrebări.

Dom Rafael s-a retras. Tăcere. Se aflau în casa călugărilor, pe înserate. Plutea prin văzduh un miros de carne friptă, iar de departe răzbăteau cîntecele oamenilor care se întorceau de la cîmp.

Alonzo s-a apropiat de copil, i-a pus pe umeri ambele mîini și pe urmă l-a întrebat, privindu-l drept în ochi :

— Care e a opta poruncă ?

— Să nu aduci mărturie falsă.

— Bine. Va să zică, știi că minciuna e un păcat...

— Știu.

— Și știi că, dacă mori pe neașteptate după ce ai spus o minciună, sufletul tău se duce drept în Purgatoriu ?

— Știu.

— Atunci, ai să spui adevărul ?

— Da, părinte.

— Prea bine.

Pedro stătea în mijlocul sălii, cu brațele în jos, cu ochii ațintiți asupra unui colț palid de cer încadrat de fereastră. Alonzo a început să umble calm în sus și în jos, cu mîinile la spate. Cîteva secunde de tăcere. Deodată iezuitul s-a oprit brusc în fața băiețelului și a întrebat :

— Ai văzut-o pe Maica Domnului ?
— Am văzut-o.
— Unde ?
— La cimitir.
— Cînd ?
— În fiecare zi.
— În fiecare zi ? Ce faci tu în fiecare zi la cimitir ?
— Mă duc s-o văd pe mama.
— Și o vezi ?
— O văd.
— Cum, dacă e îngropată ?
— Coboară din cer.

Alonzo și-a ațintit ochii asupra lui Pedro și a citit în ei atîta nevinovăție, încît o clipă și-a închipuit că spune adevărul. Dar cum era deprins cu fanteziile indienilor — care aveau cele mai absurde vedenii — a stăruit :

— Ascultă, Pedro. Fii atent. Sufletul mamei tale, al cărei corp e îngropat la cimitir, coboară din... cer ?
— Da.
— În fiecare zi ?
— În fiecare zi.
— Vine... împreună cu Maica Domnului ?

Pedro a zîmbit și a ridicat sprîncenele a mirare.

— Păi ea e Maica Domnului !
— Cine ?
— Mama mea.

— Pedro ! a exclamat călugărul. Și, cînd s-a dezmeticit, îl zgîlțiia pe copil la fel cum puțin mai înainte făcuse șeful de trib, *dom* Rafael. Pedro !

— Ce este, părinte ? Vocea băiețelului era liniștită, blîndă și puțin nazală ca vocea fluierului la care își cînta cîntecelele.

Alonzo nu a spus nimic. Şi-a lăsat braţele să-i cadă, a clătinat încet din cap, a respirat adînc şi a început din nou să umble în sus şi în jos. S-a oprit o clipă lîngă fereastră privind culorile orizontului. Şi, cu încetul, enervarea i s-a preschimbat într-o amuzantă curiozitate. Zîmbind, s-a apropiat din nou de băiat şi l-a mîngîiat pe creştet. Vocea lui avea un ton amical şi încrezător cînd l-a întrebat:

— Va să zică, Pedro, mama ta e Maica Domnului?

— Păi, nu?

— Bun... Şi tu o vezi în fiecare zi la cimitir?

— O văd.

— Cum e?

— Frumoasă... albă... îmbrăcată în albastru.

— De unde vine?

— Din cer.

— Singură?

— Vine pe un nor tras de îngeri.

— Şi norul coboară la cimitir?

— Mai întîi dă ocol turlei de la biserică, pe urmă coboară încetişor şi dispare. Şi atunci Maica Domnului rămîne acolo printre cruci.

— Şi ce spune?

— Spune: „Ce mai faci, Pedro?“

— Iar tu, ce răspunzi?

— Mai întîi mă pun în genunchi şi-i sărut mîna, pe urmă spun: „Eu, bine, dar dumneavoastră?“

— Dar... atunci cînd săruţi mîna Maicii Domnului, simţi că e din carne, ca a mea, ca a şefului de trib...?

— Nu-i din carne.

— Cum e?

— Din spirit. Şi miroase bine.

— Miroase a tămîie?

— Nu. Miroase a trandafir.

— Trandafir ?

— *Rosa mistica.*

Tulburat, Alonzo a început să fluiere încetișor. După un timp, a întrebat mai departe :

— Și pe urmă... ce se întîmplă ?

— Pe urmă ea mă poftește să facem o plimbare, mă ia de mînă și plecăm.

— Unde vă duceți ?

— Pornim amîndoi în zbor pe un cal alb. Într-acolo.

Pedro a ridicat brațul și a arătat spre răsărit.

— Spre Rio Grande de São Pedro ?

— Chiar așa.

— Și ce-ți arată ea acolo ?

— Cîmpii, indieni, soldați, așezări, călugări, biserici...

— Și mai ce ?

— Și pe tata.

— Tatăl tău ? Cum arată ?

— E un războinic ca domn' sublocotenent regal. Are o pălărie în două colțuri cu pene colorate... Și pistoale... și un cal cu hățuri de argint și aur.

— De unde știi că războinicul acela e tatăl tău ?

— Îmi spune Maica Domnului.

— Și vorbești cu tatăl tău ?

— Nu. Doar mă uit...

— Și pe urmă ?

— Pe urmă ne întoarcem. Maica Domnului spune : „Du-te acasă, Pedro, altfel șeful de trib te pedepsește. Rămîi cu bine.“ Eu îi sărut mîna din nou și mă întorc.

Alonzo l-a apucat de bărbie pe Pedro și l-a obligat să-și ridice fața :

— Pedro, spui adevărul ?

— Da, părinte.

— Juri pe Dumnezeu ?

— Jur pe Dumnezeu.

Chipul băiatului avea o expresie de suferință Al călugărului, de uluire.

— Știi că dacă descopăr că m-ai mințit n-am să-ți mai permit niciodată să servești la liturghie ?

— Știu, părinte.

— Și n-am să-ți mai permit niciodată să joci în piese de teatru ? Băiatul dădea din cap. Ochii lui îi fixau pe ai lui Alonzo, dîrji, fără să clipească. Și n-am să te mai las niciodată să cînți ? Pedro făcea semn că da, iar călugărul continua : Și n-am să te mai las niciodată să intri în chilia mea ? O pauză. Alonzo a respirat adînc, încet, parcă spre a-și stăpîni emoția. Pe urmă, articulînd bine cuvintele, a întrebat : Pedro, chiar ai văzut-o pe Maica Domnului ?

În penumbra încăperii, pe care doar licărul slab al înserării o lumina, fața băiatului avea puritatea unei icoane.

— Am văzut-o, părinte. O văd în fiecare zi...

Alonzo a dat drumul bărbiei copilului. Cu un gest de renunțare, a spus :

— Bine. Poți pleca !

Pedro s-a întors și a plecat în tăcere, lăsîndu-l pe Alonzo cu îndoielile și perplexitatea lui.

8

Alonzo se mistuia de focul lent care i se aprinsese în piept din ziua cînd sosise la Sete Povos știrea că se semnase Tratatul de la Madrid [1]. Era un

[1] Prin acest tratat, semnat în 1750, s-au stabilit limitele posesiunilor Portugaliei și Spaniei în America (n.t.).

jar pătimaș, amestec de revoltă născută din conștiința unei nedreptăți, de amărăciune și — chiar dacă nu voia să recunoască — de ură. Cu obrajii descărnați, de un galben livid căruia barba deasă îi dădea un ton verzui, mînca și dormea puțin și prost, și trăia într-o permanentă stare de agitație fizică și spirituală. Sutana neagră îi flutura tot mai largă pe trupul angulos ; vocea i se înăcrea și asprea, gesturile îi deveneau nervoase, și uneori toată viața din el părea să se concentreze în tăciunii ochilor.

Ultimii ani fuseseră deosebit de grei, de crînceni, poate cei mai dureroși din viața lui. Iar se afla în fața unei tragedii. Acum însă nu era vorba doar de propria sa persoană, ci de zeci de mii de făpturi omenești. Suferea în carne și în nervi drama trăită de Sete Povos. Nu se putea împăca deloc cu gîndul că opera aceea binecuvîntată a Companiei iezuiților, lucrarea aceea prețioasă de peste un secol, stătea să se năruie. La început li se păruse, lui și celorlalți călugări, că Spania, înțelegînd în sfîrșit neajunsurile pe care le-ar atrage după sine nedreptul și absurdul tratat, va face orice ca să-l revoce. Era o nesăbuință să se predea Portugaliei, în schimbul Coloniei Sacramento, acele bogate pămînturi ale misiunilor din răsărit, cu așezări prospere, biserici grandioase, ferme, ogoare, case... Pe de altă parte, cum s-ar putea realiza strămutarea a peste treizeci de mii de indieni pe celălalt mal al fluviului Uruguay fără a le produce pagube ireparabile ? Cum s-ar putea transporta fără riscuri peste șapte sute de mii de capete de vite ?

Alonzo citise și răscitise termenii Tratatului, în care exista un paragraf care, datorită simplității sale cinice, îi rămăsese întipărit în memorie :

„Din așezările sau Satele pe care le cedează Majestatea Sa Catolică pe malul răsăritean al Uruguayului vor pleca misionarii cu toate mobilele și efectele, luînd cu ei indienii spre a-i statornici în alte regiuni aparținînd Spaniei; iar menționații indieni își vor putea lua toate bunurile mobile și mișcătoare, ca și armele, pulberea și munițiile pe care le au; sub care formă se vor preda Coroanei Portugaliei așezările, cu toate casele, bisericile și clădirile, ca și proprietatea și posesiunea terenului...“

Toate casele, bisericile, clădirile și proprietățile! Cu un petec rece de hîrtie, Regele muta treizeci și atîtea de mii de suflete din reducții, de parcă ar fi fost niște unelte ieftine sau chiar fără nici o valoare!

La sfîrșitul lui 1752 sosise în Sete Povos iezuitul Lope Luiz Altamirando, cu misiunea să-i convingă pe călugării din São Lourenço, São Luís și São Borja să plece cu o parte din populațiile lor spre terenurile alese pentru noile așezări, pe meleagurile Paraguayului. A fost însă atît de mare indignarea indienilor împotriva acelui călugăr — după părerea lor, un agent secret al Coroanei Portugaliei — încît Altamirando se văzuse silit să fugă într-ascuns ca să nu fie ucis de un grup de locuitori din São Miguel.

Părintele Matis, starețul misiunilor, declarase în repetate rînduri că nici în cinci ani n-ar fi posibil să se facă strămutarea în masă pe care reprezentanții Spaniei și ai Portugaliei sperau să o realizeze în doar cîteva luni. De la bun început, era greu să se găsească de cealaltă parte a rîului niște terenuri adecvate pentru instalarea satelor cu ogoarele și crescătoriile lor de vite. Alonzo se îngrozea la

gîndul că, spre a ajunge pe tărîmul rezervat populației sale, la nord de Queguai, vor trebui parcurse două sute de leghe prin deșert !

În toți anii aceia călugării de la misiuni, dintr-o parte și din cealaltă a Uruguayului, trimiseseră scrisori de protest. Însuși guvernatorul din Buenos Aires expediase o delegație la regele Spaniei, arătîndu-i neajunsurile unei atari strămutări, căreia i s-au împotrivit și Instanța Regală din Charcas și episcopia din Córdoba și Tucumán.

Dar totul fusese zadarnic. Tratatul trebuia îndeplinit. Demarcația începuse. Portughezii și spaniolii rămăseseră indiferenți la toate protestele. Dar în fața unuia singur nu se puteau mulțumi să ridice numai din umeri : era vorba de manifestația indienilor, care împiedicaseră cu armele în mînă ca prima echipă de demarcație să pătrundă pe pămînturile aparținînd de São Miguel.

În fruntea răsculaților se afla coregidorul Sepé Tiaraju. Curajos, le urlase în față reprezentanților Portugaliei și Spaniei că Dumnezeu și Sfîntul Mihail dăduseră pămînturile acelea indienilor ; și că, de vor să vină, comisia și soldații spanioli o să fie bine primiți, dar portughezii niciodată nu vor pune piciorul pe meleagurile lor.

Comisia de demarcație găsise că e mai cuminte să se retragă spre Rio da Prata, deoarece fusese informată că în reducție se adunaseră aproape opt mii de indieni înarmați, gata de luptă. Această primă victorie produsese o mare mulțumire în misiuni. Dar Alonzo nu se lăsa amăgit. El știa că actul de răscoală al indienilor echivala cu începerea ostilităților.

În iarna lui 1753 s-a răspîndit știrea că armatele Portugaliei și Spaniei hotărîseră să declare război celor din Sete Povos.

Încă de pe atunci mocnea revolta și dezordinea printre indieni, care nu le mai dădeau ascultare călugărilor. Disciplina din reducții se destrămase. Șefii de trib, coregidorii și alcalzii erau decișî să înfrunte armatele aliate. Și Alonzo, înnebunit, vedea cum se transforma viața acelor așezări, unde acum nu se mai făceau decît pregătiri de luptă. Imnurile religioase erau înlocuite de cîntecele războinice ale triburilor, intonate cu toată fervoarea urii. Stindardele Bisericii fuseseră puse deoparte spre a lăsa loc steagurilor roșii, pe care călăreții indieni le fluturau în vînt, din sat în sat, ca să-i îndemne pe oameni la răzmeriță. Călugării care încercau să-i cheme la ordine erau batjocoriți și riscau uneori chiar să fie atacați.

Din toate acestea, cel mai tare îl speria pe Alonzo să vadă că pioșenia, curtenia și înclinațiile pacifiste ale indienilor nu alcătuiau decît o pojghiță subțire care acum se spărgea ca să dea în vileag adevărata lor fire, ce se dezvăluia în ochii călugărilor cu forța scandaloasă a unei groaznice goliciuni. Presimțirea luptei, cu toate posibilitățile unor dezlănțuiri violente, îi intoxica. Piețele reducțiilor se umpleau de zgomote războinice. În ateliere nu se mai sculptau chipuri sfinte și nu se mai făureau unelte de lucru : acum se confecționau doar arme și muniții. Muncile cîmpului erau părăsite, deoarece bărbații valizi fuseseră chemați să formeze marea armată a misiunilor. Alonzo hotărîse — întîlnind însă dezaprobarea preotului — să înfrunte situația cu spirit realist. După el, indienii aveau tot dreptul să reziste, să nu predea portughezilor pămîntul care le aparținea. Astfel, s-a angajat chiar să-l ajute pe coregidor în pregătirile militare : să-i instruiască pe războinici în mînuirea puștilor și a tunurilor la a căror fabricare lua parte și el. La început făcuse

aceasta cu o eficiență rece; pe urmă simțise că începe să lucreze cu interes și, în cele din urmă, cu o pasiune care ajunsese aproape o voluptate.

Într-o după-amiază, la sfîrșitul lui ianuarie 1756, puțin înainte de a porni la una din bătăliile campaniei, căpitanul Sepé îi arătase o scrisoare tocmai primită, ale cărei slove l-au impresionat profund pe Alonzo, reîntărindu-i convingerea că indienii luptă pentru o cauză dreaptă. În scrisoare se spuneau următoarele: *„De îndată ce se vor apropia acești oameni care ne urăsc, trebuie să invocăm protecția sfintei Fecioare și a sfîntului Mihail și a sfîntului Iosif, și a tuturor sfinților, și dacă vor porni din inimă, rugăciunile noastre vor fi auzite. Trebuie să evităm orice conferință cu spaniolii, și cu atît mai mult cu portughezii, de la care ni se trage tot răul. Amintiți-vă cum în vremurile de demult ei au ucis mii de strămoși de ai noștri, fără să cruțe nici copilașii nevinovați, și cum în biserici ne-au profanat icoanele care împodobeau altarele dedicate lui Dumnezeu. Și cum vor să ne facă astăzi același lucru, nouă și alor noștri. Nu-i mai vrem printre noi pe Gomes Freire*[1] *și pe oamenii lui, care prin mijlocirea diavolului ne poartă atîta ură. El a fost cel care l-a înșelat pe regele său și pe bunul nostru monarh, și de aceea nu vrem să-l primim. Ne-am vărsat sîngele în slujba Regelui, luptînd în bătăliile sale din Colonie și Paraguay, și acum ne cere să ne părăsim casele, Patria noastră! Acest ordin nu vine de la Dumnezeu, vine de la diavol, dar regele nostru umblă pe cărările lui Dumnezeu, nu pe cele diavolești; așa ne-a spus-o întotdeauna. El ne-a iubit mereu ca pe vasalii săi mai săraci, fără să caute vre-*

[1] Conte de Bobadela, guvernator și căpitan-general în Rio de Janeiro din 1733 și, apoi, guvernator al căpităniilor din Minas Gerais și São Paulo (1685—1763) (n.t.).

odată să ne asuprească, nici să ne facă vreo nedreptate, iar cînd va afla toate acestea, nu putem crede că ne va cere să ne părăsim tot avutul în mîinile portughezilor; niciodată nu vom crede asta. De ce nu li se dau portughezilor Buenos Aires, Santa Fé, Corrientes și Paraguay? De ce numai asupra noastră, bieți indieni, trebuie să se abată ordinul să ne părăsim casele, bisericile, tot ce stăpînim și ne-a dat Dumnezeu? Dacă vor conferințe, să nu vină mai mult de cinci spanioli, iar părintele, care este de partea indienilor, să fie tălmaciul. În felul acesta lucrurile se vor face după vrerea lui Dumnezeu, altfel va fi după voința diavolului".

Alonzo a citit scrisoarea și i-a înapoiat-o lui Sepé Tiaraju, care și-a pus-o sub cămașă în ziua cînd a pornit să înfrunte armatele inamice de sub comanda guvernatorului din Montevideo.

Alonzo și-a luat rămas-bun de la sublocotenentul regal acolo, în piața din reducție, în fața catedralei. Iar cînd căpitanul Sepé a încălecat și a dispărut cu oamenii săi pe coasta dealului, Pedro l-a tras de mîneca sutanei pe călugăr și i-a spus:

— Căpitanul Sepé nu se mai întoarce.

Alonzo i-a aruncat copilului o privire mustrătoare și a murmurat:

— Nu vorbi așa!

Pedro se uita în zare cu ochii săi blînzi și senini, și cu expresia aceea de înstrăinare care avea totdeauna darul să-i impresioneze pe călugări și pe indieni. Pierzîndu-și răbdarea, Alonzo l-a apucat pe băiat de umeri cu ambele mîini și a început să-l zgîlțîie tare. Pe fața lui Pedro nu s-a clintit nimic.

— Căpitanul Sepé o să moară, a repetat.

Călugărul a simțit că i se face deodată greață. Știa, din amară experiență, că premonițiile copilului se confirmau totdeauna.

— Taci din gură ! a strigat.

Pedro a tăcut. Alonzo s-a îndreptat atunci spre biserică, iar ochii lui, privind în jos, urmăreau propria sa umbră pe sol.

Dacă José Tiaraju moare, și-a spus, totul va fi pierdut. Și astfel, cum se temea autorul scrisorii citite mai înainte, lucrurile se vor petrece nu după vrerea lui Dumnezeu, ci după voința diavolului...

9

A fost războiul acela întrerupt de armistiții prelungite, în timpul cărora optimiștii din Sete Povos spuneau chiar uneori : „Inamicul a înțeles în sfîrșit că nu ne poate învinge. O armată ca a noastră, comandată de niște căpetenii ca Nicolau Languiru și Sepé Tiaraju, nu va cunoaște niciodată înfrîngerea."

Într-o zi, însuși preotul îi spusese lui Alonzo :

— E foarte posibil ca lucrurile să rămînă așa cum sunt, iar noi, slavă Domnului, să putem sta mai departe pe meleagurile noastre.

Alonzo însă clătinase din capul încărunțit acum după atîția ani de provocări, și murmurase :

— Nu cred. Se pregătesc de atacul final. A spus asta și, în sinea lui, a adăugat : „Deie bunul Dumnezeu să mă înșel !"

Dar nu se înșela. Armatelor aliate ale Portugaliei și Spaniei le-au trebuit aproape trei ani de pregătiri pentru bătălia decisivă.

Și în timpul acelor trei ani grei se întîmplase ceva care îl intrigase pe Alonzo, căzut pradă unor îngrijorătoare îndoieli. Anume că, de la prima întîlnire dintre indieni și comisia de demarcație, în

apropiere de Santa Tecla, asistase la naşterea şi amplificarea unei legende şi a unui mit.

De multe ori, în ceasurile de singurătate din chilie, stătea şi se gîndea la lucrurile pe care le văzuse şi auzise, şi la fantasticul în care, în atmosfera aceea de nervozitate şi excitaţie, se îmbrăcau faptele şi cuvintele cele mai obişnuite. Indienii aveau o imaginaţie bogată, erau superstiţioşi şi oricînd gata să invoce minuni ca să explice întîmplările pe care nu le înţelegeau.

Din primul moment coregidorul José Tiaraju fusese învestit în mod firesc drept căpetenia războinicilor indigeni. Alonzo nu izbutise niciodată să pătrundă în adîncul sufletului acelui bărbat frumos, cu postură marţială rigidă, zgîrcit la vorbă şi la gesturi. Sepé nu făcea parte dintre indienii cu vocaţie pentru muzică, sculptură, pictură sau dans, dar poseda evident alte daruri. Ştia să citească şi să scrie curent, avea îndemînare pentru mecanică şi îşi asimilase doctrina creştină mai temeinic decît mulţi albi cultivaţi care se făleau a fi buni catolici. Nimeni mai bine ca el nu se pricepea să îmblînzească un mînz sau să mînuiască lasoul ; puţini se puteau măsura cu el în cunoaşterea şi lucrarea pămîntului ; iar luptele dovediseră că nimeni nu îl depăşea ca războinic şi comandant militar.

În timp de pace, Alonzo rămăsese adeseori surprins de sentinţele pronunţate de sublocotenentul regal, în calitate de coregidor al aşezării. Rezolva problemele juridice cu un echilibru şi un simţ al dreptăţii care i-ar fi făcut să pălească de invidie pe magistraţii de la curţile europene. Ştia să se exprime precis şi în cuvinte puţine, iar în frazele sale înţelepte Alonzo ghicea uneori o pişcătură de ironie, ceea ce îl făcea să se gîndească la bogatele re-

surse mintale ale acelei rase considerate de albi inferioară și barbară.

Alonzo n-ar fi știut să spună cu certitudine cum începuse legenda. Bănuia însă că Pedro făcuse să se rostogolească pe coasta muntelui bulgărele de zăpadă care crescuse apoi, prin spațiu și timp, atingînd proporțiile unei avalanșe.

La sfîrșitul lui 1752, Pedro răspîndise o versiune proprie asupra faimoasei întîlniri dintre sublocotenentul regal și membrii primei comisii de demarcație.

— În clipa aceea, spunea băiatul, încheindu-și povestirea, spaniolii și portughezii au vrut să înainteze, dar coregidorul nostru a ridicat spada, care era de foc ca a Arhanghelului Mihail, inamicii s-au dat înapoi speriați și au luat-o la fugă mîncînd pămîntul.

În jurul lui, bărbați, femei și copii îl ascultau.

— Spada era chiar de foc ? a întrebat unul dintre indieni.

Pedro a dat vehement din cap în semn că da.

— Cum ai putut să vezi toate lucrurile astea care s-au petrecut atît de departe, dacă n-ai plecat niciodată din misiune ?

— Am avut o vedenie, a răspuns băiatul fără să clipească.

Cu altă ocazie, Sepé se întorsese dintr-o acțiune de hărțuială și se oprise în mijlocul pieței, adresîndu-se populației ; vorbea cu atîta înfocare, încît cicatricea în formă de semilună pe care o avea pe frunte a devenit roșie și lucioasă.

Pedro îl privea, extaziat, și la un moment dat le-a șoptit celor de lîngă el :

— Uitați... Dumnezeu a așezat o lună pe fruntea lui Sepé.

Această observație a trecut ca un murmur prin mulțime, din gură în gură. José Tiaraju are o semilună pe frunte, un semn luminos de la Dumnezeu. Și odată cu scurgerea timpului și înșiruirea bătăliilor, statura eroului tot creștea...

Într-o zi în așezare s-a primit știre despre o dibăcie vicleană a lui Sepé. Răspîndise pe malul drept al rîului Jacuí, unde își instalaseră adversarii taberele, cîteva capete de vite și, după aceea, se ascunsese cu indienii săi. Văzînd animalele libere, soldații portughezi și spanioli au sărit în sus de bucurie și, în speranța unei prăzi ușoare, au pornit dezarmați ca să mîne vitele spre tabăra lor. Atunci Tiaraju a ieșit din ascunzătoare cu oamenii săi și i-a decimat.

Curînd după Paști, în anul 1754, s-a abătut peste reducție, cu greutatea unei măciuci, știrea că Sepé Tiaraju a căzut prizonier la inamici. Alonzo a văzut atunci cum o descurajare neagră a pus stăpînire pe oamenii săi și, în cîteva zile, i-a redus la o stare de apatie absolută. Încă se mai jeluiau de pierderea căpeteniei lor cînd, într-o după-amiază, Pedro s-a atîrnat de frînghia clopotului de la biserică, făcîndu-l să sune într-un ritm disperat de alarmă. Indienii au alergat în fața bisericii și atunci, cocoțat în vîrful turlei, băiatul le-a strigat celor de jos :

— Sepé Tiaraju e liber !

Le-a povestit că avusese o vedenie în care corregidorul îi apăruse călare, galopînd printre soldații Spaniei și Portugaliei, care trăgeau în el cu pistoalele și muschetele, fără a izbuti să-l atingă ; Sepé se aruncase apoi în rîu, îl trecuse înot și se făcuse nevăzut în hățișul de pe malul opus, unde și-a regăsit camarazii de arme.

După o săptămînă a sosit la misiune un sol care a povestit că Sepé fugise ; și descrierea evadării coincidea cu vedenia lui Pedro.

Indienii, atunci, au intrat în biserică spre a aduce mulțumiri lui Dumnezeu. Pedro, care se ruga în genunchi lîngă Alonzo, l-a atins de braț pe iezuit și a șoptit :

— Părinte...

Alonzo a întors capul și a întrebat, încet :

— Ce e, fiule ?

— José Tiaraju e Arhanghelul Mihail.

— Nu spune erezii.

— Așa e, părinte. Știu eu. Uitați-vă la fața sfîntului.

Alonzo a privit icoana și, fără să vrea, i-a descoperit în trăsături asemănări cu sublocotenentul regal.

— Nu mai povesti asta nimănui, Pedro.

Dar Pedro a povestit. A ieșit și a răspîndit pretutindeni că, după chiar spusele părintelui Alonzo, Sepé este o încarnare a arhanghelului.

Cu alt prilej, în timp ce Sepé se afla departe, în rătăcirile sale războinice, a sosit la misiune știrea că portughezul Gomes Freire, conte de Bobadela și căpitan-general, trimisese după Tiaraju pentru o conferință. Mesagerul, martor ocular al întîmplării, descria scena cu belșug de amănunte. Totul se petrecuse într-un hățiș, în apropierea rîului Jacuí, unde contele lusitan își instalase tabăra și armata.

Poftit să vină să parlamenteze cu căpitanul-general, Sepé răspunsese la început :

— Dacă vrea să stăm de vorbă, să vină el la mine.

Cum însă ofițerii săi stăruiseră, Sepé s-a hotărît să primească invitația, și s-a dus. Gomes Freire pusese să se întindă pe jos un covor mare, pe care,

în chip de tron, a așezat un scaun de tabără. Acolo a luat loc ca să-l aștepte pe răsculat, dar mai înainte avusese grijă să se înconjoare de gărzi și să stea la mică distanță de vitejii săi dragoni, înarmați cu lănci și pistoale.

Însoțit de cîțiva dintre oamenii săi, Sepé s-a oprit la vreo cinci sute de metri de locul unde îl aștepta contele. A apărut tălmaciul, care venea din partea comandantului portughez, și a spus :

— Trebuie să vii dezarmat.

Sepé a replicat :

— De ce, dacă generalul și oamenii săi sunt înarmați ?

Acestea fiind spuse, Tiaraju s-a apropiat de contele de Bobadela și, cu capul sus, a strigat :

— Binecuvîntat fie Preasfîntul Sacramet !

— Descalecă și sărută mîna generalului, i-a poruncit tălmaciul.

Indianul i-a aruncat o privire încărcată de dispreț și a răspuns :

— Să-i sărut mîna generalului tău ? Pentru ce ? Îți închipui poate că mă aflu pe pămîntul lui, nu pe al meu ?

Auzind acest răspuns tradus de tălmaci, Gomes Freire a exclamat, iritat :

— Spune-i indianului ăstuia că e un barbar.

Sepé a zîmbit și a răspuns simplu :

— Spune-i stăpînului tău că el e mai barbar decît mine.

Generalul s-a făcut roșu de furie. Tot cu capul sus, de pe cal, coregidorul și-a rezumat gîndul astfel :

— Am venit aici, generale, ca să-ți spun că armata spaniolă s-a retras și ne-a lăsat în pace. Și că tu și cu armata ta trebuie să faceți la fel și să

plecați imediat de aici. Doar asta am avut a-ți comunica.

Gomes Freire s-a ridicat și, cu pumnul strîns, a început să amenințe. Are oameni și arme și curaj în cantitate suficientă ca să cucerească Sete Povos, a declarat el, arătînd cu mîna plină de inele în direcția nord-vest.

Sepé se mulțumea să surîdă în timp ce tălmaciul, asudat tot, traducea cuvintele contelui. La sfîrșit acesta din urmă s-a așezat iar, și-a trecut mîna peste fruntea transpirată și, cînd a reînceput să vorbească, avea un ton împăciuitor. S-a pornit să-i facă tot felul de făgăduieli : o să le ofere, lui Sepé și căpitanilor săi, frumoase daruri aduse special de peste mare — giuvaeruri, arme, harnașamente, uniforme... Și, drept dovadă a cordialității sale, adăuga povestitorul, contele, scoțînd din buzunar tabachera, i-a oferit o priză lui José Tiaraju care, încruntat, i-a strigat tălmaciului :

— Du-te la dracu, negrule ! Crezi că am nevoie de tutunul tău ? Îți închipui poate că eu n-am tutun ? Am, și încă din cel bun, de o mie de ori mai bun decît al tău.

Întrevederea s-a încheiat furtunos. Fără măcar un semn din cap către căpitanul-general, Tiaraju a dat pinteni calului și dus a fost.

Isprăvile lui Sepé și ale războinicilor săi se răspîndeau prin Sete Povos și martori oculari ai bătăliilor povesteau că în toiul învălmășelii văzuseră cornul de lună fulgerînd pe fruntea coregidorului, care trecea neatins printre gloanțe, înălțîndu-și în văzduh spada înflăcărată.

Pretutindeni se povesteau noi miracole săvîrșite de Tiaraju, iar cînd acesta își făcea apariția la misiune, toți voiau să-i atingă hainele. Alonzo văzuse

femei îngenuncheate la picioarele războinicului, sărutîndu-i mîinile cu pioşenie.

Într-o zi, Pedro a improvizat la fluier o arie bucolică ; şi cînd a sfîrşit, Alonzo, care îl ascultase cufundat într-o tăcere îngîndurată, a întrebat :

— Ce-ai cîntat, Pedro ?

Copilul a rămas o clipă cu privirea sticloasă, absorbit în el, pe urmă a răspuns :

— E o muzică născocită de mine. Se cheamă *Luna lui Sepé*.

La începutul lui februarie al teribilului an 1756, Alonzo se îndrepta într-o seară spre chilie cînd, apropiindu-se, a auzit înăuntru voci. S-a oprit o clipă, ciulind urechea. Cine putea fi în odaie stînd de vorbă la ora aceea ? S-a dus lîngă uşă în vîrful picioarelor, a deschis-o fără zgomot, şi a privit înăuntru. Silueta lui Pedro se decupa pe cerul nopţii încadrat de fereastră. Părintele s-a oprit să-l urmărească în tăcere. Copilul ţinea în mîini ceva care strălucea în lumina lunii — pumnalul — şi murmura cuvinte pe care Alonzo nu reuşea să le înţeleagă. A stat aşa cîtva timp, ca şi cum ar fi vorbit cu cineva.

— Pedro ! a exclamat călugărul.

Fără nici cea mai mică tresărire, băiatul a întors senin capul spre uşă şi a spus :

— Lăudat fie Domnul Nostru Iisus Hristos.

Alonzo s-a apropiat de el. Acum îi vedea chipul în lumina nedefinită a nopţii. În clipa aceea trăsăturile copilului i-au izbit retina cu o asemenea intensitate, şi aveau atîta puritate şi frumuseţe, încît vreo cîteva secunde călugărul şi-a pierdut glasul. L-a privit pe băiat cu gura întredeschisă şi lacrimi în ochi.

În cele din urmă, a bîiguit :

— Ce faci aici, fiule ?

— Stau de vorbă cu sublocotenentul regal.

Cîteva clipe Alonzo a amuțit din nou. Iarăși una din ciudățeniile băiatului. Toți știau că Sepé Tiaraju era departe, plecase cu oamenii săi să înfrunte trupele aliate.

— Sublocotenentul nostru e la zeci de leghe de aici, fiule. Cum poți sta de vorbă cu el ?

Pedro strîngea cu înfocare pumnalul la piept.

— José Tiaraju a murit, părinte.

— A murit ? Cine ți-a spus ?

— Am văzut eu.

— Ce-ai văzut ?

Fără voie, călugărul simțea că inima îi bate mai repede.

— Am văzut luptele. Sublocotenentul a fost doborît de pe cal de o lovitură de lance. Am văzut cînd a vrut să se ridice și un bărbat... un general... călare i-a găurit pieptul cu un glonte.

Alonzo a luat capul băiatului în amîndouă mîinile și l-a apropiat de fața sa ca și cum ar fi vrut să-i citească gîndurile în fundul ochilor.

— Cum puteai să vezi toate astea dacă lupta s-a dat atît de departe de aici ?

Pedro a răspuns simplu :

— Am văzut.

— Ai zis că stăteai de vorbă cu coregidorul.

— Da.

— Și ce-ți spunea ?

— Spunea că trupul i-a fost aruncat într-un hățiș de lîngă un rîu. Și că bătălia e pierdută.

— Unde era cînd ți-a vorbit ?

— Acolo sus. Sufletul lui Sepé a urcat la cer și s-a făcut stea.

Alonzo a dat drumul copilului, care s-a întors și s-a dus la fereastră, trăgîndu-l ușor pe călugăr

de mîneca sutanei. A ridicat degetul și a arătat cornul lunii :

— Dumnezeu a pus și pe fruntea nopții un corn de lună ca al Sfîntului Sepé.

—*Sfîntul* Sepé ? a repetat călugărul, buimăcit.

Fără un cuvînt și fără nici cel mai mic gest, Alonzo l-a văzut pe băiat vîrînd pumnalul între cămașă și piept, și ieșind din chilie în tăcere.

Trei luni mai tîrziu, după ce armata din Sete Povos fusese complet nimicită într-o bătălie în cîmp deschis, iar locuitorii așezării lui Alonzo, disperați, dădeau foc catedralei și caselor, ca să nu cadă neatinse în mîinile inamicului victorios care se apropia, Pedro s-a urcat pe un cal murg și, luînd cu sine doar rufăria de corp, fluierul și pumnalul de argint, a pornit în galop spre rîul cel mare...

José Borges, om cumsecade, ce folos că-ți curge prin vine sîngele lui Jacques de Bruges, gentilom flamand venit în insulă pe vremea Infantelui Dom Henrique ? [1]

El stăpînea pămînturi, vii și lanuri de grîu ; giuvaeruri, argintărie, trăsuri, pat moale și masă bogată. Dar tu, ce ai ? N-ai moștenit de la el decît pielea albă, ochii albaștri, părul roșcat. Pîinea ta e puțină, ciorba ta e subțire și copiii tăi n-au cu ce se îmbrăca.

---

[1] Supranumit *Navigatorul*, a fost unul dintre cele mai ilustre personalități ale istoriei Portugaliei, inițiatorul a numeroase călătorii de descoperiri. Pe promontoriul Sagres, după o veche tradiție neconfirmată de documente istorice, ar fi înființat prima școală de navigație portugheză, un observator astronomic și șantiere pentru construcția caravelelor. Anual cîte o caravelă, armată pe cheltuiala sa și comandată de un cavaler sau scutier din serviciul său, pleca în largul mării cu misiunea de a descoperi noi teritorii. Cînd Henric Navigatorul a murit, se descoperise coasta africană pînă la Sierra Leone și se pregătea marea expediție pe care Vasco da Gama avea s-o întreprindă 38 de ani mai tîrziu : descoperirea drumului spre India pe la Capul Bunei Speranțe. Infantele a trăit între 1394 și 1460 (n.t.).

José Borges, lasă-ți insula, primește invitația Regelui.

E zi de vară și e soare pe mare.
Zé Borges în piața din Angra [1] silabisește înștiințarea emisă de Rege.

...să se facă pe voie familiilor din menționatele insule că, dacă vor să se statornicească în Brazilia, să li se asigure transportul și instalarea, călătoria făcîndu-se pe cheltuiala Vistieriei Regale, nu numai pe mare, ci și pe uscat pînă în locurile care le sunt destinate drept așezări, bărbații netrebuind să depășească patruzeci de ani și femeile treizeci...

Își holbează Zé Borges ochii citind făgăduielile Regelui.

...și de îndată ce vor ajunge la locurile unde se vor statornici, se vor da fiecărei familii o pușcă, două sape, o secure, o teslă, un ciocan, un cuțit mare, două cuțite, două foarfeci, două burghie, un fierăstrău cu pilă și piedicile lui, două alqueires [2] *de semințe, o vacă și o iapă...*

Și acolo, în piața din Angra, Zé Borges începe să viseze. Își vede pămînturile și cirezile, mănîncă pîine de pe ogorul său, bea vin din strugurii săi, locuiește într-o casă boierească, duminica se duce

---

[1] Oraș din insula Terceira, arhipelagul Azorelor; acest arhipelag a fost descoperit succesiv de portughezi între anii 1431 și 1464 (n.t.).

[2] Veche măsură de capacitate variind între 13 și 22 l (n.t.).

la masă într-o trăsură însoțit de pați, are sclavi care îl servesc, vecini care îl lingușesc, își vede fiii cei mari bărbați în toată firea, își mărită fiicele cu moștenitori bogați...

Se întoarce acasă amețit și-i povestește visul nevestei.

Vai, Dumnezeule, Sfinte Doamne! În Brazilia nu mă duc. Mi-e frică de mare, de indieni, de fiare și de friguri.

Dar se duc. Plîngînd își iau adio de la prietenii care rămîn. Se îndreaptă spre port cu baloturi și cufere. Tatăl, mama și cinci copii: șapte umbre tăcute de pe solul insulei Terceira.

În chiar clipa aceea, la peste o mie de leghe depărtare, de cealaltă parte a oceanului, acolo unde ziua e mai tînără, alte umbre se deplasează pe solul tîrgului Laguna. Un bărbat și calul său.

Mă numesc Francisco Nunes Rodrigues, mai cunoscut drept Chico Rodrigues. Vin de pe podișul Curitiba. Părinții mei? Dacă am avut, i-am pierdut. Unde m-am născut, nu-mi amintesc. Dar de cînd mă știu, rătăcesc prin lume.

Descalecă în fața unui han, intră, cere de mîncare și așternut.

Încotro, cumetre?

Spre întinderile de pămînt din Rio Grande de São Pedro.

Acolo s-a dus multă lume din tîrgul acesta și din numeroase altele. Pleacă oamenii doar cu un schimb de rufărie și punga goală. Știu că azi sunt proprietari de crescătorii de vite, cu leghe întregi

de pășuni ; au patacões,[1] *uncii,* cruzados[2], *cizme bune și pămînturi întinse. Dar am azit spunîndu-se că pe Continent viața e aspră, indienii sunt sălbatici și trebuie să fii cu ochii în patru față de vecinii castilieni, de fiare și șerpi, ca și de Regimentul Dragonilor.*

Chico Rodrigues mănîncă, în timp ce hangiul vorbește.

Așa e, Laguna moare, toată lumea pleacă spre cîmpiile din sud. Unii se duc să prindă vite, alții să caute aur și argint, alții să solicite titluri de proprietate asupra unor terenuri înțelenite, alții adună cîrezi pe care le vînd apoi în São Paulo, Minas și Curitiba. Vai ! Laguna moare ca o femeie care, la ora cînd să aducă pe lume un copil, pierde tot sîngele din ea...

Dar așa e viața. Unii mor, alții se nasc.

Și un lucru îți spun eu. Ține minte cum mă cheamă. Încă o să se mai vorbească de un anume Chico Rodrigues.

E noapte pe mare. Culcat pe puntea vasului, Zé Borges privește stelele și stă de vorbă cu Dumnezeu.

Doamne, de ce ne pedepsești așa ? De șaizeci de zile și șaizeci de nopți n-am mai călcat pe pămînt sigur. Ne-ai omorît doi copii, care au fost înmormîntați în mare. Apele tale sunt furioase, trupul meu arde de fierbințeală, femeia mea plînge și geme, copiii care mi-au rămas suferă de frig, de foame și de sete. Doamne, ce mare păcat am făptuit ?

---

[1] Veche monedă braziliană de argint valorînd circa 320 de reali (n.t.).

[2] Veche monedă portugheză de aur valorînd 400 de reali (n.t.).

Stelele strălucesc liniștit peste valuri și vele.

Sunt șaptezeci de familii la bord, dar s-a îmbarcat și Moartea cu ei. Nu trece o zi ca să nu se arunce un defunct în mare. Bîntuie frigurile rele și groaznicul scorbut.

Cenușii ca niște cadavre, bărbați și femei își vomită dinții cu sînge.

Și din gurile lor purulente iese o răsuflare putredă ca de ciumă.

Alții se rostogolesc în cabine tre-mu-rînd de febră.

Iar căpitanul nepăsător arată spre cer, indicînd cuiva Crucea Sudului.

Plugarul din Faial [1] *care și-a pierdut ieri mințile se apleacă peste bord, privește în zările nopții și începe să recite :*

Urcă, urcă, gabiere, mai sus,
Pe catargul înalt pînă-n vîrf !
Poate zărește vreo coastă de-a Spaniei,
Nisipul galben al Portugaliei. [2]

În ziua următoare zăresc nisipurile Continentului.

Aici se află garnizoana și domnul general, cu vitejii săi dragoni cu păr lung, uniforme albastru marin cu ciucuri aurii, căști cu panaș albastru și galben, spadă la cingătoare și picioare desculțe. Faimoșii Dragoni din Rio Grande, înfulecători de porumb și bostan, de praf și distanțe.

Cinci umbre de pe insula Terceira pe nisipurile din Rio Grande. Lipsesc două, unde s-au dus ? Sunt umbre pe fundul mării.

---

[1] Altă insulă din arhipelagul Azorelor (n.t.).

[2] Versuri din *Romanța Corăbiei Catrineta*, baladă populară anonimă din secolul al XVI-lea (n.t.).

Zé Borges, femeia și copiii se îmbarcă pe un șlep, urcă pe marea lagună, merg spre întinderile de pămînt din Viamão. Acolo întîlnesc alte familii din insule. Dar în Capela cea Mare statuile sfinților au, pentru ei, chipuri ciudate.

Își fac case de lut cu acoperiș de paie. Mănîncă bucăți de carne uscată cu făină și oftează de dorul ciorbei de usturoi, al pîinii albe, al sardelei, uleiului, cepei și usturoiului.

Zé Borges, bărbate, unde sunt uneltele, semințele, pușca, vacile și iapa făgăduite de dom João al V-lea? Stăm aici ca surghiuniții, Regele a uitat de noi.

Ai răbdare, femeie, mare e Dumnezeu și cine poate aștepta are tot ce vrea. Regele ne-a dat un sfert de leghe de pămînt pe care-l putem cultiva.

Femeia plînge și spune:

Șapte palme mi-ajung.

Și în anii care au urmat toată lumea de pe Continentul São Paulo cunoștea faima unui anume Chico Rodrigues, căpetenia unei cete de cărăuși, care nu ținea seama de proprietățile Regelui. Punea stăpînire pe pămînturi fără să solicite titluri de proprietate, ataca turme de cirezi, fura vite, umbla veșnic cu o indiancă pe crupă, iar cînd cineva dintr-o așezare sau o fermă striga: Vine Chico Rodrigues! țipetele se porneau, femeile fugeau în desiș, bărbații puneau mîna pe flinte, Doamne-ajută.

Comandantul Garnizoanei a făgăduit o răsplată pentru capul lui.

Se zice că într-o zi Chico Rodrigues mai-mai să fie omorît într-o ambuscadă de un indian din tribul tape. *L-a doborît pe sălbatic cu un glonte de pistol, apoi a smuls săgeata care i se înfipsese în piept, a roșit un fier în foc și, cînd a văzut vîrful*

ca jăraticul, și l-a vîrît în rană. Abia dacă și-a încruntat sprînceana, dar n-a scos nici un vaiet, iar cînd a simțit miros de carne arsă le-a strigat alor săi :

— Mi s-a făcut foame, prieteni ! Haideți să frigem o halcă !

Așa au făcut. Și cum nu aveau sare, au tăvălit carnea prin cenușă și au mîncat-o.

Pe vremea aceea cobora multă populație spre Continent, ale cărui pămînturi și vite aparțineau primului sosit.

Oameni 'din Laguna, din São Paulo, din Minas Gerais și de pe podișul Curitiba coborau pe drumurile cirezilor.

Mulți navigau pe rîuri în căutare de aur și argint.

Un oarecare João de Magalhães a trecut munții Serra do Mar, a străbătut Continentul și s-a oprit în rîpele din Uruguay.

Mulți solicitau titluri de proprietate pe țeline. Alții prădau terenurile.

Hoții de vite se preschimbau cu încetul în crescători.

Se iveau așezări în văi și pe malurile numeroaselor rîuri.

Întinderile de pămînt erau bîntuite de aventurieri, dezertori de la Garnizoană și din Colonia Sacramento, oameni fără lege și fără patrie, oameni uneori fără nume. Și cu asemenea indivizi își îngroșa Chico Rodrigues rîndurile cetei lui.

Cine îți sunt dușmani ?

Sălbaticii, fiarele, șerpii, castilienii și Regimentul Dragonilor.

Și prieteni ?

Calul, muscheta, pistoalele, cuțitul.

În Santo Antônio da Guarda Velha, în Rio Grande, în Rio Pardo, în Tramandaí și Viamão nu era

nimeni care să nu fi auzit despre isprăvile unui anume Chico Rodrigues.

Și oameni ca el existau cu sutele.

Picioarele cailor lor, armele și piepturile lor împingeau mai încolo hotarele Continentului Rio Grande de São Pedro.

Vrem cîmpiile mănoase din vest și marile întinderi din sud!

Doar crabul rămîne pe țărm să mănînce nisip

Peste cîmpiile din Rio Pardo înaintau spre apus, către Misiuni. Sau coborau de-a lungul marilor lacuri, spre Prata.

Și în toate direcțiile năpădeau pămînturile triburilor minuanos, tapes, charruas, guenoas, arachanes, caaguas, guaranis *și* guaranás.

Hotarul înainta cu ei. Ei erau hotarul.

Zé Borges, tu semeni grîu, dar pe capul tău a crescut bumbac.

Mulți ani s-au scurs. Ți s-au mai născut cinci copii. La fel ca grîul, au crescut și s-au pîrguit. Doi din ei au murit. Două din fete s-au măritat. Dar cea mai frumoasă dintre toate, roșcata cu ochi verzui, încă mai e fată mare.

Maria Rita, ce bine dansezi chamarrita[1]!

Fă-nvîrtita, Chamarrita,
O, Chamarritona mea.
Port țărînă-n buzunare,
'N măghiran te-aș așeza.

O-ntîlnii pe Chamarrita
Ce-n hățiș lemne tăia,

[1] Dans popular din Azore și Rio Grande do Sul, asemănător cu un *fandango* dansat și cu ritmuri care amintesc de ale valsului (n.t.).

Cu bundița-i rotunjioară,
Cu fustița de abà

Maria Rita ! Maria Rita ! Oare chiar pe nimeni nu iubești ? Îți petreci timpul torcînd și cîntînd, și taci și zîmbești cînd flăcăii îți spun

Iată-ți dau inima mea,
Dacă vrei poți s-o omori ;
Vezi că ești și tu în ea,
De-o ucizi, și tu-ai să mori.

La Viamão se trăiește în pacea lui Dumnezeu.

Case scunde din lut, cu nume pictate cu verde. Cîntece din Insule.

Bătrîne cu broboade lungi și negre și cu rozarii în mînă merg duminica la liturghie în șarete cu roți groase trase de bouleni greoi. Fac făgăduieli, aprind lumînări, se închină la Sfîntul Spirit.

Și hoinarii aventurieri care trec pe acolo rîd de oamenii aceia pașnici, care nu calcă legea și urăsc războiul, vorbesc cîntînd și îi întreabă uneori.

Încotro ?

Găsesc hazlii chipurile lor, casele lor, mîncărurile lor, hainele lor, cîntecele lor, dansurile lor : feliz-amor [1], sarrabaio [2], chamarrita. *Iar la chermesele din mai își bat joc de Porumbelul Sfîntului Duh. Dar mulți dintre ei iau parte la* cavalhadas [3], *care reprezintă războaiele creștinilor cu maurii.*

Și cînd bărbații aceștia murdari, cu muschetă în bandulieră, pălărie de piele pe cap, cuțit mare la cingătoare, îi văd pe azorieni cum asudă sub soa-

[1] Dans popular brazilian, un soi de *fandango* (n.t.).

[2] Dans cîmpenesc brazilian, de asemenea asemănător cu *fandango* (n.t.).

[3] Turnir popular brazilian în care luptătorii, în general călare pe măgari și uneori pe jos, își disputà cu bețe sau nuiele diferite premii înșirate pe o frînghie (n.t.).

re în lanurile de grîu sau trudesc în ateliere, iar acasă femeile lor grave și tăcute tăbăcesc pielea, torc, țes, gătesc, spală, îngrijesc de copii, ei clatină din capetele lor pletoase și nu pricep cum de poate un creștin să rămînă veșnic pe loc, făcînd același lucru ziua întreagă, viața întreagă.

Încalecă și pleacă fericiți spre hoinărelile și luptele lor.

Vînturile sorții îl împing pe Chico Rodrigues către Viamão.

Și într-o duminică, la ieșirea de la liturghie, o vede pe Maria Rita, cea cu piele albă, păr roșcat și ochi verzi.

Era sătul de indience și mulatre pîrlite de soare, cu gust de praf și funingine. Acum voia femeie albă.

Pentru asta, doar pentru asta în noaptea acelei duminici a luat-o pe Maria Rita din casă.

Și acum uite-l cu roșcata pe crupa calului.

Am pierdut socoteala anilor, dar dacă nu mă înșală amintirea, trebuie să merg pe cincizeci.

Am hotărît să-mi schimb viața, să solicit titlu de proprietate pe țelină, să-mi durez casă, să mă așez, să mă fac fermier, să am nevastă, vite, cai și copii, toți pe numele meu.

Chico Rodrigues privește la un copac puternic, la marginea drumului, și se gîndește.

De azi înainte mă voi numi Chico Cambará [1].

---

[1] Copac din Brazilia, aparținînd familiei verbenaceelor, denumit și „Căpitanul desișului" (n.t.).

CONACUL — II

25 iunie 1895 : Zorii zilei

Un țipăt sfîșie somnul lui Rodrigo, care se trezește tresărind. E mămica, își spune. Inima începe să-i bată repede. Frica îi accentuează senzația de frig și simte în coșul pieptului cum frica și foamea se contopesc într-un soi de gol înghețat, care îi provoacă greață. Nu are curajul să deschidă ochii, fiindcă știe că e întuneric în odaie. Cu pumnalul în mîini și brațele strînse între picioare, ghemuit tot și aproape tremurînd, ascultă... Probabil că acum iese copilul, își imaginează. Biata mămică !

— Bio, murmură.

O pauză. Pe urmă, șoptind chiar lîngă urechea lui, vocea fratelui :

— Ce e ?

— A început...

— Ce anume ?

— Mămica. Ascultă...

Dar acum totul e iarăși cufundat în tăcere.

— N-aud nimic..., murmură Toríbio.

— Uff... Chiar adineauri a țipat mămica...

— Oi fi visat.

Din camera alăturată răzbate din nou un țipăt ascuțit, de parcă ar fi fost înjunghiat cineva.

— Auzi ?

— Aud.

Toribio simte în spinare bătaia neregulată a inimii fratelui său, și în ceafă suflarea lui călduță și umedă.

— Și acum ?

Țipetele continuă, tot mai puternice și mai rare. Rodrigo izbucnește într-un plîns cu sughițuri convulsive.

— Nu plînge, prostuțule, nu-i nimic.

— Mi-e milă de ea, Bio.

— Astupă-ți urechile.

Rodrigo păstrează pumnalul strîns între genunchi, trage pătura peste cap și își astupă urechile cu mîinile.

La ușa de la odaia Alicei, Laurinda vine să ia ceainicul cu apă fierbinte adus de Maria Valéria.

— Acum 'mneavoastră mai bine ați face să așteptați afară, spune mulatra.

— Nu fii proastă ! Vreau să ajut și eu.

— Dar, 'mneavoastră sunteți fată nemăritată !

— Și tu la fel !

Fără să mai spună un cuvînt, Maria Valéria intră în odaie, hotărîtă, și închide ușa după ea.

La parter bărbații stau cufundați în tăcere. Țipetele Alicei, care vin de la etaj, umplu casa și par să înghețe și mai tare aerul. Nimeni în sufragerie nu are curajul să rostească nici cel mai neînsemnat cuvînt. Din cînd în cînd unul dintre bărbați își dregе glasul sau tușește, o tuse seacă și nervoasă. Afară a tăcut și cimpoiul. În colțul său, bătrînul Florêncio Terra stă nemișcat, cu capul în jos, cu mîinile încleștate pe rezemătoarele scaunului.

Licurgo simte cum îi picură sudoarea rece pe frunte, cum îi amărăște gura, îi arde gîtlejul saliva vîscoasă. Țipetele femeii sunt tot atîtea împunsături de ac în capul lui. Imobil, în picioare în fața socru-

lui său, așteaptă... În orice moment poate să se întîmple ceva important. Nașterea fetiței... Un sunet de goarnă vestind apropierea republicanilor... Sau un nou schimb de focuri. Trebuie să se petreacă ceva care să îl oblige să acționeze, fiindcă pur și simplu nu mai poate îndura nemișcarea asta, liniștea asta. Gemetele Alicei par să facă și ele parte din tăcere : sunt ca anumite voci pe care, în vis, mai degrabă le vezi decît le auzi. Da, totul e ca un coșmar oribil. Întunericul înghețat, conacul încercuit de dușmani. Santa Fé în mîinile federaliștilor, Alice acolo sus aducînd pe lume un copil... Trebuie să se întîmple ceva. De ce nu vorbește nimeni ? Dacă cel puțin unul dintre bărbații aceștia ar rosti un cuvînt ori s-ar plînge cît de cît... Aș ! Stau ghemuiți în întuneric, muți, înfășurați în cîte un *poncho*. Tăcerea lor îl șfichiuie pe Licurgo ca o lovitură de bici. Fiindcă știe cîtă amărăciune au acumulat în ei, oamenii aceștia obosiți și slăbiți, împotriva lui, împotriva șefului lor, împotriva stăpînului casei. Dar de ce nu vorbesc ? Dacă unuia dintre ei i-ar scăpa și cea mai mică plîngere, ar putea striga : „Păi atunci, plecați de aici ! Predați-vă nemernicilor de *maragatos* ! N-am nevoie de voi ! N-am nevoie de nimeni !“

Cînd țipetele femeii încetează cu totul, tăcerea, acolo jos, devine și mai apăsătoare. *Alice a murit*... Ideea asta, pe care Licurgo se străduie să și-o izgonească din minte, pune stăpînire pe gîndurile lui. Dar, nu. Nu-i cu putință. La urma urmelor, o naștere nu-i ceva chiar atît de primejdios. Milioane de femei aduc pe lume copii în fiecare an, în toate părțile lumii, și în condiții încă mai dificile. Bunica sa Bibiana născuse trei copii fiind asistată doar de o negresă bătrînă și jegoasă, și totuși imediat după expulzarea pruncilor era din nou în picioare, gătind,

mulgînd vacile, spălînd rufe... Nu. Alice e în viață, totul s-a desfășurat bine și încă un Cambará a venit pe lume.

Licurgo se uită la silueta socrului său. Ar fi bine dacă ar vorbi, dacă ar spune un cuvînt de încurajare, de speranță. Dar bătrînul continuă să tacă, ținînd capul în jos.

Deodată Licurgo își aude propria voce :

— Mă prind pe orice că revoluția asta n-o să dureze mai mult de o lună. Federaliștii s-au și repliat dincolo de Uruguay.

Nimeni nu pare să-l fi auzit. Cuvintele lui cad într-un gol rece. Ca și cum ar fi vorbit într-un cavou.

Din fundul bucătăriei un bărbat subțirel se ridică și se îndreaptă tiptil spre sufragerie. Antero, își spune Licurgo recunoscînd silueta. „Sigur că se duce să se predea. Niciodată n-am avut încredere în sfrijitul ăsta." Stă în așteptare, brusc încălzit de fierul roșu al unei furii incipiente. „Îi dau un picior în fund și-l arunc afară." Dar omulețul trece pe lîngă el la o oarecare distanță, tăcînd, intră în cămară și trage ușa după sine.

Antero scapără un chibrit. Flăcăruia îi luminează fața bărboasă, pe care se profilează un nas teșit și lucios ; sub sprîncenele negre și dese, ochii, cu albul murdar, au o fixitate gelatinoasă, aproape moartă.

Cu chibritul aprins, strîns între degetul mare și arătător, se ghemuiește lîngă rănit.

— Tinoco, murmură cu vocea sa nazală, privind fața celuilalt la lumina flăcării. Rănitul nu răspunde, chibritul se stinge, iar în degetele tremurătoare ale lui Antero rămîne doar bețigașul de scrum. Tinoco !

Aprinde alt chibrit. Tinoco deschide ochii și îi fixează asupra lui Antero. Buzele i se mișcă, dar nu reușește să articuleze nici un cuvînt : iese din ele doar un ba-ba-ba infantil, moale și vîscos.

— Nu mă cunoști..., spune Antero cu glas scăzut. Sunt fratele lui Leovegildo. Leovegildo Moura, ți-amintești ?

Tinoco clipește și peste obrajii lui trece un fior nervos. Chibritul se stinge. În întunericul jilav din încăpere, Antero continuă :

— Ți-amintești, ciine ? Leovegildo pe care-l omorîși într-o cursă.

Vocea i se stinge în fundul gîtlejului. Se face o pauză în care se aude doar respirația grea a rănitului.

— Lumea asta e foarte mică și se învîrte întruna, continuă omulețul. Și mare e Dumnezeu.

Scoate un oftat prelung, adînc, din străfunduri.

— Era un băiat cumsecade care nu făcea rău nimănui. Și tu-l omorîși, banditule. Era dezarmat, lașule. Te-au achitat, cică erai în legitimă apărare. Minciună ! Ai făcut-o din banditism, din răutate. Îl omorîși pe băiat pentru zece mii de reali.

Scapără alt chibrit.

— Vreau să-ți mai văd o dată fața, ucigașule. De ce nu vorbești, ai ? Mare e Dumnezeu și Dumnezeu pedepsește. Limba ți-a înțepenit, geamătul ți-a înțepenit, corpul ți-a înțepenit. Tot ce face omul pe pămînt, încă de pe pămînt plătește.

Larg deschiși, cu o expresie de stupiditate sticloasă, ochii lui Tinoco sunt ațintiți asupra lui Antero, care continuă :

— Ți-aș putea arde ochii, știi asta ? Apropie flacăra de ochii celuilalt, care se închid. De ce nu te miști ? De ce ? Pentru că ești paralizat, piciorul ți-a putrezit, inima ți-a fost putredă de totdeauna.

Chibritul se stinge între degetele lui Antero.

— Lumea asta e chiar foarte mică, să știi tu. Cînd au adus acasă corpul lui Leovegildo, mama numai că n-a murit de durere. Din ziua aceea nu și-a mai revenit, sărăcuța. Mă auzi, ucigașule?

Scapără alt chibrit.

— Privește, ticălosule, de ani de zile mă rog să apuc ora asta. Puteam să te pîndesc dintr-un ascunziș și să-ți trimit un glonț în piept. Dar asta ar fi însemnat trădare. Nu voiam să mori deodată. Voiam să te văd cum mori cu țîrîita, ispășindu-ți păcatele. Mare e Dumnezeu. Dumnezeu ne-a adunat laolaltă în casa asta. Dumnezeu m-a trimis.

Scoate de la cingătoare cuțitul, îl apropie de gîtul lui Tinoco.

— Te-aș putea înjunghia acum, dacă aș vrea. Așa... Sprijină lama de gîtul celuilalt. Simți tăișul cuțitului?

Tinoco începe să geamă încetișor, cu balele scurgîndu-i-se pe la colțurile gurii; o sudoare acră și viscoasă îi scaldă fruntea, îi picură în barbă.

— Dar eu nu-s bandit ca tine, auzi? Nu vreau să-mi mînjesc arma cu sîngele tău ticălos.

Flăcăruia chibritului se stinge.

— Ești pierdut. Dumnezeu pedepsește. Puți, ești putred tot. Ai să mori. Mare e Dumnezeu.

Tinoco încearcă să spună ceva, maxilarul i se mișcă rigid cîteva secunde, dar din gură nu-i iese decît un horcăit.

— Mai am un chibrit. Vreau să-ți văd fața asta scîrboasă pe care mîine or să ți-o mănînce sigur viermii pămîntului. Și pînă în ora morții ai să te gîndești la băiatul pe care l-ai ucis, banditule.

Din pieptul lui Antero se înalță un sughiț de plîns. Și cu vocea stinsă începe să bocească:

— Nimic din toate astea nu-l mai pot readuce pe Leovegildo la viaţă.

Aprinde ultimul chibrit. Scoate un rîgîit din piept şi, cuprins de o subită furie, îl scuipă pe rănit în obraz.

— Asta-i pentru Leovegildo.

Îl mai scuipă o dată pe frunte.

— Asta-i pentru mama, care tot din cauza ta a murit, de supărare.

Se ridică, flăcăruia chibritului îi piere între degete. Din picioare îl mai scuipă o dată pe celălalt, acum cu mai puţină forţă, parcă în silă.

— Şi asta-i pentru mine.

Aruncă restul chibritului pe jos şi, tremurînd tot, iese din cămară, în vîrful picioarelor.

Licurgo urcă scara încet, cu pieptul apăsat de o presimţire rea. Sus, în odaia Alicei, totul pare să se fi terminat. Dar nu se aude plînsde copil. Ce s-o fi întîmplat ? Cu degetele crispate pe balustradă, urcă treptele greu, fără nici un chef să ajungă la etaj.

Prin banderolele tricolore de la ferestre începe să pătrundă lumina palidă a zorilor. Licurgo rămîne cîteva clipe nemişcat lîngă uşa închisă de la odaia nevestei sale. Singurul zgomot care parvine dinăuntru e un tîrşîit surd de paşi. Ridică mîna ca să bată, dar şovăie, rămîne cu braţul în aer, pe urmă îl lasă să cadă. În clipa aceea uşa se deschide şi în contra luminii gălbui dinăuntru se profilează silueta Mariei Valéria. Cîteva secunde rămîne tăcută, privindu-şi cumnatul. Apoi murmură :

— Copilul s-a născut mort. Era o fetiţă.

Pe Licurgo parcă l-ar fi lovit un glonte în piept. Zăpăcit, înghite în sec, încleştează dinţii, face un efort disperat să-şi reţină lacrimile.

— Și Alice ?

Cumnata ridică din umeri.

— Nu știu... E foarte slăbită și trebuie să doarmă puțin.

Licurgo se gîndește la Aurora. Acum vocile din viitor sînt funeste : „Sărăcuța. S-a născut moartă în noaptea aceea oribilă."

— Vrei să vezi copilul ?

— Nu.

Licurgo face stînga împrejur și se îndreaptă spre scară. Cizmele îi atîrnă ca plumbul. Maria Valéria îl însoțește cu o privire ostenită.

Vîntul suflă tare, zgîlțîind ferestrele Conacului, zguduind arborii din grădină. Întinsă pe pat, *dona* Bibiana se trezește brusc, cu o senzație de panică. Ce s-a întîmplat ? Unde sunt ?

Adineauri, în vis, era lumină, strălucea soarele. Acum vede doar o umbră confuză. Stă și ascultă vîntul zgîlțîind ferestrele și tăcerea care a cuprins casa cea mare. Unde or fi toți ai ei ?

— Maria Valéria ! strigă. Maria Valéria ! Licurgo !

Nici un răspuns. Doar geamătul vîntului, frigul și întunericul. Sub pături. *dona* Bibiana își încrucișează brațele și le strînge la piept. Dacă cel puțin i-ar aduce un *braseiro* [1] ca să-l pună sub pat... Sau dacă i-ar da niște ceai de *mate* fierbinte și amar... Rebegită de frig și de frică, începe să se roage automat. În mijlocul rugăciunii se pierde, uită cuvintele, dar încetul cu încetul își amintește alte lucruri. Conacul încercuit... revoluția... sarcina Alicei... S-o fi născut copilul ? Băiat sau fetiță ? Unde sunt toți ?

[1] Vas din metal sau porțelan în care se pune jăratic, pentru încălzit.

De ce nu vin să-mi povestească și mie ? Niciodată nu-mi spune nimeni nimic. Valéria ! Curgo ! Rodrigo ! Toríbio ! Nimic. Nimeni. Doar tăcerea din casa cea mare, vîntul zgîlțîind ferestrele și timpul trecînd...

— Bine spunea bunica, mormăie *dona* Bibiana, închizînd ochii. Noapte de vînt, noapte de morți.

ANA TERRA

1

„De cîte ori mi se întîmplă ceva important, bate vîntul", avea obiceiul să spună Ana Terra. Dar dintre toate zilele cu vînt din viața ei, una îi rămăsese pentru totdeauna în amintire, pentru că ce se petrecuse atunci îi schimbase soarta pe de-a-ntregul. Oare în ce zi a săptămînii fusese ? În ce lună ? În ce an ? Pesemne că în 1777 ; își amintea bine, fiindcă în anul acela au fost izgoniți castilienii de pe Continent. Dar la ferma unde trăia Ana cu părinții și cei doi frați nu știa nimeni să citească, iar la acel capăt de lume nu exista calendar. Păstrau în memorie zilele săptămînii ; cunoșteau orele după poziția soarelui ; socoteau scurgerea lunilor după fazele lunii ; și mirosul aerului, aspectul arborilor și temperatura le indicau anotimpurile anului. Ana Terra era în stare să jure că se petrecuse primăvara, fiindcă vîntul înnebunise de tot, împingînd nori mari și albi pe cer, piersicii erau înfloriți, iar pomii care fuseseră despuiați de iarnă se umpleau din nou de muguri verzi.

Ana Terra cobora dealul în vîrful căruia se afla coliba fermei lor, și se îndrepta spre *sanga* [1], ți-

[1] Excavație adîncă într-un teren, săpată de ploaie sau șuvoaie subterane (n.t.).

nînd în echilibru pe cap un coş plin cu rufe murdare şi gîndindu-se la ce îi spunea mereu mama : „Cine cară greutate pe cap rămîne guşat". Ea nu voia să rămînă guşată. Avea douăzeci şi cinci de ani şi încă mai trăgea nădejde să se mărite. Nu că ar fi simţit lipsă de bărbat, dar dacă apuca să se mărite putea cel puţin spera să plece din fundătura aceea, să meargă să locuiască în Rio Pardo, în Viamão sau, chiar, să revină în Căpitănia São Paulo, unde se născuse. Acolo la fermă viaţa era tristă şi grea. Locuiau într-o colibă cu pereţi din *taquaraçu* [1] şi lut, acoperită cu paie şi cu podeaua din pămînt bătătorit. În unele nopţi Ana rămînea trează sub pături, ascultînd vîntul, veşnic hoinar, care străbătea ferma gemînd sau şuierînd, dar nu descăleca niciodată ; cel mult putea să strige un „Ehei, voi, cei din casă !" şi să-şi vadă mai departe de drum peste cîmp. Luni în şir nu trecea picior de creştin pe acele meleaguri. Uneori era chiar bine că trăiau izolaţi, deoarece, cînd apărea cineva, asta le aducea numai neplăceri sau primejdii. Nu puteai şti niciodată. Odată dăduseră adăpost unui necunoscut : au aflat apoi că era un dezertor de la Garnizoana din Rio Grande, urmărit de Coroană ca făptuitor a şapte omoruri. Tatăl Anei avea obiceiul să spun că, atunci cînd vede un leu murg sau o *jaguatirica* [2], asta nu-i face nici o impresie : îşi ia muscheta, calm, şi se duce să înfrunte animalul ; dar cînd vede apărînd un om, îl trec fiorii. Fapt e că acolo, la fermă, se nărăviseră. La început au fost nevoiţi să-i suporte pe castilieni, care stăpîniseră Continentul vreo treisprezece ani şi apăreau acum cînd şi cînd în bande, mînînd vite furate, prădînd casele, omo-

[1] Plantă braziliană din familia bambusului, folosită la confecţionarea coşurilor şi la construcţii (n.t.).

[2] Carnivor felin din Brazilia (n.t.).

rîndu-i pe locuitorii de pe Continent, batjocorind femeile. Cîteodată grupuri de indieni sălbatici coborau dinspre Coasta Botucaraí și veneau din direcția rîului, atacînd fermele și călătorii întîlniți pe drum. Mai erau și așa-numitele *arriadas*, bande de hoți de vite, oameni răi, fără nici un Dumnezeu, care nu respectau proprietatea, nici viața fermierilor. De nenumărate ori Ana și mama ei se văzuseră silite să fugă în desiș, în timp ce bătrînul Terra și fiii se înțelegeau cu atacanții — agresivi cînd aceștia veneau în număr mic, mai împăciuitori cînd banda era numeroasă.

Dar erau și epoci cînd nu apărea nimeni. Și Ana vedea în jurul ei doar patru persoane : tata, mama și frații. În rest, veșnic aceleași dealuri cît cuprindeai cu ochii, singurătatea și vîntul. N-ai altceva de făcut, își spunea ea, decît să lucrezi, ca să uiți de frică, de tristețe, de amărăciune... Se trezea și sărea din pat, de cum se crăpa de ziuă. Se ducea să încălzească apa pentru ceaiul de *mate* amar al bărbaților, pe urmă se apuca de treburile zilei : o ajuta pe mama la bucătărie, făcea pîinea, îngrijea de animalele din ogradă, spăla rufe. La vremea culesului se ducea cu restul familiei pe cîmp și trudea acolo din zori pînă în noapte.

Ana Terra s-a oprit, a pus coșul jos și a oftat. Vîntul împingea frunzele palmierilor în aceeași direcție în care îi răvășea și părul. Încotro s-o afla Sorocaba ? Ochii fetei s-au întors spre nord. Acolo, da, viața era veselă, vedeai case multe, oameni, serbări, biserici, prăvălii... Localitatea cea mai apropiată de fermă era Rio Pardo, unde unul dintre frații ei se ducea din cînd în cînd cu căruța încărcată cu saci de proumb și fasole, și se întorcea aducînd sare, zahăr și untură de pește.

Privirea Anei era tot îndreptată spre nord. Tata îi promisese vag că se vor înapoia în São Paulo de îndată ce va fi adunat ceva bani. Dar *dona* Henriqueta, care-şi cunoştea bine bărbatul, o descuraja pe faţă : „Nici vorbă ! De aici el nu pleacă nici mort". Şi, spunînd asta, suspina. Uneori, cînd era singură, plîngea, dar în faţa bărbatului ţinea tot timpul capul în pămînt şi arar deschidea gura.

Ana a apucat din nou coşul, l-a ridicat şi l-a sprijinit de şoldul drept ; ca şi cum ar fi purtat un copil legat la brîu, a continuat să coboare spre *sanga*. A zărit *corticeira* [1] care creştea pe malul apei şi ochii ei au salutat arborele ca pe un prieten apropiat. O şopîrlă a trecut iute prin faţa ei şi s-a ascuns în mirişte. Ana s-a temut să nu fie şarpe şi, instinctiv, a întors privirea spre dreapta, către coasta în vîrful căreia se afla un mormînt. Acolo era îngropat trupul fratelui ei mai mic, care murise cu cîţiva ani în urmă, muşcat de un şarpe cu clopoţei.

Sanga se pierdea într-o pădurice. Frunzele copacilor foşneau şi umbrele lor pe solul umed de roua nopţii erau răcoroase, aproape reci. Ana s-a apropiat de piatra pe care bătea de obicei rufele şi a aşezat coşul lîngă ea. A făcut cîţiva paşi, a îngenuncheat la marginea bălţii adînci, a întins bustul înainte, a coborît capul şi s-a privit în oglinda apei. I se părea că zăreşte altă persoană : o fată cu ochii şi părul foarte negri, cu faţa albă, buzele pline şi roşii. Nu avea nici măcar un ciob de oglindă în casă, iar cînd îi ceruse fratelui ei să-i aducă din Rio Pardo o oglinjoară ieftină, tatăl mîriise că e o prostie să cheltuieşti bani pe lucruri ieftine. La ce folosea o oglindă în fundătura aceea unde şi-a înţărcat dracul pruncii ?

---

[1] Arbore din familia leguminoaselor papilionacee (n.t).

Ana Terra zîmbea : fata din *sanga* zîmbea și ea, iar fața ei era traversată de zvîcniturile întunecate ale peștișorilor *lambaris* care se zbenguiau în apă. Ana a stat să se privească un timp, cu vaga senzație că săvîrșește ceva prostesc, nepotrivit pentru o femeie la etatea ei. Acum în gîndurile ei un bărbat îi vorbea, călare pe un cal. Purta pe cap un chipiu cu panaș, iar la brîu o spadă scurtă și două pistoale. Și bărbatul acela spunea lucruri care o stînjeneau, făcînd-o să roșească. Era Rafael Pinto Bandeira, haiducul de care vorbea toată lumea în Rio Grande. Se răspîndiseră versuri despre isprăvile și vitejiile lui, fiindcă el era cel care încetul cu încetul elibera Continentul de sub stăpînirea castilienilor...

Ana Terra păstra amintirea acelei zile așa cum alții tezaurizează un giuvaier. Bineînțeles că bătea vîntul și în dimineața cînd maiorul Pinto Bandeira și oamenii săi trecuseră pe la fermă, îndreptîndu-se spre fortul Santa Tecla unde urmau să-l atace pe inamic. Bătrînul Terra îi poftise să descalece și să înbuce cîte ceva. Maiorul a acceptat invitația și curînd după aceea ședea la masa din colibă cu ofițerii săi, mîncînd friptură cu bostan și bînd lapte dintr-un corn de bou. Era un bărbat educat și care știa să vorbească bine. Se povestea că ferma lui era foarte bine mobilată și îndestulată, și că avea pînă și o orchestră proprie de muzicanți.

Ana se simțea tulburată în mijlocul atîtor bărbați necunoscuți — mari, bărboși, murdari — care făceau pe fanfaronii, mîncau zgomotos și din cînd în cînd îi aruncau priviri deșucheate. La un moment dat Rafael Pinto Bandeira și-a ațintit asupra ei ochișorii mici și vioi și, cu picături de lapte în barbă, i s-a adresat lui

Maneco Terra spunînd : „Ai în casă o fată frumușică foc". Zăpăcindu-se, Ana a lăsat să-i scape din mînă un cuțit. Tatăl n-a spus nimic, a ținut capul în jos, ca și cum nu i-ar fi plăcut chestia asta. Maiorul, care continua să se uite la ea, a clătinat din cap : „Dar e foarte primejdios să ai o asemenea fată în pustietățile astea..." Bătrînul Terra și-a dres glasul, s-a foit pe scaun și a rămas sec : „Păi sunt trei bărbați și trei flinte în casă, gata s-o apere pe fată". Și după asta s-a lăsat o tăcere foarte lungă.

La despărțire, de pe cal, în fața colibei, Pinto Bandeira a mai spus :

— Soarta noastră e să umblăm călări pe cai, luptînd, mîncînd pe fugă ici și colo, dormind prost în aer liber, ca să ne batem iarăși a doua zi. — Vîntul scutura panașul maiorului. Caii, nervoși, scrumau pămîntul. — Dar să știi, duducă, atunci cînd ultimul castilian va fi izgonit, a continuat războinicul strunindu-și calul, o să rămînem stăpîni pe tot Continentul și atunci o să putem avea orașe ca în Europa. A coborît ochii spre Ana și a murmurat : În ziua aceea o să avem nevoie de fete frumoase și harnice ca dumneata. Dumnezeu să te păzească ! A ridicat chipiul și a plecat.

Ana îl ascultase cu obrajii ca focul. Tatăl ei ținea capul în jos, tăcut. Ea își amintea bine ce au spus după aceea bătrînul Terra și Antônio, fiul mai mare.

— Tată, cred că ar fi trebuit să mă duc cu ei..., a murmurat băiatul, privindu-i pe soldații care se pierdeau spre apus.

Bătrînul a răspuns :

— N-am crescut un fiu ca să plece să tragă cu arma în dreapta și-n stînga. Cel mai bine e să rămîi aici, la coada sapei. Asta-i treabă de bărbat.

— Maiorul e un patriot, tată. Are nevoie de sol-

dați cu care să-i alunge pe castilieni.

Bătrînul a ridicat capul și l-a privit pe băiat în față :

— Patriot ? Își apără fermele pe care le are. Ce urmărește el e să-și recîștige pămînturile năpădite de castilieni. Patria e casa omului.

Și acum, acolo, privindu-se în oglinda bălții, Ana Terra se gîndea la cuvintele haiducului : „...o să avem nevoie de fete frumoase și harnice". Frumoase și harnice. Frumoase, frumoase, frumoase...

S-a ridicat, s-a dus lîngă coș, a scos din el rufele, a îngenuncheat, a luat bucata neagră de săpun și a început să spele. Între timp cînta. Cîntece pe care le învățase de pe vremea cînd locuiau în Sorocaba. Numai cînd era singură cînta. Uneori, lîngă mama, își permitea să fredoneze. Dar în prezența tatei și a fraților îi era rușine. Nu își amintea să-l fi auzi vreodată pe tatăl ei cîntînd sau măcar fluierînd. Maneco Terra era un bărbat care vorbea puțin și muncea foarte mult. Sever și serios, pretindea de la ceilalți respect și ascultare, și nu admitea ca cineva din casă să stea la discuție cu el. „Terra nu are decît un cuvînt", avea el obiceiul să spună. Așa și era. Cînd își dădea cuvîntul, și-l ținea, orice s-ar fi întîmplat.

2

Deodată, acolo, lîngă baltă, Ana Terra a avut senzația că nu este singură. Mîna care lovea rufele de o lespede s-a oprit. În schimb inima a început să-i bată mai tare... Ciudat. Nu vedea pe nimeni, dar simțea o prezență străină... Putea să fie animal,

dar tot atît de bine putea să fie și om. Și dacă era un indian ? O clipă a fost cît pe ce să țipe, temîndu-se să nu fie lovită de o săgeată. Simțea că primejdia vine de pe malul celălalt... Simțea, dar nu voia să ridice ochii. Cu inima bătîndu-i surd în piept, aștepta... Cînd și-a revenit, a văzut un bărbat întins lîngă *sanga*, la vreo cinci *braças* [1] de locul unde se afla ea.

Ana Terra a apucat cu amîndouă mîinile o piatră. Dacă vine spre mine, și-a spus, îi arunc cu piatra în cap. Era tactica pe care o folosea cu șerpii... S-a ridicat încetișor, fără să-și ia ochii de la corpul care zăcea mai departe nemișcat, cu fața în jos, cu brațele desfăcute în cruce, cu mîna stîngă cufundată în *sanga*. Ana Terra s-a dat înapoi cu un pas, cu doi, cu trei.... Necunoscutul nu a făcut nici cea mai mică mișcare. Avea torsul gol, pătat de sînge, și un *chiripá* [2] sfîșiat tot. Părul lui era negru și lung, iar fața îi era complet ascunsă într-un tufiș.

Ana Terra a făcut repede stînga împrejur, a lăsat piatra din mînă și a pornit-o în fugă spre casă. Ajungînd în vîrful dealului, i-a zărit pe tatăl ei și pe frați care lucrau la cîmp și a alergat spre ei, făcîndu-le semne cu brațele. Antônio i-a ieși înainte.

— Ce s-a întîmplat ? a strigat el.

Tatăl și Horácio au dat drumul sapelor și s-au îndreptat și ei spre Ana, care spunea, cu sufletul la gură :

— Un om... un om...

Și arăta spre *sanga*.

— Unde ? întrebau ei. Unde ?

---

[1] Veche măsură de lungime, corespunzînd la 2,2 m (n.t.).

[2] Flanea roșie pe care plugarii o poartă la brîu, pe deasupra pantalonilor (n.t.).

— Pe marginea *sangăi*... culcat... l-am văzut. Spălam rufele... deodată...

Gîtul o ardea, inima părea că vrea să-i sară din piept.

— L-am văzut deodată... Pare rănit... sau mort... sau doarme. Nu știu.

Ana avea acum în fața ei trei chipuri brunete, tăbăcite de vînt și de soare. Tatăl, cu mustăți mari, cărunte, trupul greoi și îndesat, aerul concentrat; Antônio, înalt și osos, cu părul negru și aspru; Horácio, cu fața sa de copil, tuleiele rare și ochii oblici Pe toate chipurile acelea se vedea o încordare a mușchilor, o rigiditate deja agresivă. Au ascultat povestirea rapidă și gîfiită a Anei, s-au consultat din priviri, au dat fuga spre casă, și-au luat flintele și au coborît toți trei în pas alergător către *sanga*.

Ana a intrat în colibă și a povestit totul mamei, care stătea lîngă vatră vîrînd în cuptor o formă de tablă cu turte de mălai. *Dona* Henriqueta a ascultat-o în tăcere, a închis cuptorul, s-a ridicat ștergîndu-și mîinile de poalele fustei și și-a pironit asupra fetei ochii triști și speriați.

— Cine să fie, Ana ? Cine să fie ?

— Nu știu, măicuță. Cred că-i rănit grav. Sigur că a venit tîrîș ca să bea apă din *sanga* și a leșinat.

Dona Henriqueta clătina din cap încetișor. Asta nu era viață ! Trăiau tot timpul cu sufletul la gură. Bărbații de pe Continent nu făceau altceva decît să lupte cu primejdia. Îi era dor de Sorocaba, de casa ei, de oamenii ei. Acolo cel puțin n-avea mereu spaima în piept. Uneori se temea să nu înnebunească, atunci cînd fiul ei se ducea cu căruța la Rio Pardo, bărbatul mergea să lucreze pămîntul cu Horácio și ea rămînea în colibă singură, ore în șir, doar cu fata. Auzea povești groaznice despre femei răpi-

te și luate în robie de către indienii sălbatici, care pînă la urmă le sileau să se mărite cu vreun membru al tribului. Se mai povesteau și cazuri tenebroase de fete siluite de bandiți. De o mie de ori mai bine ar fi trăit săraci în vreun ungher din São Paulo, decît să aibă o fermă, vite și pămînt agricol acolo, în fundătura din Rio Grande de São Pedro.

Dona Henriqueta privea nemîngîiată la roata de tors, atît de veche, care se afla acolo în colibă, pe un soi de banchetă. Era o amintire de la bunica portugheză și, poate, singura din tinerețea ei fericită. Se măritase cu Maneco Terra sperînd să rămînă pentru totdeauna în São Paulo. Dar s-a întîmplat ca bunicul lui Maneco să fie unul dintre nenumărații *bandeirantes* care cutreieraseră drumurile din Serra Geral și pătrunseseră pe Continent, vizitînd de multe ori Colonia Sacramento. Cînd se întorcea acasă, atîtea minunății le povestea copiilor despre cîmpiile din sud, încît Maneco nutrea visul să ajungă într-o zi în Rio Grande de São Pedro să crească vite și să cultive pămînt. Înaintea lui, tatăl său, Juca Terra, străbătuse și el Continentul în lung și în lat, adunînd cirezi. Toți spuneau că Rio Grande avea viitor, fiindcă pămînturile erau bune și clima sănătoasă. Așa că au venit... Și scump au mai trebuit să plătească nebunia asta. Lucinho zăcea îngropat sus pe deal. Și cu cît trecea timpul, cu atît bărbatul și băieții trăiau ca niște vietăți trudind sălbatic — tăind vite, îngrijind de ele, prinzîndu-le cu lasoul, îmblînzindu-le, răscolind pămîntul, semănînd, culegînd și, din cînd în cînd, luptînd cu pușca în mînă contra indienilor, a fiarelor și a bandiților. S-ar fi zis că pămîntul le intrase nu numai sub piele, ci și în suflet. Umblau cu mîinile murdare, pline de tăieturi și bătături. Noaptea Maneco se culca fără să-și schimbe cămașa, care mirosea a

transpirație, a sînge și a carne crudă. În casa aceea nu era niciodată veselie, nu se auzea niciodată muzică și nu se gîndea nimeni să se distreze. Totul era numai muncă, din zori pînă în noapte. Iar noaptea, spunea Maneco, era făcută ca să dormi. Ce se va întîmpla cu Ana, o fată tînără, în fundătura aceea? Cum putea să-și găsească un soț? Nici pînă la Rio Pardo nu-i permitea Maneco să se ducă. Spunea că femeia trebuie să stea acasă, fiindcă orice fată tînără lăsată liberă dă prilej la bîrfe.

Dona Henriqueta își respecta bărbatul, nu se încumeta niciodată să i se împotrivească. Adevărul este că, în afară de faptul că o adusese în Rio Grande și era ursuz, nu îi dădea motiv să se plîngă. Maneco era un om drept, un om cumsecade, și niciodată nu fusese brutal cu ea. Sec, tăcut și încăpățînat — asta da. Dar cine poate să se dezbare de firea pe care i-a dat-o Dumnezeu?

— Vin, măicuță! a strigat Ana, care stătea lîngă fereastră.

Dona Henriqueta s-a apropiat de fată, a privit afară și i-a zărit pe bărbatul ei și pe băieți care transportau încet un corp.

— Sfîntă Fecioară! a murmurat. Ce-o să se mai întîmple?

3

După cîteva minute bărbații au intrat în casă și l-au culcat pe necunoscut pe unul din paturi.

— Aduceți apă, a cerut Maneco. Repede.

Ana Terra s-a dus la vatră, a luat ceainicul de fier înnegrit, a turnat niște apă într-un blid de lemn și i l-a dus tatălui ei. Abia atunci, cu o subtilă sen-

zație de constrîngere și aproape de repulsie, a văzut chipul străinului. Avea o față tînără și oacheșă, cu pometii foarte proeminenți. O față netedă, fără nici un fir de barbă, de o frumusețe care atrăgea atenția prin faptul că nu era comună, se deosebea mult de a bărbaților de prin părțile locului. Pielea necunoscutului era aproape la fel de arămie ca a indienilor, dar trăsăturile lui nu prea diferau de ale lui Antônio sau Horácio. Părul, întins și negru, îi cobora pînă pe umeri, dar ceea ce îl împiedica să pară efeminat era bărbăția puternică a chipului său. Ana mai descoperea la el un element care o agita și mira : torsul gol și musculos, pieptul lat și asudat, care urca și cobora în ritmul respirației.

Deodată Ana i-a văzut rana de la umărul stîng, un orificiu rotund de mărimea unui bănuț, pe jumătate putrezit și cu sînge coagulat pe margini. A roșit și s-a tulburat, ca și cum ar fi zărit vreo parte secretă și rușinoasă a trupului acelui bărbat. Și-a luat imediat ochii de la el.

Maneco Terra le vorbea cu glas scăzut băieților.

— Plumbul mai e încă înăuntru, spunea. Animalul ăsta a pierdut mult sînge.

Antônio și-a scos cuțitul de la briu, s-a dus la vatră, i-a încălzit vîrful în jăratic și pe urmă s-a întors lîngă rănit.

Ana nu putea uita fața aceea... Era neliniștită, se simțea aproape jignită, și începuse deja să-l urască pe străin pentru senzațiile pe care i le producea. Era ceva care îi întorcea stomacul pe dos, făcîndu-i greață ; dar în același timp îi tot venea să se uite la metisul acela, de multe ori, îndelung, deși știa că nu trebuie, că e ceva urît, rău, indecent. Și-a amintit de o scenă din trecut. Cînd avea optsprezece ani, vizitase cu părinții orașul São Paulo și,

într-o după-amiază, pe cînd stătea cu mama la un colț de stradă, a văzut trecînd o caleașcă în care se afla o doamnă arătoasă. Toată lumea vorbea de femeia aceea prin oraș. Se spunea că sosise de la Paris, era cîntăreață, o femeie ușoară... Ana știa că nu trebuie să se uite la ea, dar se uita, fiindcă femeia aceea colorată și parfumată părea să degaje o vrajă, parcă îi atrăgea privirile. Era blondă, îmbrăcată toată în mătăsuri și dantele, iar gîtul, brațele și degetele îi sclipeau de bijuterii. O femeie ușoară, o ordinară... Ana o privea cu gura căscată, fascinată, dar și cu senzația că săvîrșește un mare păcat. Ei bine, adineauri, avusese aceeași senzație privindu-l pe necunoscut.

Antônio a terminat operația, s-a apropiat de mama cu cuțitul plin de sînge și i-a arătat bucata mare de plumb pe care o ținea în palmă.

— Oare o să se agraveze rana ? a întrebat *dona* Henriqueta.

Antônio a dat din umeri, ca și cum ar fi spus : „Ce-mi pasă !"

Omul zăcea mai departe întins pe pat, nemișcat. Maneco Terra l-a privit un timp, apoi a spus :

— Pare indian.

— Dar nu chiar indian curat, a observat Antônio cu glas scăzut. E foarte înalt pentru un indian, și are pielea mai deschisă decît a sălbaticilor.

S-a lăsat o scurtă tăcere. Maneco Terra s-a așezat pe un taburet și a început să-și răsucească o țigară.

— Nu-mi place fața diavolului ăstuia, a mîrîit.

— Nici mie, a spus Horácio.

— Cînd o să se trezească, îi dăm ceva să mănînce și-i facem vînt, a hotărît stăpînul casei.

Băieții n-au spus nimic. Într-un colț Ana, care se uita fix la rănit, a arătat deodată spre el și a întrebat :

— Ce-i asta ?

Antônio a urmărit degetul surorii lui, a făcut cîțiva pași spre pat, și-a vîrît mîna sub brîul necunoscutului și a tras de acolo un obiect. Ceilalți s-au apropiat și au văzut în mîinile lui un pumnal cu mîner și teacă de argint cizelat. Antônio l-a scos din teacă, și-a trecut lama peste mîinile bătucite, i-a încercat vîrful și a murmurat :

— Frumoasă armă !

Pumnalul a ajuns în mîinile bătrînului Maneco și, pe urmă, în ale lui Horácio.

— De unde l-o fi furat indianul ?

Nimeni nu a răspuns. Maneco Terra a pus pumnalul în sertarul mesei, a luat o flintă și i-a dat-o fetei.

— Așază-te aici, ține arma și nu-l scăpa din ochi, fiindcă noi ne întoarcem pe cîmp. Dacă începe să se miște, trimite-o pe maică-ta să ne anunțe sau țipă tu. Dar nu lăsa pușca din mînă, iar dacă vrea să vină spre tine, trage.

Maneco Terra și băieții au plecat. Pantalonii lor din pînză neagră erau suflecați pînă la jumătatea gambei, iar cămășile, foarte scurte și murdare, fluturau în vînt.

Ana s-a așezat, cu arma culcată pe coapse, cu privirea ațintită asupra necunoscutului.

4

Soarele ajunsese la amiazi cînd omul a început să se miște și să mormăie ceva. Gazdele tocmai is-

prăviseră de mîncat și Ana strîngea de pe masă străchinile de faianță. Rănitul a deschis ochii și mult timp a rămas cu ei ațintiți asupra persoanelor și a obiectelor din colibă — privind pierdut, ca cineva care nu înțelege, sau nu își amintește... Pe urmă s-a ridicat ușurel în coate, a strîns ochii, și-a mișcat buzele și a scos un geamăt. Gazdele, fără să-și ia privirile de la el, stăteau nemișcați și tăcuți la locurile lor, într-o așteptare destul de agresivă. Atunci necunoscutul a zîmbit, un zîmbet larg și prelungit, a ridicat mîna încet într-un gest de pace și a spus :

— Prieten.

Gazdele stăteau mai departe mute. Indianul încă mai zîmbea cînd a murmurat :

— Lăudat fie Domnul.

Avea o voce neașteptată pentru acel corp atît de viguros : blîndă și dulce.

Ceilalți nu făceau nici cea mai mică mișcare, nu rosteau nici cel mai mic cuvînt. Dar indianul continua să surîdă și acum repeta : prieten, prieten, prieten...

În clipa aceea Maneco Terra a făcut doi pași în direcția culcușului și a întrebat :

— Cum te cheamă ?

Celălalt a părut să nu priceapă. Maneco a repetat întrebarea și indianul a răspuns :

— Pedro.

— Pedro și mai cum ?

— Misionarul.

Maneco i-a aruncat o privire bănuitoare.

— Castilian ?

— Nu.

— Continental ?

— Nu.

— Atunci, de unde ești ?

— De nicăieri.

Lui Maneco Terra nu i-a plăcut răspunsul. Cu vocea iritată a stăruit :

— Dar unde te-ai născut ?

— La misiunea din San Miguel.

— Ce meserie ai ?

— Meserie ?

— Ce faci ? Ce lucrezi ?

— Lupt.

— Asta nu-i meserie.

Pedro a zîmbit. Avea dinți puternici și albi.

— Ce cauți prin părțile astea ? a insistat.

Într-o portugheză amestecată cu spaniola, Pedro a povestit că fugise din reducție de mic copil și că pe urmă crescuse în taberele militare de-o parte și de cealaltă a rîului Uruguay : ultima oară însoțise soldații Coroanei Portugaliei în faptele lor războinice ; mai făcuse parte și din forțele lui Rafael Pinto Bandeira și fusese printre primii care escaladaseră fortul castilian San Martiño...

Maneco și-a întors capul spre băieți și i-a privit cu un aer neîncrezător.

— Poți să dovedești ? a întrebat apoi, uitîndu-se din nou la Pedro.

Acesta s-a pipăit la brîu și, deodată, și-a luat o expresie serioasă, de surprindere și totodată de teamă.

— Unde pumnalul meu ?

— Nu te speria, i-a replicat Maneco Terra, e pus bine.

Pedro a continuat să-și pipăie fîșia de la brîu. Pînă la urmă a găsit ce căuta : o hîrtie împăturită, galbenă și unsuroasă. A despăturit-o cu mîna tremurîndă și i-a întins-o stăpînului casei. Maneco Terra n-a mișcat nici un deget măcar. L-a privit dîrz pe Pedro și a spus :

— Aici nu știe nimeni să citească.

A rostit aceste cuvinte fără nici cel mai mic ton de scuză sau stinjeneală : le-a spus agresiv, cu un soi de trufie feroce, ca și cum a nu ști carte ar fi fost o virtute.

Atunci a citit Pedro :

Pentru cine poate fi interesat. Declar că purtătorul prezentei, locotenentul Pedro Misionarul, a servit timp de un an într-unul din escadroanele mele de cavalerie, luînd parte la mai multe lupte împotriva castilienilor și dovedindu-se un războinic loial și viteaz. Rafael Pinto Bandeira.

Horácio și Antônio s-au privit unul pe altul, tot neîncrezători. Maneco Terra a întrebat :

— Unde ai învățat să citești ?

Știa că nu există nici o singură școală în tot Continentul.

— La călugării de la misiune, a răspuns Pedro. Și imediat a început să recite : *Lavabis me et super nivem dealbabor.*

A văzut toți ochii aceia ațintiți asupra sa, fețele lor serioase și bănuitoare, a zîmbit larg și i-a lămurit :

— Asta latinește. Limba călugărilor. Adică : Ploaia cade din cer. *Lavabis,* ploaie. *Dealbabor,* cer.

Ana stătea cu gura întredeschisă, atentă la tot ce făcea și spunea Pedro.

Latina a părut să nu-l impresioneze pe Maneco Terra, care a întrebat, brusc :

— Cum de ai ajuns pe aici ?

— Atacat pe mine un dezertor de la Garnizoană, la vreo trei leghe de ferma asta. Reușit să încalec și venit încoace, dar pierdut mult sînge pe drum. Pe urmă căzut de slăbiciune, calul fugit, am simțit

miros de apă, înnebunit de sete și venit tîrîș la marginea de la *sanga*. Atunci întunecat totul.

Pedro s-a culcat din nou, ca și cum s-ar fi simțit deodată foarte slăbit și obosit. Maneco Terra a rămas cîtva timp cu ochii la el, încă nehotărît, dar pînă la urmă a spus :

— Toată povestea asta e cam cusută cu ață albă. Oricum, dă-i să mănînce, Henriqueta.

5

După ani de zile, ori de cîte ori se gîndea la lucrurile întîmplate în zilele care au urmat sosirii lui Pedro la ei, Ana Terra nu reușea niciodată să-și aducă aminte limpede cum reușise străinul să cîștige într-atît încrederea tatălui ei, încît să-l convingă pe Bătrîn să-l păstreze la fermă. Fiindcă Maneco Terra, cu tot simțul său de ospitalitate foarte dezvoltat, era la început decis să-l trimită de acolo pe Pedro Misionarul de îndată ce l-ar vedea în situația de a părăsi patul. Hotărîse chiar să-i dea un cal, fiindcă nu e drept să lași o făptură omenească să pornească singură și pe jos prin pustietățile acelea.

L-a pus să doarmă în cerdac în prima noapte. În timpul zilei următoare, Antônio și Horácio i-au dus de mîncare și i-au oblojit rana. Se vindeca atît de repede, încît Antônio nu s-a putut abține să nu remarce :

— Ai sînge bun, băiete !

Pedro s-a mulțumit să spună că Sfînta Fecioară, mama lui, îl ocrotește.

După doar cîteva zile era în picioare, iar culorile îi reveniseră în obraji.

Cei trei Terra lucrau la cîmp cînd Pedro s-a prezentat oferindu-se să-i ajute. Își pusese o că-

mașă și niște pantaloni vechi de-ai lui Antônio și-și legase pe cap o basma roșie care îi acoperea și fruntea. (Ca și castilienii, a remarcat Maneco Terra, cu o bănuitoare rea-voință.) Pînă la urmă însă i-a dat o sapă indianului, reflectînd: „de fapt, chiar aveam nevoie de un peon". Dar nu-i pica bine străinul acela care lucra acolo, alături. Se cam temea de el. Printre convingerile sale născute din experiență se număra și aceea că „orice indian e o lighioană înșelătoare". Nu izbutea și nici măcar nu încerca să-și înfrîngă sentimentul de neîncredere față de omul acela cu obrazul spîn și ochii oblici. Trebuia să-i facă vînt de acolo cît mai repede. Dacă Pedro și-ar cunoaște lungul nasului și nu s-ar apropia de femeile din casă și nici n-ar cîștiga prea mult încrederea băieților, încă ar fi totul bine...

S-a întîmplat însă ca Pedro să muncească în ziua aceea fără să scoată o vorbă. A mîncat ce i s-a dat, iar seara s-a retras tăcut în cerdac. A doua zi s-a trezit înainte de ivirea zorilor și s-a dus să mulgă vacile în bătătură. Cînd s-a sculat din pat, *dona* Henriqueta a găsit un vas plin cu lapte la ușa colibei.

Încetul cu încetul, metisul se făcea util. Zilele treceau și Maneco Terra, care accepta serviciile lui cam în silă, tot amîna pe mîine hotărîrea de a-l trimite de acolo. Pedro vorbea puțin, muncea mult și nu se adresa celor de la fermă decît cînd era interpelat sau cînd trebuia să ceară vreo informație ori instrucțiune.

Într-o zi s-a înfundat în hățiș și s-a întors după cîteva ore aducînd pentru *dona* Henriqueta faguri de miere de albine și un coș plin cu fructe de pădure. Altă dată a făcut un arc și săgeți și a plecat la vînătoare în primele ore ale după-amiezii; s-a înapoiat pe înserate, cărînd în spinare un cerb mort

— căruia îi picura sînge din bot — și trei *jacutingas* [1] legate cu o liană. A depus prada lîngă ușa colibei, în chip de ofertă, fără să rostească un cuvînt.

Dar Maneco și fiii lui încă nu erau convinși că metisul e om de încredere. Hîrtia pe care le-o citise el, semnată de Pinto Bandeira, putea să fie autentică, dar putea și să nu fie. Din cauza acestor îndoieli, păstrau pumnalul lui Pedro sub cheie într-un sertar, iar pe indian îl supravegheau îndeaproape. Și acum, că avea arc și săgeți, au început să se teamă vag de o ambuscadă, și nu rareori, în zorii zilei, Maneco Terra ținea ochii deschiși, gîndindu-se că, în fapt de noapte, Pedro ar putea să intre în casă și să-i omoare pe toți, unul cîte unul, în somn. Cel mai bine tot e să-i facă vînt de acolo diavolului ăstuia, și-a spus el într-o anume dimineață. S-a întîmplat însă ca în chiar ziua aceea Pedro să se ofere să îmblînzească un mînz — și a făcut-o cu atîta dibăcie, cu atîta pricepere, că pe înserate Maneco Terra nici nu se mai gîndea să-l dea afară. Individul era cel mai bun îmblînzitor pe care îl întîlnise vreodată în viață! Niciodată nu văzuse pe nimeni mînuind un mînz cu atîta ușurință! Parcă ar fi cunoscut limbajul calului, și cu vorbele lui ar fi avut darul să-i cîștige imediat încrederea și prietenia... Pedro trebuia să rămînă, fiindcă mai erau mulți alți mînji de domesticit. Cea mai bucuroasă de isprava Misionarului a fost *dona* Henriqueta, care se temea de moarte cînd bărbatul sau vreunul dintre fiii ei se urca pe spinarea unui cal sălbatic. Maneco o dată căzuse de pe cal rău de tot, și din ziua aceea rămăsese cu o durere la șale. Altă dată căzuse de pe cal Antônio și își rupsese o coastă. Să

[1] Păsări galinacee din Brazilia, negre cu creasta albă (n.t.).

lase treaba asta de acum înainte pe seama metisului ! Foarte bine.

Și astfel, Pedro Misionarul a rămas la ferma familiei Terra, și a locuit într-o baracă din nuiele de *taquara* [1] acoperită cu paie, pe care și-a ridicat-o singur pe coastă, nu prea departe de *sanga*.

La vremea aceea vînturile primăverii se domoliseră și, după mirosul ce plutea în văzduh, după căldura care începea, după aspectul cîmpului și al arborilor, familia Terra simțise că venea vara.

6

Pedro a construit un cuptor de lut lîngă bătătură și într-o zi a încălecat și a plecat fără să spună unde se duce. Horácio l-a văzut pornind și i-a spus mamei :

— De cîte ori îl văd pe Misionar că pleacă de aici călare, mi se pare că n-o să se mai întoarcă...

— Ba da, o să se întoarcă, l-a asigurat *dona* Henriqueta, care începea să simtă o oarecare afecțiune pentru indian. Îmi spune mie ceva că o să se-ntoarcă.

Și, într-adevăr, Pedro s-a întors. S-a întors aducînd o cantitate mare de argilă. Nu l-a întrebat nimeni ce are de gînd să facă. Metisul și-a petrecut ziua lucrînd lîngă cuptorul aprins și a doua zi s-a apropiat de Ana și i-a adus o ulcică și cinci străchini de lut, modelate de el. Fata a murmurat un scurt cuvînt de mulțumire, fără să se uite la indian. Nu avea curajul să-l privească în față. Cînd îl vedea, simțea ceva nedeslușit : o indispoziție fără nume, amestec de sfială, repulsie și fascinație. A

[1] Specie de manioc (n.t.).

ajuns la concluzia că-l urăşte pe omul acela, că prezenţa lui îi e la fel de neplăcută ca şi cea a unui şarpe. Din clipa aceea a început să nutrească o dorinţă ciudată să-şi bată joc de el, să-i facă tot răul cu putinţă. Odată i-a turnat cenuşă rece în mîncare. Altădată, fără ca el să vadă, a aruncat un pumn de sare în ulcica din care băiatul urma să bea lapte. Şi într-un moment cînd Pedro s-a aplecat să ridice ceva căzut pe jos, şi ea a văzut apărînd o părticică de piele goală de pe torsul lui ars de soare, i-a venit să-şi înfigă unghiile în carnea lui şi să-l zgîrie pînă la sînge. S-a ruşinat însă imediat de dorinţa asta, care i s-a părut nebunească, şi de-aceea l-a urît încă şi mai mult pe străinul care trezea în ea simţăminte atît de barbare. Dar ceea ce îi provoca cea mai mare silă, ceea ce o exaspera cel mai tare, era mirosul de transpiraţie al lui Pedro care îi ajungea în nări cînd trecea pe lîngă ea, sau pe care îl simţea în cămăşile lui pe care trebuia să le spele împreună cu rufăria tatălui şi a fraţilor ei. Mirosul lui Pedro era diferit de al celorlalţi.

Şi acum cînd indianul îşi construise o baracă pe drumul spre *sanga*, nici măcar să spele rufele liniştită nu mai putea. Diavolul ăsta nu-i ieşea din gînd. Bine ar fi să plece ! îşi spunea Ana în sinea ei, de multe, de nenumărate ori pe zi. E un indian murdar, fără nici un căpătîi. Cum de poate să se preocupe atîta de o asemenea făptură ! Cînd bătea rufele de pietre, lîngă *sanga*, Ana îşi aducea totdeauna aminte că acolo îl văzuse prima oară pe Misionar... Şi acum i se părea că din baraca lui stă şi o pîndeşte : i se părea că simte privirea lui Pedro ca un soare fierbinte în ceafă. Pentru toate aceste motive Ana se temea de *sanga* şi nu mai făcea baie în baltă.

Într-o noapte ploioasă, după cină, cînd *dona* Henriqueta şi fata spălau vasele, iar bărbaţii mai

stăteau de vorbă așezați la masă, Pedro a bătut la ușă și a cerut voie să intre. La auzul vocii lui, pe Ana a trecut-o un fior neplăcut. Glasul acela îi făcea rău : era prea blînd, prea dulce ; nu putea fi glas de om sincer... „Intră !“ a strigat bătrînul Terra. Ana a coborît ochii. A auzit tîrșiitul moale al picioarelor desculțe ale indianului pe podeaua colibei. A continuat să spele vasele.

— Dați voie să cînt ceva ?

Maneco Terra și-a dres glasul.

— Să cînți ?

— Din flaut, a explicat Pedro. Și a arătat flautul pe care-l făcuse dintr-o tulpină de *taquara*.

Ceilalți s-au privit în tăcere.

— Bine, a spus Maneco. Față de Pedro nu avea niciodată o expresie amicală. Acum neîncrederea și teama de o eventuală trădare dispăruseră la el aproape cu totul ; dar rămăsese o oarecare stinghereală care se traducea uneori în asprimea cu care i se adresa indianului.

— Stai jos, a spus stăpînul casei, cu aerul că-i poruncește să lucreze ceva.

Coliba nu era mare. Consta dintr-o singură încăpere pătrată cu despărțituri din pînză grosolană. În cea mai mare din despărțituri stăteau acum cu toții. Acolo luau masa și petreceau serile friguroase, înainte de a merge la culcare : era în același timp sufragerie și bucătărie, iar într-un colț se afla vatra de piatră și un chiup cu apă de băut. Mobilierul era simplu și rustic : o masă de pin nelăcuită, cîteva scaune cu fundul și spătarul din piele, o ladă tot din piele cu închizători de fier, un dulap aproape năruit și, pe un soi de banchetă, vechea roată de tors a *donei* Henriqueta. Într-alta din despărțituri era patul părinților, deasupra căruia atîrna în perete un crucifix din lemn negru, cu un Crist cu nasul

ros de cari ; lîngă pat se afla o muschetă încărcată, pentru orice eventualitate. În despărțitura următoare erau culcușurile lui Antônio și Horácio ; iar în „odaia“ Anei abia încăpea un pat cu picioare în X sub care se vedea un cufăr mare în care fata își ținea îmbrăcămintea.

Opaițul cu untură de pește lumina slab, răspîndind un fum negru și umplînd aerul cu un miros grețos.

Pedro s-a așezat, și-a încrucișat picioarele, a scos cîteva note din flaut, parcă pentru a-l încerca, și pe urmă, cu fruntea încruntată, cu ochii întredeschiși, cu sprîncenele mult ridicate, a început să cînte. Era o melodie lentă și cam funebră. Sunetul ascuțit al instrumentului a pătruns-o pe Ana Terra ca un ac și a făcut-o să se simtă rănită, străpunsă. Dar apoi au început să iasă din flaut note grave și treptat Ana a perceput linia melodică... A reacționat cîteva secunde, încercînd să se convingă că nu-i place, dar s-a predat cu încetul și s-a lăsat legănată. A apucat-o atunci o tristețe enormă, o dorință moleșitoare să izbucnească în plîns. Nimeni la fermă nu cînta din vreun instrument. Ana nu își amintea să fi auzit vreodată muzică adevărată în casa lor. Cîteodată unul dintre frații ei fluiera. Sau mai erau și cîntecele triste și false ale mamei. Ori chiar ale ei, ale Anei, care cînta doar cînd era singură. Acum melodia aceea, atît de frumoasă, atît de plină de simțire, se zbătea în ea, îi dădea o strîngere de inimă, o dorință nebună să...

Și-a scos mîinile din apă, și le-a șters cu o cîrpă și s-a apropiat de masă. A văzut ochii lui Pedro și, de atunci înainte, oricît s-ar fi străduit, nu și-a mai putut lua privirea de la ei. I se părea că muzica ieșea din ochii indianului și nu din flaut — monotonă, tremurîndă și tristă ca vocea unui om

nefericit. Ploaia bătea în acoperișul de paie, lovea în pămînt, afară... Și Pedro săruta flautul cu buzele lui cărnoase. Uneori muzica semăna cu melodiile pe care le auzise Ana în biserica din Sorocaba, dar de la o clipă la alta era diferită, amintea de fluieratul unui soldat pe care îl văzuse într-o zi gonind în trapul calului...

Flacăra opaițului dănțuia, suflată de vîntul care pătrundea prin crăpăturile colibei. Umbrele omenești reflectate pe pereți creșteau și se micșorau. Cu capul sprijinit într-o mînă, Maneco Terra asculta. Horácio se uita în tavan. Antônio scrijela tăblia mesei cu vîrful cuțitului. În ochii *donei* Henríqueta erau lacrimi — lacrimi care îi curgeau pe obraji fără ca ea să caute să și le ascundă sau să le șteargă. Și nici de pe fața ei atît de tristă nu pierea expresia de seninătate resemnată.

Deodată Ana Terra a descoperit că muzica aceea exprima toată tristețea care o năpădea în zilele de iarnă cînd vîntul șuieră și copacii gem — în zilele cu cer întunecat cînd, privind singurătatea cîmpului, încerca să-i spună mamei ce simte în piept, dar nu găsea destule cuvinte. Acum flautul indianului vorbea pentru ea...

Muzica a încetat. S-a lăsat o tăcere bruscă, îndurerînd parcă nervii Anei. Acum nu se auzea decît zgomotul ploii și sfîrîitul flăcăruii de la opaițul bătut de vînt.

Maneco și-a dres glasul și a întrebat :

— Unde ai învățat să cînți ?

— La misiune. Știam cînta și de la fluier ciobănesc.

Maneco a deschis sertarul mesei, a scos dinăuntru pumnalul și i l-a aruncat lui Pedro, care l-a prins din aer. Nu a explicat nimic. Nu i s-a părut necesar. Indianul a primit arma în tăcere, înțelegînd.

A cercetat-o cîteva clipe, și-a pus-o la brîu, s-a ridicat și, fără un cuvînt, a plecat. O clipă, cînd a deschis ușa, Ana Terra a văzut, a auzit și a simțit ploaia, vîntul, noaptea și singurătatea.

7

Zilele deveneau mai călduroase și mai lungi. După calculele Anei, decembrie trebuia să fie spre sfîrșit, cînd Antônio s-a dus în Rio Pardo cu o încărcătură de porumb și fasole. *Dona* Henriqueta i-a dat comanda : avea nevoie de un cuțit de bucătărie, de fuior pentru tors, de o bucată de tifon și de niște plasture pentru durerile ei de spate. Iar cînd căruța a dispărut către răsărit, ea s-a întors în casă și s-a dus să se roage sub crucifix.

Într-o noapte cu lună plină Horácio a ieșit pe cîmp să vîneze un tatu și s-a întors în zori aducînd drept pradă o măgăriță slabă. A doua zi mama a pregătit vînatul pentru prînz și Maneco și Horácio s-au declarat satisfăcuți, deoarece carnea asta era foarte apreciată de toți. Pedro însă a refuzat să mănînce cu o vehemență foarte asemănătoare cu oroarea.

— Nu-ți place ? a întrebat *dona* Henriqueta.

— Niciodată gustat.

— Păi atunci, gustă.

Indianul a scuturat din cap cu încăpățînare.

— Dar n-am altceva, l-a anunțat ea. Numai tatu și bostan.

Pedro făcea din cap semn că nu, zîmbind, cu ochii în farfurie. Maneco s-a apropiat de el și a spus :

— Ce-s mofturile astea? E una din cărnurile cele mai bune pe care le cunosc.

Pedro a explicat că nu obișnuiește să mănînce carne de măgăriță.

— Dar de ce? a întrebat Horácio.

— Pentru că într-o zi măgărița și puii ei ajutat pe Fecioara Maria în deșert.

— Ce prostii mai sunt și astea? s-a mirat Maneco Terra.

S-au întors toți la masa lîngă care Ana Terra rămăsese ascultînd, dar evitînd să se uite la Pedro și să se arate interesată de ce spunea el. Indianul s-a așezat, încet, lîngă ușă, și, pe cînd ceilalți mîncau, le-a istorisit o poveste.

Acum mulți, mulți ani regele iudeilor dăduse poruncă soldaților lui să ucidă toți pruncii din împrejurimi și de aceea Fecioara Maria și soțul ei sfîntul Iosif au fugit în deșert, luîndu-l pe Pruncul Isus într-un cărucior tras de un măgar. Dar din nefericire măgarul s-a încăpățînat la un moment dat și nu a mai vrut să înainteze, în timp ce soldații care îi urmăreau pe fugari se apropiau tot mai mult...

Ana asculta fără să ridice ochii din farfurie. În mintea ei deșertul era verde și ondulat ca și cîmpiile din jurul fermei, iar fețele Fecioarei și a Pruncului semănau cu cele ale statuilor pe care le văzuse în catedrala din Sorocaba.

Pedro a continuat:

— Atunci Fecioara văzut că e totut pierdut. Dar apărut măgărița pe drum și Maica Domnului spus: „Măgăriță, ai copii? Dă-mi o picătură de lapte pentru copilul meu care plînge de foame.“ Măgărița dat,

dar numai o picăturică, foarte puțin. Pruncul a plîns mai departe. Atunci Maica Domnului spus : „Măgărițo, du-te cheamă fiicele tale". Măgărița răspuns : „Mulți fii am, dar fete puține". Dar a chemat fiicele, care au dat lapte la Prunc. Și Iisus a tăcut foarte cumințel.

Ana îl asculta pe Pedro, fascinată. Niciodată în viață nu întîlnise pe cineva ca el. Uneori i se părea că indianul e nebun. Avea totul ieșit din comun : obrazul, purtările, vocea, limba aceea amestecată... Și Ana îl asculta cu ochii în jos, și-i închipuia pe Maica Domnului pe vîrful unui deal, cu Pruncul lîngă ea într-un cărucior, pe sfîntul Iosif scărpinîndu-se în barbă, amărît, pe măgarul încăpățînat și pe măgărițele femele dînd fiecare cîte o picăturică de lapte ca să astîmpere setea lui Iisus...

Maneco și Horácio ascultau și ei, mestecînd și uitîndu-se în farfurie.

Fiicele măgăriței s-au făcut nevăzute în deșert, doar mama lor a rămas lîngă Sfînta Familie. Iar soldații regelui iudeilor se apropiau tot mai mult, cu spadele și lăncile și căutăturile lor răutăcioase. Sfîntul Iosif împingea măgarul, dar animalul se încăpățîna să nu se urnească. Atunci Fecioara, disperată, a vorbit din nou cu măgărița : „Măgărițo, ajută-ne cît poți de tare, trage căruciorul cu pruncul meu". Soldații apăruseră în zare, armurile lor scînteiau sub razele soarelui. Măgărița a început să tragă căruciorul, dar dacă voința de a ajuta era mare, puterile ei erau totuși slabe. Tropăitul cailor centurionilor ajungea acum la urechile Fecioa-

rei și ale Sfîntului Iosif. „Mai repede, măgăriță! a strigat Maica Domnului, plîngînd de frică. Haide, cheamă-ți fiii să tragă căruciorul pruncului meu." Atunci măgărița a răspuns: „Sfîntă Fecioară, pui am foarte mulți, dar printre ei fii sunt puțini". Totuși și-a chemat puținii fii pe care îi avea, și ei au venit și au tras căruciorul Pruncului Isus.

— Dar măgărița umblat încetinel, a explicat Pedro, și soldații de la regele iudeilor au cai iuți. Cînd ajuns lîngă Fecioară, s-a iscat furtună mare de nisip care lăsat pe toți soldații orbi și pierduți.

Dona Henriqueta a întrebat:

— Și Sfînta Familie s-a salvat?

Maneco i-a aruncat o privire mustrătoare: ce întrebare mai era și asta din partea unei femei bătrîne? Pedro a încuviințat din cap:

— Da, doamnă, s-a salvat. Și Fecioara spus: „Măgăriță, drept plată pentru laptele fiicelor tale și puterea fiilor tăi, de azi înainte, cînd vei avea pui, vor fi numai băieți sau numai fete".

A tăcut. Maneco, terminînd de mîncat, a împins farfuria în mijlocul mesei, a scos un pai de după ureche și a început să-și răsucească o țigară.

— Prostii, a murmurat. Așa ceva nu s-a întîmplat niciodată.

Indianul n-a spus nimic. Bătrînul Terra tăia tutunul cu cuțitul în mîna dreaptă, lăsînd să cadă bucățele negre în palma stîngă. Horácio a întrebat:

— De unde ai auzit basna asta?

— La misiune. E poveste adevărată.

— Prostii, a repetat Maneco.

Auzise de multe povești înfricoșătoare și despre comori îngropate. Dar nu credea în ele. Pe pămîntul acela întins, fără adîncituri, nici munți înalți, fără păduri virgine, nici multe peșteri, pe pîrloaga aceea nu existau taine, și nu era loc nici de năluci și a-

măgiri. Frică nu-i putea fi decît de oameni vii cu gînduri rele și de fiare. Cît despre comori îngropate, nu le cunoștea decît pe cele pe care i le dădea pămîntul ca rod al muncii sale din zori pînă în noapte, zi de zi, an de an. Era un om pozitiv, care avea obiceiul să le dea cîte un nume boilor și căruia nu-i plăceau închipuirile. Nu credea în minuni și găsea greșit ca cineva să spună : „Decît să te scoli de dimineață, mai bine să te ajute Dumnezeu". Dumnezeu îl ajută pe cel care se scoală o dată cu soarele și tot cu el se culcă văzîndu-și de îndatoririle lui.

— Or fi prostii, a îndrăznit să spună *dona* Henriqueta ridicîndu-se de pe scaun și începînd să adune farfuriile. Dar îs frumoase.

— Și fără folos, a completat bărbatul ei, fără folos ca tot ce-i frumos.

Horácio a scuipat pe jos, s-a uitat la indian și a întrebat :

— Va să zică, de-asta nu mănînci carne de măgăriță ?

— Măgărița ajutat pe Fecioară, a răspuns Pedro simplu. Și Maica Domnului e mama mea.

Maneco Terra și-a vîrît țigara între dinți, a scăpărat aprinzătoarea și i-a dat foc. A tras o dată și pe urmă a rămas cu ochii ațintiți asupra lui Pedro prin fum, cu ochii aceia ai lui, aproape închiși și neîncrezători.

8

Antônio Terra s-a întors cu căruța de la Rio Pardo și, după ce le-a cerut binecuvîntarea părinților și a lovit ușor cu palma umerii Anei și ai lui

Horácio, într-o sfielnică parodie de îmbrățișare, a început să povestească noutăți din tîrg. Asistase la serbările de început de An Nou — 78, a explicat — și văzuse carnavalul, focurile de artificii, vînzările la licitație și *cavalhadas*. A descris cu entuziasm uniformele ofițerilor Coroanei și a lăudat confortul unor case cu dușumele de lemn. Maneco l-a ascultat, destul de tăcut. Întotdeauna se temuse că fiii lui să nu-l părăsească într-o zi spre a se instala în Rio Pardo. Tineretului, găsea el, îi plac mult serbările, gălăgia și prostiile...

La masa de prînz au vorbit din nou despre Rio Pardo. Soarele bătea în plin în acoperișul de paie și coliba era încinsă ca un cuptor. Ana îi vedea pe frații ei mîncînd și asudînd, cu fețele bărboase și lucitoare, cu fruntea transpirată, cu cămășile ude. Oala cu fasole, cu bucățele de cîrnăcior și de slăninuță, fumega în mijlocul mesei, iar muște zburau în văzduhul apăsător. În capul Anei răsuna un sunet de flaut : melodia pe care o cîntase Pedro în seara aceea de ploaie nu-i ieșea din minte, zi și noapte, noapte și zi.

Antônio a început să povestească despre fermele pe care le văzuse, despre întinsele lor lanuri de grîu, despre numărul de peoni și de sclavi pe care-i posedau unii proprietari bogați. Avusese ocazia să bea excelentul vin făcut de colonii azorieni din strugure crescut în solul din Rio Pardo ! Maneco îl asculta dus pe gînduri. Într-o zi vor avea și ei acolo, la fermă, un lan mare de grîu, și mai mult ogor, mai multe vite, mai multe din toate. Dar nu era nici o grabă. Deviza lui era : „Încet, dar sigur".

Și-a amintit de tatăl său, care își petrecuse jumătate din viață călătorind între São Paulo și Rio Grande de São Pedro, ca să adune cirezi de catîri, pe care le vindea apoi la tîrgul din Sorocaba.

Odată Bătrînul lipsise doi ani ; se răspîndise chiar zvonul că fusese omorît de indienii *tapes*. Într-o bună zi însă Juca Terra a reapărut aducînd în pungă multe uncii de aur și titluri de proprietate asupra unor pămînturi din Continent de care spunea că s-ar afla prin împrejurimile unui oarecare riu Botucaraí. Cînd nevasta se plîngea că e un vagabond și nu are astîmpăr, bătrînul Terra aproape că se întrista și, cu vocea sa groasă și tărăgănată, spunea : „Crezi oare că mie-mi place viața asta de jidov rătăcitor ? Ce-mi doresc eu de fapt e un loc, un ogor, niște vite și un trai liniștit. Într-o zi tot o să mă statornicesc pe pămînturile mele din Continent". Spunea asta cu mîndrie, bătînd cu palma în teșchereaua unde își păstra titlurile de proprietate. Dar bietul de el murise fără să-și vadă visul împlinit. Și, gîndindu-se acum la lucrurile astea, Maneco privea lada de piele în care păstra înscrisurile de proprietate asupra pămîntului pe care el, nevasta și copiii îl călcau în clipa aceea, al pămîntului care înghițise trupul lui Lucinho și într-o zi se va închide și peste al său.

Antônio i-a descris Anei dansul la care asistase în Rio Pardo. A vorbit cu un entuziasm neobișnuit despre minunații violiști și fluieraș, și despre dansatorii care jucau *chimarrita* și *tirana* [1], o frumusețe !

— Am văzut niște fete faine, a adăugat, ducînd la gură cu ambele mîini o coastă de vacă și smulgînd cu dinții carnea de pe ea dimpreună cu pielea. Aflați că mi-a și plăcut una din ele. O cheamă Eulália. Am dansat toată seara împreună ca și cum am fi fost logodiți.

---

[1] Dans brazilian cîmpenesc, asemănător cu *fandango* (n.t.).

Maneco Terra și-a înfipt furculița într-o bucată de carne și, înainte de a o duce la gură, a repetat un proverb pe care îl auzise pe cîmpurile Văcăriei :

— Pentru iepele de la oraș nu se află căpăstru, nici gard.

Nu voia ca băieții lui să se însoare cu fete de la tîrg, din cele cărora nu le place cîmpul și se gîndesc doar la serbări, rochii și podoabe.

— Mi s-a spus în Rio Pardo, a continuat Antônio, că în Porto Alegre au închis un om din ordinul Senatului Camerei numai pentru că n-a vrut să se ducă la o procesiune.

Maneco a îndreptat cuțitul spre fiul său și a spus :

— Pentru asta și pentru multe altele îmi place mie să trăiesc aici, pe pămînturile mele. Aici fac ce vreau eu, nu mă comandă nimeni. Sunt stăpîn la mine acasă.

— Dar tîrgurile au și ele avantajele lor, tăicuțule, s-a încumetat Horácio.

— Ce avantaje ? Mai întîi și întîi, îs înconjurate de ziduri și șanțuri, ca temnițele. Pe urmă, au două lucruri care mie nu-mi plac : soldați și preoți.

— Dar ce s-ar alege de noi fără soldați ? a întrebat Antônio. Castilienii ăștia ne atacă tot timpul.

— Asta-i bună ! Păi, cînd se îngroașă treaba, nu-i cheamă tot pe civili ? Cine a ajutat mai mult la izgonirea castilienilor ? Pinto Bandeira. E ofițer de armată ? Nu. E fermier. Și tot la fel alții și alții...

— Dar cel puțin la oraș oamenii sunt mai în siguranță, Maneco, a spus *dona* Henriqueta, care se ridicase să aducă o cutiuță cu prăjituri cu piersici.

— Grozavă siguranță ! a exclamat bărbatul ei. Și a înșirat cazuri pe care le cunoștea : crime și

banditisme petrecute în Rio Pardo, în Capela din Viamão și Porto Alegre.

— Acolo oamenii primesc scrisori, s-a hazardat și Ana, care întotdeauna găsise foarte frumos ca cineva să primească o scrisoare.

— Mă lipsesc de așa ceva, i-a întors-o tatăl ei. Scrisorile nu țin de foame.

O tăcere. Pe urmă Antônio a început să povestească în ce fel avansa în Rio Pardo construcția catedralei. „Se zice că într-un an, un an și ceva, o să fie gata..." Maneco nu dădea atenție la ce spunea băiatul. Privirea i se pierdea peste cîmpul pe care-l vedea prin deschizătura ușii. Aerul tremura, era o arșiță nemaipomenită. Departe, pe un cer decolorat, zburau păsări *urubu* [1]. O vacă mugea trist.

Maneco își amintea ultima sa călătorie la Porto Alegre, unde se dusese ca să cumpere unelte, puțin înainte de a veni să se stabilească la fermă. Totul i se păruse o porcărie. Acolo nu e apreciat decît cine are un titlu, un grad militar sau poartă sutană. Aceștia trăiesc pe săturate. Restul, oamenii mărunți, o duc prost cu burta, cu hainele, cu totul. E drept că erau și cîțiva azorieni care se îmbogățeau din cultura grîului. Ei prosperau, cumpărau sclavi, cereau și obțineau mai multe pămînturi înțelenite și, din mici agricultori, se transformau în fermieri înstăriți. Dar guvernatorul nu acorda titluri de proprietate așa, cu una, cu două... Dacă un om fără nici un căpătîi se ducea la Palat să ceară pămînt, îl dădeau afară cu un picior în fund. Nu, domnule. Pămîntul e pentru cel care are bani, pen-

[1] Specie de vultur, de mărimea unui curcan, răspîndit în toată America tropicală. Este negru, cu picioarele roșcate, gîtul și capul albăstrui. Trăiește în regiunile locuite de om, fiindu-i foarte util prin faptul că devorează cadavrele de animale și gunoaiele de pe străzi (n.t.).

tru cel care poate să semene, să culeagă, să cumpere sclavi care să-i lucreze ogoarele.

Maneco auzise multe poveşti. După cîte se spuneau, tot Continentul avea să fie puţin cîte puţin împărţit în terenuri de desţelenit. Asta ar fi un lucru foarte bun dacă ar exista dreptate şi ruşine. Dar nu exista. În loc ca mulţi oameni să dobîndească terenuri mici, puţini oameni dobîndeau pămînturi întinse, cît nici nu puteau cuprinde cu ochii. I se explicase că guvernul făcea tot ce îi cereau marii proprietari, fiindcă avea nevoie de ei. Cum nu putea întreţine pe Continent garnizoane cu prea mulţi soldaţi profesionişti, trebuia să se poată bizui pe plantatori, la care apela în caz de război. Astfel, avansaţi la gradul de colonei şi generali, ei veneau cu peonii şi sclavii lor să îngroaşe rîndurile armatei Coroanei, care pînă de curînd nu era formată acolo, pe Continent, decît dintr-un singur regiment de dragoni. Şi, drept răsplată a serviciilor aduse, marii proprietari primeau uneori titluri de nobleţe, privilegii, pămînturi, pămînturi şi iarăşi pămînturi. Era limpede că, atunci cînd se isca vreo daravelă între grangurii aceia şi un biet sărăntoc, bogătanul avea totdeauna dreptate. Maneco mai văzuse în Porto Alegre magazinele şi atelierele azorienilor. Deşi era nepot de portughez, nu-i prea simpatiza pe insulari.

Adevărul este că nutrea o anume admiraţie pentru dibăcia azorienilor în lucrarea pămîntului şi în exercitarea unor meserii ca aceea de fierar, dogar, tîmplar, şelar, călăfătuitor... Mai recunoştea şi că erau oameni vrednici şi paşnici. Găsea totuşi neplăcută vorba lor cîntată şi felul cum pronunţau unele cuvinte.

Dona Henriqueta împărţea prăjitura cu piersici. Horácio se scobea în dinţi cu o aşchie de os.

— Mi s-a mai spus, continua Antônio, că trebuie să-ţi scoţi pălăria cînd treci prin faţa Palatului.

Maneco a morfolit furios o bucată de prăjitură.

— Un bărbat nu-şi scoate pălăria decît în faţa bisericii, a cimitirului sau a unei persoane mai în vîrstă şi respectabile, a declarat el sentenţios, adăugînd : Cum la ferma asta nu există biserică, nici cimitir, nici persoană mai în vîrstă decît mine, eu nu-mi scot pălăria decît atunci cînd vreau.

Ceilalţi n-au spus nimic. Au mîncat în tăcere desertul, cu ochii pe jumătate închişi de somn. Pe urmă bărbaţii s-au ridicat şi s-au dus să-şi facă siesta, iar femeile să spele vasele.

De departe răzbăteau acum sunetele flautului lui Pedro. Ana îşi simţea pleoapele grele, capul ameţit : trupul îi era moale şi dureros, ca şi cum ar fi bătut-o cineva. S-a uitat afară, prin fereastră, dar nu a putut suporta lumina soarelui. Muşte zburau şi bîzîiau în jurul mesei. Un măgar sălbatic a început să ragă, departe.

— Cred că m-am îmbolnăvit, a murmurat ea.

— Probabil că-ţi vine perioada, a spus mama, cu mîinile înmuiate în apa grăsoasă din strachină.

Ana nu a răspuns. A continuat să şteargă farfuriile. Sunetele flautului îi măreau senzaţia de căldură, toropeală şi indispoziţie.

— Dacă ar înceta să cînte ce bine ar fi..., a murmurat.

Nu pronunţa niciodată numele lui Pedro. Cînd se referea la indian spunea doar „el“ sau „omul“.

— Lasă-l, săracul ! a replicat *dona* Henriqueta. E atît de singur că are şi el nevoie să se distreze puţintel.

Ana era neliniştită. În fond, ştia bine ce se întîmplă, dar îi era ruşine de sentimentele ei. Voia să se gîndească la altceva, dar nu reuşea. Şi cel mai

rău e că-și simțea sfîrcurile sînilor (chiar numai contactul cu rochia îi dădea fiori) și sexul ca trei focare încinse. Știa ce înseamnă asta. De la cincisprezece ani viața nu mai avea taine pentru ea. În multe nopți de nesomn se întreba cum o fi să te simți îmbrățișată, sărutată, pătrunsă de un bărbat. Știa că erau gînduri indecente, pe care trebuia să le evite. Dar știa și că ele aveau să-i dăinuie în cap și în trup, pe vecie ascunse și tainice, fiindcă nimic pe lumea asta nu o va determina să dezvăluie altcuiva — nici măcar mamei, nici icoanei Maicii Domnului sau vreunui preot la spovedanie — ceea ce simțea și dorea. Și acum, acolo, în căldura amiezii, în sunetul acelei muzici, îi revenea mai intensă ca niciodată dorința de bărbat. Se gîndea la cățelele în călduri și i se făcea silă de ea însăși. Își amintea că văzuse uneori tauri acoperind vaci, și simțea o furnicătură de rușine în tot corpul. Dar și furnicătura asta tot dorință se chema. Cu siguranță că arșița purta vina tuturor acestora. Arșița și singurătatea. S-a gîndit să meargă să se scalde în *sanga*. Nu! Scăldatul imediat după masă face rău, și n-ar suporta nici drumul pînă la *sanga*, sub soarele arzător. *Sanga* întruchipa acum pentru Ana un soi de teritoriu interzis: însemna pericol. *Sanga* era Pedro. Ca să ajungă pînă la apă, trebuia să treacă pe lîngă baraca indianului, riscînd să fie văzută de el.

Apa din baltă era rece. Ana s-a închipuit cufundată în ea, a simțit peștișorii *lambaris* trecîndu-i printre picioare, atingîndu-i sînii. Și acum în apă luneca mîna lui Pedro mîngîindu-i coapsele, moale și șerpuitoare ca un pește. Rușine! Ce voia ea era un bărbat. Și se gîndea la Pedro numai pentru că, în afară de tatăl ei și de frați, el era singurul bărbat de la fermă. Numai de asta. Fiindcă de fapt îl ura. Și-a amintit buzele umede ale indianului lipi-

te la flautul de *taquara*. Săruturile lui Pedro pe sînii ei. Muzica aceea ieşea din corpul lui Pedro şi intra în corpul ei... Oh ! Dar îl ura pe indian. Îi era silă de el. Pedro era murdar. Pedro era rău. Dar, deşi îl ura, nu se putea împiedica să nu se gîndească la corpul lui, la faţa lui, la mirosul lui — acel miros pe care îl cunoştea de la cămăşi — nu putea, nu putea, nu putea.

— Dacă s-ar opri din sărutat ! a exclamat ea. Şi băgînd de seamă că spusese *sărutat* în loc de *cîntat*, a roşit toată, zăpăcită.

I-a scăpat din mînă o farfurie, care s-a lovit de podea cu un sunet înăbuşit. *Dona* Henriqueta şi-a privit fiica, speriată, şi a spus :

— Mai bine du-te să te culci.

Fără un cuvînt, Ana Terra s-a îndreptat spre culcuşul ei.

9

Cum era noapte cu lună plină, după cină membrii familiei Terra s-au aşezat puţin în faţa casei, înainte de a merge la culcare. Cerul era de un albastru foarte palid şi străveziu, şi Ana a avut impresia că licărul stelelor însoţea ţîrîitul greierilor. Urca din pămînt, în văzduhul neclintit, un miros încropit de iarbă şi pămînt încins de soarele din timpul zilei.

Maneco Terra fuma, distrat, privindu-şi ogorul şi gîndindu-se vag la ziua cînd, în locul porumbului, al manioculuí şi al fasolei, va avea acolo un lan mare de grîu. Va trebui să angajeze peoni şi să cumpere sclavi. Nu va mai trimite doar o singură căruţă la Rio Pardo, ci două, sau chiar trei. În viitor va construi o casă mai mare, toată din piatră. Va

cumpăra mai multe vite, mai mulți cai, mai mulți catîri. Da, și oi, poate chiar și porci. Va face totul pe îndelete — încet, dar sigur.

Antônio și Horácio stăteau de vorbă cu glas scăzut despre treburile de a doua zi. Din cînd în cînd *dona* Henriqueta ofta încetișor. Și deodată, în mijlocul unei tăceri punctate de țîrîitul greierilor, a spus :

— Ne-ar trebui un cîine.

Avuseseră un prepelicar care, demult, murise mușcat de o cobră-coral [1]. De atunci Maneco tot făgăduia că va trimite după un cîine ciobănesc în Rio Pardo, dar nu o făcea niciodată. Și acum, auzind cuvintele nevestei, a întrebat :

— Ce ți-a venit cu cîinele ?

— Așa. M-am gîndit eu. Îmi lipsește un cățel în casă.

Maneco s-a dus cu gîndul la tatăl lui, căruia îi plăceau atît de mult cîinii. Parcă nici nu-ți vine să crezi că, odinioară, bătrînul Juca Terra trecuse chiar peste cîmpurile acestea cu tovarășii săi vicentiști. Maneco și-l închipuia pe bătrîn călare, înfășurat în *poncho*, cu pălăria mare de piele pe cap, muscheta în bandulieră și cuțitul de hățiș la brîu. Fără îndoială că-și instalase tabăra acolo într-o noapte cu lună ca asta, și înainte de a adormi se gîndise la coliba pe care avea să o ridice într-o zi în vîrful dealului...

S-a auzit țipătul unei păsări de noapte. O siluetă se îndrepta spre colibă și membrii familiei Terra l-au recunoscut pe Pedro. Indianul s-a apropiat în tăcere și a cerut voie să se așeze lîngă ei. Maneco a spus :

— Șezi.

---

[1] Șarpe veninos din Brazilia cu inele roșii-coral (n.t.).

Pedro a luat loc la vreo cinci pași depărtare și a rămas cufundat în tăcere.

— Mîine mergem în *rodeo*, Pedro, i-a spus Antônio.

— Foarte frumos, a răspuns indianul.

— Tu încaleci pe rotat, l-a instruit Maneco. Antônio pe murg. Horácio pe șarg.

— Foarte frumos, a repetat Pedro.

Și din nou s-a lăsat tăcere. Stelele străluceau. Pedro privea luna. Ana se străduia să nu îi dea atenție, să-i ignore prezența. Simțea că acum, în noaptea călduță și calmă, nu îl mai ura. Îi era milă de el, de singurătatea lui, de sărăcia lui, de părăsirea lui, de umilința lui slugarnică.

Departe, în contra siluetei negre a unei păduricî, un foc viu a licărit cîteva clipe și apoi s-a stins.

— Ia te uită! a exclamat Horácio, întinzînd mîna.

Ceilalți au privit într-acolo. Flăcăruia, care reapăruse, acum se deplasa pe marginea păduricii. După cîteva secunde s-a stins din nou.

— *Boitatá* [1], a șoptit Pedro.

— Focul făcut de vreun căruțaș care s-a oprit acolo peste noapte, a spus Maneco.

— Poate da, poate nu, a murmurat indianul.

— De multe ori am văzut cîte un foc așa, noaptea, în vîrful muntelui, a spus și Antônio. Niciodată n-am știut ce e.

— *Boitatá*, a repetat Pedro ca și cum ar fi vorbit singur. Și a adăugat: Șarpele de foc.

— Chiar crezi în de-astea? a întrebat Maneco, scărpinîndu-se în barbă.

— Am văzut multe.

---

[1] Animal fabulos care scoate flăcări pe nări, și arde totul în jur, din mitologia populară (n.t.).

Antônio a rîs sec :

— Indianul ăsta pe toate le-a văzut...

— Circulă pe aici multe poveşti aiurite, a observat Maneco. Un bătrîn care a locuit în Povo de São Tomé mi-a vorbit într-o zi de o anume *teiniaguá*... Asta-i născocire de indian.

— Dar există, a spus Pedro.

Şi cum ceilalţi lăsaseră să se stingă subiectul, tăcînd, a adăugat :

— *Teiniaguá* a nenorocit un paracliser.

A repetat cu unele variante povestea pe care o auzise Maneco Terra din gura bătrînului indian misionar.

Maurii din Salamanca, meşteri în magie, erau înnebuniţi de furie cînd i-au învins creştinii în Cruciade. S-au hotărît atunci să vină pe Continentul São Pedro din Rio Grande, aducînd-o cu ei pe zîna lor preschimbată într-o bătrînică. Maurii urau tot ce era preot, sfînt sau biserică, şi ce voiau era tocmai să combată crucea. De îndată ce au ajuns pe Continent, au căzut la o înţelegere cu diavolul, care a transformat frumoasa prinţesă maură în *teiniaguá*, o şopîrlă fără cap, numită şi „cărbune". În locul capului, necuratul i-a pus o piatră roşie foarte strălucitoare, care avea o putere magică. Cînd răsărea soarele, piatra strălucea atît de tare în razele lui că nu se putea nimeni uita la ea fără să orbească pe jumătate. Or, întîlnirea dintre diavol şi prinţesă s-a petrecut într-o peşteră căreia i s-a spus *salamanca*. Şi în şapte nopţi de vineri necuratul a învăţat-o pe *teiniaguá* unde se află toate peşterile în care sunt ascunse comori. Şi cum era o femeie foarte ageră, prinţesa a învăţat repede.

S-a făcut o pauză. Din nou focul a strălucit departe, la marginea pădurii. Atunci *dona* Henriqueta a întrebat :

— Și pe urmă?

Pedro a continuat:

— Era la misiunea din San Tomé un paracliser, băiat foarte trist. Și într-o după-amiază, la ora siestei, cînd călugării dormeau, băiatul s-a dus la balta din apropiere, o baltă care părea un cazan de apă în fierbere, parcă trăia diavolul în ea, peștii mureau, ierburile se uscau... Atunci paracliserul a văzut ieșind din apă o vietate micuță... Era *teiniaguá*, cu capul ei de soare. Paracliserul era cît pe ce să înnebunească, fiindcă știa că dacă prinde *teiniaguá* o să cîștige o avere mare. Atunci a umplut cu apă un corn de vită și a pus *teiniaguá* înăuntru, și a dus vietatea în chilia sa și a hrănit-o cu miere de albine. Era atît de bucuros că se bătea în piept, și spunea că o să fie bogat cu piatra aceea, omul cel mai fericit de pe lume. Dar într-o zi *teiniaguá* s-a schimbat într-o prințesă maură, foarte frumoasă, și paracliserul a înnebunit de amor, s-a lăsat ispitit, și a păcătuit. A luat vinul din biserică, vinul de împărtășanie, și s-a îmbătat cu prințesa și s-a nenorocit...

Maneco voia să scurteze povestea, fiindcă încă îi sunau neplăcut în urechi vocea lui Pedro și limbajul său încîlcit. În afară de asta, faptul că toți stăteau să-l asculte atît de atenți pe mamelucul acela îi dădea o importanță pe care nu o merita. De aceea a profitat de pauza făcută de Pedro și a continuat el:

— Atunci au venit călugării, l-au găsit pe paracliser beat, chilia în dezordine, au simțit miros de femeie și au înțeles tot. Paracliserul a fost pus în lanțuri și i-au cerut să mărturisească ce se petrecuse. Dar el n-a mărturisit. Atunci l-au osîndit la moarte și cînd l-au dus în piață, clopotul suna dangătul morților și întregul Povo de São Tomé a

venit să se uite. Cînd călăul a dat să-l omoare, a început să bată un vînt nebun, s-a auzit un zgomot mare și toți s-au speriat tare de tot, călugării au stropit cu apă sfințită populația și au început să se roage. S-a auzit un răget de fiară și *teiniaguá* a ieșit din baltă cu capul ridicat, scoțînd scîntei. A ieșit doborînd copaci, răsturnînd pămîntul. Așa mi-a povestit bătrînul indian, dacă mi-aduc bine aminte.

Pedro dădea încet din cap.

— Spuneau că s-a isprăvit cu Povo de São Tomé, sau că venise sfîrșitul lumii. Dar s-a produs o minune. Pe cer a apărut o cruce.

— Și paracliserul ? a întrebat Horácio, care ascultase povestea stînd pe vine și smulgînd distrat fire de iarbă, cu degetele.

— Paracliserul a rămas singur, părăsit, cu mîinile în lanțuri.

— Se zice că pe urmă s-au dus pe dealul Jarau, a continuat Maneco Terra. Paracliserul și prințesa. Acolo pe deal se afla o *salamanca* unde era ascunsă o comoară foarte mare.

— Unii spun că *salamancele* există, s-a hazardat Antônio.

— Într-o zi au întîlnit un castilian care a intrat în peștera de pe Jarau, a spus Pedro.

— Și ce-a găsit acolo ? s-a interesat Horácio cu un zîmbet neîncrezător.

— Dubloni [1] de aur, uncii, pietre prețioase, mult argint. Foarte frumos.

— O fi fost un castilian deprins să numere numai pitaci, a murmurat Maneco.

Pedro a continuat, senin :

---

[1] Veche monedă de aur valorînd douăzeci și patru de mii de reali (n.t.).

— Omul a spus că Jarau e păzit de pume și tigri, de strigoi, de năpîrci cu cap de mort. Foarte urît. Într-o zi eu vreau intru în peștera de pe Jarau.

— Nu cred în comorile astea ascunse..., a declarat Maneco Terra.

Antônio s-a ridicat, s-a întins și a spus, înăbușindu-și un căscat :

— Eu tare aș vrea să descopăr comorile pe care le-au ascuns călugării în misiuni

— Prostii ! a exclamat Maneco Terra, ridicîndu-se și el. Comoara noastră e chiar aici.

Și a făcut din cap un semn care a cuprins toată întinderea de cîmp din jur.

Din colțul ei, Ana se uita cu coada ochiului la Pedro, care ședea mai departe nemișcat, cu ambele brațe în jurul genunchilor, privind fix la lună.

La ora de culcare, Ana a auzit vocea mamei, care îi spunea bărbatului ei :

— Nu-mi dau seama niciodată cînd indianul ăsta glumește sau vorbește serios.

Maneco și-a dres glasul, a gemut încetișor, s-a întins în culcuș, a tăcut un timp și pe urmă a mîrîit :

— E un mincinos.

Și a suflat în opaiț, stingîndu-l.

10

Vara aceea a fost secetoasă și crudă. Cînd sufla vîntul aspru de nord, Ana Terra era atît de nervoară, avea mișcări și vorbe atît de bruște, că *dona* Henriqueta murmura : „Fata asta trebuie să se mărite..." Ana se revolta. Să se mărite ? Ce-i trebuia

ei era să schimbe felul de viață, să se ducă din cînd în cînd la Rio Pardo, să meargă la petreceri, să aibă prietene, să vadă lume. Singurătatea aceea o s-o înnebunească pînă la urmă, o s-o înnebunească de tot... Dar în prezența tatălui nu spunea nimic. Își înăbușea revolta, și-o ascundea în piept, strîngea buzele ca să nu îi scape cuvinte amare. În nopțile de zăpușeală dormea prost, uneori se scula din pat, se ducea pînă în fața casei, rămînea cu ochii pierduți peste deal și spre cer, cu un somn greu în priviri și, în cap, în piept, în corp, cu o neliniște care o ținea trează și agitată. Nu rareori se trezea în toiul nopții cu o sete cumplită, vîra atunci cana în chiup și bea cu înghițituri lungi o apă care, de zăpușeală, se făcuse vîscoasă ; și bea, cană după cană, iar la sfîrșit rămînea cu stomacul greu fără să-și fi potolit setea nici stins arsura din gît. De multe ori somnul îi venea abia dimineața și, văzînd după culoarea orizontului că urma să se crape de ziuă, spunea că nu-i folosește la nimic să se mai culce, fiindcă, după puțin timp, va trebui să aprindă focul ca să încălzească apa pentru ceaiul de *maté* amar. Leacul, atunci, era să se ude pe ochi, să se spele pe față, să se plimbe în jurul colibei ca să-și izgonească toropeala.

Într-o după-amiază, la ora siestei, Ana Terra a simțit din nou că o cuprinde neliniștea din alte după-amicze și nopți. Era o senzație pe care nu ar fi știut să o descrie nimănui. Să fie foame ? ...De-abia prînzise, își simțea stomacul plin ; deci nu putea fi foame. Avea senzația că îi lipsește ceva în corp, ca și cum i s-ar fi tăiat o bucată din ființă. Simțea în același timp o lipsă de aer, o nerăbdare amestecată cu impresia că ceva — despre care nu știa foarte bine ce este — urma să se întîmple, *trebuia* să se întîmple. S-a răsucit în pat, și-a îngropat fața în

pernă, a căutat să doarmă... Degeaba. A rămas din nou culcată pe spate, ascultînd sforăitul gros al bărbaților, care umplea coliba. A văzut cum printr-o crăpătură a ferestrei a intrat un muscoi și a început să zboare, să bîzîie, să se lovească de pereți, să cadă și să se ridice iar, ca să zboare și să bîzîie din nou... Urmărind cu privirea mișcările muscoiului, Ana a amețit. Afară greierii țîrîiau. Și chiar fără să audă vuietul vîntului, Ana știa că suflă, fiindcă nervii ei ghiceau... Era vîntul fierbinte de nord care ridica un praf uscat. Ana simțea cum îi picură sudoarea pe tot trupul. Rochia i se lipise de spate. Și-a suflecat fusta pînă la piept și a rămas cu coapsele goale și îndepărtate una de alta, dorind apă, o baie la umbra copacilor. S-a văzut în închipuire coborînd dealul, către *sanga*. De ce nu ? Da, ar fi mai bine să iasă afară. Dar nu a ieșit, parcă transpirația ar fi încleiat-o de cearșafurile fierbinți. A început să miște capul încetișor dintr-o parte într-alta, simțind cum îi pulsează sîngele în tîmplele care începeau să o doară. Acum, da, auzea vîntul. Nu bătea uniform : din cînd în cînd se domolea, deodată venea o rafală mai puternică, și Ana percepea și picurile mărunte ale prafului care cădea pe jos și pe acoperiș. Pleoapele i se îngreuiaseră, se închideau. Ana a simțit că un taur roșu îi lingea picioarele, în timp ce ea se zvîrcolea toată de frică, scîrbă și dorință... Limba taurului era vîscoasă, îi mînjea coapsele cu bale, iar respirația animalului avea fierbințeala umedă a vîntului de nord. Și deodată, tremurînd toată și neliniștită, Ana s-a trezit, a deschis ochii și a văzut tavanul de paie al colibei, a auzit sforăitul bărbaților și bîzîitul muscoiului care acum sclipea, verde-albăstrui, prins o clipă într-o fîșie de soare.

Aproape fără să-şi dea seama ce face, a scos picioarele din pat şi s-a ridicat. Simţind pe talpă podeaua caldă, s-a îndreptat fără zgomot spre uşă, a deschis-o încetişor şi a ieşit. Afară, soarele a învăluit-o ca o mantie de foc. Ana Terra a început să coboare coasta care ducea spre *sanga*. Lumina era orbitoare, şi în aer plutea un abur tremurător care urca din solul încins. Vîrfurile ierbii uscate îi înţepau picioarele goale, dar ea continua să meargă. Cînd a dat cu ochii de *corticeira*, a început să alerge. S-a culcat pe marginea *sangăi*, şi-a tras fusta deasupra genunchilor, şi-a cufundat picioarele în apă, cu un oftat de uşurare, şi a închis ochii. A auzit foşnetul frunzelor, a simţit fierbinţeala puternică a pămîntului pe spinare, pe fese şi coapse, şi a rămas aşa, nemişcată, gîfîind, obosită de alergat şi totodată surprinsă de a fi venit. I s-a năzărit vag să sară în baltă, dar nu a avut curajul să se mişte. Un greiere a început să ţîrîie, foarte aproape. Ana îşi simţea tîmplele încleştate, capul dureros, ideile întunecate, ca şi cum soarele i-ar fi pîrjolit judecata. A cuprins-o o toropeală dureroasă şi ameţitoare, a ascultat murmurul apei, ţîrîitul greierului, foşnetul frunzelor şi pulsaţia surdă a propriului ei sînge.

La un moment dat moleşeala i-a fost sfîşiată de un trosnet de crengi uscate care se rup. Şi-a încordat muşchii şi a deschis ochii. Tigru sau şarpe, şi-a spus. Dar o somnolenţă de neînvins o ţintuia ca plumbul de pămînt. A întors puţin capul în direcţia zgomotului şi a zărit vag o siluetă de bărbat, aproape invizibil printre trunchiurile copacilor, ca unele animale care iau culoarea locului unde se află. Atunci Ana a simţit, mai mult decît a văzut, că e Pedro. A dat să ţipe, dar n-a ţipat. S-a gîndit să se ridice, dar nu s-a ridicat. Sîngele îi pulsa cu mai multă putere în cap. Pieptul îi gîfîia mai tare, dar

membrele îi erau tot paralizate. A închis iarăși ochii. Și l-a auzit pe Pedro umblînd, apropiindu-se în zgomot de crengi rupte, de pași în apă, de pietricele care se rostogoleau. Strîngea buzele acum, de frică să nu țipe. Pedro era atît de aproape, că îi percepea prezența sub forma unui miros și a unui suflu fierbinte. A simțit cînd trupul indianului a coborît peste al ei, a scos un geamăt cînd mîna lui i s-a așezat pe sîn, și a străbătut-o un fior cînd aceeași mînă i-a alunecat peste pîntece, i s-a vîrît sub fustă și s-a urcat pe coapse ca un mare păianjen-crab. Înnebunită, Ana s-a agățat furioasă de părul lui Pedro, de parcă ar fi vrut să i-l smulgă.

11

Zilele care au urmat au fost pentru Ana Terra zile de rușine, stînjeneală și teamă. Rușine pentru cele întîmplate ; stînjeneală față de Pedro, cînd îl întîlnea alături de ceilalți din casă ; teamă ca aceștia din urmă să nu-i citească în ochi ce se întîmplase. Momentul pe care îl petrecuse cu indianul pe malul *sangăi* îi rămăsese în minte destul de confuz. Își amintea de o exaltare atinsă de oroare, de o sfîșiere dureroasă amestecată cu plăcere, ca și de disperarea celui care face un lucru de care îi e frică numai ca să scape de obsesia acelei frici.

La urma urmelor, ce simțea ea față de Pedro ? Dragoste ? Silă ? Ură ? Milă ? Uneori se surprindea dorind ca el să moară pe neașteptate, sau să plece, să o lase în pace. Poate ar fi fost mai bine dacă nu se întîmpla nimic... Sau, și mai bine, dacă Pedro nu ar fi apărut niciodată la fermă. Agitația în care trăia din prima zi cînd își fixase ochii asupra bărbatului aceluia încă o mai bîntuia. Acum avea și griji noi fiindcă, pe lîngă toate pe care le

simțea înainte, mai trăia și într-o stare de teamă insuportabilă. Își spunea pînă la urmă că groaza ca tatăl și frații ei să nu descopere totul era sentimentul care le domina pe celelalte, chiar și dorința de a se mai întîlni cu indianul. Se temea și ca bărbații din casă să nu săvîrșească vreun act de violență. Îl tratau pe Pedro ca pe o ființă inferioară, și nu le-ar fi trecut niciodată prin minte că Pedro Misionarul ar putea să facă vreodată parte din familie. Ana cunoștea cazuri de tați care-și ucideau fiicele cînd aflau că erau dezonorate. Onoarea se spală în sînge !

Și timpul trecea... Noaptea Ana dormea prost, se gîndea mult și se temea încă și mai mult. Căuta să se convingă singură că poate să trăiască și fără Pedro, să continue ca pe vremuri. De fapt, totul se întîmplase numai din cauza căldurii și a singurătății ei. Dar dacă pe de o parte voia să-și îndrepte gîndurile în altă direcție, pe de alta trupul ei tindea ori de cîte ori era posibil spre Pedro, cu care continua să se întîlnească la ora siestei în pădurícea de lîngă *sanga*. Stătea cu el cîteva clipe, cu inima bătîndu-i nebunește. Vorbeau foarte puțin, iar ceea ce spuneau nu avea nici o legătură cu ce făceau și simțeau. Erau momente rapide, tulburătoare și pline de spaime. Iar în ziua cînd a simțit pentru prima oară plăcerea dragostei în toată deplinătatea, a fost ca și cum un cutremur ar fi zguduit lumea. S-a înapoiat acasă mai mult plutind, fericită, de parcă ar fi descoperit o *salamanca* — nerăbdătoare să stea să rumege singură bucuria aceea amețitor de ascuțită care o făcuse să țipe aproape la fel de tare ca și un *quero-quero* [1]...

[1] Pasăre din Brazilia de mărimea unei potîrnichi, al cărei țipăt imită pronunțarea numelui ei ; *quero*, în portugheză, înseamnă „vreau".

Vara a luat sfîrșit, toamna a început să îngălbenească frunzele cîtorva copaci și a adus o înfiorare în aer. Și într-o zi, cînd spăla rufe la *sanga*, Ana a simțit o bruscă amețeală însoțită de greață. Atunci a intrat în panică, fiindcă s-a gîndit imediat că s-ar putea să fie gravidă. Mult timp a rămas îngenuncheată lîngă baltă, cu mîinile pline de spumă, cu ochii pierduți în apă, gîndindu-se cu groază la această descoperire. S-a înapoiat acasă distrusă. Ce să facă ? Pedro lipsea, se dusese cu Horácio să mîne o cireadă la ferma de la Cruz Alta da Rio Pardo. I-a trecut prin minte să fugă de acasă ori să se ducă în tîrg sub vreun pretext oarecare și acolo să caute pe una din femeile acelea care știu cum să te facă să lepezi. Auzise vorbindu-se despre o anumită iarbă... Dacă i-ar povesti mamei, poate că ea ar putea s-o ajute. Dar i-a lipsit curajul.

Au trecut mai multe zile. Simptomele s-au agravat. Ana a început să urmărească luna, a văzut-o trecînd prin toate fazele : indispoziția lunară nu a venit. Nu mai încăpea nici o îndoială. Într-o stare de spaimă permanentă, își plimba privirea peste pîntec, pipăindu-și-l, ca să vadă dacă a început să crească. Iar cînd Pedro s-a întors, a coborît într-o noapte din pat fără zgomot — aerul era rece, iarba umedă de rouă, cerul foarte înalt —, s-a dus în baraca indianului, i-a spus că o să aibă un copil și a rămas gîfîind în așteptarea unui răspuns. S-a făcut o scurtă tăcere, după care Pedro a murmurat :

— Foarte frumos.

Deodată Ana a izbucnit în plîns. Ședeau amîndoi pe jos, unul lîngă altul. Pedro a înlănțuit-o cu brațele, a strîns-o la pieptul lui și lacrimile fetei i

s-au rostogolit calde pe piept. Ana simțea lîngă obraz carnea elastică și fierbinte a bărbatului și bătaia regulată a inimii lui. A plîns în hohote cîtva timp. Iar cînd s-a oprit din plîns, el i-a pus mîna cu degetele răsfirate pe pîntec și a șoptit :

— *Rosa mistica.*

Ana a încruntat fruntea.

— Ce spui ?

— *Rosa mistica.*

— Ce-i asta ?

— Sfînta Fecioară, Maica Domnului Iisus.

Ana nu a înțeles. Din nou i-a trecut prin minte gîndul că poate indianul nu e chiar zdravăn la cap.

— Pedro, să plecăm de aici !

El a tăcut. Un *quero-quero* a țipat, și țipătul lui metalic s-a pierdut în noaptea caldă.

— Să plecăm, Pedro !

Pedro a clătinat din cap.

— Prea tîrziu, a răspuns.

Ana nu a înțeles bine sensul acelor cuvinte, dar cum indianul clătinase din cap, a văzut că spune nu, nu.

— Dar de ce ? De ce ? Dacă descoperă tata și frații, ne omoară. Să plecăm de aici.

— Prea tîrziu.

— Atunci, ce să facem ?

— Prea tîrziu. Am să mor.

— Pedro !

— Am văzut... Am văzut cînd doi bărbați mi-au îngropat corpul lîngă un copac. Prea tîrziu.

— Cum ?

— Doi bărbați, murmura Pedro. Corpul meu mort... lîngă un copac.

— Ai visat ?

— Nu. Am văzut.

— Dar cum ?

— Prea tîrziu.

Ana l-a apucat de umeri pe indian și l-a scuturat.

— Atunci, fugi singur.

— Prea tîrziu.

— Fugi, Pedro. Fugi. Nu-i tîrziu, nu. O să ne întîlnim mai tîrziu... pe undeva.

S-a oprit, cu răsuflarea tăiată. Pedro a zîmbit și a murmurat :

— Rosa mistica.

Și i-a dat pumnalul de argint pe care-l purta la brîu.

Ana s-a întors acasă cu moartea în suflet. Se gîndea la făptura aceea care îi creștea în pîntec. Peste puține zile nu va mai putea ascunde că este gravidă.

Cînd a ajuns aproape de colibă, a apucat-o teama ca nu cumva tatăl ei sau unul din frați să o audă intrînd și să întrebe cine e. A început să umble încetișor, în vîrful picioarelor, cu inima bătîndu-i nebunește de frică. Deodată o umbră a înaintat spre ea. Ana nu și-a putut reține un țipăt de spaimă, un țipăt care i-a ieșit din fundul gîtlejului, ca un fel de horcăit. A rămas cu gura deschisă, cu respirația tăiată brusc... Silueta s-a profilat mai clar, și atunci a recunoscut-o pe mama ei. Cele două femei au rămas față în față, fără să spună un cuvînt, fără să facă nici cel mai mic gest. Și încetul cu încetul Ana a observat că mama plîngea pe înfundate, fără zgomot : sughițurile reținute cu greu îi zguduiau umerii osoși. *Dona* Henriqueta s-a apropiat de fiica ei și a început să se văicărească :

— Ce-o să se întîmple acum, Ana ?

Fata s-a aruncat în brațele mamei, și-a înăbușit hohotele la pieptul ei veșted și a rămas așa făcînd un

efort sfîșietor să nu izbucnească în plîns, și simțind că frigul de pe sol îi urcă în trup, îi pătrunde în carne și îi îngheață oasele.

— Acum, măicuță, acum ? întreba ea.

— N-o să se întîmple nimic cu ajutorul lui Dumnezeu și al Maicii Domnului, fetițo.

Într-o subită criză de nervi, aproape țipînd, Ana și-a descărcat sufletul :

— Dar o să am un copil !

— Dumnezeule Sfinte ! a murmurat *dona* Henriqueta. Și cînd a rostit aceste cuvinte de spaimă, Ana a simțit în ureche răsuflarea ei caldă. Dumnezeule Sfinte ! Omul ăsta a venit numai ca să aducă nenorocirea în casa noastră...

— Mamă, dacă aș lua un leac ca să lepăd copilul ?

— Nu spune asta, fata mea !

— Atunci, ce-o să se întîmple ?

— Singurul lucru de făcut e să-i povestim tot lui Maneco. Mai devreme sau mai tîrziu, trebuie să afle.

— Dar o să mă omoare, măicuță !

Dona Henriqueta tremura și, nu prea convinsă, a spus :

— Nu te omoară, nu. Tata e om de treabă. Niciodată n-a pus mîna pe armă decît ca să-și apere casa.

— Onoarea, onoarea, onoarea ! spunea Ana cu glasul răgușit, zgîlțîind-o puternic de umeri pe mama ei. Onoarea, mamă ! O să mă omoare.

— Nu te omoară, fetițo, nu te omoară.

— Dar Antônio ? Dar Horácio ?

— Ei nu fac decît ce poruncește tata.

Ana și-a lăsat brațele să-i cadă, și-a îndreptat bustul, s-a dat înapoi cu un pas. Pe urmă, încet, și-a șters lacrimile cu buricele degetelor.

— Curaj, fata mea. O să-i povestim totul tatei. Îl luăm cu binișorul. N-ai nevoie să-i spui că ești gravidă...

Din umbra pe care o proiecta coliba pe sol s-a desprins altă umbră. Și Maneco Terra a vorbit:

— N-are nevoie să spună nimic. Am auzit tot.

Parcă i-ar fi dat cineva cu o măciucă în cap Anei. I s-au tăiat picioarele și brațele, sîngele a început să-i pulseze în tîmple și în gît cu atîta putere, că a rămas amețită.

— Maneco..., a bîiguit *dona* Henriqueta. Și n-a mai putut spune nimic.

Ana s-a lăsat să cadă, mai întîi în genunchi, pe urmă a alunecat într-o parte, culcîndu-se pe coapsa dreaptă, sprijinindu-și bustul cu cotul proptit în pămînt. Maneco stătea mai departe nemișcat, în același loc. Antônio și Horácio au ieșit din colibă și *dona* Henriqueta, îngrozită, a văzut că s-au îndreptat spre fundul ogrăzii și au început să înhame caii în tăcere. Clarul de lună lumina cîmpul, blînd și calm.

Culcată pe jos, cuprinsă de o oboseală de neînvins, Ana Terra, fără să înțeleagă bine ce vede, urmărea din ochi mișcările fraților ei care au încălecat și, luînd un al treilea cal de căpăstru, au pornit în trap spre *sanga*. A auzit cînd tatăl le-a strigat:

— Cît mai departe de aici...

Henriqueta n-a recunoscut vocea bărbatului ei. Era atît de schimbată că i se părea glasul unui străin. În mintea Anei răsunau cuvintele lui Pedro: „Doi bărbați... mi-au îngropat corpul lîngă un copac. Doi bărbați... Doi bărbați".

A dat să țipe, dar nu a avut destulă putere. Saliva i se învîrtoșase în gură și o gheară părea să-i încleștezeze gîtlejul. Tremura din tot corpul, ca apucată de friguri. S-a întins pe jos cît era de lungă, sim-

ținд în ureche, în gît și pe obraji răceala pămîntului.

Maneco Terra a făcut stînga împrejur și a intrat încet în colibă. După cîteva minute *dona* Henriqueta și-a urmat bărbatul. L-a găsit așezat, încovoiat peste masă, cu capul pe brațe, plîngînd în hohote ca un copil. Erau căsătoriți de aproape treizeci de ani și acum își vedea prima dată soțul plîngînd.

12

Antônio și Horácio s-au înapoiat în zori. Erau palizi și în ochii nedormiți li se citea o expresie stinsă de groază. Nu au spus nimic intrînd ; nu i-a întrebat nimeni nimic. Întinsă pe pat, Ana a auzit pașii fraților ei, a deschis ochii și a rămas să urmărească mișcarea umbrelor lor proiectate pe pînza care despărțea odaia ei de încăperea mai mare. A văzut cînd unul din ei a aruncat o sapă pe jos. A înțeles tot. Într-un subit acces de revoltă i-a venit să se scoale, să se repeadă la frații ei, să-și înfigă unghiile în obrajii lor, să le smulgă ochii, dar a rămas nemișcată, fără să aibă curajul să se clintească sau să scoată o vorbă.

Era sleită de puteri, cu trupul cuprins de un frig de moarte, cu un gol mare în cap. Totul i se părea un coșmar, pe care lumina opaițului și frigul zorilor îl făceau și mai îngrozitor.

Dona Henriqueta a început să servească ceaiul de *mate* amar bărbatului și băieților. Recipientul a trecut din mînă în mînă, ciubucul din gură în gură. Dar nimeni nu vorbea. Maneco a stins opaițul și lumina portocalie din interiorul colibei a devenit deodată cenușie și parcă mai rece. Umbrele au pie-

rit de pe pînza asupra căreia își pironise Ana privirea. Atunci a început să nu mai vadă decît în gîndurile ei. Băieții îl duceau pe Pedro departe : trei cai și trei călăreți înaintînd în noapte. Pedro nu spunea nimic, nu făcea nici un gest, nu căuta să fugă, știa că soarta lui este să fie omorît și îngropat lîngă un copac. Ana și-i închipuia pe Horácio și Antônio săpînd un mormînt, și trupul lui Pedro întins pe jos lîngă ei, plin de sînge și senin. Pe urmă cei doi vii l-au aruncat pe mort în groapă și l-au acoperit cu țărînă. Au bătătorit locul și au pus o piatră deasupra. Iar Pedro a rămas acolo în pămîntul rece, fără giulgiu, fără cruce, fără rugăciune, ca un cîine lepros. Acum totul era pierdut. Frații ei deveniseră ucigași. Niciodată nu va mai fi pace în casă. Niciodată nu se vor mai putea privi drept în ochi unii pe alții. Taina asta îngrozitoare le va roade pentru totdeauna sufletul. Iar amintirea lui Pedro va rămîne acolo, în colibă, la fermă și în gîndurile tuturor, ca un strigoi. Anei i s-a năzărit atunci să-și ia zilele. A pus mîna pe pumnalul pe care i-l dăduse indianul, dar a înțeles imediat că nu va avea curajul să-și înfigă lama în piept și, mai puțin încă, în pîntec, unde se afla pruncul. Și-a imaginat cuțitul străpungînd trupul copilului și s-a cutremurat, și-a pus amîndouă palmele cu degetele răsfirate pe burtă, ca pentru a-l ocroti. A simțit deodată o neașteptată, o ciudată bucurie la gîndul că în măruntaiele ei este o ființă vie, că ființa aceasta e copilul ei și copilul lui Pedro, și avea să crească într-o zi... Dar din nou a năpădit-o o disperare de gheață cînd și l-a închipuit pe copil trăind în pustietatea aceea, auzind vîntul, bînd ceaiul amar de *maté* cu ceilalți într-o tăcere de piatră, cu fața, cu mîinile, cu picioarele pline de pămînt, cu cămașa mirosind a sînge de bou (sau

sînge de om ?). Copilul va fi la fel ca bunicul, ca unchii lui. Și poate că într-o zi se va întoarce și împotriva ei. Fiindcă era „copil din flori", fiindcă nu avea tată. Tremurînd de frig, Ana Terra a tras păturile pînă la bărbie și a închis pleoapele.

Cînd soarele a răsărit, cei trei bărbați s-au dus să muncească pe cîmp. *Dona* Henriqueta s-a apropiat de culcușul fetei, s-a așezat lîngă ea și a început să o mîngîie, cu neîndemînare, pe creștet. Mult timp nu a vorbit nici una din ele. Ana stătea mai departe cu ochii închiși, reținîndu-și lacrimile cu greu. În sfîrșit, cu glasul sugrumat, ca atunci cînd, copil încă, dacă Horácio sau Antônio o trăgea de păr, venea să se plîngă mamei, a scos un vaiet :

— Mamă, l-au omorît pe Pedro.

Dona Henriqueta s-a mărginit să se uite la fiica ei cu ochi triști, dar nu a avut curajul să vorbească. Suferința dădea chipului ei o expresie prostească. Nu voia să creadă că fiii ei au putut face așa ceva : dar acum nu mai era nici cea mai mică îndoială.

— Sunt sigură că doar l-au gonit de aici..., a spus, fără convingere.

— Nu, nu. L-au omorît pe Pedro, știu... Ce o să se întîmple acum cu mine ?

— Dumnezeu e mare, fata mea. Ai curaj.

— Dacă aș avea curaj, mi-aș lua viața.

— Viața ne e dată de Dumnezeu și numai El ne-o poate lua.

— Ori aș pleca de aici...

— Unde să te duci ?

— În Rio Pardo, oriunde...

— Și ce să faci acolo ?

— Să muncesc, să-mi duc traiul.

— Cu copilul în burtă ?

— Într-o zi o să se nască.

— Să se nască pe stradă, sau într-un grajd, ca un animal ? Nu, fata mea, locul tău e aici. Taică-tău zice că pentru el eşti ca şi moartă. Dar eu încă mai sunt mama ta. Locul tău e aici.

Ana a clătinat din cap, cu încăpăţînare. Ştia că de atunci înainte viaţa ei în casă va fi un iad.

— L-au omorît pe Pedro, a repetat.

Dona Henriqueta nu a răspuns. Mugetul unei vaci în ţarc i-a amintit că trebuie să se ducă să mulgă, să-şi înceapă ziua, să-şi urmeze soarta. A oftat adînc, a dat pe spate o şuviţă de păr cărunt care îi căzuse pe frunte, s-a ridicat, a luat căldarea şi a ieşit. Şi chiar şi Ana şi-a adus aminte că trebuie să spele rufe — rufele bărbaţilor care îl omorîseră pe Pedro —, să cîrpească pantaloni, să-şi înceapă în sfîrşit ziua de muncă. S-a sculat din pat cu mare efort, îşi simţea picioarele moi, braţele fără vlagă, era pe jumătate ameţită şi vedea în faţa ochilor pete întunecate. A început să strîngă rufele, cu gesturi maşinale. În cele din urmă a umplut coşul, l-a pus pe cap şi a ieşit şi ea.

Şi astfel cele două femei au mai început o zi. Iar cînd s-a lăsat noaptea, le dădeau de mîncare bărbaţilor, la lumina opaiţului care fumega. Şi în seara aceea nu s-a auzit în casă decît vocea vîntului, pentru că nimeni altcineva nu a scos o vorbă. Nici unul din bărbaţi nu s-a uitat măcar la Ana, care s-a aşezat la masă abia după ce ei isprăviseră de mîncat.

13

Au venit alte zile şi alte nopţi. Şi niciodată numele lui Pedro nu a mai fost rostit la fermă. A în-

ceput iarna și au fost ore, ore lungi cînd vîntul rece și uscat de est lua miriștile în răspăr și tăia aerul ca o lamă de cuțit. Au venit ploile, care i-au ținut în colibă pe cei cinci membri ai familiei, adunați uneori lîngă foc, unde bărbații vorbeau despre muncile cîmpului, vite, timp. Pentru Maneco Terra fiica lui era moartă și îngropată : nu avea cunoștință de prezența ei în casă. Antônio și Horácio o tratau pe Ana cu o asprime destul de stînjenită, fiindcă își simțeau conștiința încărcată. Cînd îi adresau vorba, nu se uitau la ea din față, și rămîneau descumpăniți dacă, spre a-i evita privirea, lăsau capul în jos și dădeau cu ochii de burta mare a surorii lor.

Cînd nu ploua, Ana cobora la *sanga*. Acum ducea două poveri : coșul cu rufe și copilul, care îi atîrna tot mai greu. De multe ori, dimineața, picioarele ei călcau gheața de pe drum. Și în apa înghețată degetele i se învinețeau și degerau. Tot timpul cît stătea la *sanga* o însoțea amintirea lui Pedro.

Într-o zi, privind dantelăria albă pe care o făcea în apă spuma săpunului, a avut senzația că Pedro nu existase niciodată, și că tot ce se petrecuse nu fusese decît un coșmar. Dar chiar în clipa aceea copilul a început să miște, și atunci ea a prins să se joace cu un gînd care de atunci încolo avea să-i insufle curajul necesar să înfrunte momentele grele care au urmat. Îl avea pe Pedro în sinea ei. Pedro se va naște din nou și prin urmare totul era în regulă și în fond lumea nu era chiar atît de rea. S-a înapoiat acasă plină de o înflăcărare nouă...

Dar într-altă zi a cuprins-o o melancolie profundă, și atunci s-a ascuns ca să plîngă. A stat în fața casei, privind în zare și sperînd ca de departe să apară silueta unui călăreț — Pedro revenind acasă ; fiindcă nu murise : reușise să fugă, și acum venea să-și ia nevasta și copilul. Odată, pe înserate, i-a

venit brusc să încalece și să pornească peste cîmp în căutarea cadavrului bărbatului ei : va lua o sapă cu ea, va răscoli pămîntul în jurul tuturor copacilor singuratici pe care i-ar întîlni... Dar să încalece în starea asta ? Nebunie. Burta era tot mai mare. Și Ana observa că, pe măsură ce creștea, creștea și enervarea fraților ei. Cît despre tată, acesta nu se uita niciodată la ea și nu îi adresa nici cel mai mic cuvînt. Mînca în tăcere, cu ochii în jos, dregîndu-și glasul din cînd în cînd, stînd de vorbă cu băieții sau cerîndu-i cîte ceva nevestei.

Pe la mijlocul primăverii, Antônio s-a dus din nou la Rio Pardo și s-a înapoiat de acolo aducînd alimente și articolele comandate de părinți. A povestit că în anul acela indienii *tapes* îi atacaseră pe colonii azorieni în împrejurimile tîrgului : văzuse chiar el cîteva ogoare devastate și multe cruci noi în cimitir. A relatat și despre serbările de inaugurare a noii catedrale și, după multe ocolișuri, i-a spus tatălui său că îi place o fată, fiica unui agricultor din municipiu, și că se gîndește să se însoare cu ea.

— Dacă îmi permiți mata..., a adăugat, umil.

Maneco Terra a rămas o clipă tăcut, după care a răspuns:

— Bine. Mai vedem noi. Vreau să iau informații despre fată și familia ei.

Și nu s-a mai pomenit despre asta în zilele care au urmat.

Se mai sfîrșea un an și piersicile din livadă erau aproape coapte cînd Ana a început să simtă primele dureri ale nașterii. Era o seară cu aer străveziu și cer senin. Auzind gemetele fetei, cei trei bărbați și-au pus șaua pe cai și au plecat, fără să spună unde. *Dona* Henriqueta s-a uitat după ei și nu a întrebat nimic.

În noaptea aceea s-a născut fiul Anei Terra. Bunica i-a tăiat cordonul ombilical cu foarfeca veche de curățit pomii. Iar soarele era deja de o suliță pe cer cînd s-au înapoiat bărbații, au descălecat și au venit să bea ceaiul de *mate*. Au auzit scîncet de copil în colibă, dar nu au întrebat nimic și nici nu s-au dus să se uite la nou-născut.

— E băiat ! a spus *dona* Henriqueta bărbatului ei, fără să-și poată reține o satisfacție agitată.

Maneco și-a dres glasul, dar nu a scos nici un cuvînt. Cînd tatăl a ieșit, Ana l-a auzit pe Horácio șoptindu-i mamei :

— Ea cum se simte ?

— Slavă Domnului, bine, a răspuns *dona* Henriqueta. E cu sînii plini. Are mai mult lapte decît o vacă, a adăugat, mîndră.

În clipa aceea Ana dădea copilului să sugă. Era senină, seninătatea cerului limpezit, după o ploaie puternică.

Trei zile mai tîrziu era în picioare și își relua munca. Și ori de cîte ori se ducea să spele rufe punea copilul în coș, și în timp ce bătea de pietre cămășile și pantalonii și rochiile, lăsa copilul culcat lîngă ea. Și îi cînta vechi cîntece pe care le învățase cînd era copilă în Sorocaba, cîntece pe care le crezuse uitate demult, dar care acum îi țîșneau ca prin minune din amintire. Iar apa curgea, și copilul stătea cu ochii larg deschiși, cu umbra mobilă a crengilor dansîndu-i pe fețișoara de culoarea fildeșului.

După calculele lui Antônio, trebuia să fie Anul Nou. Într-o seară, după cină, Horácio a spus :

— Dacă nu mă înșel, acum suntem în '79.

Maneco Terra a oftat.

— Tare aș vrea să știu ce altă nenorocire o să ne mai aducă anul ăsta...

A spus cuvintele acestea și a început să-și răsucească trist o țigară.

11

Într-o zi, *dona* Henriqueta i-a sugerat, timidă, bărbatului ei să-și ducă nepotul la Rio Pardo ca să-l boteze vicarul. Maneco a sărit în sus, furios:

— La Rio Pardo? Ești nebună. Ca să întrebe toată lumea cine-i tatăl copilului? Ești nebună. Ca să-mi tîrască numele prin noroi? Ești nebună de legat.

— Păi, nevinovatul să rămînă păgîn?

— Mai bine se năștea mort, a replicat bătrînul.

Ana a ascultat convorbirea, senină. Se obișnuise într-atît cu situația, încît acum nimic nu o mai indigna sau enerva. Într-o zi trebuia să apară la fermă un preot, și atunci o să-l boteze pe Pedrinho. Dacă nu apărea, atîta pagubă...

Maneco ignora mai departe, atît existența fiicei, cît și a nepotului. Dar Antônio și Horácio își îmblînziseră puțin comportamentul față de sora lor. Îi adresau vorba mai des și cu mai puțină asprime, deși continuau să-i evite privirea. Iar *dona* Henriqueta, care suferea de această stare de lucruri, nutrea speranța că, o dată cu trecerea timpului, totul va redeveni ca înainte. Își spunea că, atunci cînd copilul va crește și va vrea să se cațere pe genunchii bunicului, Maneco se va da în sfîrșit bătut în fața nepotului. Era ursuz, încăpățînat ca un catîr, dar avea inimă bună. *Dona* Henriqueta își cunoștea bine omul, de aceea spera și avea încredere. Iar cînd vreun necunoscut trecea pe la fermă, descăleca să bea un ceai de *mate* și punea întrebări despre Ana și copil — în timp ce bărbații din casă păstrau o

tăcere destul de agresivă — *dona* Henriqueta se grăbea să explice :

— Fiica mea e văduvă. Bărbatul ei a murit de vărsat negru, acum cîteva luni.

În iarna aceea, Maneco Terra s-a dus la Rio Pardo cu unul dintre fiii săi și s-a înapoiat cu trei sclavi. Doi dintre ei erau negri cu picioarele subțiri, pieptul lat și brațe musculoase ; celălalt era scund și îndesat, cu picioarele scurte și aspect de maimuță. În ziua cînd au sosit, Ana s-a dus în cerdac să le ducă de mîncare. Antônio — enervat fiindcă tatăl său, deși aprobase alegerea logodnicei, îl sfătuise să mai amîne căsătoria cu un an — a exclamat, cînd a văzut-o pe soră-sa intrînd :

— Acum vezi de te culcă și cu unul din negrii ăștia !

Ana a încremenit deodată în mijlocul încăperii, cu capul în sus, cu ochii scînteietori, ca un șarpe gata să sară. S-a uitat drept la fratele ei și a scuipat cuvîntul pe care de mult timp și-l reținea :

— Ucigașule !

Antônio s-a ridicat dintr-o săritură.

— Lașilor ! a exclamat Ana, privindu-i și pe ceilalți bărbați. L-ați omorît pe Pedro, a izbucnit ea. Ucigașilor !

— Taci din gură, pentru numele lui Dumnezeu ! a implorat *dona* Henriqueta.

Antônio pălise.

— Tu și cu Horácio ! striga Ana, cu spumă la colțurile buzelor. Doi contra unul, lașilor !

Horácio ținea capul în jos. Antônio a făcut cîțiva pași și a ridicat mîna ca să dea în soră-sa. Dar mama s-a repezit spre el și i s-a atîrnat de braț.

— Nu, Antônio ! Pînă aici.

Maneco Terra fuma în tăcere, privind fix în farfuria goală, ca și cum n-ar fi văzut și auzit nimic.

— Ucigașilor ! a repetat Ana. Toți ar trebui să înfundați ocna, ca niște bandiți ce sunteți !

Antônio s-a desprins din brațele mamei și a alergat afară.

Pedrinho începuse să țipe. Gîfîind încă, Ana s-a apropiat de culcuș, a luat copilul în brațe, și-a descheiat rochia și i-a dat să sugă. Copilul s-a liniștit imediat, și un timp în tăcerea din colibă nu s-a mai auzit decît suptul copilului de la pieptul mamei.

15

Anii veneau și treceau. Dar munca o făcea pe Ana să uite de timp. Iarna totul era mai rău : apa înghețа în blidele care stăteau noaptea afară ; dimineața, solul era adesea alb de promoroacă și într-un anume august, cînd s-a dus să spele rufe la *sanga*, Ana a trebuit mai întîi să spargă cu o piatră pojghița de gheață de la suprafața apei.

Uneori se surprindea așteptînd ceva ce trebuia să se întîmple și parcă se simțea că zboară, aproape fericită, pentru ca după aceea, descurajată, să înțeleagă brusc că pentru ea viața se sfîrșise, fiindcă o zi era repetarea celei anterioare — ziua de mîine va fi la fel cu cea de azi, și tot așa multe săptămîni, multe luni și mulți ani, pînă la ora morții. Singura ei mîngîiere era Pedrinho, pe care îl vedea cum crește, face primii pași, bîiguie primele cuvinte. Dar pînă și copilul îi făcea griji, îi aducea neplăceri. Cînd se îmbolnăvea și nu știa încă să spună unde îl doare, era înnebunită și, cu ajutorul mamei, îi dădea ceaiuri de plante, iar cînd copilașul gemea

noaptea, Ana îl legăna, cîntîndu-i încetișor ca să nu-i trezească pe ceilalți.

Din cînd în cînd soseau știri din Rio Pardo prin intermediul vreunui trecător. Într-o zi i s-a povestit lui Maneco Terra că Rafael Pinto Bandeira fusese arestat, acuzat de a fi deturnat zeciuiala și drepturile datorate Coroanei Portugaliei și de a fi păstrat capturile luate în luptele de la São Martinho și Santa Tecla. Urma să fie trimis la Rio de Janeiro și deferit unui tribunal de război. Și informatorul a adăugat :

— Asta-i numai din cauza invidiei pe care i-o poartă guvernatorul José Marcelino, care-i un tiran.

Maneco nu a scos un cuvînt. Nu era amator de vorbărie. Nu se lua de granguri. Ce îl interesa pe el, era să fie lăsat în pace să-și vadă de casă, de pămînturi, de viața lui.

Din toată relatarea, Ana a înțeles un singur lucru : Rafael Pinto Bandeira fusese arestat ca hoț. Și pe dată și-a amintit de ziua aceea îndepărtată, cu vînt, cînd comandantul, fercheș în uniforma și cu chipiul său cu panaș, îi spusese de sus, de pe cal : „Avem nevoie de fete frumoase și harnice ca dumneata".

Mulți ani mai tîrziu, Ana Terra avea obiceiul să se așeze în fața casei ei ca să-și amintească de trecut. Și în gînd i se părea că aude șuieratul vîntului de pe vremuri și că simte timpul cum trece, asculta voci, vedea chipuri și își aducea aminte... În anul '81 se produsese un eveniment trist pentru bătrînul Maneco : Horácio părăsise ferma, fără voia tatălui său, și plecase în Rio Pardo unde se căsătorise cu fiica unui dogar și își deschisese o prăvălioară. Și tot în același an, Antônio s-a însurat cu Eulália Moura, fiica unui colon azorian de pe lîngă

Rio Pardo, şi şi-a adus nevasta la fermă, locuind amîndoi în încăperea pe care o adăugaseră la coliba părintească.

În '85 un nor de lăcuste a coborît peste cîmpurile semănate, devorînd toată recolta. În '86, cînd Pedrinho se apropia de opt ani, o ciumă a atacat vitele şi un trăsnet a omorît pe unul dintre sclavi.

Oare tot în '86, sau în anul următor, s-a născut Rosa, prima fiică a lui Antônio şi a Euláliei ? Bun. Fapt este că fetiţa se născuse la puţin timp după prima aniversare a căsătoriei lor. Dona Henriqueta îi tăiase cordonul ombilical cu aceeaşi foarfecă de curăţit pomii cu care îl despărţise şi pe Pedrinho de mama sa.

Şi aşa se tîra timpul, soarele răsărea şi apunea, luna străbătea toate fazele, anotimpurile treceau şi veneau, însemnînd copacii, pămîntul, lucrurile şi oamenii.

Uneori Ana pierdea şirul zilelor. Dar una dintre scenele pe care nu le-a putut uita niciodată s-a petrecut în după-amiaza cînd *dona* Henriqueta s-a culcat din cauza unei dureri ascuţite în partea dreaptă, s-a zvîrcolit ore în şir, vomitînd tot ce înghiţea, gemînd şi transpirînd o sudoare rece. Iar cînd Antônio tocmai şi-a isprăvit de înşeuat calul ca să meargă în Rio Pardo după ajutoare, era prea tîrziu. Mama murise. Era iarnă şi sufla vîntul. În noaptea aceea au stat să vegheze cadavrul *donei* Henriqueta. Toţi erau de acord asupra unui lucru : murise de încurcătură de maţe. Unul dintre sclavi a spus că mai cunoscuse asemenea cazuri. Oricum, murise. Acum se odihneşte, şi-a spus Ana în sinea ei ; şi nu i-a părut rău după mama. Trupul ei a rămas întins pe masă, înfăşurat în linţoliul confecţionat de fiică şi noră. La fiecare colţ al mesei ardea o lumînare de seu. Bărbaţii stăteau aşezaţi în tăcere. Cel mai

tare plîngea Eulália. Pedrinho, cu ochii larg deschiși, se uita la moartă și la umbrele celor vii care se proiectau pe pereții colibei. Ana nu a plîns. Avea ochii uscați și era aproape veselă, știind că acum mama încetase să mai fie o sclavă. Putea să existe altă viață după moarte, putea și să nu existe. Dacă exista, avea certitudinea că *dona* Henriqueta s-a dus drept în cer ; dacă nu, tot bine era, fiindcă mama se odihnea acum pentru totdeauna. Nu va mai trebui să gătească, să stea ore în șir pedalînd la roata de pe banchetă, torcind, oftînd și cîntînd cîntecele triste din tinerețea ei. Frămîntată de aceste gînduri, Ana își privea tatăl, care ședea lîngă ea cu capul plecat, cu umerii încovoiați, tușind mult, cu ochii injectați. Nu îi era milă de el. De ce să se prefacă ? Nu îi era, și gata. Acum o să vadă și el cît valora femeia pe care i-o dăduse Dumnezeu. Acum o să trebuiască să se sprijine pe noră sau pe ea, pe Ana, fiindcă avea nevoie de cineva care să-i facă de mîncare, să-i spele rufele, să aibă grijă de casă. De fapt, avea nevoie de cineva căruia să-i poată porunci, ca unei servitoare. Henriqueta Terra zăcea nemișcată pe masă, iar fața ei era liniștită.

A doua zi de dimineață au îngropat-o lîngă Lucinho, în vîrful dealului, iar pe mormîntul ei au înfipt o cruce făcută din două ramuri de *quajuvira* [1]. Cînd s-au întors acasă, sufla vîntul de est sub un cer senin și albastru. Maneco și Antônio mergeau în față, cu sapele pe umăr.

Sapele cu care i-au săpat și lui Pedro mormîntul, și-a spus Ana, care cobora dealul ținîndu-și băiețelul de mînă.

---

[1] Denumire populară braziliană a unui copac din familia boraginaceelor, foarte înalt, cu un lemn de bună calitate (n.t).

În timpul nopții Pedrinho, care dormea în brațele mamei lui, s-a cuibărit lîngă ea și i-a șoptit :

— Mamă !

Ana Terra s-a întors spre el mormăind :

— Ce e ?

— Auzi ?

— Ce să aud ?

— Un zgomot. Ascultă...

Ana a deschis ochii, a văzut întunericul și a auzit sforăitul lui Maneco.

— Sforăie bunicul, a spus.

— Ba nu, nu. E roata.

Da, Ana auzea acum uruitul roții, auzea bătăile pedalei, ca pe vremea cînd mama ei ședea acolo torcînd și cîntînd. Nu încăpea nici o îndoială : era roata. Dar a căutat să-l liniștească pe copil.

— Nu-i nimic. Dormi, Pedrinho.

Au tăcut amîndoi. Dar nu au putut să adoarmă. Ana asculta uruitul roții, care se confunda acum cu bătăile accelerate ale inimii ei și ale inimii lui Pedro, pe care-l strînsese la piept.

Pesemne că sufletul mamei se întorcea noaptea acasă și, pe cînd ceilalți dormeau, se apuca să toarcă. A trecut-o un fior. A dat să se ridice, să meargă să vadă, dar nu a avut curajul.

— Ea e, mamă ? a șoptit Pedro.

— Ea, cine ?

— Bunica.

— Bunica ta e înmormîntată sus, pe deal.

— E sufletul ei.

— Nu e nimic, băiețelule. O fi vîntul.

Și în alte nopți, spre zori, Ana a auzit același zgomot. Pînă la urmă s-a convins că era chiar sufletul mamei care venea să toarcă în toiul nopții. Nici măcar moartă nefericita nu scăpase de soarta ei, care era să trudească, să trudească, să trudească...

La începutul lui '89 Maneco Terra și-a împlinit marele vis al vieții sale. S-a dus la Rio Pardo, a cumpărat sămînță de grîu și a stat de vorbă cu cîțiva coloni care îl plantaseră cu succes și l-au învățat cum să pregătească pămîntul și să semene. Maneco s-a înapoiat acasă mulțumit. Pentru prima oară, după mulți ani, Ana l-a văzut zîmbind. A venit, i-a îmbrățișat pe Eulália și pe Antônio, a mîrîit sfios un cuvînt către fată și altul către nepot, și s-a apucat imediat să povestească noutățile. Rafael Pinto Bandeira, auzise el în Rio Pardo, fusese achitat la Rio de Janeiro și se înapoiase de acolo în plină glorie și încărcat de onoruri. Și, după ce fusese cîțiva ani guvernator al Continentului („Vedeți și voi, un om care a mîncat la masa mea și mi-a strîns mîna") se căsătorise, în tîrgul Rio Grande, cu o doamnă originară din Colonia Sacramento. Maneco stătuse de vorbă și cu Horácio și simțise o strîngere de inimă văzîndu-l în spatele tejghelei cum vinde *cachaça* unor băștinași pierde-vară din tîrg.

Întreaga lună iunie, Maneco și Antônio au pregătit terenul ca să semene grîu. Toți cei din casă, inclusiv Pedrinho, care mergea acum pe unsprezece ani, s-au dus pe cîmp. Au curățit mai întîi pămîntul, smulgînd rădăcinile și ierburile. Pe urmă l-au răscolit, muncind din zori pînă seara. Cînd, pe înnoptate, s-au întors la colibă, Eulália îi aștepta cu cina gata pregătită : carne de cerb, dovleac, manioc și fasole. Maneco era agitat, părea să fi întinerit. Făcea socoteli pe degete, rămînea uneori cufundat în propriile sale gînduri, uitînd de mîncarea ce fumega în farfurie. Va semăna doar cîteva pîrloage, ca să încerce calitatea pămîntului ; și, bineînțeles, va continua să cultive porumb, manioc și fasole. Dacă grîul

dă bine, o să-și mărească lanul. Cu produsul vînzării primului grîu cules o să-și mai poată cumpăra o pereche de boi, unelte și cîțiva sclavi. Și cît de curînd trebuia să-și mai facă rost de o căruță.

— Păcat că Horácio nu-i și el aici cu noi, a murmurat el deodată, după o lungă tăcere.

Cînd au încetat primele ploi de iarnă — să fi fost pe la începutul lui iulie — s-au pornit să semene. Au aruncat semințele în brazde (cu cît e mai adîncă brazda, cu atît e mai bine, știa el). În noaptea zilei cînd a făcut prima semănătură, Maneco a avut un somn agitat. Ana l-a tot auzit foindu-se în pat și, în cele din urmă, sculîndu-se și ieșind afară. S-a sculat și ea, s-a dus la ușă și s-a uitat după el. Era o noapte cu lună plină, cu aerul nemișcat și rece. L-a zărit pe tatăl ei, care se îndrepta spre ogor. L-a urmărit cu ochii și l-a văzut cum se uită lung la pămînt, ca și cum prin căldura privirii ar fi putut face semințele să încolțească. Cînd a pornit-o înapoi spre colibă, Ana s-a culcat la loc.

O săptămînă mai tîrziu, într-o anume dimineață, de abia răsărise soarele cînd Pedrinho a năvălit în casă foarte agitat, în momentul cînd bunicul și unchiul tocmai își beau ceaiul de *maté* amar, iar femeile se pregăteau să meargă să mulgă vacile în țarc.

— Mamă ! a strigat el. Mamă ! A răsărit grîul !

Maneco Terra a lăsat cana pe masă, s-a ridicat repede și și-a privit lung nepotul. Copilul era, parcă transfigurat și i se așternuse pe față o bucurie atît de radioasă, încît aproape o preschimba într-un focar de lumină.

— A răsărit grîul..., a repetat el. Ceva mic și verde. Atît de frumos, mamă, atît de...

A tăcut, înecîndu-se. I-au țîșnit lacrimi din ochi. Maneco și Antônio au zbughit-o pe ușă alergînd spre cîmp. Într-adevăr, semințele încolțiseră. Pămîntul era bun ! Grîul își scoatea capul afară, căuta soarele !

În zilele următoare au început să apară frunzele. Și tulpinile creșteau. Pedrinho urmărea de aproape dezvoltarea plantelor și zilnic, la ora mesei, povestea ce mai observase nou.

Într-o după-amiază, înapoindu-se de la *sanga*, Ana i-a văzut pe Maneco Terra și pe nepot stînd de vorbă însuflețiți în fața casei, ca doi buni prieteni. Vorbeau despre grîu. Ea a zîmbit și a intrat în casă cu ochii în jos.

17

După ce au apărut spicele, ori de cîte ori cădea bruma, bărbații luau o frînghie lungă. Antônio apuca de un capăt și Maneco de celălalt, și pe urmă începeau să umble în sus și în jos pe ogor, trecînd frînghia peste spice, ca să le scuture de promoroacă.

Au trecut lunile, iarna a luat sfîrșit și, cînd a venit vara, Maneco a tăiat un spic, a încercat să strivească boabele între degete și, întîlnind rezistență, a conchis : „E copt. Putem să culegem.“ Și într-o zi uscată și senină de februarie s-au dus toți pe cîmp cu secerile. Ana și-a surprins tatăl fluierînd. Era un fluierat ascuțit, a cărui melodie, imprecisă și sincopată, avea ritmul tropăitului de cal.

Au muncit ca robii în ziua aceea și în cele care au urmat. Noaptea cădeau pe pat sleiți de puteri și de multe ori Ana, de oboseală, nici nu putea să închidă ochii. Rămînea atunci trează, ascultînd sforăitul ușor al băiatului, care dormea lîngă ea, și

gîndindu-se la ziua cînd va putea pleca de acolo cu Pedrinho.

După ce snopii de grîu au fost legați și puși la adăpost sub un umbrar, Maneco Terra s-a întors acasă la ora prînzului și, cînd Ana i-a servit farfuria cu fiertură, aproape că i-a adresat un surîs fiicei sale.

Dar știri prevestitoare de rău i-au întunecat bucuria. Un văcar, trecînd pe la fermă în drum spre Rio Pardo, le-a povestit, alarmat, că o ceată de banditi castilieni se îndrepta într-acolo prădînd fermele, omorînd bărbații, siluind femeile.

Maneco a ascultat știrea cufundat într-o tăcere sumbră. Iar cînd Antônio l-a întrebat ce e de făcut, a răspuns simplu :

— Să așteptăm.

Văcarul a plecat, făgăduind să ceară ajutoare de la comandantul fortăreței din Rio Pardo. Puteau trimite dragonii ca să-i înfrunte pe banditi. Păi, nu pentru asta îi plătea Coroana pe ofițeri și pe soldați ?

În noaptea aceea Maneco și Antônio au zăbovit mult ungîndu-și și încărcîndu-și flintele. Iar cei doi sclavi făceau cu schimbul de pază în vîrful unui deal, de unde puteau domina cu privirea mai multe leghe în jur. Noaptea s-a scurs în liniște. A doua zi, bărbații s-au dus la muncă și au căutat să mîne vitele și caii mai aproape de casă. Și, cum au mai trecut și alte zile fără nici o știre, tensiunea nervoasă a membrilor familiei Terra a slăbit și au început cu toții să spere că, temîndu-se să se apropie prea mult de tîrg, unde existau forțe regulate, castilienii își schimbaseră direcția.

Într-o după-amiază Ana Terra s-a uitat cu luare-aminte la fiul ei și a început să descopere la el trăsături de-ale tatălui lui : ochii puțin oblici, pomeții

proeminenți, aceeași tăietură a gurii. Pedrinho era un băiețel trist, îi plăceau plimbările singuratice și, acum că împlinise unsprezece ani, începea să pună întrebări. Într-o zi a iscodit-o :

— Unde-i tata ?

— A murit, a spus Ana, a murit înainte să te naști tu.

— E și el înmormîntat acolo sus ?

— Nu. Una din crucile acelea e a bunicii. Cealaltă e a unchiului tău.

— Dar unde l-au îngropat pe tata ?

Antônio, care era pe aproape și a auzit întrebarea, a lăsat ochii în jos și a dat să se îndepărteze. Ana Terra a simțit un nod în gît, dar a răspuns, dîrză :

— A murit în război, foarte departe de aici.

Într-o zi l-a surprins pe copil jucîndu-se cu pumnalul de argint.

— Îmi dai mie cuțitul ăsta, mamă ?

Ea a zîmbit și a clătinat din cap în semn că da. Iar Pedro de atunci înainte a început să scrijelească trunchiurile copacilor cu vîrful pumnalului, făcînd desene care o surprindeau pe mama lui : cai, boi, case, spice de grîu, copaci, ba chiar și chipuri de oameni. Ea privea și zîmbea. Și în sinea ei își spunea : „Leit taică-său. Știe să-și folosească mîinile."

18

Într-o dimineață, în timp ce Ana și Eulália coceau pîinea, au auzit glasuri agitate în cerdac, iar Antônio s-a năpustit în colibă, urmat de Maneco și de unul dintre sclavi.

— Vin castilienii ! a strigat el cu o voce pe care emoția parcă o gîtuise.

Eulália s-a făcut albă ca varul, a scăpat din mînă forma de pîine. Primul gînd al Anei a fost pentru băiat.

— Pedrinho ! a țipat ea.

Băiatul a apărut, Ana l-a îmbrățișat și a început să se uite în stînga și în dreapta, fără să știe ce să facă.

Maneco și Antônio au înșfăcat flintele și au dat o muschetă veche sclavului.

— Fugiți în hățiș ! a poruncit Maneco fiicei și nurorii. Și luați copiii cu voi. Ușurel !

Ana a ridicat-o în brațe pe fetița lui Antônio, l-a apucat pe Pedro de mînă și, făcîndu-i semn cumnatei, a strigat :

— Haide !

Au ieșit. Celălalt sclav, care stătea ghemuit după un copac pîndindu-i pe castilieni, le-a strigat femeilor :

— Să știți că de acolo, de jos, nu vă pot zări.

— Cîți sunt ? a întrebat Ana fără să se oprească, nici să se întoarcă spre negru.

— Îs mai mulți castilieni decît degete la mîna mea, a răspuns el.

— Ia copilul ! a spus Ana, trecînd-o pe Rosa în brațele mamei ei.

L-a strîns pe Pedro la piept, l-a sărutat de mai multe ori pe obraji și a spus :

— Du-o pe mătușa Eulália în fundul desișului, acolo, spre groapa pe care o știi.

Ochii băiețelului au strălucit.

— Eu sunt înarmat, mamă ! a exclamat el mîndru, arătînd pumnalul pe care îl purta la brîu.

Eulăliei îi pierise glasul și spaima îi încețoșa privirile.

— Acum fugiți ! a strigat Ana. Fugiți ! Fugiți !

Pedrinho a apucat mîna mătușii și a tras-o după el. Dar nici nu făcuse cîțiva pași, că s-a întors :

— Vino, mamă !

Ana i-a făcut semn cu brațele și a strigat :

— Vin și eu mai tîrziu. Dar, orice s-ar întîmpla, să nu ieșiți pînă nu vă strig eu. Disperată, a repetat : Numai cînd vă strig eu !

A făcut stînga împrejur și a alergat spre casă, unde Maneco și Antônio se sfătuiau ce să facă atunci cînd se vor apropia castilienii. Să-i întîmpine cu gloanțe ? Nebunie. Ei erau mult mai puțini și nu ar putea rezista nici o jumătate de ceas...

Văzînd-o pe Ana că intră, s-au întrerupt și, cu o iritare nervoasă în voce, bătrînul a întrebat :

— De ce nu te-ai dus în desiș ?

Ana nu a răspuns.

— Fugi, Ana ! a strigat Antônio, înșfăcînd-o pe soră-sa de braț și căutînd să o împingă afară. Dar ea s-a împotrivit, s-a desprins și a spus :

— Dacă mă ascund, o să ne caute în desiș, pentru că imediat o să-și dea seama după hainele din ladă că e și o femeie în casă. Dacă rămîn, o să creadă că sunt singura, iar Fulălia și copiii se vor putea salva.

— Dar știi ce poți să pățești ? a întrebat-o tatăl ei.

Ana a dat încet din cap. Maneco a ridicat din umeri și a lăsat să-i scape un oftat.

Au hotărît tot. Antônio va ieși ca să încerce să cadă la o înțelegere cu castilienii, cîtă vreme ceilalți vor rămîne în casă, pregătiți pentru orice. Dacă banditii vor vrea numai să prade ferma, cruțînd viața oamenilor, încă va fi totul bine. Nu aveau decît să descalece și să înceapă jaful... (Și hotărînd asta, Maneco se gîndea cu durere în inimă la grîul său frumos, care se afla acolo, sub umbrar.) Dar dacă împieliții nu vor vrea să [redacted] lor nu le

rămînea altceva de făcut decît să reziste și să moară ca niște bărbați adevărați, cu arma în mînă.

Antônio și-a luat flinta și a ieșit. Maneco și-a apucat și el arma și s-a instalat lîngă una din ferestre. Îi tremurau mîinile și sufla greu, ca un taur. Sclavul care înhățase și el arma de foc stătea ghemuit pe jos, lîngă ușă, și tremura atît de tare, că Ana s-a temut să nu se audă de afară cum îi clănțăne dinții ; iar de pe fața lui, de un negru albăstrui, sudoarea se scurgea în picuri mari. Între timp sclavul care nu avea armă își ținea capul în mîini și plîngea, neînfrînat și convulsiv.

Mașinal, Ana a început să se roage. Ochii i s-au înălțat spre crucifix, s-au ațintit asupra Cristului cu nasul ros de cari. Tatăl nostru carele ești în ceruri, sfințească-se numele Tău... Inima îi bătea tare și surd. Tropăitul se apropia și ea a auzit, venind de afară, sforăitul cailor, clinchetul săbiilor. Pe urmă, o tăcere.

O voce răgușită a întrebat :

— *¿ Dóde estan los otros ?* [1]

Ana mai-mai să nu recunoască vocea fratelui ei cînd acesta a răspuns, aproape înecat :

— În casă.

— *¡ Que salgan ! ¡ Bamos !* [2]

— Puteți să-mi spuneți..., a început Antônio.

— *¡ Perro sucio !* [3]

Afară s-a auzit un pocnet. Și imediat Maneco a descărcat pușca. Prin deschizătura ușii a tras și sclavul. Ana s-a aruncat la pămînt, s-a lipit de podea, în timp ce alte pocnituri sfîșiau văzduhul și gloanțele găureau pereții colibei. Cu ochii închiși, Ana auzea țipete și împușcături, simțea cum îi cade

[1] Unde sunt ceilalți ? *(sp.)*
[2] Să iasă ! Haide ! *(sp.)*
[3] Cîine murdar ! *(sp.)*

praf pe cap, își înfigea disperată unghiile în sol. Sfîntă Maria Maica lui Dumnezeu, își spunea ea, roagă-te pentru noi păcătoșii... Din gura întredeschisă îi ieșea, o dată cu respirația, o salivă vîscoasă. Deodată a văzut, mai mult cu urechile decît cu ochii, că peretele din față se prăbușește. Unul dintre bandiți intra în colibă călare, lovind cu sabia în dreapta și în stînga. Ana a simțit atît de aproape sforăitul calului, încît și-a ascuns capul în mîini și a așteptat îngrozită ca niște copite să-i strivească craniul sau niște săbii să-i străpungă corpul.

Țipetele continuau. Mîini puternice au înșfăcat-o pe Ana Terra ridicînd-o în sus și punînd-o în picioare. Femeia a deschis ochii : s-au apropiat de ea fețe pîrlite de soare, bărboase, scăldate în sudoare.

— *¡ Mira que guapa !* [1]

Unul dintre bărbați i-a strîns sînii. Și pe urmă Ana a văzut o față cu buze cărnoase, cu dinți mari și gălbui — și buzele acelea, care miroseau a rachiu și a tutun, s-au lipit brutal de ale ei într-un sărut asemănător cu o mușcătură. Ana a scuipat cu scîrbă și bărbații au izbucnit în rîs.

O sudoare rece i se scurgea de pe frunte, îi intra în ochi, usturînd-o și începoșînd mai tare ce vedea în fața ei : tatăl și fratele ei căzuți la pămînt, într-o baltă de sînge, și bandiții care țipau, intrau în colibă, spărgeau mobilele, tîrau lada de colo colo, răscoleau prin haine, dărîmau cu lovituri de picior și cu cuțitele pereții care mai rămăseseră încă întregi. Dar nu i-au lăsat timp să se uite mai bine. Au început să o zgîlțîie și să întrebe :

— *¿ Dónde está la plata ?* [2]

[1] Ia te uită ce frumoasă ! *(sp.)*

[2] Unde-s banii ? *(sp.)*

La plata... la plata... la plata... Ana era ameţită. Cineva o întreba. Doi ochi murdari şi injectaţi s-au apropiat de ai ei. Mîini îi strîngeau braţele. *¿ Dónde está ? ¿ Dónde está ? La plata, la plata...* Ea clătina din cap frenetic, şi capul o durea, pulsa, durea... *La plata... la plata...* Braţe i-au înlănţuit talia şi Ana a simţit lîngă spate, fese, coapse, corpul tare al unui bărbat : şi buze umede şi calde i s-au lipit de ceafă, au coborît cu sărutări supte în regiunea occipitală, în timp ce mîini îi sfîşiau rochia.

La plata... La plata... Şi Ana a început să fie aruncată din braţe în braţe, din bărbat în bărbat, din gură în gură.

— *Bamos, date prisa, hombre.* [1]

Au răsturnat-o şi mîini puternice care o strîngeau de umeri, de încheieturi, de şolduri şi de genunchi, au imobilizat-o pe jos. Ana a început să mişte capul dintr-o parte în cealaltă, cu o forţă şi o repeziciune încă şi mai ameţitoare.

— *¡ Capitán ¡ Usted primero !* [2]

Ana a simţit că îi ridică rochia. A deschis gura şi s-a pregătit să muşte primul obraz care s-ar fi apropiat de al ei. Un bărbat s-a prăvălit peste ea. Într-o străfulgerare, Ana s-a gîndit la Pedro, un ţîrîit de greier i-a străbătut amintirea şi i s-a înfipt, ascuţit şi solid, în măruntaie. A scos un ţipăt, a făcut un efort ca să se ridice, dar nu a reuşit. Bărbatul gîfîia, sudoarea feţei lui picura peste obrazul Anei, care îl scuipa între ochi, căutînd în acelaşi timp să-l muşte. (De ce nu mă omoară Dumnezeu ?) A venit alt bărbat. Şi altul. Şi altul. Şi încă unul. Ana

[1] Don' căpitan ! Dumneavoastră mai întîi ! *(sp.).*

[2] Don' căpitan ! Dumneavoastră mai întîi ! *(s.p.).*

nici nu se mai împotrivea. Avea impresia că îi vîră pumnale în pîntece. În cele din urmă și-a pierdut cunoștința.

19

Cînd și-a revenit, soarele era de o suliță pe cer. S-a ridicat, încetișor, amețită, cu o greutate în cap, o durere în șale. S-a uitat în jur și deodată și-a amintit tot. În primul moment a avut senzația că este iremediabil mînjită, și-a dorit o baie și în același timp moartea. Încă mai avea în nări mirosul acelor bărbați scîrboși. S-a ridicat încet, gemînd. La ora aceea lumina soarelui era atît de intensă, încît o dureau ochii.

Nu se vedeau umbre pe pămînt și tăcerea din jur era uriașă. Ana s-a uitat la umbrar : banditii luaseră tot grîul și căruțele. Coliba era complet distrusă. Și deodată, cu un șoc, a văzut cadavrele... Bătrînul Maneco, plin tot de sînge, căzut pe spate : un glonte îi deschisese un romb în frunte. La cîțiva pași de el, pe burtă, Antônio zăcea cu fața într-o baltă de noroi însîngerat. Mai încolo, unul dintre sclavi, cu capul despărțit de trup. O clipă, Anei i s-a făcut greață, a simțit că o apucă din nou leșinul. Ce să facă ? Ce să facă ? Ce să facă ? Nu găsea nimic. A crezut că înnebunește. Nu reușea nici să gîndească mai cu șir. Cu ochii închiși a rămas acolo mult timp, sub dogoarea soarelui, strîngîndu-și capul în mîini.

Atunci, deodată, aducîndu-și aminte de Pedrinho, s-a năpustit pe deal în jos, către *sanga*. Își simțea picioarele moi și nesigure, plîngea și gemea, și la fiecare pas o înțepătură parcă îi străpungea rinichii. Îi era sete, dar în același timp știa că dacă ar pune

ceva în gură ar vomita imediat. Fiindcă nu-și putea lua gîndul de la priveliștea morților, și încă mai simțea mirosul acelor bărbați dezgustători. O baie, o baie... Cu gîndul ăsta, alerga. Deodată i s-au tăiat picioarele și a căzut cu fața în jos : a rămas așa un timp, gîfîind. Pe urmă a făcut un efort, s-a ridicat din nou și a continuat să alerge. A zărit *corticeira*... Și pe măsură ce se apropia de ea, o apuca iar groaza. Dacă acolo, jos, la marginea desișului, avea să-și găsească fiul, cumnata și nepoata morți și ei ? Și atunci a început să-și dorească să nu mai ajungă niciodată, și cu toate acestea alerga întruna. În sfîrșit a ajuns la *sanga*. Pedro ! Pedro ! Pedro ! a strigat. Dar nu pe fiul ei îl chema. Îl chema pe tatăl fiului ei, ca și cum el ar fi putut să o audă și să vină să o salveze. Mai bine să moară, să moară odată, s-a hotărît brusc. Și-a amintit de bărbații care se înfruptaseră din corpul ei, și fără să stea mult pe gînduri, dintr-o pornire disperată, s-a aruncat în baltă. Acolo apa acoperea un stat de om înalt. Ana s-a lăsat la fund dar, instinctiv, a închis gura, a strîns buzele, a început să dea din brațe, a ieșit la suprafață și, în cele din urmă, s-a agățat de o piatră, gîfîind, și-a lipit obrazul de ea și a rămas să privească, prostește, o mică insectă verde care i se așezase pe mînă. A ieșit din apă, s-a prăvălit la pămînt și a rămas acolo — cît timp oare ? — cu capul ascuns în mîini, încercînd să-și limpezească gîndurile, ca să nu înnebunească. S-a ridicat și s-a îndreptat spre desiș.

— Pedrinho ! a strigat. Pedrinho !

S-a oprit să asculte. Vocea ei a pierit printre copaci. Nici un răspuns.

— Eulália ! Eulália ! a strigat din nou.

Nimic.

— Pedrinho ! Sunt eu... măicuța !

Atunci deodată, de după niște tufișuri, s-a ivit un cap.

— Copilul meu!

Băiatul a alergat spre mama lui și i s-a aruncat în brațe. Eulália a apărut și ea, lividă, cu fetița adormită în brațe. Și Ana a rămas privindu-și cumnata cu ochi stupizi, vrînd să-i povestească tot, dar neavînd curaj să-i spună un cuvînt. Au stat mult timp uitîndu-se una la alta, într-o tăcere prosteas-că.

— Ce s-a întîmplat, mamă? a întrebat Pedro.

Ana nu a răspuns. Băiatul a întrebat iar:

— Au plecat banditii? Unde-i bunicul? Unde-i unchiuleţul?

Ana se uita mai departe la cumnata ei. Ochii Euláliei îi puneau o întrebare îngrijorată, dar reflectau totodată și groaza de răspunsul pe care știa că-l va primi. În sfîrșit, Ana și-a regăsit glasul și, rece, aproape veselă, a spus:

— Au murit toți.

A făcut stînga împrejur și, trăgîndu-și băiatul de mînă, a început să urce dealul în direcția casei, fără a întoarce capul.

Toată după-amiaza cele două femei și băiatul s-au îndeletnicit cu îngroparea morților. Eulália nu putea face aproape nimic, fiindcă o apucase o criză de nervi, și cel mai rău, își spunea Ana, era faptul că nefericita nu reușea să plîngă: sughițuri uscate îi zguduiau trupul, și în unele momente rămînea cu privirea țintuită în pămînt, cu fața golită de orice expresie, cu gura întredeschisă, cu brațele în jos, cu ochii sicloși.

Ana și-a lipit urechea de inima tatălui ei: nu mai bătea; i-a închis ochii fără nici o emoție și pe urmă s-a dus să-și lipească urechea de pieptul lui Antônio, a cărui inimă încetase și ea să bată. Tre-

buiau îngropați înainte de căderea nopții. I-a înfășurat în pînzele care serviseră la împărțirea casei în încăperi, a luat sapa și a început să facă gropile. Cînd obosea, o înlocuia Pedro. Pînă nu s-a înnoptat, cei patru morți erau îngropați, dar Ana, Eulália și Pedrinho nu ar fi știut să spună în care din mormintele acelea fără nume nici cruci zăcea trupul lui Maneco sau al lui Antônio. Dar ce mai conta? Principalul era că fuseseră îngropați, nu rămîneau acolo ca să servească drept hrană păsărilor *urubu*.

A venit noaptea — o noapte caldă, cu aerul nemișcat — și cele două femei au căzut la pămînt, extenuate. Atunci Eulália și-a strîns fetița la piept și a izbucnit în plîns. Ana nu a spus și nu a făcut nimic, dar era mulțumită să o vadă pe cumnata ei eliberîndu-se în fine de plînsul acela care o îneca. A închis ochii abia cînd, nemaiuzind sughițurile, a văzut că cealaltă adormise. Ana Terra a dormit un somn chinuit de friguri, s-a trezi în toiul nopții și primul lucru pe care l-a zărit au fost cele patru morminte sub razele lunii. S-a ridicat și s-a îndreptat spre colibă. Își amintea acum că tatăl ei, aflînd de apropierea bandiților, îngropase toți banii din casă. A luat sapa și a început să răscolească pămîntul chiar în locul unde fusese unul din paturi. A găsit caseta de lemn cu cîteva uncii și mulți *patacões*. A luat-o în brațe, ca pe un copil nou-născut, și a rămas nemișcată, printre ruinele colibei, privind mobilele sparte, risipite în jur. Deodată a zărit, neatinsă pe banchetă, roata de tors a *donei* Henriqueta. Bine că măicuța a murit, și-a spus.

Peste cîmpuri se așternuse o pace nesfîrșită. Dar Ana a început să se teamă de ziua care trebuia să se ivească în curînd. Ce să facă acum? Unde să se ducă? Nu puteau rămîne singure în pustietatea a-

ceea. S-a gîndit la Horácio... Nu. Nu avea curajul să meargă în Rio Pardo : fratele ei s-ar putea ruşina de ea. Cel mai bine să caute alt adăpost.

S-a gîndit şi la ce vor mînca. Nu rămăsese nimic în casă. Banditii luaseră vitele, oile, vacile de lapte şi pînă şi pastramele şi cîrnaţii care atîrnau pe hulube, deasupra vetrei.

Ana a respirat adînc şi a simţit un fior neplăcut : încă mai avea în nări mirosul castilienilor... *(¡ La plata ! ; ¿ Dónde está ? ¡ La plata !)*

Departe, în desiş, a cîntat un *urutau* [1]. Ana Terra s-a întors lîngă Pedrinho, s-a aşezat pe casetă şi şi-a privit lung băiatul, care dormea. Încă mai era treaz cînd prima rază de soare a aurit faţa copilului.

20

Cînd s-a luminat, Ana a auzit un muget prelung. A tresărit, a întors capul în toate părţile, căutînd, şi în cele din urmă a zărit una din vacile de lapte de la fermă, care urca dealul către colibă. Mimosa ! a recunoscut-o ea. A alergat în întîmpinarea vacii, i-a înconjurat grumazul cu braţele, a rămas cîtva timp să simtă pe obraz căldura bună a animalului şi să o mîngîie pe bot. Lapte pentru copii, şi-a spus. La urma urmelor, ziua începea bine. A luat dintre ruinele colibei o găleată teşită, s-a ghemuit lîngă vacă şi a început să o mulgă. Şi astfel, cînd Eulália, Pedrinho şi Rosa s-au trezit, Ana a putut oferi fiecăruia o cană cu lapte.

— Ştii cine s-a întors, băiatul meu ? Mimosa.

Copilul s-a uitat la animal cu ochii veseli.

— A evadat de la banditi ! a strigat el.

[1] Pasăre de pradă, nocturnă, din Brazilia (n.t.).

A sorbit laptele călduț, s-a apropiat de vacă și i-a trecut mîna peste crupă spunînd :

— Mimosa bătrînă... Mimosa vitează...

Animalul părea să se uite cu ochii săi urduroși și triști la morminte. Atunci Pedro a întrebat :

— Și crucile, mamă ?

— Așa e. Trebuie să facem niște cruci.

Din crengi de *taquara* legate cu liane, mama și fiul au făcut patru cruci, pe care le-au înfipt în cele patru morminte. În timp ce se îndeletniceau cu asta, Eulália, care, de cînd se deșteptase, nu rostise o vorbă, continua să stea așezată pe jos și să-și legene fetița, privind fix către Rio Pardo.

În momentul cînd a înfipt ultima cruce, Ana a fost cuprinsă de o îndoială care a speriat-o tare de tot. Doar acum i-a trecut prin minte că nu ascultase inima unuia dintre sclavi. Cel mai slab dintre ei avea capul tăiat — asta nu putea să uite... Dar celălalt ? Fusese atît de obosită, atît de amețită și cu gîndurile învălmășite, încît nu-i venise în minte să verifice dacă bietul negru era mort sau nu. Tîrîseră corpul în groapă și aruncaseră pămînt peste el... Ana se uita, posomorîtă, la morminte. Oricum, era prea tîrziu. „Dumnezeu să mă ierte", a murmurat ea. Și nu s-a mai preocupat de asta, fiindcă avea multe alte griji pe cap.

A început să scotocească printre ruinele colibei ca să găsească obiectele pe care castilienii le lăsaseră intacte : roata de tors, crucifixul, foarfeca cea mare de curățat pomii — care servise la tăierea buricului lui Pedrinho și al Rosei —, cîteva haine și două farfurii de piatră. A așezat totul grămadă, împreună cu caseta, pe o pătură, și a făcut un balot.

În ziua aceea s-au hrănit cu piersici și cu pești *lambaris* pescuiți de Pedrinho din baltă. Și o nouă

noapte s-a lăsat — senină, caldă, presărată cu licurici și gemete de *urutau*.

În zori, Ana s-a trezit de plînsul cumnatei ei. S-a apropiat de ea și i-a atins umărul cu vîrful degetelor.

— O să fie totul bine, Eulália...

Oprită în loc lîngă Pedro și Rosa, cu un licurici scînteindu-i între coarne, vaca părea să vegheze somnul celor doi copii, ca un înger păzitor.

— Ce o să se întîmple cu noi acum ? se văicărea Eulália.

— Plecăm de aici.

— Dar unde ?

— Găsim noi un loc. Lumea e mare.

Ana se simțea însuflețită, avea chef să trăiască. Oricît de rele ar fi lucrurile care vor veni, nu puteau fi la fel de groaznice ca cele pe care le pătimise. Acest gînd îi dădea curaj. Și acolo, culcată pe jos, privind stelele, se simțea acum cuprinsă de o resemnare foarte asemănătoare cu indiferența. Se căsca în ea un gol mare : știa că niciodată nu va mai avea poftă să rîdă, nici să plîngă. Voia să trăiască, asta da, mai ales de dragul lui Pedrinho, care la urma urmei nu ceruse nimănui să vină pe lume. Dar voia să trăiască și de furie, de încăpățînare. Soarta îi fusese întotdeauna potrivnică. Ei bine, Ana era hotărîtă să se împotrivească ea acum soartei. Regretase nebunește cînd a trebuit să plece din Sorocaba ca să vină să locuiască în Continent. De nenumărate ori plînsese de tristețe și dor în pustietățile astea. Trăia cu frica în sîn, fără speranța unor zile mai bune, fără nici cea mai mică bucurie, muncind ca o sclavă, în frig și lipsă de confort... Toate astea, pentru ce ? Pentru că era destinul ei. Dar omul poate lupta contra destinului.

Poate și trebuie. Acum își îngropase tatăl și fratele, și stătea acolo, fără casă, fără prieteni, fără iluzii, fără nimic, dar totuși se încăpățîna să trăiască. Da, era pur și simplu încăpățînare. Se numea Ana Terra. Moștenise de la tatăl ei firea asta de catîr.

Și-a îndreptat bustul, a privit dealurile din jur și a zărit un foc, foarte departe, către răsărit.

Boitată, și-a spus. Și și-a amintit imediat de seara de vară cînd Pedro Misionarul, ghemuit în fața colibei, le povestise despre *teiniaguá*. Focul pe care îl vedea ea acum părea o stea căzută, mare și gălbuie. Și, cum nu se stingea, Ana și-a spus că trebuie să fie un foc de tabără. Soldați? La gîndul acesta a simțit din nou mirosul castilienilor, și amintirea de bărbat a umplut-o iar de repulsie și ură. Dar la fel de bine putea să fie și tabăra unui căruțaș, și în cazul acesta căruța putea trece pe acolo a doua zi. Corpul Anei Terra s-a încălzit de o speranță nouă. Vor vedea oameni, poate oameni de treabă, vreun văcar de pe Continent care venea din tîrgul Rio Pardo... S-a culcat din nou, dar nu-și putea lua ochii de la foc. Încetul cu încetul somnul a început să-i îngreuieze pleoapele. Ana a închis ochii, a adormit și a visat că este într-o căruță, care înaintează foarte încet și merge spre São Pardo, oraș care se afla tare departe, și în tot timpul călătoriei ea plîngea pentru că Pedrolucinho rămăsese îngropat în vîrful unui deal: chiar ea îl îngropase de viu, numai pentru că sărăcuțul nu era chiar alb de tot; și de aceea plîngea acum, în timp ce roțile căruței scîrțîiau și căruțașul striga: Hăăăăis, boule! Ceaaaa, boule!

A doua zi de dimineață soarele se înălțase de o suliță cînd femeile au văzut apropiindu-se două căruțe, conduse de trei bărbați călare. Unul dintre ei a dat pinteni animalului și a gonit pe deal în sus, oprindu-se lîngă Ana și Eulália.

— Bună! a spus, atingînd cu degetul borul pălăriei. S-a uitat în jur, a văzut coliba distrusă, mormintele, le-a privit din nou pe femei și a întrebat: Dar ce s-a întîmplat pe aici, dacă nu e cu supărare?

Ana i-a povestit tot. Necunoscutul a ascultat în tăcere și, cînd femeia a terminat ce a avut de spus, a scuipat printre dinți, zicînd:

— Spaniolimea dracului!

A descălecat și, legînd hățul calului, s-a apropiat de femei, le-a întins o mînă aspră și moale și a spus:

— Marciano Bezerra, sluga dumneavoastră.

Curînd după aceea căruțele și ceilalți doi bărbați au ajuns în vîrful dealului, iar Marciano le-a repetat alor săi ce auzise din gura Anei. Din interiorul căruțelor se ițeau chipuri speriate. Erau trei femei tinere, patru copii și o bătrînă cu fața atît de încrețită și pămîntiu-roșcată, încît Anei i-a amintit de un *origone* [1].

Femeile au coborît din căruțe și se holbau acum la Ana și Eulália de parcă ar fi văzut niște făpturi de pe altă lume.

— Încotro mergeți? l-a întrebat Ana pe unul din bărbați.

Marciano Bezerra s-a grăbit să o lămurească:

[1] Felie de piersică, uscată la soare, cu care se face o prăjitură braziliană (n.t.).

— Urcăm muntele. Ai auzit de colonelul Ricardo Amaral ?

— Nu, a răspuns Ana.

— E moşierul cel mai bogat din zona misionară. E frate cu bunicul neveste-mii. Am găsit nişte terenuri mici lîngă proprietăţile lui. Cică mai sunt şi alte familii pe acolo. Bătrînul se pare că vrea să întemeieze o aşezare.

— O aşezare ? a întrebat Ana, destul de vag.

Omul a dat din cap în semn că da.

— E foarte departe de aici ?

— Depărtişor, a spus Marciano, aprinzîndu-şi o ţigară şi privind în zare cu ochii larg deschişi.

Ana s-a gîndit la casetă. Avea destul ca să le plătească oamenilor transportul şi îi mai şi rămînea cu ce să cumpere cîteva prăjini de pămînt. Puteau să ia viaţa de la început. A chemat-o deoparte pe Eulália.

— Dacă am pleca şi noi cu ei ?

— Unde ?

— Acolo.

— Unde anume ?

— Către nord, peste munte.

— Şi să lăsăm... asta aici ?

Ana a dat trist din cap. Doar nu mai puteau rămîne singure în pustietatea aceea.

— Sau poate vrei să te duci la Rio Pardo ? a întrebat ea, uitîndu-se la cumnată. Faţa Euláliei, descarnată şi gălbuie, părea a unei fiinţe bolnave şi total lipsite de voinţă.

— Nu mai am pe nimeni al meu în Rio Pardo, a oftat ea.

— Atunci, mergem cu ei ?

Eulália a ridicat din umeri. Totuna-i.

În clipa aceea Pedrinho se zbenguia cu prepelicarul care îi însoțea pe căruțași ; cățelul dădea din coadă și-i lingea mîinile băiatului.

La fel de tăcute și la fel de speriate, femeile și copiii s-au îndreptat din nou spre căruțe.

— Domn' Marciano ! l-a chemat Ana Terra.

Omul s-a apropiat, cu țigara între dinți.

— Iată-mă.

— Vrem să mergem cu dumneavoastră...

Cîteva clipe căruțașul a tăcut, nehotărît.

— Aveam bani ca să vă plătim, a adăugat Ana.

— A pomenit cineva de bani ?

— Pentru că mi s-a părut că nu prea v-a plăcut...

— Nu-i vorba de plăcut sau de neplăcut. Călătoria asta nu-i de joacă.

— Știu.

— Poate să dureze vreo două luni... sau mai mult.

— Știu.

— Și ce-o să faceți după ce ajungeți acolo ?

— Păi, n-ai spus mata că ruda aceea vrea să întemeieze o așezare ?

— Așa e, am spus.

— Atunci ? Cred că putem să ne aciuim și noi pe acolo.

— Asta-i drept.

Marciano a făcut stînga împrejur, s-a dus să se sfătuiască cu ceilalți doi bărbați și pe urmă s-a înapoiat :

— Apăi, să mergem, nu-i așa ? Și a adăugat : Oricum, nu-i drept să vă lăsăm singure pe aici.

Ana și-a luat balotul în spinare și s-a urcat cu Pedro într-una din căruțe, în timp ce Eulália și fetița s-au dus în cealaltă.

Au purces la drum. Marciano a împuns unul din

boi, strigînd : Pornim, boulean ! Roțile au scîrțiit. Ana Terra ședea în fața unei femei cu chipul gălbui și trist, care, de la sînii ei veșteji, dădea să sugă unui copilaș de cîteva luni. Într-un colț al căruței, bătrîna cu obrazul de *origone* o privea cu coada ochiului.

Și astfel Ana Terra a văzut cum rămîne în urmă ferma tatălui ei. Cîtva timp a mai zărit ruinele colibei, cele patru cruci alături și, mai departe, în vîrful altui deal, mormîntul mamei și al fratelui mai mic. Șase cruci... A aruncat o privire de rămas-bun lanului de grîu și pe urmă și-a ațintit ochii asupra botișorului trist al Mimosei, care urma căruța cu pasul ei lent, cu fire de bale scurgîndu-i-se, aurite de soare, din gura umedă și neagră.

Șase cruci...

Pe înserate au poposit lîngă o mirişte, au făcut focul și una dintre femei a gătit. Au mîncat în tăcere și nimeni nu a pomenit despre ce-a rămas în urmă. A doua zi înainte de răsăritul soarelui au pornit iarăși la drum. Și noua zi a fost lungă, călduroasă și umedă ; iar noaptea a căzut înăbușitoare, fără nici cea mai mică adiere. Și au venit alte zile și alte nopți, și au fost clipe cînd chiar și în vis Ana Terra continua să călătorească, auzea scîrțîitul roților, strigătele bărbaților. Și astfel au trecut peste cîmpuri, au străbătut mlaștini acoperite de ierburi, au intrat prin vaduri de rîu. Și au venit ploi și furtuni, din nou cerul s-a limpezit și soarele a strălucit iar. Călătoria părea să nu mai aibă sfîrșit. Într-o după-amiază au zărit muntele. Trei zile mai tîrziu a început urcușul. În multe nopți Ana auzea plînsul Euláliei lîngă urechea ei.

— Mai bine aș muri, a murmurat ea odată, pe înnoptate.

Ana s-a gîndit să facă un gest prietenesc, să întindă mîna și să o mîngîie pe cumnata ei pe creștet. Dar nu l-a făcut. A rămas nemișcată și a spus :

— N-o să fie nimic. Mare e Dumnezeu.

Și în gînd a adăugat : Dar mai mare e muntele.

A doua zi au continuat să urce. Cînd urcușul era prea pieptiș, femeile și copiii coborau, și toți împingeau roțile căruțelor.

Oare de cît timp porniseră la drum ? Ana pierduse socoteala zilelor. Urmau brazdele lăsate de alte căruțe, intrau pe culmi, se afundau în hățișuri, coborau și urcau munți... La un moment al călătoriei, una dintre fiicele lui Marciano — cea mai mică — a început să tușească răgușit și să plîngă. Ana a îmbibat o cîrpă în *cachaça* și a înfășurat cu ea gîtul copilului. Dar tusea a continuat și erau clipe cînd sărăcuța părea să-și dea duhul, asfixiată.

Și căruța înainta, încet, cu hurducături. Mimosa, tot mai slabă, urma caravana cu ochii ei triști, cu ugerul secat. Și într-o zi, la o curbă a drumului, fără ca nimeni să observe, a rămas în urmă și a dispărut. Pedro i-a remarcat lipsa, dar nu a spus nimic.

Într-o seară, cînd căruța s-a oprit la marginea unei bălți, cineva a scos un țipăt. Ana a sărit din colțul ei și s-a dus să vadă ce este. Nevasta lui Marciano Bezerra își zgîlțîia fetița și striga :

— Fata mea ! Fata mea !

Ana i-a smuls fetița și a dus-o lîngă foc. Fața copilașului era complet învinețită, ochii ei, foarte holbați, păreau să-i iasă din orbite, inimioara nu mai bătea.

Au îngropat fetița pe malul bălții. Cu greu au izbutit să o smulgă pe mamă de lîngă mormînt și s-o urce în căruță. Bătrîna cu fața de *origone* stătea foarte liniștită în colțul ei, cu ochii uscați și gura

strînsă. Cînd au reluat drumul, s-a uitat la Ana și a vorbit :

— Am spus eu. Să iei un copil într-o asemenea călătorie e nebunie curată. A ridicat din umeri. Dar ei zic că Bătrîna s-a smintit. A oftat. Mai bine muream și eu să fiu îngropată lîngă nepoțica mea. Așa, copila nu rămînea singură.

Pe urmă a mai mormăit niște cuvinte pe care Ana nu le-a înțeles.

Marciano Bezerra călărea posomorît, pe lîngă căruță, cu pălăria trasă pe ochi. Și în multele zile care au mai urmat aproape că nu a scos un cuvînt. Își sorbea ceaiul amar de *mate* în tăcere și, din cînd în cînd, ofta. De atunci înainte nu a mai pronunțat nimeni numele copilului mort.

Au continuat să urce muntele. Căldura scădea, vîntul era acum răcoros, iar în zori și pe înserate se lăsa frigul. Într-o zi au traversat o mlaștină și toți au fost nevoiți să coboare din căruțe ca să împingă la roți prin nămol pînă la pulpe. Marciano îmboldea boii, îi îndemna cu strigăte. Sudoarea i se scurgea peste obrajii oacheși, și la un moment dat, scoțînd un suspin de nerăbdare, a exclamat :

— Greu la deal cu boii mici.

Dar Pedrinho se distra în felul lui, calm și aproape tăcut. Pentru el călătoria era o aventură. Se împrietenise cu fetițele și începuseră chiar să își spună povești și să rîdă.

Dimineața, căruțele treceau prin ceață și Ana se temea ca boii să nu alunece și să cadă cu toții în prăpăstiile acelea înspăimîntătoare. Acum nu mai voia să moară. E bine să fii în viață : dorea să trăiască, să-și vadă băiatul mare, să-i cunoască pe copiii fiului ei și, dacă o va ajuta Dumnezeu, poate chiar pe nepoții lui Pedrinho. Dar dacă le era scris să moară, mai bine să moară toți odată. Și își ți-

nea ochii ațintiți la drumul învăluit în ceață ; abia putea să distingă crupa boilor care trăgeau căruța. Cu începutul însă, pe măsură ce înaintau în dimineață, ceața se risipea, dispărea chiar cu totul, cerul devenea albastru, apărea soarele și începea o zi nouă — caldă și lungă și tîrîtoare ca toate celelalte.

Într-o după-amiază au zărit un rîu.

— Jacuí, a spus Marciano. Și pentru prima oară Ana a văzut pe chipul lui ceva care aducea a zîmbet.

S-au apropiat de maluri, au făcut popas, și au rămas acolo mai multe zile, pentru că Jacuí nu avea vad, și bărbații au fost nevoiți să meștereasică o plută. S-au dus cu cuțitele lor în desiș și au început să doboare copaci, să taie crengi și liane. Ana i-a ajutat la treaba asta, care pentru ea era un divertisment, fiindcă muncind nu se mai gîndea la nimic, și, nemaigîndindu-se, gonea amintirile triste. Eulália le ajuta pe celelalte femei să pregătească mîncarea și să îngrijească de copii.

Pedrinho era încîntat. Niciodată nu văzuse un rîu atît de mare. Era mai mare, mult mai mare decît *sanga* de la fermă și avea pesemne pești uriași. Marciano i-a împrumutat undiță și cîrlig, și băiatul a stat o seară întreagă să pescuiască și a scos strigăte de triumf trăgînd din apă un pește mare, auriu.

Pînă la urmă pluta a fost gata și căruțele au traversat în două rînduri rîul cu ape nămoloase. Pe malul celălalt se adăpau trei tapiri, dar, la apropierea plutei, au fugit și s-au afundat într-un hățiș din apropiere.

— Acum nu mai e mult, a spus unul dintre bărbați, privind spre nord.

Și căruțele au pornit din nou. Iar pe cînd Ana își spunea că nu o să mai ajungă niciodată, Mar-

ciano și-a oprit într-o după-amiază calul lîngă un *umbu* [1] cu coroana mare și a strigat :

— Intrăm pe moșia bătrînului Amaral !

Trei zile mai tîrziu ajungeau în vîrful unui deal verde pe care se înălțau cinci colibe de chirpici acoperite cu paie de *santa-fé* [2]. Marciano Bezerra a oftat adînc și a spus :

— Am ajuns.

Bărbații au ajutat-o pe bătrînă să coboare din căruță. Cînd a pus piciorul pe pămînt, ea s-a uitat în jur, a văzut cîmpurile deșerte, s-a apropiat de Ana și i-a șoptit :

— Tot chinul ăsta nebunesc numai ca să ajungem în paragina asta ?

Ana Terra a dat încet din cap, de acord cu ea, fiindcă avusese același gînd.

22

Pîlcul acela de colibe se afla la marginea unui drum vechi, pe unde odinioară treceau indienii de la misiuni trimiși de iezuiți să aducă iarbă *mate* din Botucaraí. Tot pe acolo mai treceau, cînd și cînd, cerînd adăpost și de-ale gurii, călători veniți dinspre São Martinho sau de pe cîmpiile din Baixo da Serra.

Din prima zi, Ana Terra a început să audă vorbindu-se de colonelul Ricardo Amaral, proprietarul cîmpiilor din jur, stăpîn peste zeci de leghe de pămînt de țelină și multe mii de capete de vite, în a-

[1] Copac brazilian foarte mare și cu coroana amplă, la umbra căruia poposesc călătorii (n.t.).

[2] Plantă graminee din Brazilia care, odată uscată, servește la confecționarea coviltirelor și a acoperișurilor (n.t.).

fără de o afumătoare de pastramă și de ogoare întinse. Se spunea că domnul colonel Amaral se născuse în Laguna și venise, de foarte tînăr în Continent, împreună cu locuitorii din São Paolo care făceau negoț cu catîri. A venit, i-a plăcut și a rămas. S-a înrolat în armata Coroanei și în 1756 a luat parte la bătălia de la Monte Caaibaté, cînd forțele portugheze și spaniole au învins armata indiană de la Sete Povos das Missões. Se povestea chiar că Ricardo Amaral fusese acela care, într-o ambuscadă, îl doborîse cu o împunsătură de suliță pe faimosul sublocotenent regal Sepé Tiaraju, despre care circulau atîtea legende. Cică acel războinic indian avea pe frunte, drept semn de la Dumnezeu, o semilună luminoasă, iar credincioșii afirmau că după moarte se urcase la cer ca un sfînt. Prin Continent treceau din gură în gură versuri frumoase care slăveau faptele de vitejie ale lui São Sepé. Iar cînd cineva îl întreba pe colonelul Ricardo : „E adevărat că 'mneavoastră l-aţi tras în suliță pe Sepé Tiaraju", bătrînul își răsucea mustățile lungi și albe și, cu vocea sa gravă și sonoră, răspundea în doi peri : „Multe se spun pe aici..." Și zîmbea enigmatic, fără să zică nici da, nici ba.

După Războiul Misiunilor, Ricardo pornise să cutreiere pe cîmpurile din Continent, și gurile rele afirmau că fusese amestecat în niscai jafuri, atacînd ferme și furînd vite prin pustietățile acelea. Dar cine spunea asta erau dușmanii lui. Nu exista nici o dovadă sigură în legătură cu aceste povești tenebroase, și adevărul era că astăzi Ricardo Amaral avea faimă de om cumsecade și părea să se bucure de mare trecere pe lîngă stăpînire. Ori de cîte ori era vreun război, comandantul militar din Continent apela la el și pe dată stăpînul moșiei de la Santa Fé pornea călare, cu spada și pistoalele la

cingătoare, urmat de peoni, de sclavi și de o ceată de prieteni credincioși.

Cînd castilienii, comandați de Pedro Ceballos, au invadat Continentul, Ricardo luptase ca locotenent în forțele portugheze, participînd la atacul eșuat al orașului Rio Grande ; deși primise un glonte în piept, continuase să lupte, acoperind retragerea camarazilor săi de arme. Se spunea chiar că, atunci cînd le-a strigat ordine soldaților, cuvintele i-au ieșit din gură printre valuri de sînge. După ani de zile, cînd Vertiz y Salcedo a invadat din nou Continentul cu trupele sale, Ricardo Amaral și oamenii lui s-au alăturat forțelor generalului-locotenent João Henrique de Bohm care a atacat și recucerit Rio Grande. Amaral a fost printre primii care au pătruns în oraș ; intrase cu spada scoasă din teacă, pe calul său în pas de marș, salutînd galant puținele tinere care se arătau, nevinovate, la ferestrele caselor lor.

Drept răsplată pentru serviciile aduse, stăpînirea i-a acordat, pe lîngă decorații, întinderi de pămînt. Se șopteau multe în legătură cu modul cum își obținuse numeroasele moșii. Legea nu permitea ca o singură persoană să posede mai mult de trei leghe de pămînt de țelină, dar Ricardo Amaral, urmînd exemplul șiret al multor proprietari, primise cele trei leghe ale sale și mai ceruse altele pe numele nevestei, al copiilor și chiar al nepoților care încă nu se născuseră.

După izgonirea spaniolilor și tratatul de la Santo Ildefonso, Ricardo se retrăsese la moșie și, conform propriei sale expresii, își „pusese țigara în repaus". Se îndeletnicea cu creșterea vitelor, cumpărase mai mulți sclavi, mărise ogoarele. Căruțele lui se duceau periodic în Rio Grande și în alte locuri, transportînd grîu, porumb și fasole. Dar cel mai mult îi

plăcea creșterea vitelor. Era o adevărată voluptate pentru el să facă *rodeos*, să vindece de tăuni, să-și înfiereze vitele. Toată lumea știa că lui Ricardo personal îi plăcea să scurgă de sînge animalele pentru carne și că ochii îi străluceau de satisfacție cînd simțea sîngele cald curgîndu-i pe brațe. Odată cineva l-a auzit spunînd :

— Creșterea vitelor e treabă de bărbat. Munca cîmpului e bună pentru portughezi.

Vorbea cu un oarecare dispreț de azorienii pe care îi văzuse în Rio Pardo, Porto Alegre și Viamão, cu bărbițele lor caraghioase, cu ochii albaștri și vorba ciudată. Pentru Ricardo, munca manuală era treabă de femeie sau de sclav. Un bărbat adevărat trebuia să știe să mînuiască spada, flinta și pistolul, să se priceapă la creșterea vitelor și să fie bun călăreț. Nu înțelegea cum se poate trăi cu picioarele mereu pe pămînt, la coada sapei sau exercitînd o meserie sedentară. Pentru el, negustoria era ceva nedemn și bun de disprețuit. Iubea caii, și filosofia lui de viață și cunoașterea făpturilor și a animalelor îl îndemnau la comparații între oameni și cai. Toți cei de pe moșia din Santa Fé și împrejurimi repetau spusele colonelului Ricardo, cum că „omul cinstit nu-și schimbă părul“ și „calul bun și omul viteaz se cunosc abia la sosire“. Cu asta voia să dea de înțeles că recunoaște caii care pornesc în față, dar sosesc în coadă, ca și pe oamenii care se arată viteji la primul atac, dar în mijlocul luptei „cîntă ca găina“. Lui Ricardo Amaral îi plăcea să spună „cum e stăpînul așa e și calul“ și, extinzînd această filosofie la peoni și la sclavi, căuta să-i modeleze în funcție de dorințele și foloasele sale. Cînd într-o zi guvernatorul José Marcelino de Figueiredo i-a trimis o comunicare, socotită jignitoare de către Ricardo, răspunsul său a fost prompt, laconic și

trufaș : un simplu bilet cu aceste cuvinte : „Sunt mînz care nu suportă dîrlogi strînși din partea nimănui".

Se căsătorise cu fiica unui om originar din Curitiba, stabilit în Rio Pardo. Găsea că „femeia, arma și calul de călărit nu se împrumută". Cu toate acestea, nu doar o dată luase cu împrumut nevestele altora. Iar pe moșie, se povestea, le făcuse copii mai multor fetișcane metise, neveste ale unor vechili și subalterni, ba chiar și unei sclave, faimoasa Joana din Guineea.

Într-o zi — prin 1784 — Ricardo Amaral plecase într-o călătorie la Porto Alegre, luînd cu el mulți cai de poștă, doi sclavi și pe mulatrul Bernardino, de care se spunea că era fiul lui natural. Se înapoiase după vreo trei luni și, sosind acasă, adunase pe seară toate rudele și toți prietenii și povestise, printre alte noutăți din Capitală, vizita sa la Palatul Guvernamental. Lampioanele ardeau în sala cea mare a conacului și, așezat pe balansoar, lăsîndu-se descălțat de cizme de către un negrișor sclav, Ricardo Amaral a început :

— Guvernatorul mi-a dat o audiență...

S-a uitat în jur ca să vadă efectul cuvîntului *audiență*. Era ditamai cuvîntul important, cu iz de Curte, viceregi, generali și palate. Nevasta lui zîmbea, amorezată de el ca totdeauna.

— Chiar așa, a repetat colonelul cu vocea sa solemnă. Guvernatorul mi-a dat o audiență. Cînd am ajuns la Palat, gărzile au prezentat armele. Au prezentat armele, a repetat, și atunci eu am intrat și generalul Veiga Cabral mi-a ieșit înainte, mi-a strîns mîna și a zis : „Ce mai faci, domnule colonel ? Intră și ia loc. Simte-te ca la dumneata acasă."

Ricardo a avut un rîs tărăgănat, care i-a scos în evidență dinții ca de fildeș ars. Era un bărbat înalt

și corpolent, drept, deși mergea pe șaptezeci de ani. Avea fața oacheșă, privirea de pasăre de pradă, nasul lung și purpuriu, buzele groase și roz, ascunse sub o mustață albă ca de vată.

— Închipuiți-vă ! Eu, ca la mine acasă, la Palat ! Bun. Am luat loc și am început să vorbim despre treburi din municipiul nostru. Am fost foarte sincer, pentru că nu-s ca un *quero-quero* care cîntă într-o parte și-și are cuibul într-alta. Fățărnicia nu-i de mine. „Domnule general, am spus, lucrurile merg prost așa cum merg..."

Mai întîi, a continuat Ricardo, a vorbit despre măsurile arbitrare ale lui José Marcelino, predecesorul lui Veiga Cabral în guvernarea Continentului. Pe urmă s-a plîns de paragina în care au fost lăsate moșiile, a menționat veșnica poveste a hotarelor și încurcăturile în privința cirezilor. În acest punct, generalul l-a asigurat că îi va obliga pe toți fermierii să-și însemne vitele și caii. Ricardo și-a manifestat față de Veiga Cabral îndoieli în privința Manufacturii de In și Cînepă creată de Coroană. În opinia sa, întreprinderea era destinată eșecului. Cel mai bun lucru pe care îl putea face administrația era să-i ajute pe crescători. Bineînțeles că și agricultura e importantă, dar nu atît cît vitele. „Carnea, știți și dumneavoastră, este alimentul cel mai de seamă pentru oamenii noștri. Și cît timp există carne din belșug, totul e în regulă. Fiindcă nimeni nu trăiește numai cu pîine, dar numai cu carne poate trăi. Și dacă vom avea carne, vom avea pastramă, iar afumătorile noastre nu pot decît să se dezvolte. Mai este și comerțul cu piei, coarne etc. În afară de asta, domnule general, în război nu ne putem hrăni oamenii numai cu grîu, porumb sau fasole. Într-o campanie e nevoie de boi."

În acest punct al povestirii, Ricardo Amaral a făcut cu ochiul, și-a bombat pieptul și a spus :

— Atunci am ajuns unde voiam. Am spus : „Domnule general, am nevoie ca administrația să-mi acorde mai multe pîrloage în partea dinspre apus. Trebuie să știți că pămînturile mele se află la doi pași de teritoriul inamic. Mai devreme sau mai tîrziu castilienii or să ne atace iar. Și cine suferă primul ? Așezările din apropierea frontierei. Îmi trebuie oameni care să lupte." Generalul dădea din cap și era impresionat. Atunci, am mai spus : „Ca să vorbesc pe șleau, cred că teritoriul misiunilor ne aparține de drept". Veiga Cabral a răspuns că e totul foarte bine, dar că nu trebuie să ne grăbim, deoarece Continentul încă nu-i pregătit de război. „Perfect, am replicat, perfect. Dar o să ne pregătim." Mi-am luat o mutră serioasă, m-am ridicat pe jumătate de pe scaun și am zis : „Domnule general, am nevoie de mai mult pămînt, deoarece cu cît voi avea mai mult pămînt, cu atît voi avea mai multă nevoie de oameni. Și cu cît voi avea mai mulți oameni, cu atît va avea Continentul mai mulți soldați în caz de nevoie." Omul a rămas foarte impresionat și mi-a făgăduit să studieze chestiunea.

Ricardo s-a sprijinit pe spătar, ca să guste efectul cuvintelor sale pe chipul nevestei, al fiului, al nurorii și al vechilului, care-l ascultau într-o tăcere încărcată de respect.

Cînd Ana Terra l-a văzut pentru prima oară pe stăpînul din Santa Fé, mintea ei era plină de povești care se șopteau în legătură cu el. Ricardo Amaral a venit într-o zi călare pe calul său murg, cu harnașament bătut cu argint ; era foarte țanțoș, ținea capul sus și avea un aer de monarh. Borul larg al pălăriei îi umbrea o parte din obraz. S-a oprit

sub smochinul cel mare, în fața colibelor, și puținii locuitori au venit să-l înconjoare — femeile cu ochii în jos și bărbații cu pălăria în mînă. Ricardo Amaral nu a descălecat. De pe cal s-a informat despre recolte, a ascultat plîngerile și a rezolvat două sau trei litigii între localnici. Pe meleagurile acelea el nu era numai comandant militar, ci și un fel de judecător de pace și consilier.

Marciano Bezerra a profitat de o pauză și a spus :

— Domnule colonel, uitați-o pe tînăra de care v-am vorbit.

A arătat spre Ana, care-și ținea băiatul de mînă.

— Aha ! a făcut moșierul, coborînd ochii. Frumoasă fată ! Și dintr-o strălucire Ana l-a văzut pe Rafael Pinto Bandeira vorbindu-i de pe calul său într-o zi cu vînt. Vrei să rămîi aici ?

— Dacă-mi dați voie, a răspuns Ana.

— Bineînțeles. Avem nevoie de oameni. Într-o zi tot am să trimit o petiție guvernului ca să se întemeieze aici o așezare.

A cuprins cu privirea întreaga coastă.

— Copilul e al dumitale ? a întrebat apoi, privindu-l pe Pedro.

— Da, domnule.

— Unde ți-e bărbatul ?

Ana nu a avut nici cea mai mică ezitare.

— A murit într-un război.

I-a povestit și ce se întîmplase cu tatăl și cu fratele ei. Colonelul a ascultat în tăcere și, după ce a auzit tot, a spus :

— Într-o zi spaniolimea asta o să ne-o plătească. Așteaptă numai...

Pedro se uita fascinat la cizmele mari ale moșierului și la pintenii de argint care scînteiau în soare.

Cînd a plecat, băiatul a tras-o pe maică-sa de rochie și a spus :

— Mamă, ce bătrîn frumos !

Ana a dat ușor din cap și a adăugat :

— Cică știe să scrie și să citească.

Într-o zi, și-a spus ea, o să-și trimită băiatul la o școală. Treaba proastă era că nu se afla nici o școală prin pustietățile acelea. Auzise că un om din tîrgul Rio Grande înființase o clasă unde preda cititul, scrisul și socotitul. Mai tîrziu, cînd Santa Fé va deveni așezare, poate că și colonelul va deschide o școală, deși în sinea ei ea era de părere că omul poate foarte bine să trăiască și să fie stimat fără să cunoască neapărat literele.

În zilele acelea, ajutați de vecini, Ana Terra, Eulália și Pedro și-au construit coliba în care urmau să locuiască. Avea pereți de chirpici și era acoperită cu paie. Cînd coliba a fost gata, Ana, băiatul și cumnata, care pînă atunci locuiseră la familia lui Marciano, au intrat în casa nouă. Singurul obiect pe care îl posedau era vechea roată de tors a *donei* Henriqueta. Dormeau toți pe jos, pe rogojini de paie. Ana ținea mereu lîngă ea, noaptea, foarfeca cea veche, spunîndu-și : Într-o zi o să mai fie de folos.

Și a fost. S-a întîmplat cînd o femeie de acolo a adus pe lume un copil și au chemat-o pe Ana Terra să ajute. Tăind încă un cordon ombilical, a văzut în gînd fața slabă și tristă a mamei ei. Copilul s-a născut vînăt și mut, aproape mort. Ana l-a apucat de picioare, l-a ridicat în aer, cu capul în jos, și a început să-i dea palme puternice pe fese pînă ce copilașul a început să urle. Iar cînd l-a văzut apoi cu buzițele lipite de sînul mamei, sugînd cu înfocare, s-a dus să se spele pe mîini, spunîndu-i tatălui care se afla în momentul acela în cameră :

— E fată. Și pe urmă, fără amărăciune în glas, aproape zîmbind, a exclamat : Domnul să se milostivească de ea !

Din ziua aceea Ana Terra și-a cîștigat faima de a avea „mînă bună" și nu a mai lipsit de la nici o naștere din partea locului. Uneori era chemată să asiste la cazuri care se găseau la multe leghe depărtare. Cînd sosea ceasul și vreun soț, destul de zăpăcit, dădea fuga să o cheme, ea întreba în general cu un zîmbet calm :

— Va să zică, începe cheful ?

Se înfășura în șal, își lega o basma pe cap, lua foarfeca cea veche și ieșea

23

Mulți ani mai tîrziu, așezată seara în fața casei, Ana Terra stătea de vorbă cu fiul ei și îi spunea, arătînd băieții și fetițele care treceau :

— Pe ăsta de colo eu l-am ajutat să vină pe lume. Împieliţatul urla ca din gură de șarpe.

Și pe urmă :

— O vezi pe Amelinha ? A trecut și nici nu s-a uitat la mine. Și cînd te gîndești că, dacă nu eram eu, la ora asta ar fi fost la cimitir. S-a născut cu cordonul buricului înfășurat în jurul gîtuțului și era gata să moară strangulată. Era o noapte vijelioasă de iarnă. A oftat adînc și a adăugat : Așa e pe lumea asta. Nu-i recunoștință.

Ținînd în mînă vasul cu ceai de *mate* — cald ca o prezență umană — și sugînd încetișor din ciubuc, Ana Terra ședea uneori la umbra unui portocal, în fața casei, și căuta să-și amintească lucrurile mai importante care se petrecuseră din ziua cînd sosise pe meleagurile acelea. Dar nu reușea. Totul

era învălmășit, întîmplările se amestecau în amintirea ei. Și ceea ce îi revenea mereu în minte în orele acelea erau numeroasele ierni pe care le străbătuse, fiindcă iarna e anotimpul cel mai greu de trecut. Vîntul de est, rece și uscat, părea să prindă uneori noaptea din urmă și să pună pe fugă ziua care se străduia să apară. Iarna totul era mai lung, mai trist și mai greu.

Printre lucrurile vesele din trecut, Ana își amintea mai cu seamă de o vară cînd apăruse acolo un călugăr carmelit desculț, bărbat cu barbă neagră și sutană cenușie, care sosise călare pe un catîr și povestea că fusese luat prizonier de către indienii sălbatici. Venea din tîrgul Rio Pardo și se ducea la misiuni. Vorbea într-un fel ciudat, fiindcă era străin. A rămas cîteva zile pe acolo, iar localnicii i-au dat mîncare și bani. Carmelitul a oficiat o mesă sub smochinul cel mare, a botezat copiii care mai erau încă păgîni și a cununat bărbații și femeile care trăiau împreună.

Mai erau și alte zile pe care Ana Terra nu le putea uita, ca aceea cînd băgase de seamă pentru prima oară că Pedrinho s-a făcut bărbat în toată firea, cu voce groasă și mustăcioară neagră. Rămăsese uimită observînd că băiatul e mai înalt decît ea. Dar și mai uluită a fost descoperind încetul cu încetul că, deși era leit taică-su, băiatul moștenise firea bunicului : tăcut, singuratic și încăpățînat. Nostim ! Maneco Terra și bărbatul pe care el pusese la cale să fie omorît se întîlneau acum în trupul lui Pedrinho.

Ana a căutat întotdeauna să uite zilele de frică și amărăciune, mai cu seamă aceea — cea mai rea dintre toate ! — cînd, sosind acasă într-o după-amiază, văzuse, îngrozită, un indian sălbatic care se apropia în vîrful picioarelor de patul unde își fă-

cea siesta fiul ei. Aproape fără să stea pe gînduri, a apucat muscheta încărcată care se afla într-un colț, a ridicat-o la înălțimea obrazului, a țintit spre indian și a tras. Sălbaticul s-a prăvălit cu un geamăt peste Pedro, care s-a trezit speriat, s-a desprins de sub „obiectul" acela care-i căzuse peste piept și a sărit din pat cu pumnalul în mînă, scăldat tot în sîngele sălbaticului. Văzîndu-și fiul plin de sînge, ea a început să țipe, deoarece a crezut că l-a atins și pe el cu glontele. Vecinii au dat fuga și abia după o vreme s-au lămurit lucrurile. Anei Terra nu-i plăcea să-și amintească de ziua aceea. Îi rămăsese umărul învinețit și dureros din cauza smuciturii, cînd a tras cu arma. Sîngele care curgea din corpul sălbaticului o amețise. Nu avea curajul să se apropie ca să se uite... Dar un vecin i-a povestit :

— A avut o gaură atîta de mare în plămîn.

Ana și-a petrecut restul acelei zile bînd ceai de frunze de portocal. Omorîse un om — ea care ajuta pe atîția să se nască ! Săptămîni în șir nu a putut să mănînce carne. Dar cum timpul le vindecă pe toate, a început să uite încetul cu încetul. Însă totdeauna cînd cineva voia să rîdă de ea în fața unui străin, primul lucru pe care îl spunea era :

— *Don'* Ana, povestește cum a fost cu sălbaticul pe care l-ai omorît.

Ea se înfuria atît de tare, că avea chef să înjure.

Și pentru că a venit vorba de sălbatici, de multe ori în anii aceia indienii dădeau tîrcoale caselor, săvîrșind fărădelegi.

Într-una din primele ierni petrecute acolo, Marciano Bezerra se dusese într-o zi să-și umple polobocul la un pîrîu care se afla la vreo șase sute de metri depărtare de case și se înapoiase alb ca va-

rul, pierzînd mult sînge dintr-un braț și povestind că fusese rănit de săgeata unui sălbatic. În zilele care au urmat, toți localnicii au trăit groaza să nu fie atacați de sălbatici, care fuseseră văzuți prin împrejurimi în număr mare. Anunțat de acest lucru, colonelul Ricardo și-a înarmat oamenii și a plecat la vînătoare de indieni, care au fugit către São Miguel.

Acestea erau lucrurile de care își amintea Ana Terra mai des cînd stătea după prînz să-și bea ceaiul de *mate* singură, sub portocal. Deoarece, în rest, o zi era la fel cu altă zi, în care muncea din zori pînă la apusul soarelui, în casă și pe cîmp, ca un bărbat. Pentru Ana nu exista duminică, nici sărbătoare. Din cînd în cînd ieșea cu foarfeca să taie cîte un cordon ombilical. Ori se ducea la vreo înmormîntare. Fiindcă oamenii continuau să se nască și să moară la acel capăt de lume.

Cînd apa din ceainic se isprăvea, Ana se scula, intra în casă, punea vasul pe plită și reîncepea lupta zilnică. Avea acum o oglindă, un dar adus de Pedro dintr-una din călătoriile sale în tîrgul Rio Pardo. Cînd și cînd Ana se oprea un minut sau două ca să se uite în ea. Ciudat... Întotdeauna i se părea că se află în fața unei străine. Se cerceta cu luare aminte, descoperea mereu noi fire albe în păr și uneori în propriii ei ochi vedea ochii triști ai mamei. Oglinda e lucrul dracului, conchidea. Avusese dreptate tatăl ei.

Chiar în ziua cînd Pedro Terra și-a anunțat logodna cu Arminda Melo, au sosit și primele zvonuri de război.

După cîteva zile a apărut și colonelul Ricardo călare pe calul său — acum rotat — și a expus situația. Sosise la conac un sol cu un mesaj în care

guvernatorul Continentului îl anunța că Portugalia și Spania se războiau din nou în Europa.

— Asta înseamnă, a explicat el, că trebuie să ne luptăm iar cu castilienii.

Recruta oameni, deoarece Veiga Cabral avea nevoie de forțe multe ca să întărească frontierele. Rotatul, nervos, scurma pămîntul. Călare pe el, colonelul Ricardo era și el agitat. Deși avea șaptezeci de ani bătuți pe muchie, mai era încă un bărbat țanțoș și chipeș, iar ochii îi străluceau cînd vorbea de război.

— De mulți ani nu ne-am mai luptat, a adăugat. Era și timpul.

I-a cerut lui Marciano să înceapă recrutarea. Avea armament pentru vreo patruzeci de oameni. Va lua de pe moșia lui douăzeci de sclavi și zece peoni, și se aștepta să mai înroleze vreo doisprezece, cincisprezece soldați de acolo, dintre ei. Localnicii l-au ascultat în tăcere. Înainte de a se retrage, colonelul Amaral a strigat, cu capul înălțat, de parcă i-ar fi vorbit lui Dumnezeu :

— Recrutarea e obligatorie. Din ordinul guvernului !

Atunci femeile au izbucnit în plîns.

Chiar în ziua aceea, Ana Terra a împrumutat un cal de la Marciano, a încălecat și s-a dus la conacul colonelului Amaral. Au poftit-o să intre în sala cea mare a casei, unde s-a trezit în fața seniorului din Santa Fé.

— Stai jos, i-a poruncit el.

Chico Amaral, fiul moșierului, își ungea pistoalele. Pretutindeni se observau pregătiri de război : cîțiva sclavi curățau săbiile și baionetele, alții se exersau în mînuirea flintelor. Așezat pe un buștean, cu un cuțitoi în mînă, un mulatru ascuțea o suliță de *guajuvira*, șuierînd printre dinți. Femeile din ca-

să aveau ochii roșii. Dar bărbații, cu excepția sclavilor, păreau foarte satisfăcuți, ca și cum s-ar fi pregătit pentru o petrecere cu dans. Unul dintre ei cînta, împletind un lasou lîngă ușa casei celei mari :

Azi noapte dormii afară,
La ușa mîndruței mele ;
Bătu vîntu-n trandafir,
Mă umplu de floricele.

Ana se uita, descumpănită, la Ricardo Amaral

— Ei ? a întrebat-o acesta. Ce-i nou ?

— Vedeți că am venit să vă fac o rugăminte.. A tăcut, stînjenită. Amaral se juca, destul de nerăbdător, cu inelul de la biciul care se afla pe masă, lîngă el. Ana și-a luat inima în dinți și a continuat :

— Vedeți că am un băiat, pe Pedrinho...

— Știu, știu.

— Nea Marciano a zis că băiatul trebuie să plece și el... Și a adăugat repede, cu teamă, „la război", ca și cum acest din urmă cuvînt i-ar fi ars buzele.

— Și ce-i cu asta ? Nu-i bărbat ?

— Ba da, domnule.

— Atunci ?

— Vorba e că-i atît de tînăr. Abia a împlinit douăzeci de ani.

— Tînăr ? Știi cîți ani aveam eu cînd am intrat în prima luptă ? Șaptesprezece !

Ana Terra ținea ochii în pămînt. Vocea răsunătoare a moșierului o intimida. Se uita tintă la cizmele lui mari și negre, cu carîmbii pînă la genunchi, și și-a amintit că, pe cînd era copil, Pedro îi spusese într-o zi că-i era frică de cizmele acelea care îi păreau „o lighioană neagră".

— Întoarce-te frumușel acasă, a spus Ricardo. Întoarce-te și nu povesti nimănui că ai venit să-mi

ceri să-l scutesc pe fiul dumitale. Nu povesti, fiindcă-i rușine.

Ana și-a găsit curajul și a făcut o nouă încercare :

— Și dacă moare ?

— Toți trebuie să murim într-o zi. Nimeni nu moare în ajun.

— Dar Pedro stă să se însoare...

— Să se însoare ? Va să zică, vrea să se culce cu fata. Păi n-are decît, e timp, plecăm abia peste două zile. Să se culce cu ea și să meargă la război. Pe urmă poate să se însoare, dacă se întoarce viu și mai are chef.

Ana Terra a simțit cum i se umflă în piept revolta. I-a venit să spună că nu și-a crescut băiatul ca să moară în război, nici ca să rămînă schilodit după lupta cu castilienii. Războiul e bun pentru oameni ca domnul colonel Amaral și alți granguri care drept răsplată pentru serviciile lor cîștigă medalii și pămînturi, în vreme ce bieții soldați nici solda nu și-o primesc uneori. A vrut să strige toate lucrurile astea, dar nu le-a strigat. Prezența bărbatului — cizmele acelea negre, mari și îngrozitoare ! — o făceau să fie lașă. S-a întors și a plecat în tăcere. Cînd să iasă în cerdac, a auzit vocea răsunătoare a colonelului care a învăluit-o, grea și violentă ca o ghiulea :

— Am șaptezeci de ani și prefer de o mie de ori să mor luptînd decît să mă sfîrșesc cu încetul, în patul meu !

Afară, mulatrul încă mai fredona. Cînd a trecut Ana pe lîngă el, i-a aruncat o privire strengărească și i-a adresat o strofă :

Fui soldat, în garnizoană,
Am slujit într-o gheretă
Acuma sunt ordonanță,
La o fată, ce-i cochetă.

Două sau trei zile mai tîrziu, Ana Terra și-a luat rămas-bun de la fiul ei. L-a strîns la piept, i-a acoperit fața de sărutări și abia și-a reținut lacrimile. Alte femei se despărțeau plîngînd de bărbații lor. Un aer de nenorocire și doliu se așternuse pe toate chipurile.

Colonelul Ricardo Amaral și fiii săi au apărut călare pe caii lor frumoși, cu pistoale și săbii la cingătoare. Au deschis marșul, urmați de ceilalți bărbați care, înfășurați în *poncho*, majoritatea desculți și cu flintele în bandulieră, le-au făcut semn, de pe mîrțoagele lor, celor pe care îi lăsau în urmă.

Ana Terra, Eulália, Rosa și Arminda, logodnica lui Pedro, au însoțit din ochi ceata care se îndepărta. Harnașamentul argintat al colonelului Amaral sclipea în soare. Departe, cînd să înceapă coborîșul coastei celei mari, Pedro și-a oprit calul, și-a sucit bustul, și a făcut un semn trist cu mîna. Femeile au răspuns semnului său.

Abia atunci și-a dat seama Ana Terra că bate vîntul.

24

Din nou Ana Terra a început să aștepte... Aștepta știri de la război ; aștepta înapoierea băiatului. Dacă era zi, dorea să se lase noaptea, fiindcă dormind uita de așteptare. Dacă era noapte, voia să se facă iar zi, deoarece cu cît trecea mai repede timpul, cu atît mai curînd i se va întoarce fiul acasă. De

multe ori Ana se surprindea chiar și în vis așteptînd, înnebunită, văzînd în zare siluete de călăreți printre care știa că este și Pedrinho — dar oricît de tare galopau caii, nu soseau niciodată.

În casele golite de bărbați — doar bătrînii și invalizii rămaseseră — femeile își continuau propria lor luptă. Iar cînd, peste mult timp, a venit un mesager cu știri de la război pentru familia colonelului Amaral, toate l-au înconjurat și i-au pus întrebări îngrijorate despre soarta bărbaților lor. Solul nu le-a putut povesti multe. Le-a dat vești generale și vagi... Ricardo Amaral și soldații săi se alăturaseră forțelor colonelului de calaverie ușoară Manuel Marques de Souza. Invadaseră teritoriul inamic și luaseră prizonieri gărzile din São José, Santo Antônio da Lagoa și Santa Rosa, iar acum se întăreau în Cerro Largo.

Cam tot prin zilele acelea, Eulália s-a dus să stea cu un văduv de vreo cincizeci de ani care nu a fost luat la război fiindcă avea două degete de la mîna dreaptă tăiate.

— Cînd o veni pe aici un preot ne căsătorim, i-a explicat ea Anei, cu ochii în pămînt, atunci cînd i-a comunicat cumnatei hotărîrea să se mute la văduv.

— Ce-mi pasă mie? a răspuns cealaltă. Principalul este ca voi să vă aveți bine și Roshinei să aibă cine să-i poarte de grijă.

Astfel, Eulália și fiica ei s-au mutat în altă casă. Iar Ana Terra a rămas singură. Cînd se apuca de tors, pedalînd la roată, vorbea adesea singură și își spunea apoi, zîmbind, că a dat în mintea copiilor.

Uneori chipul fiului ei se confunda în vis cu al tatălui lui, și într-o dimineață Ana s-a trezit agitată, fiindcă visase că Antônio și Horácio îl duseseră

pe Pedrinho departe, ca să-l omoare. A rămas cu ochii deschiși pînă a auzit cîntînd primul cocoș la răsăritul soarelui.

Au trecut mai multe luni, și într-o zi, cînd a văzut că burta Euláliei începuse să crească, s-a gîndit imediat la foarfecă și a surîs. În iarna aceea se născuseră cinci copii în partea locului, fiindcă înainte de plecare mulți bărbați își lăsaseră nevestele gravide. Și aproape întotdeauna cînd vedea un copil născîndu-se, primul ei gînd era : o mai fi trăind taică-său ?

Într-o noapte cu ploaie, întorcîndu-se acasă după o naștere, orbecăind prin întuneric și orientîndu-se după lumina fulgerelor, Ana s-a gîndit tot timpul la băiatul ei, și l-a închipuit cum doarme pe jos, înfășurat într-un *poncho* îmbibat de apă, cu ploaia căzîndu-i în obraz. I-a venit să-l strîngă în brațe, să-i împrumute din căldura corpului ei. Iar în casă, lîngă foc, a rămas să asculte zgomotul blînd al ploii pe acoperiș. Se uita la roata de tors și își amintea de vremurile de acolo, de la fermă, cînd sufletul mamei venea să toarcă în toiul nopții. Roata era prezentă, bătrînă și tristă, iar Ana Terra se simțea mai părăsită ca oricînd, fiindcă acum nici năluca mamei nu mai venea să-i țină de urît.

Spre sfîrșitul iernii a sosit un mesager și a spus :

— Războiul e pe aici, pe-aproape.

Multe persoane, bătrîni și femei, au venit lîngă el și l-au ascultat povestind că un anume Santos Pedrozo cu vreo douăzeci de soldați înfrînsese garda castiliană de la San Martinho și cucerise misiunile. Și, cu un surîs larg pe fața însemnată de o cicatrice care se întindea de la colțul gurii pînă la vîrful urechii, a adăugat :

— Acum toate cîmpurile pînă la fluviul Uruguay sunt ale noastre !

Ana Terra a clătinat din cap încet, dar fără să înțeleagă. De ce e nevoie de atîta cîmp? De ce e nevoie de atîta război? Bărbații se omoară și cîmpurile rămîn pustii. Copiii cresc, devin bărbați și pleacă iar la război. Femeile continuă să aștepte. Soldații mor sau rămîn schilodiți. A întors capul spre Sete Povos și privirea i s-a pierdut peste dealuri.

Cînd a venit vara, a apărut un mesager cu știrea că domnul colonel Ricardo fusese omorît într-o luptă, iar fiii lui se vor înapoia la Santa Fé în trei luni, cu soldații care „rămăseseră" din război. Timp de trei zile și trei nopți s-au auzit plînsete la conacul Santa Fé. Femeile din așezare erau îngrijorate, voiau să știe cîți supraviețuiseră din cei patruzeci și atîția care plecaseră, cu mai bine de un an în urmă. Mesagerul și-a întors capul, s-a uitat în altă parte și a răspuns, după un timp de gîndire:

— Au rămas vreo douăzeci... Și, văzînd consternarea pe chipul femeilor, a făcut o concesie optimistă ...sau douăzeci și cinci.

Și a plecat, fluierînd o melodie de cîmpoi pe care o învățase în taberele din Banda Oriental.

— Dar Pedro e în viață, și-a spus Ana Terra. Ceva în mine îmi spune că fiul meu n-a murit. A luat-o de mînă pe viitoarea ei noră și a tras-o în casă, spunînd:

— Trebuie să dereticăm peste tot ca să-l așteptăm pe mire.

25

Într-o zi Chico Amaral s-a întors cu oamenii săi. Învinseseră în război, dar se înapoiau cu un aer de înfrînți. Bărboși, încovoiați, cu ochii în fundul capului, cu *poncho*-urile în zdrențe, nici măcar nu au zîmbit cînd și-au revăzut rubedeniile. Chico Amaral încasase o împunsătură de lance care îi scosese ochiul stîng, peste care purta acum un pătrat de pînză neagră. Unul dintre peonii săi se întorcea fără un braț. Alții aveau doar răni ușoare. Îngropați în pămînt castilian rămăseseră cincisprezece sclavi, patru peoni și opt fermieri. Bărbații au descălecat, și-au îmbrățișat rudele și prietenii și s-au îndreptat spre casele lor. Iar femeile ale căror bărbați, fii, frați sau logodnici nu se întorseseră au mai rămas o clipă, la început încremenite, apoi s-au dus să-i aștepte sub smochinul cel mare. Deodată, înțelegînd, au izbucnit în plîns.

Ana Terra nu și-a putut reține lacrimile cînd și-a văzut băiatul. Aproape că nu-l mai recunoștea. Pedro îmbătrînise cu mulți ani în lunile acelea. Era slab, abătut, și-și lăsase barbă, iar cînd a descălecat și a venit spre mama lui, aceasta a avut senzația că-l va îmbrățișa pe însuși Maneco Terra.

A doua zi — odihniți acum și mai bine hrăniți — războinicii povesteau isprăvi de vitejie, descriau lupte, marșuri, incursiuni... Doar Pedro Terra nu vorbea. Oricît l-ar fi întrebat, oricît ar fi tras de el, nu spunea nimic. Rămînea uneori cu ochii pierduți privind niciunde, sau cioplind aschii dintr-un lemn oarecare, cu cuțitul.

A început să circule din gură în gură relatarea faptelor de vitejie ale colonelului Ricardo Amaral. Se povestea că inamicul își instalase tabăra cu vreo două sute de oameni în apropiere de rîul Jugua-

rão. Marques de Souza a trimis în recunoaștere o divizie de două sute de subofițeri. Comanda lor a vrut să o încredințeze unuia dintre căpitani, cînd colonelul Ricardo a făcut un pas înainte și a spus : „Șefule, dacă ai încredere în mine, m-aș simți foarte onorat să-i comand eu pe soldați". Marques de Souza a răspuns : „Foarte bine, colonele. Du-te, și mult noroc." Chio Amaral a intervenit : „Tată, vreau să vin cu dumneata". Bătrînul a spus doar : „Vino. O să petrecem bine." Și chiar că au petrecut. Ricardo a pornit în fruntea trupei și a întîlnit inamicul așezat în șir indian lîngă Passo das Perdizes. Cu lancea ridicată, soldații noștri s-au aruncat asupra castilienilor, care au deschis focul. Dar credeți oare că oamenii lui Amaral s-au oprit ? S-a produs învălmășeala. Totul se petrecea în vîrful unui deal și de o parte și de cealaltă soldații luptau ca niște diavoli. În multe locuri iarba verde s-a înroșit, iar sîngele oamenilor s-a amestecat și s-a închegat sub soare cu cel al cailor. Se pare că Ricardo Amaral a primit un glonte cînd bătălia era în toi, dar a rezistat pînă la sfîrșit, pierzînd mult sînge. Castilienii au fost înfrînți total : cei care nu puteau fugi au mușcat pămîntul. Cînd Chico Amaral s-a uitat la taică-său — la sfîrșitul încleștării — l-a văzut prăbușit peste grumazul rotatului. A dat atunci pinteni calului și a ajuns chiar la timp ca să-l apuce pe bătrîn de talie, ținîndu-l să nu cadă. Ricardo a dat să spună ceva, dar din buzele lui a ieșit un horcăit. A murit în brațele fiului său, cu tot sîngele scurs.

Mai tîrziu Marques de Souza a declarat că victoria din Passo das Perdizes fusese decisivă. Grație ei, forțele sale au putut să traverseze rîul Jaguarão fără pericol și să pătrundă mai adînc în teritoriul

inamic. Astfel castilienii au pierdut Rio Pardo, Batovi, Taquarembó, Santa Tecla...

În lunile care au urmat au mai ajuns pînă la Santa Fé zvonuri că inamicii castilieni se pregătesc de un nou atac. Dar se mai spunea și că Portugalia și Spania încheiaseră pace în Europa, și că în Continent avea să rămînă totul așa cum este.

La începutul lui 1803, un călugăr de la misiuni a trecut prin dreptul pîlcului aceluia de case, a oficiat o mesă, l-a convins pe Chico Amaral de necesitatea de a se înălța acolo o capelă, a botezat doisprezece copii și a încheiat cinci cununii, inclusiv pe cea a lui Pedro Terra cu Arminda Melo.

La sfîrșitul aceleiași veri, Chico Amaral a făcut o călătorie cu șareta la Porto Alegre însoțit de nevastă și de fiul lor Ricardo, luînd cu ei o sclavă cameristă negresă, un paj și doi peoni. S-au înapoiat după șase luni, iar noul stăpîn de la Santa Fé a povestit rudelor și prietenilor ce văzuse, spusese și făcuse în Capitală. Generalul Veiga Cabral murise de vreo doi ani, fusese înlocuit de un general de brigadă — care guvernase doar patrusprezece luni — iar acum în fruntea Continentului se afla șeful de escadră Silva Gama.

— Un om de treabă, povestea Chico Amaral. Dar a găsit Continentul într-o stare jalnică, în urma războiului. Mi-a mărturisit că cheltuielile depășesc veniturile... închipuiți-vă !

Cei care ascultau au dat din cap într-un asentiment mut, deși nu înțelegeau sensul cuvintelor lui.

— S-a plîns de paragina în care se află Continentul, a continuat moșierul, și că nu poate întreprinde nimic fără să ceară încuviințare de la Rio. Astfel toate se tărăgănează și sunt foarte îngreunate. Singurul lucru de făcut, mi-a spus el, este să

se ia inițiativele fără consultarea viceregelui.

Chico Amaral a zîmbit și a adăugat :

— Atunci i-am răspuns : „Mai bine să treci drept nesupus, decît drept incompetent". Guvernatorului i-a plăcut mult răspunsul meu. Și mi-a mărturisit în mare taină că de aproape zece ani Curtea nu mai plătește soldații din Rio Grande. „Dumneata știi mai bine decît mine, domnule maior, mi-a spus, cum o duc nefericiții ăștia. Nici uniforme nu au, merg pe jos și în ultimul război au ajuns să lupte și cu sulițe de lemn în lipsa armelor de foc !"

Chico Amaral era mulțumit de primirea care i se făcuse. Guvernatorul îi acordase cele trei leghe de pîrloagă solicitate și, cînd a auzit de proiectele lui de întemeiere a unei așezări, Silva Gama i-a spus : „Fă o petiție către comandantul misiunilor Am să-i recomand s-o rezolve favorabil."

Astfel că, după cîteva luni, noul stăpîn din Santa Fé a sosit într-o zi călare și, la fel cum făcea și tatăl său, s-a postat sub smochin, i-a chemat pe localnici și le-a comunicat că administratorul reducției São João i-a trimis un mesaj cum că-i acordă terenul necesar pentru întemeierea satului. Chico Amaral a citit cu glas tare : *„...vă poruncesc să puneți să se măsoare cît mai curînd o jumătate de leghe de teren acolo unde intenționați să fundați așezarea, socotind din locul unde doriți să fie capela, cîte un sfert de leghe spre fiecare punct cardinal, în linie dreaptă de la sud la nord și de la est la vest"*.

Ana Terra asculta, înțelegînd cu greu sensul acelor fraze. Pedro era foarte atent. Se gîndea la terenul care îi va reveni lui și totodată se uita fascinat la cizmele mari ale moșierului, amintindu-și de cizmele colonelului Ricardo ; încă mai simțea față de ele o tainică teamă, care era de fapt ostilitate.

Asupra unui punct anumit maiorul Amaral a atras atenția celor de față, citindu-l de două ori cu emfază :

„Nimeni nu va putea ocupa mai mult teren decît i se cuvine, exceptînd cazul că ar cumpăra de la altul care posedă un titlu legal".

Fiecare stradă din localitate trebuia să aibă șaizeci de palme [1] lățime, iar fiecare locuitor urma să primească o parcelă de cincizeci de palme la fațadă și două sute de palme în adîncime, urmînd ca în termen de șase luni să solicite un titlu legal de la domnii din guvern.

Maiorul Amaral a cerut ca planul așezării să fie întocmit de un măsurător cadastru foarte priceput, venit din Rio Pardo. Voia o piață, în mijlocul căreia urma să rămînă smochinul, trei străzi de la nord la sud și patru transversale, de la est la vest. După cîteva luni s-a început construirea capelei cu lemn din pădurile apropiate. Și toți bărbații și toate femeile din partea locului au pus umărul la această lucrare. Iar cînd capela a fost gata, s-a dedicat Sfintei Fecioare a Imaculatei Concepții ; un călugăr venit din Santo Ângelo a oficiat prima liturghie. Iar maiorul Amaral a pus să se cumpere de la misiuni, cu aur greu, o statuie a patroanei așezării.

În anul următor a purces la construirea unei case toată din piatră pentru familia sa, chiar în fața capelei, de cealaltă parte a pieței. A mai ridicat și alte case pe care urma să le închirieze oamenilor care soseau. Fiindcă mulți oameni au apărut în anul acela și în cei următori. Văcari, veniți de la Sorocaba să cumpere catîri din partea locu-

[1] O palmă echivalează cu 0,225 m (n.t.).

lui, îndrăgeau așezarea și se stabileau acolo. Iar denumirea de Santa Fé a început să fie cunoscută în întregul municipiu Rio Pardo și dincolo de hotarele lui.

La începutul lui 1804, Chico Amaral a înființat o afumătoare și a mai cumpărat un lot de sclavi. În același an, într-o noapte călduroasă de martie, s-a născut primul fiu al lui Pedro și al Armindei Terra. Era băiat și l-au botezat Juvenal. Cînd Ana Terra a luat foarfeca să-i taie cordonul ombilical, mîinile îi tremurau.

În zilele cînd Pedro se ducea la pădure după lemn pentru casa pe care o ridica pe terenul ce îi revenise, iar Arminda mergea să spele rufe la pîriu, Ana Terra rămînea acasă torcînd și văzînd de nepot. Cînd Juvenal plîngea, ea pedala mai ușurel și îi cînta vechile cîntece învățate de la mama, aceleași pe care i le cîntase cîndva și lui Pedrinho.

Acum găsea că totul e în regulă. Fiul ei era un bărbat de treabă și se însurase cu o femeie serioasă și harnică. Eulália trăia în bună înțelegere cu soțul ei și Rosinha era logodită cu vechilul maiorului Amaral.

Au fost vremuri de mare pace. De multe ori pe an, Ana Terra ieșea grăbită sub razele soarelui sau licărul stelelor, cu foarfeca sub braț. Și alți oameni se nășteau, mureau ori se căsătoreau în Santa Fé. Numărul caselor creștea și populația se deprinsese cu dangătul clopotului de la capelă.

În iarna lui 1806, Ana a ajutat la venirea pe lume a celui de-al doilea nepot al ei, o fetiță care a primit numele de Bibiana. Văzîndu-i sexul, bunica a mormăit : „Încă o sclavă". Și a aruncat foarfeca pe masă cu un gest de furie și totodată de bucurie.

Bibiana avea aproape trei ani cînd într-o zi un văcar venit din Rio Pardo i-a povestit lui Pedro că erau noutăți mari în Rio de Janeiro. Regina și principele regent fugiseră din Portugalia fiindcă țara le fusese invadată de francezi... sau englezi, nu știa sigur [1]; dar adevărul era că familia regală se afla în Brazilia. În Rio Pardo toți erau de părere că lucrurile aveau să se schimbe în bine.

Maiorul Amaral dădea acum audiențe la conac localnicilor care îi înfățișau problemele lor sau îi cereau sfatul.

Odată, Pedro l-a auzit pe stăpînul din Santa Fé vorbind, indignat, cu un fermier din Viamão care venise să-i cumpere o cireadă.

— Așa nu mai merge! spunea el, umblînd în sus și în jos prin încăpere. Pastrama noastră nu poate fi vîndută în Rio de Janeiro decît cu șapte sute de reali *arroba* [2], iar pastrama castilienilor ajunge la patru sute. Asta este admisibil? Spune, este?

Oaspetele se mulțumea să clatine din cap și să murmure:

— Așa stau lucrurile, domnule maior, așa stau...

— Și, colac peste pupăză, prețul vitelor noastre la tîrg scade întruna.

Locuitorul din Viamão a început să-și morfolească țigara, îngîndurat. Pe urmă, cu vocea lui calmă, a întrebat:

— Și cum a rămas cu cererea adresată guvernului ca să se interzică pătrunderea pastramei castilienilor?

---

[1] După invadarea Portugaliei, în 1807, de către armatele napoleoniene, familia regală portugheză, la sfatul ambasadorului englez, s-a refugiat în Brazilia în 1808, stabilindu-și curtea la Rio de Janeiro (n.t.).

[2] Veche unitate de măsură echivalentă astăzi cu 15 kilograme (n.t.).

— N-a rămas nicicum! E limpede că guvernul este interesat în chestia asta, fiindcă nu vrea să piardă taxele de import.

— A dracului treabă... Şi acum, au mai născocit şi impozitul ăsta de 320 de *reali*[1] pe cap de vită tăiată...

Chico Amaral a scuipat pe jos.

— Tare sunt curios să văd cum o să-l adune. Tare sunt curios...

— A dracului treabă...

— Castilienii au tot ce vor, uşor şi fără muncă. Noi trebuie să depindem în toate de ordinele de la Rio. Nu ne-a folosit la nimic faptul că avem acum Curtea la Rio de Janeiro. O să ne ducem mai departe viaţa părăsiţi şi uitaţi ca totdeauna. Dar cînd sunt la ananghie, se pricep să vină să ne ceară ajutorul, fiindcă ţara o duce prost şi mai ştiu eu ce. Îţi mai aduci aminte de colecta pe care au făcut-o în 1805? Parcă ar fi cerut de pomană unor persoane particulare. Unde s-a mai văzut aşa ceva?

— A dracului treabă..., a murmurat din nou vizitatorul, răsucindu-şi ţigara.

— Şi atunci cînd e vorba să se pună mîna pe arme, atunci cînd trebuie să luptăm cu castilienii, Curtea face apel tot la noi.

Oprit lîngă uşă fără să îndrăznească să intre, Pedro îl asculta pe moşier cu ochii aţintiţi asupra cizmelor lui pline de noroi.

Chico Amaral, care acum morfolea furios între dinţi o foaie de tutun, a început să discute problema contrabandei. Silva Gama făcuse tot posibilul ca să pună capăt acestui abuz, dar nu izbutise nimic. Contrabandiştii aduceau negri din coloniile

[1] Veche unitate monetară valabilă în Portugalia şi Brazilia (n.t.).

portugheze din Africa, angajau călăuze ca să-i ducă în Căpitănia din Rio Grande, dar în realitate își continuau drumul spre Montevideo și Buenos Aires, unde făceau troc cu negri pe pastramă, grîu, piele și seu, după care mergeau să vîndă mărfurile acestea în alte părți din Brazilia, ca și cum ar fi fost produse în Rio Grande.

— Și în felul ăsta fac concurență produselor noastre! a exclamat Chico Amaral. Este admisibil așa ceva? Din cauza asta și din multe altele pastrama noastră nu poate concura cu cea din Banda Oriental. Pielea lor este bine cotată, a noastră rămîne să putrezească aici și nu putem face altceva din ea decît desagi pentru ciobani!

Chico s-a oprit în fața vizitatorului, l-a apucat de braț, l-a privit în față și a întrebat:

— Dumneata știi cum se poate soluționa tărășenia asta? Numai invadînd Banda Oriental și sugrumînd-o chiar acolo, pe loc. Castilienii nu se pot plînge, fiindcă ei au început, năvălind peste pămînturile celorlalți.

Locuitorul din Viamão a clătinat încetișor din cap și a spus blînd:

— Războiul nu rezolvă nimic, domnule maior.

— Ce tot spui? Războiul rezolvă tot.

Pedro, care se dusese la Chico Amaral ca să-l roage să-i arendeze cîțiva *alqueires*[1] de pămînt, unde intenționa să semene grîu, a găsit că-i mai bine să plece, fiindcă vedea că omul e nervos.

O săptămînă mai tîrziu însă a obținut ce voia. Chico Amaral i-a arendat o bucată de cîmp la un sfert de leghe de așezare. Pedro a angajat doi peoni și cu ei a răsturnat pămîntul. În ziua aceea nevasta și mama au luat și ele sapele în mînă și i-au ajutat

[1] Teren pe care se poate semăna un *alqueire* de semințe. Vezi și nota de la p. 99 (n.t.).

Au muncit toată ziua. Pe urmă au semănat. După șase luni, au cules. Pedro a vîndut grîul și a cîștigat bani frumoși. A semănat din nou și a avut iar o recoltă bună. La vremea aceea, casa era pe terminate. Construită din scînduri, avea o livadă și o ogradă pentru găini și porci.

Toate îi mergeau din plin familiei Terra cînd au început să circule zvonuri despre un nou război. Se spunea că Dom João [1] hotărîse să cucerească Banda Oriental.

Ana Terra a oftat și a spus:

— Asta-i numai fiindcă n-are ce face. Dacă ar trebui să muncească așa ca noi, din zori pînă în noapte, nu i-ar cășuna să năpădească pămînturi străine.

Asta se petrecea în anul 1811. Se spunea că în Banda Oriental erau tulburări, fiindcă cei din La Plata voiau să se elibereze de Spania. Cine mai înțelegea ceva din toată învălmășeala asta? Se mai spunea și că Dom Diogo de Souza, comandantul forțelor portugheze din Căpitănia Rio Grande, își instalase tabăra, cu oștile sale, în Bagé. Toate semnele arătau că se pregătea o invazie.

Arminda se ruga zi și noapte în fața Cristului fără nas. Femeile din Santa Fé au umplut capela în ziua cînd s-au confirmat zvonurile de război. Iar înăuntru se amestecau, de-a valma, rumoarea rugăciunilor și sughițurile de plîns.

Cînd într-o după-amiază a apărut Chico Amaral călare și a pus să se tragă clopotul, chemîndu-i pe locuitori, Ana Terra a ieșit din casă cu un fior rece în suflet, fiindcă știa ce urma să se întîmple.

---

[1] Este vorba de regele Dom João al VI-lea (supranumit *Clementul*), care, refugiat în Brazilia după invadarea Portugaliei de către Napoleon, a contribuit mult la dezvoltarea acestei colonii. A trăit între 1767 și 1826 (n.t.).

Și s-a întîmplat cum se temea ea. Dom Diogo de Souza apela la maiorul Francisco Amaral, cerîndu-i să se alăture cît mai repede posibil cu oamenii săi forțelor portugheze care se pregăteau să invadeze Banda Oriental.

Pedro a trebuit să părăsească muncile cîmpului și să se încorporeze trupei lui Chico Amaral.

— Îmi spune mie ceva că din războiul ăsta nu mă mai întorc, a murmurat el pe cînd se pregătea de plecare.

Arminda, care plîngea cu Bibiana atîrnată de fuste, nu a scos un cuvînt. Dar Ana Terra, cu ochii uscați, a pus mîna pe umărul fiului ei și a zis :

— Ba ai să te întorci. Și, ca și cum totul ar fi depins de Pedro, l-a privit drept în ochi și a continuat : Trebuie să te întorci. Gîndește-te la copii, la nevastă, la cîmp.

Ochii lui Pedro au strălucit.

— Mamă, ai grijă dumneata de toate.

— Nici nu era nevoie să spui.

Chico Amaral și soldații lui au plecat într-o dimineață în zori ca să se alăture la misiuni forțelor lui Mena Barreto [1]. Ana și Arminda petrecuseră noaptea fără să închidă ochii, auzindu-l pe Pedro cum se răsucește în pat, neliniștit. La plecare era palid. Știa cum e la război. Nu-și făcea nici o iluzie.

Și din nou așezarea a rămas aproape golită de bărbați. Și din nou femeile s-au pus pe așteptat. În unele nopți, așezată lîngă vatră sau la masă, după cină, Ana Terra își amintea întîmplări din viața ei trecută. Iar cînd, venind iarna, a început să sufle vîntul tăios de nord, ea l-a primit ca pe un bătrîn prieten morocănos care trece gemînd prin casa ei fără să se oprească și o pornește apoi haihui

[1] General brazilian (1817—1869), care a avut un rol important în campaniile din Uruguay și Paraguay (n.t.).

peste cîmp. Ana Terra era atît de obișnuită cu vîntul, încît i se părea că și înțelege ce spune. Iar în nopțile vijelioase se gîndea mai ales la morminte și la cei care plecaseră pe lumea cealaltă. Ca și cum ar fi venit unul cîte unul în jurul ei, povestind întîmplări și întrebînd de cei vii. De aceea, mult mai tîrziu, ajunsă femeie în toată puterea cuvîntului, Bibiana o auzea pe bunica ei spunînd, atunci cînd bătea vîntul : „Noapte de vînt, noapte de morți...".

Noapte de aprilie. La licărul unei luminări, în casa unde este găzduit, botanistul francez notează în jurnalul său de călătorie.

Observ că, dacă mă comport și vorbesc cu simplitate, nu mi se acordă prea mult respect.

Locuitorii din Căpitănia Rio Grande s-au învățat atît de mult cu aerul milităros și încruntat al ofițerilor, încît nu își pot închipui că un om simplu și onest are vreo importanță.

Da, oamenii cu galoane, titluri de noblețe, leghe întregi de ogoare, cizme și cai vorbeau tare și gros, ținînd capul sus.

Mai erau și cei fără titluri, nici pămînturi, nici galoane, care vorbeau tare și gros și țineau capul sus fiindcă aveau arme, cizme și cai.

Dar bieții gauchos *fără cai, fără arme, fără cizme, fără nimic; sărăntocii care umblau zdrențăroși și cu mîinile goale, aceștia nu vorbeau tare și gros decît între oameni de teapa lor.*

Fiindcă în fața celor ferchezuiți țineau ochii în pămînt și le pierea vocea.

Uneori nu posedau nici măcar un nume. De unde veneau? Nimeni nu știa sigur și nici nu căuta să a-

fie. Cîțiva erau fii de mulatri sau negrese care se culcaseră cu soldați, hoți de vite, cărușași, căutători de aur și argint, vînători de indieni.

Alții erau rămășițe din foste expediții,
refugiați din Colonia Sacramento,
sclavi evadați,
dezertori din Regimentul Dragonilor,
castilieni veniți de pe celălalt mal al Uruguayului, de pe șesurile din Rio da Plata : hoinari fără adăpost, mameluci, metiși, corcituri de negri cu indieni, portughezi, spanioli.

Unii își tîrau după ei nevestele și copiii, dar îndeobște umblau singuri.

Și erau mai prăpădiți decît negrii.

Iată pe unul din ei.

Cum te cheamă ?

João Caré.

Unde te-ai născut ?

Nu știu. Cred că am răsărit din pămînt ca iarba rea pe care n-a semănat-o nimeni.

Mama ta ?

A murit.

Tatăl tău ?

Nici ea nu-l cunoștea.

Ai piele de maur, dar de unde ți-ai făcut rost de ochii ăștia verzui ?

Nu mi-am văzut ochii niciodată.

João Caré umblă singur, cu picioarele pe pămînt, aproape gol, abia acoperindu-și părțile rușinoase cu o flanea zdrențuită. Iarna, cînd suflă vîntul tăios și rece, își sapă o groapă în pămînt și se culcă în ea. Cînd foamea îl chinuie și n-are nimic de mîncat, João Caré mestecă rădăcini, ca să-și înșele stomacul. Iar cînd dorința de femeie e puternică, se întinde cu burta în jos și se descarcă în pămînt.

Săracul nu se însoară, își ia ibovnică. João Caré într-o zi și-a luat ibovnică o mulatră.

Își durează o colibă de lut cu acoperiș de paie. Și încep să facă plozi cu nemiluita.

Singurul lucru pe care-l seamănă în pămîntul ce nu le aparține sînt copiii care le mor.

Supraviețuitorii cresc din mila lui Dumnezeu.

Într-o zi vine un bărbat călare și strigă :

Cine ți-a dat voie să-ți faci casă pe cîmpurile astea ?

Nimeni.

Pămîntul acesta-mi aparține, am titlu de proprietate asupra lui de la rege. Ia-o din loc !

João Caré își ia catrafusele, femeia și copiii, și pleacă.

De la sărac, și urmele lăsate pe pămînt sunt triste. Dar se găsesc poame în desiș, apă în sanga și mai multe sunt vietățile Domnului. Uneori află chiar și mărunțaiele vreunei vite de curînd tăiate : trebuie doar să le cureți de pămînt.

Într-o zi João Caré ajunge în Rio Pardo, aude bătînd clopote, pocnind artificii în aer, țipînd oameni pe stradă. Ce s-a întîmplat ? Ce nu s-a întîmplat ?

S-a proclamat Independența ! Am scăpat de galicieni !

João Caré nu înțelege. Dar cum are nevoie de bani ca să-și hrănească familia, o închiriază pe fiica lui cea mai mică unui negustător.

E fată mare ?

Da domnule.

Cîți ani are ?

Vreo cinșpe.

Tocmai bună.

Da domnule.

Ochii bărbatului măsoară picioarele micuței mulatre.

Cît ceri pe ea?

Faceți matale prețul.

Doi patacões și o halcă de pastramă.

Luați fata.

Ochii bărbatului măsoară sinii micuței mulatre.

S-a încheiat tîrgul.

Dar dacă nu-i fată mare vreau banii înapoi. Și pun să ți se dea și o bătaie bună cu biciul.

Fata mea, du-te cu domn' colonel, fă tot ce o să-ți poruncească 'mnealui.

Și așa s-a născut Mingote Caré.

A crescut chiar acolo, în Rio Pardo, unde mama lui, mulatră la cheremul soldaților, se culca cu dragonii pentru cîte zece vinteni [1].

Acum uite-o umblînd cu Mingote în brațe și alt plod fără tată în burtă. Iar vîntul rece al acestui iulie îi flutură zdrențele.

...și stindardele și velele brigantinei „erotector" acostează lîngă silozul de la Porto Alegre cu imigranți germani la bord.

Excelența Sa Președintele Provinciei, cu joben și în redingotă, îi așteaptă în port, înconjurat de autorități.

De pe coverta, Willy privește orașul pe care l-au întemeiat familiile de azorieni.

Debarcă destul de buimăcit, ținîndu-și nevasta de mînă: Hänsel și Gretel, sărmanii, pierduți în pădure.

Imbarcați pe un șlep cu celelalte familii de imigranți, urcă pe Rio dos Sinos, cu ape nămoloase și

[1] Monedă de aramă care valora 20 de reali (n.t.).

maluri scunde, riu fără istorie, fără castele, fără sirene nici Lorelei.

Păşesc iar pe pământ, se urcă într-un car cu boi.

Asta e lotul care-ţi revine, Willy. Acum n-o să-ţi mai fie foame, ca în ţara de baştină.

Willy priveşte desişul. Verflucht ![1] *Trebuie să doboare copaci, să răstoarne pământul şi, mai înainte de toate, să-şi ridice o casă. Dar croitorul Willy nu ştie să ridice case. Ia loc pe o piatră şi rămîne cu ochii la nori, spunînd* Gott wird helfen[2].

Sosesc alte transporturi de imigranţi. Sunt din Renania, din Palatinat, din Hessa, din Pomerania, din Saxonia de Jos şi din Westfalia.

Văzduhul vechii Manufacturi de In şi Cinepă se umple de larmă de cuţite, ferăstraie, ciocane şi voci străine. Copacii cad, cărările se deschid, şi ascunşi în hăţiş negrii şi maimuţele îi pîndesc intrigaţi pe oamenii aceia blonzi.

Heinrich a rămas sub un cedru cu pieptul strivit.

Kurt a fost muşcat de o cobră.

Un indian i-a scos un ochi lui Jacob cu o săgeată.

Schade nichts ![3]

Colonia primeşte denumirea de São Leopoldo.

Ach mein Gott ![4] *Nu-mi place pastrama, nici turta de mălai, nici fasolea cu orez. Ce n-aş da să am cartofi,* Sauerkraut[5], *pîine de secară şi cîţiva litri de bere !*

---

[1] Al naibii ! *(germ.).*

[2] Dumnezeu o să ajute *(germ.).*

[3] Nu-i nimic ! *(germ.).*

[4] Ah, Dumnezeule ! *(germ.).*

[5] Varză murată *(germ.).*

Willy gustă din ceaiul amar de mate, care îi arde limba, scuipă departe apa verde și amăruie. Dar Hans fierarul încearcă și îi place, își leagă flaneaua la brîu ca băștinașii, trăiește cu o mulatră și, rușinea coloniei, își schimbă numele : e João Ferreira.

Într-o după-amiază, în casa lui nouă, la poalele munților Serra Geral, Werner îi scrie lui lieber Vetter Fritz [1], *rămas în Germania.*

...guvernul nu ne-a dat tot ce a făgăduit, dar cu ajutorul lui Dumnezeu o să răzbim.

Cum nu mai existau pămînturi nelocuite în São Leopoldo, ne-au trimis aici în munți, unde sunt indieni sălbatici.

Slavă Proniei cerești nu ne mai e foame. Avem hrană din belșug și pămîntul nostru dă fasole albă și neagră, porumb, orez și cartofi. Închipuie-ți, Fritz, cartofi ! Mai plantez și tutun, care e de cea mai bună calitate.

Trebuie să vii și tu încoace. Călătoria a fost lungă și grea, am trecut prin primejdii și nevoi, dar sunt sigur că în cîțiva ani voi ajunge om bogat.

Ascultă, Fritz, știu cît de mult îți plac fructele, aici ai fi foarte fericit, pentru că pămîntul ăsta roditor produce lămîi, banane, portocale, ananași, smochine, piersici, mere, pepeni verzi și galbeni. Acum am de gînd să semăn în și bumbac, iar într-o zi poate...

Werner s-a oprit din scris pentru că venise ceasul să se înapoieze pe ogor. N-a mai apucat să isprăvească scrisoarea, fiindcă în ziua aceea indienii au atacat luminișul și au omorît unsprezece coloni. Werner a căzut cu fața în jos, cu o săgeată înfiptă în spinare. Ultimul cuvînt pe care l-a rostit, îmbi-

[1] Dragul verișor Fritz *(germ.)*.

bind pămîntul cu sînge nu a fost Vaterland [1], *nici numele vreunei ființe iubite. A fost :*

Scheisse ! ! [2]

Într-o zi un gaucho *vagabond și sărac a trecut pe jos prin São Leopoldo.*

A privit colonia care își lua înfățișare de tîrg, a văzut oameni muncind pe terenurile defrișate, fierari bătînd nicovala, șelari făcînd hamuri, morari măcinînd grîu, brutari frămîntînd pîine, și, cum trecea prin fața lui un fiu al lui Willy, haidamac rumen, fericit, călare pe un murg frumos, băștinașul a avut un subit acces de revoltă și a strigat :

Neamț cartof !

Și a plecat, răzbunat, stîrnind praful de pe jos cu picioarele lui desculțe.

Pe urmă a venit războiul cu castilienii. În colonii s-a format o Companie de Voluntari Germani.

Și din diferite puncte ale Provinciei cinci din neamul lui Caré au fost prinși cu arcanul și înrolați în trupele naționale ca voluntari.

Niciodată nu au știut prea bine cu cine luptau și pentru ce.

Dar s-au bătut ca niște bărbați adevărați, și nici unul din ei nu a dezertat. Erau slabi, dar puternici.

În războiul acela un oarecare locotenent Rodrigo Cambará a pornit într-o zi călare împotriva unei baterii castiliene și cu un lasou de unsprezece brațas *a prins un tun inamic și a luat-o la goană trăgîndu-l după el, țipînd și rîzînd, printre gropi și hîrtoape, spre liniile braziliene.*

---

[1] Patrie *(germ.)*.

[2] Cuvînt foarte vulgar *(germ.)*.

Pentru asta și pentru altele, a primit o medalie și a fost avansat căpitan.

În războiul acela Pedro Caré și-a pierdut un braț. Și nu a primit soldă niciodată.

Cînd s-a făcut pace s-a întors la vechea lui viață.

Unde ți-ai lăsat brațul ?

În război

Așa-i că-ți lipsește mult ?

Nu chiar atît. Slavă Domnului, mi-au tăiat numai brațul.

Și rîzînd mînzește arăta spre mulatră, care purta un plod în brațe și altul în burtă.

Pentru asta și pentru altele, stirpea lui Caré nu s-a stins.

Urmează volumul al II-lea, *Un anume căpitan Rodrigo.*

CUPRINS

Prefață V

Tabele cronologice

I. Brazilia XV
II. Erico Verissimo XVIII

Conacul — I 3
Izvoarele 35
Conacul — II 108
Ana Terra 117

Lector : ADRIANA CISMAȘ
Tehnoredactor : VASILE CIUCĂ

Bun de tipar : 12.07.1993 Coli tipar 8,625
Apărut 1993

Tiparul executat sub c-da nr. 298 la
Societatea Comercială — Editura și Imprimeria
„Porto-Franco" S.A. Galați
B-dul George Coșbuc nr. 223 A
ROMÂNIA

erico verissimo

ISBN : 973-21-0302-7

„Scriitor profund brazilian, tratînd despre problemele, oamenii şi viaţa uneia dintre cele mai caracteristice şi importante regiuni ale Braziliei, Rio Grande do Sul, Erico Verissimo ...trebuia în mod fatal să intereseze traducătorii şi editorii străini. Însemnătatea operei sale a crescut necontenit datorită misiunii pe care şi-a asumat-o scriitorul de a dezvălui procesul de formare şi realitatea contemporană a statului Rio Grande, a poporului, a omului său, acel gaucho din pampasuri şi din oraşe, din interiorul teritoriului şi din Porto Alegre, punctul culminant al acestei opere situîndu-se în trilogia Timpul şi vîntul..."

Jorge Amado

1401

Vol. I - II: 1290 Lei
4 lei T.L.
TOTAL: 1294 Lei

editura minerva